

ԵՍԵՑ ԿԱՌՄԻԱ ԾՆԱԲԱՆՅՂԾՈ

სანამ ჩიკუხი დაინისლება

თბილისი
2021

წინამდებარე მოგონებების კრებული ასახავს პროფესორ ტარიელ ფუტყარაძის ღირსეულად განვლილ ცხოვრების გზას. აქ მას დიდი სიყვარულით იგონებენ მისი კოლეგები და მადლიერი სტუდენტები. გვსურდა ამ მოგონებებით სამუდამოდ ჩვენთან დაგვეტოვებინა და თქვენთანაც, ძვირფასო მკითხველო, ჩვენთვის მეტად ძვირფასი და ღვაწლმოსილი მასწავლებელი, ამაგდარი მეცნიერი, საზოგადო მოღვაწე, სანიმუშო მეგობარი და გულანთებული პატრიოტი ტარიელ ფუტყარაძე.

რედაქტორები: გაბრიელ თაგაური
ანა მამუკაშვილი
ანი ცუხიშვილი

გარეკანის დიზაინი: მანანა ყიფშიძე

გამომცემლობა „საარი“, 2021

ISBN: 978-9941-493-12-6

სარჩევი

წინასიტყვაობა	7
ბიოგრაფია	10
კოლეგები	
როლანდ აბულაძე	19
ივანე ამირხანაშვილი.....	20
ამირან არაბული.....	22
ლევან ბებურიშვილი.....	27
მაკა ბერიძე	29
მერაბ ბერიძე	31
გულიკო ბექაური	33
თამარ გელიტაშვილი.....	35
კესო გეჯუა.....	37
ეკა დადიანი	41
სერგო ვარდოსანიძე.....	43
ნინო ზაალიშვილი	45
მარიკა თედორაძე	48
სოფიო კეკუა	50
მიხეილ ლაბაძე.....	54
ნათელა მელიქიძე.....	59
თინათინ მილორავა	61
საიდ მულიანი	63
დიმიტრი ნადირაშვილი	67
თამარ ნინიძე.....	69
რუსუდან სალინაძე.....	72
გიორგი სოსიაშვილი.....	76
მანანა ტაბიძე.....	86
მაია ქუქჩიშვილი	89
რიტა წაქაძე	91
ლუიზა ხაჭაპურიძე.....	93
ლევან ჯიქია.....	97
სტუდენტები	
ირმა აბესაძე	101
თამარ ახალკაცი	102
ანა ბეგაშვილი	104
თამარ ბედუკაძე.....	106
მარიანა გელაშვილი	110
ია გელბახიანი	111

მაია გრიგალაშვილი	113
მაგდა გულბანი	114
ჯულიეტა ელბაქიანი	115
თეა ვარდოსანიძე	116
დიანა ვოლკოვი	118
გაბრიელ თავაური	119
თეა თათენაშვილი	133
თაკო თეთვაძე.....	134
მარიამ იაკობაშვილი.....	136
დუდი კვალიაშვილი.....	139
მარიამ კვერდელიძე	140
თამარ კირკიტაძე	141
ნინო კირკიტაძე	142
მარიამ კორკოტაძე.....	144
თეონა ლომიძე	145
სალომე მათიაშვილი.....	146
ანა მამუკაშვილი	147
თეონა მაჭავარიანი.....	150
თამარ მილორავა.....	151
ნინო მუავანაძე.....	153
ვენერა ნებიერიძე.....	155
ხატია ნოზაძე	156
მარიამ პაპაშვილი	158
ანა პაპუნაშვილი	160
სალომე სანიკიძე.....	162
მაკა სირაძე	164
მაკა ფარქოსაძე.....	168
მაია ქავთარაძე.....	169
რუსუდან ყაულაშვილი	170
შოთა ყურუა.....	171
მარიამ შალამბერიძე	175
ლილი შაყულაშვილი.....	176
ნინი ჩეკურიშვილი.....	178
ნინო ჩილოშვილი	180
რუსუდან ჩორგოლაშვილი.....	182
ანი ცუხიშვილი.....	184
ფიქრია ჭანტურია	189
ნინი ხატიაშვილი	194
ნაზი ხუციშვილი.....	195
თეონა ჯალალონია	197
ფოტოსურათები	199

წინასიტყვაობა

სიცოცხლეში დაფასებული ადამიანი გარდაცვალების შემდეგ ორმაგად ფასობს, რადგან მისი ცხოვრების გზა, მის მიერ აღსრულებული საქმეები, და, ზოგადად, ყველაფერი, რაც მას უკავშირდება, ადამიანებისათვის სამაგალითოა და არც მარტივად დასავიწყებელი.

ტარიელ ფუტკარაძემ – შვილმა, მშობელმა, დიდმა პატრიოტმა და კიდევ უფრო დიდმა ენათმეცნიერმა, თავისი ცხოვრება სასაქართველოო საქმეების კეთებას დაუთმო: საქართველოს კეთილდღეობაზე ზრუნვას, ქართული ენის კვლევა-ძიებასა და დაცვას, ქვეყნის საზღვრებს გარეთ მცხოვრებ ქართველ ხალხთან (რომელთაც წლების წინ წინაპრები გადაუსახლეს სხვადასხვა მხარეს...) ურთიერთობასა და გზის ძიებას მათ სამშობლოში დასაბრუნებლად. იგი იყო (როგორ გვიჩიროს ამ სიტყვის დაწერა..), პირველ რიგში, პიროვნება, რომელთან ურთიერთობითაც ვსწავლობდით ძალიან ბევრ ცხოვრებისეულ გაკვეთილს, ვიღებდით უამრავ სწორ რჩევა-დარიგებას, ამასთან, ის იყო დიდი მასწავლებელი, რომლის თითოეული მოსწავლე (სტუდენტი) დღესაც თავანუელი, სიამაყით ამბობს: „მე მქონდა ამის ბედნიერება – ვიყავი ბატონი ტარიელის სტუდენტი“.

ტარიელ ფუტკარაძის მეგობრებში ვხვდებით ყველა ასაკის პიროვნებას, რაც მის დიდსულოვნებას უსვამს ხაზს. ალბათ, იკითხვით – როგორ? ამ კითხვაზე პასუხი მარტივია: იგი აფასებდა პიროვნულ ღირსებებსა და ურთიერთობებს, ადამიანობას. აქვე აღვნიშნავთ, რომ იგი ადამიანს ყოველთვის უწვდიდა დახმარების ხელს საჭიროების შემთხვევაში, თავს არ ზოგავდა, ოღონდ კი სასიკეთო საქმე გაკეთებულიყო (ამას მოგონებებიდანაც კი შეიტყობთ).

ბატონი ტარიელი... ჩვენი ბატონი ტარიელი ყველა ღირსეული ადამიანისთვის პატივსაცემი პიროვნება გახლდათ. რაც ახლა, მისი გარდაცვალების შემდეგ ხდება, ცხადია, მოწმობს იმას, რომ ეს სახელი წლებს გაუძლებს.

დიდია მისი ღვაწლი ენათმეცნიერებაში, ქართველოლოგიაში. თავდაუზოგავი შრომის შედეგად შექმნა სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვანი არაერთი სახელმძღვანელო („ქართველები“, „ქართველოლოგიის შესავალი“, „ქართველოლოგიის თანამედროვე გა-

მონვევები“, „ქართული ენის პრაქტიკული კურსი“, „ქართული სამნიგნობრო ენის ფონეტიკა“, „ქართული ენის ისტორია“ და მრავალი სხვ.). მის ნაშრომებში შეხვედებით მყარ და რეალურ არგუმენტებზე დამყარებულ კვლევებს, მოსაზრებებს...

ასეთი იყო ბატონი ტარიელ ფუტყარაძე, „კაცი, რომელსაც საქართველო და ქართული ენა ძლიერ უყვარდა“, რომლისთვისაც ყოველი დღის გათენება საქმით იწყებოდა და საქმითვე მთავრდებოდა. მას, 1991 წელს, 31 წლის ასაკში, ხელი აქვს მოწერილი ჩვენი ქვეყნის ისტორიაში უმნიშვნელოვანეს „საქართველოს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის აღდგენის აქტზე“. ტარიელ ფუტყარაძემ მთელი თავისი ცხოვრება ჯანსაღი სახელწმიფოს შენებასა და სწორი ორიენტირებით შემკული მომავალი თაობის აღზრდას შეაღია. იგი ვალმოხდილი წავიდა ხორციელი სამყაროდან, რადგან ღვთისა და ერის სიყვარულში ჩაიფერფლა. დიახ! სწორედ ასეთი იყო იგი ჩირუხის მთის დანისვლამდე, თავს უფლებას მივცემთ და ვიტყვი – „საქმით მეტყველი სული“.

კრებულის – „სანამ ჩირუხი დაინისლება“ – შექმნა გადანყდა მაშინ, როცა მთელი საქართველო ცხარე ცრემლებით ეთხოვებოდა პროფესორ ტარიელ ფუტყარაძეს; როცა მისი სტუდენტები „უტარიელობის“ უმძიმესი ხვედრის წინაშე დაგვაყენა დაუნდობელმა ბედმა. ამ წიგნის შექმნით გვინდოდა მცირედი მაღლობა მაინც გადაგვეხადა ჩვენი ღირსეული მასწავლებლისთვის, იმ სიკეთისა და სიყვარულის გამო, რაც ჩვენთვის გაიღო!

კრებული მოიცავს ტარიელ ფუტყარაძის ბიოგრაფიასა და მასთან დაკავშირებულ მოგონებებს, რომელთა ავტორებიც მისი კოლეგები და სტუდენტები არიან. ზოგ მოგონებას ახლავს ფოტოსურათი, რომელზეც ასახულია ავტორისა და ტარიელ ფუტყარაძის ერთი დღე. წიგნი დაყოფილია ორ ნაწილად, პირველ ნაწილში ანბანის რიგზე განყოფილია კოლეგების მოგონებები, ხოლო მეორე ნაწილში, ასევე, ანბანთრიგზე – სტუდენტებისა. წინამდებარე მოგონებებით შევეცადეთ დაგვეხატა ის ღირებული პორტრეტი სამშობლოს ბედზე მოფიქრალი და დამაშვრალი კაცისა, რომელიც დიდი მეცნიერისა და ლექტორის უკან, ადამიანობით გამთბარ მიღმიერ სამყაროში ყოველწამიერად ინაკვებოდა.

გვინდა მაღლობა გადავუხადოთ თითოეული მოგონების ავტორს, რადგან გამოთქვა სურვილი და მთელი გულით გადმოსცა

სათქმელი. ასევე, მაღლობას ვუხდით იმ ადამიანებს, რომლებმაც, დიდი სურვილის მიუხედავად, ვერ შეძლეს მოგონების დაწერა, ჩვენ გვესმის მათი – მართლაც, ძნელია ერთ-ერთი საუკეთესო მეგობრის, მასწავლებლის თუ კოლეგის დაკარგვის შემდეგ სიტყვებს თავი მოუყარო... ეს ჩვენც განვიცადეთ...

დიდ მაღლობას ვუხდით წიგნის გამოცემის საქმეში განუელი დახმარებისათვის ძირითად სპონსორს, ბატონ კახა მულიანს, პროფესორ-მასწავლებლებს, სტუდენტებს, ახლობლებს.

მაშ, ასე, მკითხველო, უკვე შეგიძლია უფრო ახლოს, სხვადასხვა კუთხით, გაიცნო პროფესორი ტარიელ ფუტყარაძე, რა თქმა უნდა, ჩირუხის მთის დანისვლის შემდეგ.

პიობრაზია

ტარიელ ალექსანდრეს ძე ფუტყარაძე დაიბადა 1960 წლის 9 მაისს შუახევის რაიონის სოფელ ტომაშეთში.

განათლება:

- შუბნის საშუალო სკოლა (1976);
- ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ფილოლოგიის ფაკულტეტი (1983); იყო გალაკტიონ ტაბიძის სახელობის სტიპენდიანტი;
- მეცნიერებათა აკადემიის არნ. ჩიქობავას სახელობის ენათმეცნიერების ინსტიტუტის ასპირანტურა (1983-1986). საკანდიდატო დისერტაცია თემაზე: „სახელის ფორმანარმოების თავისებურებანი სამხრეთ-დასავლურ კილოთა მონაცემების მიხედვით“ (1987); მიენიჭა ფილოლოგიის მეცნიერებათა კანდიდატის ნოდება, შიფრი: 10.02.02;
- სადოქტორო დისერტაცია თემაზე: „თანამედროვე ქართული ენის ხმოვანთა სისტემა“ (1998); მიენიჭა ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორის ნოდება; შიფრი: 10.02.01.

საუნივერსიტეტო საგანმანათლებლო პროგრამების ხელმძღვანელობა:

- სამაგისტრო საგანმანათლებლო პროგრამა „ქართველური ენათმეცნიერების“ ავტორი და ხელმძღვანელი სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტში (2005-2010); თანახელმძღვანელი – პროფ. მ. ნაჭყებია;
- სადოქტორო საგანმანათლებლო პროგრამა „ქართველური ენათმეცნიერების“ ავტორი და ხელმძღვანელი სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტში (2005-2020); თანახელმძღვანელი – პროფ. მ. ნაჭყებია;
- სამაგისტრო საგანმანათლებლო პროგრამა „ქართველური ენათმეცნიერების“ ავტორი და ხელმძღვანელი აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტში (2005-2020);
- სადოქტორო საგანმანათლებლო პროგრამა „ქართველური ენათმეცნიერების“ ავტორი და ხელმძღვანელი აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტში (2008-2020);
- საბაკალავრო საგანმანათლებლო პროგრამა „ფილოლოგიის“ ავტორი და ხელმძღვანელი საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართულ უნი-

ვერსიტეტში 2011 წლიდან 2018 წლამდე (თანახელმძღვანელი – პროფ. გ. ალიბეგაშვილი);

- საბაკალავრო საგანმანათლებლო პროგრამა „ქართული ფილოლოგიის“ ავტორი და ხელმძღვანელი საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართულ უნივერსიტეტში 2018 წლიდან (თანახელმძღვანელი 2018 წ. – პროფ. გ. ალიბეგაშვილი; თანახელმძღვანელი 2019 წლიდან – ლ. ბებურიშვილი);
- სამაგისტრო საგანმანათლებლო პროგრამა „ენათმეცნიერების“ ავტორი და ხელმძღვანელი საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართულ უნივერსიტეტში (2011-2019), თანახელმძღვანელი – პროფ. მ. ტაბიძე;
- სამაგისტრო საგანმანათლებლო პროგრამა „ქართული ფილოლოგიის“ ავტორი და ხელმძღვანელი საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართულ უნივერსიტეტში (2019 წლიდან); თანახელმძღვანელი – ფილოლოგიის დოქტორი ლ. ბებურიშვილი;
- სადოქტორო საგანმანათლებლო პროგრამა „ქართველური ენათმეცნიერების“ ავტორი და ხელმძღვანელი საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართულ უნივერსიტეტში (2011-2018);
- სადოქტორო საგანმანათლებლო პროგრამა „ფილოლოგიის“ ავტორი და ხელმძღვანელი საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართულ უნივერსიტეტში (2019-2020); თანახელმძღვანელი – პროფ. გ. ალიბეგაშვილი);
- სადოქტორო საგანმანათლებლო პროგრამა „ქართული ფილოლოგიის“ ავტორი და ხელმძღვანელი საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართულ უნივერსიტეტში (პროგრამა განახლდა 2020 წელს, მაგრამ აკრედიტაცია არ გაუფლია). თანახელმძღვანელი – ლ. ბებურიშვილი;
- სადოქტორო საგანმანათლებლო პროგრამა „ქართული ფილოლოგიის“ ავტორი და ხელმძღვანელი საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართულ უნივერსიტეტში (პროგრამა ხელახლა განახლდა 2020 წლის ოქტომბერში, მაგრამ აკრედიტაციის ცენტრში არ გაუფზავნიათ).
- მასწავლებლის მომზადების ინტეგრირებული საბაკალა-

ვრო-სამაგისტრო საგანმანათლებლო პროგრამა (ქართული ენა და ლიტერატურა, ინგლისური ენა, ქართული, როგორც მეორე ენა) თანახელმძღვანელები – ო. მათეშვილი, ნ. პოპიაშვილი, ზ. ბერია.

პროგრამა მომზადდა და აკრედიტაციის ცენტრში გაიგზავნა 2020 წლის 7 დეკემბერს.

აკადემიური თანამდებობები და სამეცნიერო აქტივობები:

- ენათმეცნიერების ინსტიტუტის მეცნიერ-თანამშრომელი (1983-1990);

- თსუ ახალციხის ფილიალის ერთ-ერთი დამფუძნებელი და ქართული ენის კათედრის პირველი გამგე (1990);

- აკად. თედო უთურგაიძისა და აკად. ქეთევან ლომთათიძის წარდგინებითა და ქუთაისის აკაკი წერეთლის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სამეცნიერო საბჭოს გადაწყვეტილებით, რექტორმა, აკად. მაგალი თოდუამ დანიშნა უნივერსიტეტთან არსებული ქართველური დიალექტოლოგიის სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტის დირექტორად (1992-2011). აღნიშნული უნივერსიტეტის პროფესორი (1999-2020);

- ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორი (2000);

- საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართული უნივერსიტეტის ქართველოლოგიის ცენტრის ხელმძღვანელი და ამავე უნივერსიტეტის სრული პროფესორი (2011-2020); ქართველოლოგიის ცენტრის ელ. მისამართი: <https://sangu.edu.ge/ka/article/kartvelologiis-tsentri>

- საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართული უნივერსიტეტის ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტის სადისერტაციო საბჭოს ფილოლოგიის სექციის თავმჯდომარე (2015-2020);

- საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართული უნივერსიტეტისა და ქუთაისის აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის რექტორთა (პროფ. ს. ვარდოსანიძე, პროფ. რ. კოპალიანი) რეკომენდაციით, მისი მონოგრაფია „ქართველოლოგიის თანამედროვე გამოწვევები“ (2019) წარდგენილ იქნა საქართველოს პრეზიდენტის 2020 წლის 15 სექტემბერს გამოცხადებულ კონკურსში საქართველოს ეროვნული პრემიის მისანიჭებლად;

- დიალექტოლოგთა, ეთნოლოგთა და ფოლკლორისტთა ყოველწლიური საერთაშორისო ქართველოლოგიური სიმპოზიუმის: „ქუთაისური საუბრები“ ორგანიზატორი 1995 წლიდან; ჩატარდა 16 სიმპოზიუმი; ელ. მისამართი: <http://conferences.atstu.ge/Kartvelology/>

- სამეცნიერო ჟურნალ „ქართველური მემკვიდრეობის“ დამფუძნებელი და მთავარი რედაქტორი 1996 წლიდან; გამოიცა 24 ტომი; ელ. მისამართი: <https://atsu.edu.ge/EJournal/Kartvelology/>

- საზოგადოებრივ-პოლიტიკური გაზეთის: „ქუჯი“ დამფუძნებელი და რედაქტორი (1999-2001); ელ. მისამართი: <http://217.147.235.82/handle/1234/316545>

- სამეცნიერო-პოპულარული გაზეთის: „ქართული!..“ დამფუძნებელი და რედაქტორი (1998-2004); ელ. მისამართი: <http://dSPACE.nplg.gov.ge/handle/1234/316579>

- სამეცნიერო ჟურნალის: „ილია ჭავჭავაძის სახელობის ქუთაისის სამეცნიერო ბიბლიოთეკის წელიწდეული“ ერთ-ერთი დამფუძნებელი და მთავარი რედაქტორი 2009 წლიდან; გამოიცა 10 ტომი; ელ. მისამართი: <http://dSPACE.nplg.gov.ge/handle/1234/178671>

- სამეცნიერო ჟურნალის: „ქართველოლოგიის აქტუალური პრობლემები“ დამფუძნებელი და მთავარი რედაქტორი 2012 წლიდან; გამოიცა 9 ტომი; ელ. მისამართი: <https://sangu.edu.ge/ka/article/kartvelologiis-aktualuri-problem>

- ქართულ-ინგლისურ-სპარსულენოვანი ჟურნალის: „სამეცნიერო აზრი“ რედაქტორი (2012-2015), გამოიცა 2 ნომერი; ელ. მისამართი: <https://sangu.edu.ge/ka/article/kartuli-universitetis-gamotsemeb>

- სამეცნიერო საგანმანათლებლო ჟურნალის: „სვეტიცხოველი“ სარედაქციო კოლეგიის წევრი (2009-2014);

- ლიტერატურულ ჟურნალ „განთიადის“ სარედაქციო კოლეგიის წევრი (2010-2020);

- ამერიკაში გამომავალი გაზეთის: „ერთობა“ სარედაქციო კოლეგიის წევრი (2009-2010);

- საერთაშორისო სამეცნიერო ჟურნალ EDUCATON – „განათლების“ ექსპერტთა საბჭოს წევრი (2009-2014);

- ჟურნალ „ჯვარი ვაზისას“ სარედაქციო კოლეგიის წევრი (2012-2014).

- „ქართული ენის სახელმწიფო პალატის ქუთაისის სამმართველოს“ დამფუძნებელი (1996);

- სამეცნიერო-საგანმანათლებლო ცენტრის: „ქართველთა (ქართველური) ენა და კულტურა საზღვრებს გარეშე“ დამფუძნებელი (2001); „იბერიულ-კავკასიური საერთაშორისო სამეცნიერო-სასწავლო ცენტრის“ დამფუძნებელი (2004);

- „საქართველოს სამეურვეო საბჭოების ასოციაციის“ დამფუძნებელი (2004);

- დიასპორის საკითხებში საქართველოს სახელმწიფო მინისტრთან არსებული საზოგადოებრივ-საკონსულტაციო საბჭოს წევრი (2014-2017);

- ქართველთა დედაენის საერთაშორისო ფონდის დამფუძნებელი და ფონდის სამეცნიერო საბჭოს თავმჯდომარე (ფონდის თავმჯდომარე – ზაზა ბაღდავაძე) (2015-2020);

- საქართველოს პარლამენტის დიასპორისა და კავკასიის საკითხთა კომიტეტთან არსებული სამეცნიერო-საკონსულტაციო საბჭოს წევრი (2017 -2020).

პროფ. ტ. ფუტყარაძეს გამოქვეყნებული აქვს ენათმეცნიერული ხასიათის 330-ზე მეტი სამეცნიერო ნაშრომი (მათ შორის მონოგრაფიები, სახელმძღვანელოები) და 300-მდე პუბლიცისტური წერილი.

მისი რედაქტორობით გამოქვეყნებულია 60-მდე მონოგრაფია და სამეცნიერო კრებული/ჟურნალი.

1984-2020 წლებში უხელმძღვანელა **დიალექტოლოგიურ ექსპედიციებს** აჭარაში, სამცხე-ჯავახეთში, სვანეთში, ლეჩხუმში, სამეგრელოში, ხევსურეთში, იმერხევში, ტაოში; მისი ხელმძღვანელობით განხორციელდა 30 დიალექტოლოგიური ექსპედიცია.

(იხ.: ტ. ფუტყარაძე, „პროგრამა-ინსტრუქცია დიალექტოლოგიური (ეთნოლოგიური და ფოლკლორული ტექსტების მომძიებელთათვის“, ქუთაისი, 1997, გვ. 1-46. ინგლისური ტექსტი: Programme-Instruction, for the collectors of dialectologic (ethnographic, folklore text), Kutaisi, 1997, p. 47-60; „ქუთაისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა“).

პროფ. ტ. ფუტყარაძის ხელმძღვანელობით დაცულია 17 სადოქტორო ნაშრომი, დამუშავების სტადიაშია 11.

საერთაშორისო სერტიფიკატი:

„ოქსფორდ მენეჯმენტ კონსალტინგის“ (Oxford Management Consultants) საერთაშორისო სერტიფიკატი /მენეჯმენტი და ლიდერობა; ამ სერტიფიკატის მიხედვით უფლება აქვს Oxford Management Consultants-ის სახელით ჩაატაროს ტრენინგების ციკლი ზოგადი სა-

თაურით: „გამოცდილებასა და თანამონაწილეობაზე დაფუძნებული სასწავლო მეთოდები“, რომელიც მოიცავს შემდეგ თემებს: ლიდერის უნარ-ჩვევები, კომუნიკაციის თანამედროვე მენეჯმენტი (დისტანციური სწავლება და თანამშრომლობა), პიროვნული უნარ-ჩვევები და გუნდური მუშაობის პრინციპები, დროის მენეჯმენტი, დაგეგმვა და გადანყვეტილების მიღება და სხვ.

ციტირების ინდექსი – 1000-ზე მეტი.

სამეცნიერო ინტერესების სფერო:

ქართველური ენათმეცნიერება, ქართველოლოგია, ენობრივი პოლიტიკა, ლიტერატურათმცოდნეობა.

პოლიტიკური კარიერა და საზოგადოებრივი აქტიურობა:

- საქართველოს ჰელსინკის კავშირის წევრი (1989);

- საქართველოს რესპუბლიკის პირველი მოწვევის უზენაესი საბჭოს წევრი საარჩევნო ბლოკიდან: «მრგვალი მაგიდა თავისუფალი საქართველო» (1990 წლიდან);

- ქ. ბათუმის პრეფექტი (1991); 1991 წლის 31 მარტს საქართველოს დამოუკიდებლობის აღდგენის თემაზე საქართველოში ჩატარებული საყოველთაო რეფერენდუმის ორგანიზატორი აჭარაში.

- ხელი აქვს მონერილი საქართველოს დამოუკიდებლობის აღდგენის აქტზე (1991 წლის 9 აპრილი); საქართველოს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის აქტის გამოცხადებიდან მალევე, უზენაესი საბჭოს თავმჯდომარის – ზვიად გამსახურდიას მხარდაჭერით, ქედის, შუახევისა და ხულოს პრეფექტებთან (სანდრო ბერიძე, შოთა ფუტყარაძე, ბეჟან გობაძე) ერთად ორგანიზება გაუწია აჭარის ავტონომიის გასაუქმებლად რეფერენდუმის ჩატარების მოთხოვნას; კერძოდ, ზემო აჭარის რაიონების საკრებულოთა ყველა წევრმა ხელი მოაწერა მიმართვას საქართველოს უზენაესი საბჭოსადმი, რათა გაუქმებულიყო რუსეთისა და ოსმალეთის გარიგებით შექმნილი აჭარის უკანონო ავტონომია. პრეფექტებისა და საკრებულოების მოთხოვნას კრემლის მხარდაჭერით შეენინააღმდეგა აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის მაშინდელი უზენაესი საბჭოს თავმჯდომარე ასლან აბაშიძე, რომელმაც რუსეთის სპეცსამსახურების დახმარებით დაგეგმა ძალადობაზე ორიენტირებული მიტინგი. მიტინგის დღეს მოსალოდნელი სისხლისღვრის ასაცილებლად ტარიელ ფუტყარაძე ჩავიდა

თბილისში და ზვიად გამსახურდიას სთხოვა, გადაეყენებინა ასლან აბაშიძე. ზვიად გამსახურდიამ 26 მაისს დანიშნულ საპრეზიდენტო არჩევნებამდე თავი შეიკავა აბაშიძის გადაყენებისაგან. ბათუმის მიტინგის შემდეგ პროცესები არეულობაში გადაიზარდა, რასაც მოჰყვა ნოდარ იმნაძის მკვლელობა. საპრეზიდენტო არჩევნების შემდეგ პრეზიდენტმა არ გადააყენა ასლან აბაშიძე, რის გამოც ტარიელ ფუტყარაძე გადადგა პრეფექტობიდან;

- საქართველოს რესპუბლიკის უზენაესი საბჭოს ადამიანის უფლებათა დაცვის კომისიის მდივანი (1990-91). ამავე კომისიის თავმჯდომარე საქართველოს რესპუბლიკის უზენაესი საბჭოს დევნილობის ბოლო პერიოდში (1999 წლიდან);

- სახელმწიფო გადატრიალების (1991-1992, დეკემბერ-იანვარი) შემდეგ განიცდიდა პოლიტიკურ დევნას; დევნილი უზენაესი საბჭოს გროზნოს (1992-1993), ზუგდიდის (1993) და თბილისის (1998-2005) სესიების მონაწილე. კანონიერი ხელისუფლების ლეგიტიმურობის შენარჩუნების მიზნით უარი ჰქონდა ნათქვამი სადეპუტატო პენსიაზე (როგორც უზენაესი საბჭოს წევრი, სადეპუტატო პენსიის აღებას არ აპირებდა მანამ, სანამ სასამართლოს წესით არ შეფასდება 1991-1992 წლების პუტჩი).

- საქართველოში 1991-1993 წლებში განვითარებული მოვლენების შედეგად განხორციელებული ხელისუფლების ძალადობრივი შეცვლის, საქართველოს პრეზიდენტ ზვიად გამსახურდიას ფიზიკური ლიკვიდაციის, ასევე ხელისუფლების შეცვლის მიზნით ძალის გამოყენებასთან დაკავშირებული ფაქტების, გარემოებებისა და თანამდევნი (1991-2003 წლებში მომხდარი და სხვ.) მოვლენების შესწავლის მიზნით საქართველოს პრეზიდენტ მიხეილ სააკაშვილის განკარგულებით (№-174) 2004 წლის 21 თებერვალს შექმნილი სამმხრივი სახელმწიფო კომისიის წევრი (კომისიის სხვა წევრები: ერთი მხრივ – ი. მერაბიშვილი, ი. ოქრუაშვილი, ზ. ადეიშვილი, მეორე მხრივ – მ. არჩვაძე-გამსახურდია, ტ. ფუტყარაძე, მ. რაფავა, მესამე მხრივ – საზოგადოებრიობის წარმომადგენლები: მ. ტაბიძე, გ. ანდრიაძე).

ოჯახი: მეუღლე – ია ვაშაკიძე; შვილები: ნათია, რატი, ცოტნე.

კოლეგები

ტარიელ ფუტკარაძეს

მძიმეა ჯვარი, რომელიც ზიდეთ,
თქვენი წასვლით კი უფრო დამძიმდა,
კაცის სიცოცხლე რომ გაიაფდა,
ცხოვრება ასე მიტომ გაძვირდა.

თვალეებში მუდამ სინათლე გენტოთ,
მამულიშვილებს სცნობდით შორიდან,
ერთგული დარჩით ქვეყნის, მოყვასის,
ვერ უღალატეთ ვერც ერთს ორიდან.

ოჯახს დააკლდით, ვიცით და ვწუხვართ,
ჯერ ხომ წინ გქონდათ ბევრი მაისი,
თქვენ საქართველოს მოაკლდით მთლიანს,
ვინ გააკეთოს საქმე ხვალისი?!

როდესაც ბნელში ქრება სანთელი,
მაშინ წყვდიადი ირგვლივ მდუმარებს,
დღეს საქართველოს ვხედავთ თავდახრილს,
დღეს საქართველოს ვხედავთ მდუმარეს.

კაცი ნათელი ღიმილით

ვარაზისხვეი. უნივერსიტეტი, „ალმა მატერ“. თეთრი კედლები. აგურის ფხვნილით მოკირწყლული ეზო. ასასვლელი კიბეები. დეკორატიული ბუჩქი. და ღიმილი – ნათელი, წრფელი, გულიდან წამოსული... ეს ასოციაციები ფოტოკადრით ჩამრჩა მეხსიერებაში. არ ვიცი, რატომ. უბრალოდ, მეგობრებმა გამაცნეს ტარიელ ფუტყარაძე, მეორეკურსელი სტუდენტი. სამოცდაათიანი წლების მიწურული იყო. ადამიანური ურთიერთობები ფასობდა. ნაცნობობა ერთგულების სინონიმად მიიჩნეოდა.

მას შემდეგ იშვიათად ვხვდებოდით ერთმანეთს. ძველ დროში ეს უფრო „ლიტერატურული საქართველოს“ რედაქციაში ხდებოდა, მაგრამ, ამავე დროს, მეგობრობაც იშვიათი გვექონდა. ალბათ იმიტომ, რომ ჩვენი შეხედულებები ბევრ საკითხში ემთხვეოდა ერთმანეთს.

მაკვირვებდა მისი ნებისყოფა და შრომისმოყვარეობა, მიზანდასახულობა და პრინციპულობა. თუმცა არ გამკვირვებია, როდესაც საქართველოს პირველი მოწვევის უზენაესი საბჭოს წევრი გახდა, არც ის გამკვირვებია, როდესაც ზვიად გამსახურდიამ ბათუმის პრეფექტად დანიშნა, არც ის, როდესაც თავისი განცხადებით გადადგა პრეფექტობიდან.

ჯიუტი და შეუპოვარი იყო, როდესაც პრინციპების დაცვას ეხებოდა საქმე.

1989 წლის 9 აპრილის წინა საღამოს, 8 აპრილს, რუსთაველზე, მთავრობის სახლთან შეეხვდით ერთმანეთს. მეუღლესთან ერთად იყო. იმედითა და ენთუზიზმით აღსავსეს, თავდაჯერებულს, ბრძოლის ჟინი ეტყობოდა.

ასეთად დარჩა ჩემს მეხსიერებაში. ნაგებულ საქმესაც იმედად გარდასახავდა. თვითრწმენის კაცი იყო. გადამდები ოპტიმიზმი ახასიათებდა. ამაში კიდევ უფრო დავრწმუნდი, როდესაც ერთად მოგვინია მუშაობამ წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართულ უნივერსიტეტში.

მეცნიერება მისთვის მოწოდებაც იყო და პროფესიაც, თვით-

გამოხატვის საშუალებაც და თვითრეალიზაციის გზაც. ამ გზაზე ის თანმიმდევრულად, დაკვირვებით, პატიოსნად ვიდოდა და ამ მხრივ სხვებისთვის შესაძლოა სამაგალითო ყოფილიყო, რატომაც არა. მაგრამ მე მაინც „სხვა“ ტარიელი მომწონდა – ცხოვრებისეული სიძნელეების წინააღმდეგ მებრძოლი, უშიშარი, ერთგული, გამტანი მეგობარი, ადამიანურ ურთიერთობათა მცოდნე და დამფასებელი.

ამიტომ სულ ასეთი მახსოვს. ასეთად დამრჩა მეხსიერებაში. ისეთივე, როგორც იყო 70-იანი წლების ბოლოს. გაცნობისას. უნივერსიტეტის კიბეების წინ. ტუიასთან, დეკორატიულ ბუჩქთან – ნათელი, წრფელი, გულიდან წამოსული ღიმილით.

ტარიელ ფუტკარაძე – მოუნაღვრელი ტკივილი

თითქოსდა დაბადებითვე უფლის მოციქულის – წმიდა ანდრია პირველწოდებულის – კანთიელ კვალზე იყო შემდგარი და ღვთით მიმადლებულ შინაგან მონოდებას, საფუძვლიანად განესწავლა და მყარი ცოდნით აღეჭურვა თავისი ერთგული მონაფეები, მზის სხივის ჩაქრობამდე, ბოლო ამოსუნთქვამდე, ცნობიერების დაკარგვამდე ასრულებდა ტარიელ ფუტკარაძე.

მისმა სამუდამოდ წასვლამ მიღმიეთში, ჩვენგან უსაშველოდ დაშორებამ და დისტანცირებამ დროსა და სივრცეში, დიდად დაამწუხრა და მწვავე ტკივილით დააღალა ყველა, ვინც მას იცნობდა, ვისაც მასთან უსაუბრია, ვინც აფასებდა და ყოველივე მშობლიურისადმი მის ფანატიკურ, თავდადებულ სიყვარულს გრძნობდა და ხედავდა...

ტარიელ ფუტკარაძის პატრიოტიზმი არ გამოიხატებოდა სტერეოტიპული ფრაზების ხმამაღლა წარმოთქმასა თუ ვაიგულითად, ყალბ, მყიფე სადღეგრძელოებში. ის პრაგმატული, სრულიად კონკრეტული საქმეებით, სამუშაო დღის მკაცრი განაწესის დაცვით და შეჭირვებულთა პრაქტიკული თანადგომით (გავისხენოთ ილია: „კაცად მაშინ ხარ საქები, თუ ეს წესი წესად დარგე, ყოველ ღამე შენს თავს ჰკითხო, აბა, დღეს მე ვის რა ვარგე...“) გახლდათ ნამდვილი ერისკაცი და მისაბაძი მამულიშვილი...

სხვათა ჭირი, ძნელბედობა და გამოუვალი მდგომარეობა ყოველთვის გულთან ახლოს მიჰქონდა. ცდილობდა და, ხშირ შემთხვევაში, ახერხებდა კიდევ სოციალურ სირთულეებთან პირისპირ მდგომთა გამოსარჩლებასა და დახმარებას. და ამ დროს საგულდაგულოდ მალავდა და „აჩუმათებდა“ პირად პრობლემებს (ჯანმრთელობის მდგომარეობა იქნებოდა ეს, ხანდახანობითი უსახსრობა თუ ინტელექტუალთა ყოფისთვის თანმდევი სულიერი სიმძიმე)...

დიდი ამაგი ჰქონდა სტუდენტებზე, დოქტორანტებზე (მისი ხელმძღვანელობით ოცნე მეტმა ახალგაზრდამ მოამზადა და დაიცვა სადოქტორო დისერტაცია), ქართველოლოგიის ცენტრის თანამშრომლებზე. გარეშეთაგან უმისობა ალბათ ყველაზე უფრო სოფიო კეკუას, კესო გეჯუას და მიშა ლაბაძეს უმძიმთ. და ეს სავსებით ბუნებრივია: ისინი ხომ ერთად ეწეოდნენ საუნივერსი-

ტეტო ცხოვრების სასიამოვნო, მაგრამ მაინც მძიმე ტვირთს. და სასურველი შედეგებიც შესანიშნავად ჩანდა და ჩანს მათ მიერ ორგანიზებულ სამეცნიერო სესიებში, საერთაშორისო სიმპოზიუმებსა და კონფერენციებში, შრომათა კრებულებსა თუ ლინგვისტური შინაარსის ნაირფეროვან პუბლიკაციებში...

ტარიელ ფუტკარაძე სტოიკური ბუნების უკონფლიქტო, „მშვიდობისმყოფელი“ პიროვნება იყო. პირადი ნაწყენობა და უთანხმოება არასდროს უქცევია ადამიანურ ურთიერთობათა რღვევის ხელშემწყობ ფაქტორად... მისი კვლევადიებითი საქმიანობის სტილი გახლდათ ჯანსაღი პოლემიკა...

გამორჩეულ თარიღებთან მიმართებასა და სანიშანსვეტო დღეებში შავ-თეთრი ფერებით განწყობილი ქართული ჩოხის მორგება უყვარდა. უხდებოდა! ეროვნული სამოსი მის მოძრაობას, სიარულის მანერასა და მიმოხრას მოსაწონ სიღარბაისლეს სძენდა. და ამ დროს არ შეიძლებოდა, ზვიადი და მერაბი – ეროვნული მოძრაობის ეს ორი უპირობო ლიდერი – დანაწევრებით არ ეხსენებინა, მათი საგანგებო მისიისთვის არ გაესვა ხაზი...

დაბადების 55-ე წლისთავი (ლამაზი თარიღი!) ნატახტარში აღნიშნა. რესტორნის მოგრძო დარბაზი მისი მეგობრებით, კოლეგებით და თანამოაზრეებით იყო სავსე. სალხინო სუფრას უნარიანად, ტრადიციული ეტიკეტის დაცვით უძღვებოდა სერგო ვარდოსანიძე. სუფევდა ურთიერთსიყვარულისა და პატივისცემის განწყობა. და, რაც მთავარია, იქ იყვნენ ტარიელის მხცოვანი დედა – თბილი, სანდომიანი ქალბატონი, მეუღლე, შვილები და უმცროსი ძმები – „ვეფხისტყაოსნის“ მთავარ გმირთა სენიები (მტერსაც არ ვუსურვებ, რა ტკივილის ალიც ახლა მათ გულეებში ტრიალებს!).

ნეტავი იმ დავლათიან, გაზაფხულის წვიმით ოდნავ განედლებულ სანეტარო დღეს (მახსოვს, ასათიანზე ავტომანქანით რომ გაეუარე დიმიტრი ნადირაშვილს, კოჯრის მხრიდან მსუბუქად წამოწვიმა და მალევე გადაიღო).

შარშანაც კაიხნით ადრე მითხრა, ეთერთან ერთად ამა და ამ დღეს ჩემთან იქნებო (გულისხმობდა 60 წლის საიუბილეო თარიღს), მაგრამ მზაკვარი ვირუსის გამოჩენამ ყველაფერი არია, თავდაყირა დააყენა, სამყარო ცრემლად და გოდებად აქცია და ჩვენი ტარიელისთვის ხომ მთლად ჯოჯოხეთი გამოდგა!..

მიკვირდა და მითქვამს: ამდენ რამეს როგორ ასწრებდა, რო-

გორ აუდიოდა! დღეს რომ დედაქალაქში იყო და დისერტაციის დაცვის პროცესს წარმართავდა საპატრიარქოს ქართულ უნივერსიტეტში, ხვალ 13:00 საათზე ქუთაისში ელოდებოდნენ კონფერენციის მონაწილეები. და ყველგან თვითონ გახლდათ დამგეგმავი, საკითხების „დამლაგებელი“ და სამაგალითო ორგანიზატორი.

სულ ვეპირებოდით და ვერა და ვერ მოგვიხერხდა დიალექტური მასალებით და ზეპირსიტყვიერი ტექსტებით დაინტერესებული სტუდენტების ერთობლივი ექსპედიციის ჩატარება ამიერ საქართველოს რომელიმე მხარეში. დროში აცდენა იყო მთავარი მიზეზი ჩვენი განზრახვის განუხორციელებლობისა. თუმცა დიდად არც არაფერი ამით დაშავებულა. უნდა ნახოთ ხევსურეთის სოფლებ-მოვლილი მისი აღსაზრდელების აღფრთოვანებული სახეები, როცა ისინი როშკაში, კორშაში, ბარისახოსა თუ ლიქოკის ხეობაში ყოფნის ამბებსა და არცთუ უხიფათო თავგადასავლებზე ყვებიან! მომავალ ჰუმანიტარებს მთხრობლებთან შემკრებლობითი მუშაობის სპეციფიკას აცნობდა და რთულ კლიმატურ პირობებთან შეგუების საიდუმლოებებსაც უზიარებდა. და ახლა ისიც ცხადლივ წარმომიდგენია, ამ უმძიმესი ამბის შეტყობისთანავე კაი ყმებისთვის იოლად გასამეტებელი როგორი მდულარე ცრემლით აევსებოდათ მზერა სანათა ნიკლაურს, მარინე გიგაურსა და ტარიელის მცნობ სხვა ხევსურ ხმით მოტირლებსა თუ რიგით დიასახლისებს. და ჭირის ტაბლაზე გულითად შენდობას ეტყოდნენ შოთა არაბული, იმედა ლიქოკელი, მინდია ნიკლაური. ეტყოდნენ და მათაც გაუჭირდებოდათ ცრემლის დამალვა (სხვათა შორის, ვაჟკაცებისგან უფროსი მეგობრის გულით გლოვის საუკეთესო ნიმუშებად დაამახსოვრდებათ ფეისბუქმომხმარებლებს გიორგი სოსიაშვილისა და გაბრიელ თავაურის გამოსათხოვარი წერილები!)...

ამ რამდენიმე წლის წინ, თებერვალში, ტარიელ ფუტკარაძეს, ბალათერ არაბულს, ეთერ თათარაიძესა და თქვენ მონა-მორჩილს ერთად მოგვინია ბარისახოში ბათირა არაბულის („რიჟას“) წლის-თავზე ასვლა. რაც იმ დღეს იქ ვნახეთ და განვიცადეთ, ეს კიდევ საგანგებო მოგონებისა და თხრობის საგანია!..

ყოვლისმცოდნეობით თავს არასდროს იწონებდა. და იმ საქმეს, რაც მის უშუალო კომპეტენციაში არ შედიოდა, ადვილად ხელს არ მოკიდებდა... ხევსური ბავშვების მიერ ბათირა არაბულის დავალებით შეკრებილი ხალხური ლექსები ჩამოიტანა

ხევსურეთიდან და მე გადმომცა: წაიკითხე და გამოსაქვეყნებლად მოამზადეო (ეს საკმაოდ მდიდარი ფოლკლორული მასალა შემდგენლებმა ბათირას წიგნში „მითებში შობილთა მემკვიდრე“ შევიტანეთ... თავისი ერთ-ერთი მონოგრაფიის იმ ნაწილის გაცნობა და რედაქტორობა მთხოვა, რომელიც დამწერლობამდელი ხალხური სიტყვიერების საკითხებს ეხებოდა. მე, რასაკვირველია, სიამოვნებით გავეცანი მის სოლიდურ ნაშრომს და რამდენიმე სურვილიც გავუზიარე. თითქმის ჩემი ყველა წინადადება უყოყმანოდ მიიღო და გაითვალისწინა..

ფუტკარაძე.

საფუტკრეთი...

ბევრი ქართული გვარის მაგია თუ მისტიკური შინაარსი იმაშია ც მდგომარეობს, უცთომლად მიგვანიშნონ მის (გვარის) მატარებელ ადამიანთა საამსოფლო მისია და უმთავრესი მოვალეობა... და იმის შესხენება ხომ არავის სჭირდება, რასთან ასოცირდება ფუტკარი და მისი გაბმული, ერთთავად საქმიანი ფუსფუსი!... ხოლო საფუტკრეთი ის ძირძველი სამოსახლოა, რომლის „გააქტიურება“ და ჩრდილიდან გამოყვანა ასეთი ძალისხმევით მოინდომა გასულ (სამწუხაროდ, უკანასკნელ!) ზაფხულს. ლოკალური სივრცე, შეიძლება ითქვას, იმ კურთხეულ ადგილად წარმოედგინა, სადაც, ცის კარის გაღებიდან ვიდრე შეღამებამდე, მოუღლეელი ზუზუნი ისმის...

ბევრ ფერად ფოტოსურათზეა აღბეჭდილი ტარიელ ფუტკარაძე. ხან ნალვლიანია, ფარული სევდით მოცული, ხანაც შუბლგახსნილი, ალაღად გაღიმებული. შეწუხებულიც ბევრჯერ ყოფილა, რაღაცით გახარებულიც, მაგრამ არსად და არასდროს გვინახავს მისი უემოციო, გამოციებული, უსურვილო სახე!..

ჩქარობდა. თავს გრძელვადიანი დასვენების, ამოსუნთქვის, მუხლის მოხრის ნებას არ აძლევდა. ბევრი რამ ჰქონდა მოსასწრები, დანყებული და დაუსრულებელი. ჩანაფიქრის აღსრულების წადილი გეოგრაფიულ საზღვრებს არ ცნობდა (მოიარა ფერეიდანი და ტაო-კლარჯეთი. იცნობდა და ახლობლობდა ბევრ თურქეთელ ქართველთან). დაბრკოლებებს არ უშინდებოდა. ეგულებოდა (განსაკუთრებით აჭარის მთიანეთში) უღალატო მეგობრები, თანამოსატკივრეები. მათი თანადგომით აღმართა კუტიჯვარი, სადაც ამიერიდან ყოველწლიურად აღინიშნება დიდგორობა. უხმობდა შუახევი და ჩირუხის მთა. ენით აღუწერელი ხიბლი და მიზიდულობის ძალა

ჰქონდა მაჭახლის ხეობას, გრილ წყაროებსა და ყოველ ნაბიჯზე მზე-თამარის სახელთან დაკავშირებული ადგილების მოხილვას. ამიტომაც იმოგზაურა ტყის ვინრო, საცალფეხო ბილიკებითა თუ უსწორმასწორო გზებით თავისი საგვარეულოს მკვიდრ არე-მიდამოებში. უმთავრესი გეზიც მოინიშნა: თედო სახოკიას ნაკვალევის ბოლომდე გავლა! დაიწყო და გაგრძელება აღარ დასცალდა. არადა, რა საინტერესო იქნებოდა საზაფხულო საძოვრების, ჯამეებისა და სამთო საცხოვრისების, ახორების, მთებისა და ხეობების მონახულება. ანუ, იმ ყველაფრის გულით განცდა, რასაც თედო სახოკიას ბრწყინვალე წიგნში – „მოგზაურობანი“ – ვხვდებით და ვეცნობით...

პროფესიონალი ეთნოგრაფი ერთგან წერს: „ჰაერი აქ მეტად მრთელია. ავადმყოფობა, განსაკუთრებით გადამდები, იშვიათი მოვლენაა...“

ასე იყო საუკუნის წინანდელ ზემო აჭარაში. ახლაც ასეა და ნეტავ ტარიელსაც არ გამოედგა იქიდან ფეხი. ეგებ მის სიცოცხლეს საფრთხე აღარ დამუქრებოდა, ეგებ გადარჩენილიყო!..

* * *

ძნელი, ძალზე ძნელი წარმოსადგენია საპატრიარქოს უნივერსიტეტის ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა მიმართულება ტარიელ ფუტკარაძის გარეშე!

დერეფნები, აუდიტორიები, სხდომათა და საკონფერენციო დარბაზები.

მათაც გაუჭირდებათ, ისინიც მოისაკლისებენ. შენობამაც იცის ადამიანების შერჩევა, შერჩევა და მოშინაურება.

ქართველოლოგიისა და ფოლკლორის სამეცნიერო-კვლევით ცენტრებს ერთი საზიარო კედელი ჰყოფს. ათი წლის განმავლობაში ამ კედლის აქეთ-იქით გვეგულეობდა ერთმანეთი. მეც მიჭირს და უფრო მეტად გამიჭირდება ტარიელის სამუშაო მაგიდისთვის და მისი ოთახის დაცარიელებული კუთხისთვის თვალის შევლება...

* * *

და ესლა დამრჩენია, ვკითხო ტარიელს: მანდაც, – მიღმა სოფელში, – სათოვრად გამზადებული ზეცა დაგყურებთ უსასრულო სიმაღლიდან მარადისობის ბინადართ, თუ კამკამა დარი დგას მინიერ ცოდვათაგან განმწმენილ თქვენს სამოთხისებრ კარმიდამოში?!..

ლევან ბებურიშვილი

ტარიელ ფუტკარაძის ხსოვნას

დიდი ქართველი ფსიქოლოგი დიმიტრი უზნაძე ქართული ხასიათის თავისებურებებზე მსჯელობისას აღნიშნავდა: „ქართველს აკლია დაჟინებითი მისწრაფება ერთხელ დასახული მიზნის განხორციელებისაკენ, რომელსაც ვერავითარი დაბრკოლება და სიძნელე ვერ სპობს; მუდმივი, დაულალავი შრომის უნარი, თავდავინყებითი ჭაპანის წევა... პატარა საქმეების ისეთივე სერიოზულობით კეთება, როგორც დიდი საქმეებისა... იშვიათია ჩვენში ისეთი ადამიანი, რომელიც ენერჯის გამძლეობის მხრივ საგრძნობლად არ კოჭლობდეს... ამიტომ არის, რომ ჩვენი არსებობის ნიადაგს ჩვენვე ვანიავებთ და მეტოქესთან ბრძოლაში მუდამ ვმარცხდებით“.

ამ სიტყვებში არის დიდი ისტორიული სიმართლე. მართლაც, თუ რამ გვაკლია ქართველებს, უპირველესად ესაა – ნების სიმტკიცე, დასახული მიზნისაკენ დაჟინებული მისწრაფება და თანმიმდევრული შრომის უნარი. აღნიშნულის გათვალისწინებით განუზომლად იზრდება იმ ეროვნულ მოღვაწეთა ფასი და მნიშვნელობა, რომლებიც ისეთივე გულმოდგინებით ეკიდებიან პატარა საქმეებს, როგორც დიდ საქმეებს და გაუტყეხელი ნების, დაუცხრომელი მცდელობის შედეგად აღწევენ დასახულ მიზნებს. ასეთ ადამიანთა უაღრესად მცირე რიცხვს მიეკუთვნებოდა ტარიელ ფუტკარაძე.

ბატონი ტარიელი უხვად იყო დაჯილდოებული იმ თვისებებით, რომელთაც ასე ისაკლისებდა ჩვენს ეროვნულ ხასიათში დიმიტრი უზნაძე. სრულიად გამორჩეული იყო ტარიელ ფუტკარაძე, როგორც მეცნიერების ორგანიზატორი, სამეცნიერო კონფერენციების, კვლევითი პროექტების, ექსპედიციებისა და სხვა ეროვნულ ღონისძიებათა სულისჩამდგმელი და განმახორციელებელი. ვერც წარმომიდგენია, როგორი შეიძლება ყოფილიყო დაუძღვრებული, ხალისჩამქრალი ბატონი ტარიელი. ალბათ, განგების ნება იყო, რომ მახლობლების, კოლეგების, სტუდენტების, მტრისა და მოყვრის მესხიერებაში იგი დარჩენილიყო, როგორც დაუცხრომელი ენერჯის განსახიერება.

ტარიელ ფუტკარაძე ჭაბუკობიდანვე ჩაება ეროვნულ მოძრაო-

ბაში და უანგაროდ უერთგულა ზვიად გამსახურდიასა და მერაბ კოსტავას იდეალებს. მას თავისი წარსული არასოდეს გამოუყენებია პოლიტიკური დივიდენდების მისაღებად, მიუხედავად იმისა, რომ ასეთი ბიოგრაფიის მოღვაწეს თავის რიგებში უდიდესი სიხარულით მიიღებდა ნებისმიერი პოლიტიკური ორგანიზაცია.

იმ მრავალ თვისებათა შორის, რომლებიც შეადგენდნენ ტარიელ ფუტკარაძის პიროვნების არსს, განსაკუთრებით გამოვყოფდი ადამიანთა შორის ურთიერთობების დარეგულირების უნარს. ბატონ ტარიელს ჰქონდა არაჩვეულებრივი ნიჭი დაეღობინა ურთიერთობა არა მხოლოდ თანამოაზრეებს, არამედ განსხვავებული შეხედულებების მქონე ადამიანებს შორისაც. მას შეეძლო მოწინააღმდეგეებთან შეთანხმების მიღწევა საკუთარი ღირებულებების დაუთმობლად. დარწმუნებული ვარ, ეროვნული ხელისუფლების პირობებში მას რომ უფრო მაღალი თანამდებობა სჭეროდა, თავისი დიპლომატიური უნარებიდან გამომდინარე, იგი შეძლებდა მიმდინარე პროცესებზე ისეთი გავლენის მოხდენას, რის შედეგადაც ჩვენი ქვეყნის უახლეს ისტორიაში ბევრი რამ, ალბათ, განსხვავებულად განვითარდებოდა.

ბატონი ტარიელი მუდამ ცდილობდა განემუხტა კოლეგებს შორის დაძაბული მდგომარეობა, დაებალანსებინა მათ შორის ურთიერთობები. ზოგჯერ ისიც კი მიფიქრია (ცოდვა გამხელილი სჯობს), ნეტავ, რატომ იწუხებს თავს იმ ადამიანთა ურთიერთობების დაღაგებით, რომელთა საქმიანობაც მას არც პირდაპირ და არც ირიბად არ ეხება-მეთქი. ეს მხოლოდ მისი დიდსულოვნებისა და კეთილშობილების გამოხატულება იყო.

ცალკე, ვრცელი საუბრის თემაა ბატონი ტარიელის დამოკიდებულება ახალგაზრდობისადმი. მე იშვიათად მინახავს ახალგაზრდობის ასერიგად მოყვარული და თანამდგომი მეცნიერი. ხშირად ახალგაზრდებს თავად გვიჩვენებდა მხნეობისა და ენერგიულობის მაგალითს. ბევრჯერ მიკითხავს რჩევა და მიმიღია მისგან მამობრივი დარიგება.

ბატონი ტარიელი სამშობლოს წინაშე ვალმობილი წავიდა ამ ქვეყნიდან. თავისი ცხოვრებით მან დაგვიტოვა მაგალითი იმისა, რომ ბრძოლას ყოველთვის აქვს აზრი და მუდამ უნდა „ვცდილობდეთ, საქართველოსა ვუშველოთ ჩვენის ხარჯითა!“

საუკუნოდ იყოს მისი სახელის ხსენება!

მაკა ბერიძე

მოკრძალებული მაღლობა უნივერსიტეტის

გულშემატკივარს...

მოულოდნელი და თავზარდამცემი იყო ინფორმაცია პროფესორ ტარიელ ფუტკარაძის გარდაცვალების შესახებ. ძნელად დასაჯერებელი იყო, რომ არაერთ წინააღმდეგობა თუ ბრძოლა გამოვლილ მეცნიერს ვერაგი ვირუსი დაამარცხებდა. სამწუხაროდ, საიუბილეო წელი უკანასკნელი აღმოჩნდა მისთვის.

საკუთარი ხედვის ერთგულებით, დაბრკოლებების მიუხედავად ერთხელ არჩეულ გზაზე ბოლომდე სვლითა და სამშობლოს დაუღლეი მსახურებით დარჩა ისტორიას ტარიელ ფუტკარაძის სახელი. ზემოთქმული ეხება მისი, როგორც მოქალაქის და როგორც მეცნიერის ცხოვრებას.

ქართველოლოგიაში თანამედროვე საუნივერსიტეტო სივრცის ერთ-ერთ ყველაზე აქტიურ მონაწილესა და, ხშირ შემთხვევაში, სტიმულის მიმცემს, შესწევდა უნარი, საქართველოს სხვადასხვა უნივერსიტეტთან ჰქონოდა ურთიერთობა და შეექმნა ერთიანი სამეცნიერო გარემო.

პროფესორ ტარიელ ფუტკარაძეს ყოველთვის კარგად ესმოდა, რაოდენ მნიშვნელოვანი იყო სამხრეთ საქართველოში საგანმანათლებლო კერის არსებობა, ამიტომ დასაწყისიდანვე დაუჭირა მხარი უნივერსიტეტის იდეას სამცხე-ჯავახეთში და შემდგომშიც არ შეუცვლია თავისი დამოკიდებულება.

სხვადასხვა დროს სხვადასხვაგვარად გამოხატავდა თანადგომას: კითხულობდა ლექციებს, მონაწილეობდა სამეცნიერო ღონისძიებებში, მოიზრებდა უნივერსიტეტს საკუთარ ინიციატივებსა და გეგმებში. შესაბამისად, პროფესორ ტარიელ ფუტკარაძის გარდაცვალებით სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო უნივერსიტეტმა ერთ-ერთი გულშემატკივარი დაკარგა.

პროფესორი ტარიელ ფუტკარაძე დააკლდებათ სტუდენტებს, ახალგაზრდებს, რომელთანაც ურთიერთობის განსხვავებული ნიჭი ჰქონდა. რამდენიმე შეხვედრა საკმარისი აღმოჩნდებოდა, რომ სტუდენტებში გაზრდილიყო მოტივაცია. კიდევ ერთი თვისება გამოარჩევდა მას, როგორც პედაგოგს – ახალგაზრდები სალექციო

კურსის დასრულების შემდეგ მეგობარს იძენდნენ. თუ სალექციო კურსის ხანგრძლივობა იზღუდებოდა, მეგობრობას არ ჰქონდა ვადები... თანაც, თითოეული სტუდენტი სწორედ იმას იძენდა მასთან ურთიერთობისას, რაც სჭირდებოდა.

გამორჩეული იყო მისი ურთიერთობა კოლეგებთან. დახმარების, მხარდაჭერის მუდმივი მზაობა იგრძნობოდა მისგან. უნივერსიტეტში ჰყავდა ძველი თანამებრძოლები, მეგობრები და შეიძინა ბევრი ახალი თანამოაზრე. ყველას თავისი ტარიელ ფუტკარაძე ჰყავდა და ეიმედებოდა – სტუდენტსაც და კოლეგასაც.

მისი გარდაცვალება ფიზიკური დაშორებაა მესხეთთან, თორემ პროფესორ ტარიელ ფუტკარაძის ნაშრომები დარჩება და სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო უნივერსიტეტში ფილოლოგები არაერთხელ იმსჯელებენ მის თეორიებზე, მოსაზრებებზე, გაიმართება დისკუსიები, გაჩაღდება პოლემიკა და სახეცვლილად გაგრძელდება ტარიელ ფუტკარაძის სიცოცხლე...

დასანანია, რომ დარჩა ბევრი დაგეგმილი, განუხორციელებელი საქმე, ჩაფიქრებული იდეა, აუხდენელი ოცნება, თუმცა ღირსეული ოჯახის წევრები, მისი აღზრდილები დაასრულებენ დანყებულ საქმეებს.

მისი სახელი არაერთხელ გაიჟღერებს სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო უნივერსიტეტში მისი ხსოვნისადმი მიძღვნილ ღონისძიებებში და ეს იქნება ჩვენი მოკრძალებული მაღლობა, გამობატული საქართველოს ღირსეული მამულიშვილისადმი, ქართველოლოგისადმი, მეცნიერისადმი, რომელსაც კიდევ ბევრი კეთილი საქმის კეთების ძალა და უნარი შესწევდა. „სალირალ პატივს“ კი დრო და ისტორია მიაგებს.

მერაბ ბერიძე

***

ტარიელთან მე დიდი ხნის მეგობრობა მაკავშირებდა. ტარიელის ჯგუფმა პირველი კურსი რომ დაასრულა ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში, წამოვედით ასპინძის რაიონში საზაფხულო შრომით საქმიანობაში მონაწილეობისათვის.

შრომა ერთი მხარე იყო მაშინდელი სტუდენტებისათვის. ამასთან ერთად, მოვიარეთ მთელი მესხეთი: ვარძია, კუმურდო, ახალქალაქი, ხერთვისი და სხვა მრავალი. ტარიელს ლიდერის გამოკვეთილი თვისებები ჰქონდა. მისთვის და მისი მეგობრებისთვის მესხეთი იქცა ისტორიის, ეროვნულობის, სამშობლოს განსაკუთრებული სიყვარულის სტიმულად.

ტარიელი ყოველთვის წინ უსწრებდა მოვლენებს, ხედავდა იმას, რაც შეიძლება სხვისთვის ჩვეულებრივ ამბად ჩანდა. ამიტომაც იყო, რომ თსუ ახალციხის ფილიალის ჩამოყალიბებისთანავე ამოუდგა ჩვენს უნივერსიტეტს მხარში და ბოლომდე მის ერთგულ მეგობრად დარჩა.

1990 წელს ჩვენი უნივერსიტეტის გახსნიდან მალევე, როდესაც ყალიბდებოდა საუნივერსიტეტო სტრუქტურა, ჩაუდგა სათავეში ქართული ენის კათედრას. მალე ამ ყველაფერს მოჰყვა მისი დიდ პოლიტიკაში წასვლა, მაგრამ, როგორც კი საშუალება მიეცემოდა, მუდამ მხარში ედგა ჩვენს უნივერსიტეტს. იყო ჩვენი პროფესორი, კითხულობდა ლექციებს და განსაკუთრებული სიყვარულით სარგებლობდა სტუდენტებში. ხელმძღვანელობდა სამაგისტრო და სადოქტორო თემებს, რომელთა დასრულებაც, სამწუხაროდ, არ დასცალდა.

მისი დაუდგრომელი ბუნება გადამდები იყო გარშემო მყოფთათვის. იმდენად უყვარდა ერთიანი საქართველო და იდეა ერთიანი სამშობლოსი, რომ ყველა კუთხეში, განსაკუთრებით მესხეთში, დიდი სიყვარულით სარგებლობდა.

კონფერენციები, სამეცნიერო შეხვედრები მისთვის იდეების, სამომავლო გეგმებისა და სიახლეებისათვის სწრაფვის საშუალება ხდებოდა.

ცდილობდა თავისი ერთი მეგობარი მეორესთან დაეკავშირებინა და ამით სასურველი ადამიანები შემოეკრიბა გარშემო.

უყვარდა სიცოცხლე, ბრძოლა, მუხლჩაუხრელი შრომა, რაც კარგად ჩანს მის საკონფერენციო გამოსვლებში, შრომებსა და მონოგრაფიებში.

ტარიელ ფუტკარაძის წასვლა ამ ქვეყნიდან უმძიმესი დანაკლისია ჩვენი ქვეყნისთვის, თითოეული ჩვენგანისათვის.

გულიკო ბექაური

***

უამრავი სიტყვა არსებობს ქართულ ენაში, რომელიც კარგად გადმოსცემს ადამიანის სევდას, სიხარულს, დამოკიდებულებას, შეფასებას და ასე შემდეგ. თუმცა, ეს ის შემთხვევაა, როდესაც ძალიან ძნელია, თქვა შენი სათქმელი, გადმოსცე განცდა, რომელიც განუხებს, შეაფასო პიროვნება, რომელმაც თავისი ხანმოკლე სიცოცხლის მანძილზე დიდი და განსხვავებული კვალი დაამჩნია მეცნიერებას, განათლებას, ეროვნულ ღირებულებებს და, ზოგადად, პიროვნების თავისუფლების კონცეფციას.

საშინელი გულისტკივილით ვწერ ტარიელ ფუტკარაძეზე, რომლის გარდაცვალებამ ყველას ძალიან ატკინა გული. როგორ ახერხებდა მთელი სამყაროს სიყვარულს და მეგობრობას, ეს კიდევ ცალკე სათქმელია, ალბათ.

ადამიანი, რომელსაც ადვილად ვერ დაახასიათებ; ტკივილი, რომელსაც ადვილად ვერ აღწერ; ძალიან განსხვავებული, ძალიან პატრიოტი, ძალიან დიდი მეცნიერი და პედაგოგი, ადამიანი – საოცრება, ადამიანი – სული და გული, ადამიანი – მეგობარი, ლხინისა და ჭირის გამზიარებელი... მერედა, ვისი? პასუხი ერთია – მთელი საქართველოსი, იმ ქართველებისა, რომლებიც უცხო მიწაზე ცხოვრობენ და საქართველოს მონატრებაში ატარებენ სიცოცხლეს. ბატონი ტარიელი მათი დიდი გულშემატკივარი და მეგობარი იყო.

მიჭირს წერა იმ შიშით, რამე შეცდომა არ დავუშვა და იქაც არ ეტკინოს. ყველგან სიმართლეს და სიზუსტეს ეძებდა, ყველას წინაშე თავს ვალდებულად თვლიდა, რომ მაქსიმალურად დახმარებოდა და დარდი შეემსუბუქებინა.

მიჭირს წარსულში ბატონ ტარიელზე საუბარი. გული მტკივა და ერთადერთი კითხვა მაქვს სამყაროსთან – რატომ? რატომ? რატომ?

ხშირად გვიწევდა ახალციხიდან თბილისში ერთად მგზავრობა. ერთხელ დედამ დაურეკა გზაში; როგორ ხარ, ჩემო დედაო, ჰკითხა.

– ღმერთმა კარგად გიმყოფოთ-მეთქი, ვუთხარი და ცრემლები წამომივიდა. „ეგეთები არ გამაგონოო, გამიბრაზდა, შენ

რომ ცუდად იქნები, იქ შენ მშობლებს ძალიან ეტკინებაო“. როგორ სტკივა ახლა ყველას უთქვენობა, რა უნდა უთხრათ, თქვენ დამნუხრებულ ოჯახს, ყველას, ვინც თუნდაც ერთხელ მაინც დაგლაპარაკებიათ?!

არასდროს დავიჯერებ, რომ თქვენ ცოცხალი აღარ ხართ. თქვენ ყველგან ხართ, თბილისში, ქუთაისში, ახალციხეში, ბათუმში, თურქეთში, ფერეიდანში, ყველგან, ყველგან, მთელ დედამიწაზე, სადაც კი შეგეძლოთ ქართული სიტყვა გეთქვათ, თან ისე ძლიერად, რომ არავის დავინყებოდა იმიტომ, რომ თითოეული თქვენი სიტყვა და აზრი მართალი, სიკეთითა და სამშობლოს სიყვარულით გამთბარი იყო.

არ არსებობს არანაირი სიტყვა, რომელიც სრულად გადმოსცემდა ამ დიდ ტკივილს. მისი სახით... საუკეთესო მეცნიერი, დიდებული პიროვნება, პედაგოგი და მეგობარი დავკარგეთ... რამდენი რამ დარჩა აუხდენელი... რამდენი რამ დარჩა სათქმელი...

როგორ მენანებით, როგორ მაკლიხართ, ბატონო ტარიელ! ტკივილი უზომოდ დიდია, ისეთი, ყოველთვის რომ თავს შეგახსენებს და სამყაროს სიმუხთლეზე დაგაფიქრებს...

მუდამ გამორჩეული, ხალისიანი, სიცოცხლითა და სიყვარულით სავსე ადამიანი, ასეთი იყო ჩვენი ტარიელ ფუტყარაძე, ჩვენი მეგობარი, ღირსეული მამულიშვილი, ყველგან და ყველასთვის გამორჩეული პიროვნება.

მშვიდობით, ბატონო ტარიელ...

თამარ გელიტაშვილი

სანაშუალო ტარიელ ფუტყარაძე...

დოქტორანტურა საპატრიარქოს წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართულ უნივერსიტეტში დავამთავრე და ბატონ ტარიელს პირველად იქ შევხვდი, ხოლო ჩემი დისერტაციის დაცვის შემდეგ გამართულ ბანკეტზე საბოლოოდ დავეუახლოვდი ერთმანეთს. არასდროს დამავინწყდება ის საღამო. მისი ჩვეული იუმორი და სიხალისე იმდენად გადამდები იყო, ყველას დაავინწყდა, რომ აკადემიურ სუფრაზე იმყოფებოდა. მის სამხიარულო განწყობას ისიც აძლევდა ფონს, რომ წინა საღამოს შვილიშვილი შეეძინა და სამჯერ „გვაიძულა“, გვედღეგრძელებინა თავისი პატარა შთამომავალი.

ერთნაირად მკაცრიც იყო და ლმობიერიც, დამთმობიც იყო და შემტევიც, დაყვავებაც იცოდა და გაკიცხვაც, მაგრამ პრობლემების პირისპირ არასდროს დაგტოვებდა მარტო.

დღეს ძალზე რთულია, წარსულში ვისაუბრო იმ ადამიანზე, რომელიც პირველად დამხვდა საპატრიარქოს უნივერსიტეტში, საოცრად თბილად და რუდუნებით დამისახა სამომავლო გეგმები, აუდიტორიამდე საკუთარი ფეხით მიმაცილა და ყოველ საღამოს მირეკავდა, როგორ გავართვი თავი ჩემს სამუშაოს, ხომ არ მქონდა რაიმე სირთულე. იმ პერიოდში ცოტა ნაწყენი იყო, ენა-ლიტერატურიდან სტუდენტები თარგმანმცოდნეობაზე გადავიდნენ, მხოლოდ ხუთი ბავშვია დარჩენილი და ჯგუფი ვერ შედგება, არადა, იმ ხუთი სტუდენტის უფლებებიც უნდა დაცვათო. მთელი დღის თათბირის შემდეგ გადანყდა – რამდენიმე ლექტორს უნდა გამოგვეჩინა კეთილი ნება და, ერთი სემესტრის განმავლობაში, ანაზღაურების გარეშე ჩაგვეტარებინა ლექციები. რა თქმა უნდა, ამ იდეის მოსურნე ლექტორებმაც არ დააყოვნეს და ასე შედგა სასწავლო კურსი.

ეს ფოტოც ჩემი პირველი სამუშაო დღის ბოლოსაა გადაღებული. სააქტო დარბაზში ქეთევან შენგელიას პოეზიის საღამო მიმდინარეობდა. დარბაზში შესული დამინახა თუ არა, დამიძახა, გვერდით მომიჯდა და მითხრა: მოდი, ფოტო გადავიღოთ ნიშნად იმისა, რომ ჩვენი მეგობრულ-თანამშრომლური ურთიერთობა დაიწყო.

ვერ დავიკვებნი, რომ ერთმანეთთან ძალიან ახლო მეგობრული ურთიერთობა გვაკავშირებდა, თანაც დიდი ხნისა, მაგრამ მასთან თანამშრომლობის პერიოდი საკმარისი აღმოჩნდა იმისათვის, რომ მის მიმართ სიყვარულითა და პატივისცემით განვმსჭვალულიყავი. სანგუს ჰყავდა ტარიელ ფუტკარაძე – ეს უკვე იყო იმედი, რომ უნივერსიტეტში სტუდენტური ცხოვრება ლალად და სისხლსავსედ წარმართულიყო. პირველი აზრი, რამაც მისი გარდაცვალების ამბის შეტყობისთანვე გამიელვა, ის იყო, რომ წარმოუდგენლად მეჩვენა სანგუს გრძელი დერეფნები ამ სიცოცხლის გულითა და თვალებით მათარებელი კაცის გარეშე. იმდენად ასოცირდებოდა სანგუსთან, ყველასგან შენდობას ვითხოვ, მაგრამ ასე მეგონა (და დღესაც ასე მგონია), რომ უნივერსიტეტის კარი დაიხშო. ყოველი შემთხვევისთვის, ის მაინც ზუსტად ვიცი, რომ მისმა გარდაცვალებამ ერთი ეპოქა დაასრულა საპატრიარქოს უნივერსიტეტში.

კესო გეგუა

***

ბატონი ტარიელი მუდმივი მოქმედების, ბრძოლის, ეროვნული აზროვნების სიმბოლოა. უფალმა გამოარჩია და წილად ხვდა სამშობლოსადმი სიყვარული საქართველოს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის აღდგენის აქტზე ხელმოწერით დაედასტურებინა... ასევე, მისი სახელი ასოცირდება მართალი მეცნიერის სახელთან... ბედნიერი ვარ იმით, რომ ვარ მისი მოწაფე, მისი აღზრდილი.

ძალიან ძნელია და მიჭირს მასზე წარსულში საუბარი... ეს შეუფუებული ფაქტია ამ მწარე რეალობაში...

ჩვენი პირველი შეხვედრა 2010 წელს, ქუთაისის აკაკი წერეთლის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტის „ქართველური ენათმეცნიერების მიმართულების მაგისტრანტთა და დოქტორანტთა IV რესპუბლიკურ სამეცნიერო კონფერენციაზე“ შედგა, სადაც პროფესორ რევაზ შეროზიას ხელმძღვანელობით აღმოვჩნდი... ბაკალავრიატის მეორე კურსის სტუდენტი „მწვანე დარბაზის“ ტრიბუნიდან წარვსდექი საენათმეცნიერო საზოგადოების წინაშე მოხსენებით: „ტირილის ლექსიკისათვის მეგრულში“. მახსოვს, ძალიან ვნერვიულობდი და ხმაც მიკანკალებდა, ბატონი ტარიელის „მეშინოდა“... განხილვის ბოლოს მისი კომენტარი ჩვეული ღიმილით ასეთი იყო: „მოხსენება რაზეც ჰქონდა, იმის შესაფერისად წაიკითხა“. კონფერენცია ორი, თუ სამდღიანი იყო, ექსკურსიაც მოენყო... ძალიან თბილად გვექცეოდა და ყურადღების ცენტრში ჰყავდა განსაკუთრებით ისინი, ვინც პირველად მონაწილეობდა. ცდილობდა გავეშინაურებინეთ და უცხოდ არ გვეგრძნო თავი. ბოლოს დაგვემშვიდობა იმ პირობით, რომ ყოველ წელს შევხვდებოდით კონფერენციებზე. მომდევნო წლიდან სიცილის ლექსიკით გავაგრძელე მეგრულ მეტყველებაზე მუშაობა და ყოველწლიურად ვხვდებოდი კონფერენციებზე. ქუთაისში მაგისტრატურაში ჩაბარებით კი მისი სტუდენტიც გავხდი.

სამაგისტრო ნაშრომიც თვითონ შემირჩია, ფონეტიკიდან, რა თქმა უნდა, მეგრულთან დაკავშირებული – „საერთოქართველური ძ ც ნ ზ ს და გ ქ კ ლ ხ თანმხმოვანთა რეფლექსები მეგრულში (ა. ქობალიას „მეგრული ლექსიკონის“ მიხედვით)“. მისმა პირველმა

დოქტორანტი, უკვე პროფესორმა ეკა დადიანმა გამიწია სამეცნიერო ხელმძღვანელობა.

საბედნიეროდ, რამდენჯერმე მივიღე მონაწილეობა ტაო-კლარჯეთის ყოველწლიურ ექსპედიციაში. ეს არის დაუფინყარი და შეუფასებელი ღონისძიება, რომელიც ბატონმა ტარიელმა დანერგა ქუთაისის უნივერსიტეტში და აქტიურად ხორციელდება. მახსოვს, უდიდესი პასუხისმგებლობა ვიგრძენი, როცა ექსპედიციაში მეორე მონაწილეობიდან ჯგუფი ჩამაბარა სოფლებში მასალის ჩასაწერად განაწილებულეს.

2015 წელს მისი დოქტორანტიც გავხდი თბილისში, საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართულ უნივერსიტეტში. დაუფინყარი და განსაკუთრებული იყო ბატონი ტარიელის ლექციები, სამეცნიერო საუბრები არასაღიქციო დროს. მისი კაბინეტის კარი ყოველთვის ღია იყო ნებისმიერი სტუდენტისათვის. ჩვენი ერთობლივი სამეცნიერო მუშაობა 2018 წლიდან კიდევ უფრო გამყარდა, როცა ამავე უნივერსიტეტის ქართველოლოგიის ცენტრის თანამშრომლად ამიყვანა, ასოცირებული მკვლევრის პოზიციაზე. იმ გუნდის წევრი გამხადა, რომელიც ღირსეულად ემსახურებოდა (და ემსახურება დღესაც) ქართველი ერისა და ენის ერთიანობის იდეას მისი ხელმძღვანელობით. ბატონი ტარიელის გაცნობიდან ყოველდღე მემატებოდა პასუხისმგებლობის გრძნობა, მაგრამ ამ ცენტრში მუშაობა სულ სხვა გამოცდილება, სხვა ურთიერთობები გახლავთ... 2018 წელს, ჯერ კიდევ დოქტორანტი, ფუნდამენტური კვლევის პროექტში ძირითად მონაწილედ ჩამართო, რომელმაც რუსთაველის ფონდის მიერ გამოცხადებულ კონკურსში გაიმარჯვა. ძალიან დიდი გამოცდილება იყო ამ პროექტის ფარგლებში მასთან ერთად მუშაობა პირველ წელს, თურქეთის შავიზღვისპირეთში (მეტი არ დასცალდა). ზოგადად, ბატონმა ტარიელმა დაგვაახლოვა ტაოელ, ფერეიდნელ, მუჰაჯირ ქართველებთან.

ბატონი ტარიელი გვასწავლიდა ყველაფერს, ყველაფერს, რაც შეიძლებოდა დაგვხმარებოდა როგორც მომავალი მეცნიერის, ასევე პიროვნების ჩამოყალიბებაში. ქართველოლოგიის ცენტრის თანამშრომლებს გვანდობდა ისეთ სერიოზულ საქმეებს, რომელიც ჩვენც გვიკვირდა ხოლმე – „ისწავლეთ, ჩემს მერე ხომ უნდა

გააგრძელოთ მუშაობა. თქვენ, მომავალმა თაობამ უნდა გადაიბაროთ ეს ყველაფერი“-ო.

დარწმუნებული ვარ, ასე მალე არ ფიქრობდით ჩვენს მიტოვებას... კიდევ დიდხანს ინდომებდით ქვეყნის სამსახურში და ენის სადარაჯოზე ყოფნას...

ძალიან ამაყობდა და მოსწონდა ის სადისერტაციო თემა, რომელიც ერთობლივად ბატონ რევაზ შეროზიათან ერთად შევარჩიეთ – „მეგრული სიტყვა-ფორმები და ქართველთა სამნიგნობრო ენის ლექსიკური ფონდი“. ორივემ გამიწია სამეცნიერო ხელმძღვანელობა. ვგრძნობდი, როგორ მენდობოდნენ. მე კი ყოველთვის თან მდევდა განცდა, ვაითუ ვერ გავამართლო და რალაც ისე არ გამოვიდეს მაინც-მეთქი.

განსაკუთრებით მინდა აღვნიშნო იმ თავისუფლებაზე, რომელიც თემაზე მუშაობისას მომცეს (თუმცა მათი მუშაობის მეთოდი ყოველთვის ასეთი იყო). ბატონი ტარიელი ყოველთვის მიმითითებდა, რომ წამეკითხა ყველა მეცნიერის მოსაზრება და გამეგო მათი პოზიცია, განსაკუთრებით მათი, ვინც შეიძლება განსხვავებულად ფიქრობს. მათთან შეხვედრაც არ დაუშლიათ ჩემთვის, როცა ამის სურვილი გამოვთქვი.

2020 წლის მარტში, როცა დისერტაცია დასაცავად წარვადგინე უნივერსიტეტში, უკმაყოფილების გრძნობა მქონდა, რალაც არ მომწონდა... ამ დროს, მსოფლიოში მოდებულმა ამ უბედურმა ეპიდემიამ ჩვენთანაც გააჩერა ყველაფერი... დაიხურა უნივერსიტეტებიც... ამის ფონზე სიხარულის სხივმა გადამიარა სახეზე. ვიფიქრე, დაცვა გადაიდება შემოდგომის სემესტრამდე და იქამდე კიდევ მოვასწრებ მუშაობას-მეთქი. ფიქრი არ მქონდა დამთავრებული, ტელეფონის ზარის ხმა გაისმა, ბატონი ტარიელი იყო. თითქოს ჩემი ფიქრი წაიკითხაო, პირველივე წინადადება იყო: „ტყუილად ნუ გიხარია, დაცვა შედგება და მოემზადე, აუცილებლად უნდა დაიცვა!“ დისერტაციის დაცვა დისტანციურად ჩატარდა. ასმაგად ვნერვიულობდი, ხელმძღვანელები გვერდით არ მყავდნენ, ყველა სახლიდან იყო ჩართული. კითხვა-პასუხის რეჟიმისას, ჩემს პასუხებზე ბატონი ტარიელის თავის დაქნევა რომ შევამჩნიე, მაშინ მივხვდი კმაყოფილი იყო დაცვის მსვლელობით და ცუდადაც არ იყო საქმე...

დიპლომის აღების დღესაც არ იყო ჩემს გვერდით, დედამისს

ჰქონდა კოვიდ ინფექცია, რომელიც თვითონ ჩამოიყვანა ბათუმიდან და რამდენიმე დღით თვითიზოლაციაში დარჩა, თუმცა მაშინ თვითონ არ დაინფიცირებულა. მაშინაც შორიდან, საჯაროდ ასე მომილოცა – „უკვე დაფრთიანებულიაგან წარმატებულ აფრენას ველოდები“. ანუ, ეს არ იყო დასასრული, პირიქით, ახლა იწყება ყველაფერიო...

ეს იყო ბატონი ტარიელის ხელმძღვანელობით დაცული ბოლო სადოქტორო დისერტაცია... როგორ არ მინდა ასე იყოს...

მადლობა, ბატონო ტარიელ! მადლობა იმ ამაგისთვის, რომელიც თითოეული სტუდენტისთვის და პირადად ჩემთვის გაგინევიათ, მადლობა მეგობრობისთვის, მამაშვილობისთვის, მზრუნველობისთვის, თითოეული დღისთვის... მე და სოფოს არ გვიყვარდა ის პარასკევი, როცა ქუთაისში, დიალექტოლოგიურ ინსტიტუტში, რამდენიმე დღით მიდიოდით. ვეჭვიანობდით თქვენს აღზრდილ იქაურ თანამშრომლებზე და გითხარით კიდევ; გაგიხარდათ მგონია, რადგან გაიღიმეთ... ღიად გაგრძნობინეთ სიყვარული... ნეტავ, უფრო ბევრჯერ გამოგვეხატა... მაგრამ, მიუხედავად თქვენი უშუალობისა, მაინც მერიდებოდა...

ღმერთმა შეგინროთ ყოველი კეთილი საქმე, რომელიც ქვეყნისთვის და ერისთვის გიკეთებიათ... კიდევ დიდხანს იცოცხლებთ, რადგან თქვენმა ნაშრომ-ნაღვანმა უკვდავება მოგიპოვათ...

ეკა დადიანი

სტუდენტების მემოზარი, მოქალაქე

ტარიელ ფუტკარაძე – დიდი მეცნიერი, მამულიშვილი, საზოგადო მოღვაწე, ასევე იყო ახალგაზრდა თაობის გზის გამკვალავი, მოძღვარი, კეთილი მრჩეველი, სწორი ორიენტირების მიმცემი, გვერდში მდგომი...

განსხვავებული იყო მისი დამოკიდებულება სტუდენტებთან, დოქტორანტებთან... მისი ლექციები იმაზე მეტი იყო, ვიდრე ჩვეულებრივი სასწავლო პროცესი. ის არა მხოლოდ უშურველად და დაულალავად გასცემდა თავის უსაზღვრო ცოდნას და გამოცდილებას, არამედ აჩვენებდა კრიტიკულ აზროვნებას, პატივისცემას განსხვავებული აზრისადმი... ხშირად მართავდა დისკუსიას სხვადასხვა პრობლემურ საკითხებზე და ამ გზით ლოგიკურ აზროვნებას აჩვენებდა. სტუდენტებს ურჩევდა, შემოქმედებითად მიდგომოდნენ საკითხებს.

მისი ახალგაზრდებთან უშუალო დამოკიდებულება კარგად ჩანდა სტუდენტურ ექსპედიციებში. თითოეული სტუდენტის მიმართ მამობრივ ყურადღებას და მზრუნველობას იჩენდა, მაქსიმალურად ითვალისწინებდა მათ ინტერესებს, სურვილებს... სწორედ ასეთი ურთიერთობის გამო სტუდენტები სიყვარულით მამას ეძახდნენ...

თვითონ სიახლეების მაძიებელი თავის აღზრდილებსაც ამასვე ასწავლიდა; მიმართულებას აძლევდა არა მხოლოდ მეცნიერებაში, არამედ ცხოვრებაშიც. მისი დაფრთიანებულ-დაკვალიანებული ახალგაზრდები წარმატებით მუშაობენ სამეცნიერო, საგანმანათლებლო სფეროებში.

ბატონი ტარიელის სიმდიდრე საკუთარ შვილებთან ერთად სწორედ მისი აღზრდილი სტუდენტებიც არიან, რომლებსაც მისგან გაცემული სიკეთე და სიყვარული საგზლად გაჰყვებათ მთელი სიცოცხლის მანძილზე და მოძღვრის სახელსაც უკვდავყოფენ!

ჩვენ თავიდანვე განსაკუთრებული ურთიერთობა ჩამოგვიყალიბდა... ხშირად აღნიშნავდა იმ ფაქტს, რომ მე მისი პირველი დოქტორანტი ვიყავი. ეს ჩემთვის უდიდესი პატივი და, ამავედროულად, უზომო პასუხისმგებლობაც იყო და არის.

ბატონი ტარიელისთვის გამოუვალი მდგომარეობა და

დაუძლეველი სირთულე არ არსებობდა. თავდაუზოგავი შრომით, ბრძოლით ყოველთვის აღწევდა მიზანს, წარმატებას და ამით მაგალითს აძლევდა ირგვლივ მყოფთ. არასდროს კარგავდა იმედს და სხვებსაც ოპტიმისტურად განაწყობდა.

ის მუდმივად ძიებაში იყო... სიცოცხლის ბოლო დღეებშიც, როცა კლინიკაში საშინელ კორონავირუსს ებრძოდა, არ გაჩერებულა, დისტანციურ რეჟიმში აგრძელებდა მუშაობას. მხნედ და ენერგიულად გამოიყურებოდა... ასე ჩანდა... არავის ეგონა (ექიმებსაც კი!), ასეთი ჯან-ღონით სავსე ადამიანის ჯანმრთელობის მდგომარეობა უეცრად გართულდებოდა...

მძიმე წუთებშიც კი საქმეზე ფიქრობდა. უნივერსიტეტში ფინალური გამოცდები ახლოვდებოდა, არ უნდოდა თავისი სტუდენტები უყურადღებოდ დაეტოვებინა... ტელეფონზე დამირეკა და მთხოვა, სტუდენტებისთვის მიმეხედა. ხმაში ოდნავ უხასიათობა ემჩნეოდა... არც გამივლია გონებაში, რომ რამე დაემართებოდა. მეც დავპირდი და გავამხნევე, ყველაფერი კარგად იქნება-მეთქი... 17 დეკემბერს წერილი მივწერე, მოვიკითხე... ცოტა ხნის შემდეგ მიპასუხა: მტერსაც კი არ ვუსურვებ იმას, რაც მე მჭირსო... ეტყობა, თავს ცუდად გრძნობდა (ნანერსაც ეტყობოდა)... მძიმე სიტუაციაში მყოფი, ამავე წერილში მთხოვდა, კორონავირუსთან მებრძოლი ჩვენი მეგობრისთვის, მისი აღზრდილი დოქტორანტისა და კოლეგისთვის – მაია მიქაუტაძისთვის გადამეცა, ფილტვებისთვის მიექცია ყურადღება...

ეს მისი ბოლო გზავნილი იყო... ამ წუთიდან გავაცნობიერე მოსალოდნელი საშიშროება და მოსვენება დაგკარგე... მაგრამ გადარჩენის იმედი ბოლომდე არ დამიკარგავს. მაინც ვფიქრობდი, ამ განსაცდელს თავს დააღწევდა... თუმცა ვირუსთან უთანასწორო ბრძოლაში აღმოჩნდა...

ერთ დროს ყველანი გარდავიცვლებითო, ამბობდა, მაგრამ ასეთ დასასრულს ვერასდროს წარმოიდგენდა. დღემდე ამ ფაქტს რეალობად ვერ აღვიქვამ, მიჭირს ამის დაჯერება...

რამდენი რამ მაქვს სათქმელი, გასახსენებელი!..

ძალიან დაგვაკლდება მისი „ქართველური შეძახილი“, სულისკვეთება, რომელიც აგრერიგად სჭირდება ქვეყანას!

უკვდავია ტარიელ ფუტკარაძის სახელი და ის მემკვიდრეობა, რომელიც მან საქართველოს დაუტოვა!

სერგო ვარდოსანიძე

„**ომიხსანე მე, უფალო, სასუფაველსა შინსა,**

ოღას მოხვიდა სუფავითა შინითა“

საქართველოს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის აღდგენის აქტს პროფესორ ტარიელ ფუტკარაძის ხელმოწერა ამშვენებს... ბატონი ტარიელი 2006 წელს გავიცანი თბილისის სასულიერო აკადემიაში, როდესაც იგი საქართველოს ისტორიის კათედრაზე მიტროპოლიტ ანანიას (ჯაფარიძე) სტუმრობდა. იგი გულისტკივილით საუბრობდა იმ საფრთხეებზე, რომელიც საქართველოს წინაშე იდგა. ამის შემდეგ იყო ეპიზოდური შეხვედრები, თბილი მოკითხვა. 2010 წელს, როდესაც საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართულ უნივერსიტეტში ჩატარდა აკადემიური პერსონალის არჩევნები, ბატონი ტარიელი არჩეულ იქნა სრულ პროფესორად. მისი მონდომებით შეიქმნა ქართული ფილოლოგიის საბაკალავრო, სამაგისტრო და სადოქტორო პროგრამები, ქართველოლოგიის სამეცნიერო ცენტრი. ასე დაიწყო ჩვენი საქმიანი თანამშრომლობა, რომელიც შემდეგ მეგობრობაში გადაიზარდა. ის ყოველთვის იყო განონასწორებელი, მიმტევებელი კაცი, იშვიათად თუ იტყოდა ვინმეზე საყვედურს, არა და, ბევრი ჰქონდა სასაყვედურო. 1991 წლის 9 აპრილს საქართველოს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის აქტზე ხელმოწერის გამო წლების მანძილზე იყო დევნილი და შევიწროებული, მაგრამ ყველას აპატიო და ნაშაულო.

ბატონო ტარიელ, ჩვენ, ამქვეყნად დარჩენილი შენი მეგობრები, კიდევ ერთხელ გულისტკივილითა და სევდით თვალს გადავაავლებთ შენი ამქვეყნიური ცხოვრების გზას, შენს ყველა სურათზე ღიმილთან ერთად კარგად ჩანს ჩუმი სევდა და ნალველი, ეს იყო ფიქრი და ტკივილი შენს საყვარელ სამშობლოზე, რომლის განვითარებაც სხვანაირად გქონდა წარმოდგენილი 30 წლის წინ, მაგრამ სხვანაირად წარიმართა. თითქოს გახუნდა თავისუფლების და დამოუკიდებლობის იდეა, კიდევ უფრო დავიქსაქსეთ და ჩავიკეტეთ საკუთარ ნაჭურჭში. შენ ცდილობდი სხვა გზით გველო და ამ გზაზე სიარული გესწავლებინა შენი მრავალრიცხოვანი შეგირდებისათვის. ეს იყო ილია ჭავჭავაძის

გზა „მამული, ენა, სარწმუნოება“. შენი ცხოვრების წესით განასახიერებდი იმ ქართველ მოღვაწეს, ვისთვისაც საქართველო დღევანდელ ადმინისტრაციულ საზღვრებში არ ეტეოდა, იგი გრძელდებოდა შორეულ ფერეიდანში, ისტორიულ ტაო-კლარჯეთში, ლორე-ტაშირში, საინგილოში. სულ გერქარებოდა, სულ ახალ გამოწვევებს იყავი შეჭიდებული. ახლა ვხვდებით, თუ რატომაც ჩქარობდი, რატომ გინდოდა, რაც შეიძლება ბევრის მოსწრება, რატომ მოუხშირე აჭარაში, შენს ისტორიულ ფესვებთან კონტაქტებს, რატომ გინდოდა ზამთარ-ზაფხულ საქართველოს მთა და ბარში მოგზაურობა, გინდოდა ბოლომდე შეგეგრძნო შენი საფიცარი სამშობლოს სურნელი. დღეს თამამად შეიძლება ითქვას: შენ მიერ გაკეთებული საქმენი აღემატება ერთი ადამიანის შესაძლებლობას. შეგეძლო დილით ქართულ უნივერსიტეტში ქართველოლოგიის სამეცნიერო კონფერენციის ხელმძღვანელობა, ნაშუადღევს გორის უნივერსიტეტში მოხსენების წაკითხვა და მეორე დღეს ქუთაისში სამეცნიერო დიალოგების წარმართვა. ყველგან შინაური იყავი, სადაც ქართული საქმე კეთდებოდა, შენ უახლოეს მეგობრად გთვლიდნენ პანკისის ხეობის უხუცესები, საქართველოს მთიანეთში ალაგ-ალაგ შემორჩენილი ხევისბერები, საშუალო სკოლის მასწავლებლები. შენი ინიციატივით ქართული უნივერსიტეტი ყოველწლიურად მასპინძლობდა საქართველოს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის აღდგენის აქტზე ხელისმომწერ საქართველოს უზენაესი საბჭოს დეპუტატებს, ფერეიდნელ ქართველებს, იყავი უღალატო, რაინდული თვისებებით შემკული კაცი. სამწუხაროა, რომ უკვე შენზე მხოლოდ წარსულში შეიძლება ლაპარაკი, შენი სახით საქართველოს გარდაეცვალა დიდი, უანგარო მამულიშვილი, რომლის დაწყებული კეთილი საქმენი აუცილებლად გაგრძელდება.

ნინო ზაალიშვილი

***

მე გახლავართ ერთი ჩვეულებრივი ქართველი ახალგაზრდა, რომელიც გაიზარდა ემიგრაციაში. ბნელ 90-იანებში, ქვეყანაში არსებული რთული გარემოების გამო, ჩემი ოჯახი გადავიდა საცხოვრებლად რუსეთში. დიდი წვლილი მიუძღვით ჩემს პედაგოგ მშობლებს, რომ დღეს მე გამართული და ლამაზი ქართულით ვსაუბრობ, რადგან სწორედ ისინი მასწავლიდნენ არამხოლოდ ქართულ ენას, არამედ სამშობლოს სიყვარულს. როდესაც წარმატებით დავამთავრე სკოლა და მომავალი პროფესიის არჩევის დრო დადგა, მკაფიოდ გადაწყვეტილი მქონდა, რომ ჩავაბარებდი უცხო ენებზე, კერძოდ, რუსული და ესპანური ენების მიმართულებით. ეს გახლდათ 2008 წლის ცხელი და ცრემლნარევი ზაფხული. გარეთ არ მიშვებდნენ და გამოცდებზეც ხელ და ხელ დამყვებოდნენ, რადგან ემინოდან არსებული ვითარების. მაშინ მეგონა, რომ ეს შიში გადაჭარბებული იყო, ახლა კი მესმის, თუ რას განიცდიდნენ ჩემი მშობლები. როგორც ახლა მახსოვს, 2008 წლის 21 აგვისტოს უნდა გამოეცხადებინათ ჩარიცხულთა სია და როდესაც ჩემი გვარიც ამოიკითხეს 100-პროცენტიანი გრანტის მფლობელ სტუდენტთა შორის, ჩემს ბედნიერებას არ ჰქონდა საზღვარი. ასე მოვხვდი სამხრეთ ფედერალურ უნივერსიტეტში (ქ. დონის როსტოვი), რომელიც უსაზღვროდ მიყვარს. მეორე კურსიდანვე დამტოვეს კათედრაზე და მესამე კურსიდან უკვე დეკანის მდივნად ვმუშაობდი. ასე, 2013 წელს წარჩინებით დავამთავრე უნივერსიტეტი; როგორც ჩემი დეკანი, ბატონი ა. მარცელი ამბობდა: „ნინო, შენ პირველი ქართველი ხარ, რომელმაც ამ კედლებიდან ნითელი დიპლომი გაიტანა“. რა თქმა უნდა, ეს შეფასება ჩემთვის ძალიან სასიამოვნო იყო.

ჩემი უნივერსიტეტის დამთავრების შემდგომ ჩემმა ოჯახმა გადაწყვიტა უკან სამშობლოში დაბრუნება, რაც ჩემთვის დიდი მოულოდნელობა იყო. მართალი გითხრათ, მე სულ სხვა გეგმები მქონდა, მაგრამ აღმოვჩნდი საქართველოში. პირველი წელი არ ვიცოდი, რა მეკეთებინა, ყველა და ყველაფერი მეუცხოვა და ჯორჯ ორუელის „1984“-ს მაგონებდა ყველაფერი, უფრო სწორედ ლოზუნგს, რომელიც ამ ნაწარმოების ლერძია:

„ომი მშვიდობაა,
მონობა თავისუფლებაა,
უმეცრება ძალაა“...

მე დღესაც მიმაჩნია, რომ ძალიან რთულ ვითარებაში ვართ და უნდა შევძლოთ შევებრძოლოთ ამ ლოზუნგს, რამენაირად უნდა დავამარცხოთ იგი, რომ განვითარების საშუალება მოგვეცეს და წინ ვიაროთ. ალბათ, ასე მხოლოდ ჩვენს ქვეყანაში არ ხდება, მაგრამ მე ჩვენი მანუხებს და მტკივა. ერთი სიტყვით რომ ვთქვათ, ეს დაბრუნება ჩემთვის ადვილი არ ყოფილა. მაგრამ მე შევძელი და ახლიდან აღმოვაჩინე ჩემი საქართველო.

რადგან მე ლინგვისტიკის გარეშე ცხოვრება ვერ წარმომედგინა, ვცადე ბედი და გადავწყვიტე საქართველოში დოქტორანტურაში ჩაბარება. ასე, ჩემი მშობლების ქალაქში, ქ. თელავში, იაკობ გოგებაშვილის სახელობის თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტში ჩავირიცხე დოქტორანტურაში, ფილოლოგიის მიმართულებით. მაგრამ, სულ მალე ეს მიმართულება დახურეს და აღმოვჩნდი „ჰაერში გამოკიდებული“. აქედან იწყება ბატონი ტარიელ ფუტკარაძის გაცნობა და აღმოჩენა ჩემთვის.

ამ დროს გამოცხადებული იყო მობილობა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართულ უნივერსიტეტში. ბატონმა ტარიელმა თბილად მიმიღო, ვისაუბრეთ. ეჭვიც არ შემპარვია, რომ საბუთები აქ უნდა გადმომეტანა და მეთანამშრომლა ბატონ ტარიელთან, ასეც მოვიქეცი და მე ბედნიერი ადამიანი ვარ, რომ მის ლექციებს ვესწრებოდი. ყოველთვის ვამბობდი, რომ საქართველოში დაბრუნება მხოლოდ ბატონი ტარიელ ფუტკარაძის გაცნობის გამო ღირდა. ძალიან მიყვარდა მის ლექციებზე ყოფნა, იქ სულ სხვანაირი აურა სუფევდა და დრო მიფრინავდა შეუმჩნევლად. უსაზღვროდ კეთილი და დიდი ადამიანი გახლდათ. პატარასთან პატარა, დიდთან – დიდი. ჩემთვის უდიდესი პატივი იყო მისი განუთქმელი ხელმძღვანელობა, შენიშვნები, ქება. ბატონი ტარიელის დამსახურებაა, რომ მე 28 წლის ასაკში, თბილისში, წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართულ უნივერსიტეტში წარმატებით დავიცავი სადოქტორო ნაშრომი თემაზე – „ნუმერაციული ფრაზეოლოგიზმები სხვადასხვა სტრუქტურის ენებში ქართული, რუსული და ესპანური მასალის მიხედვით“ და მოვიპოვე ფილოლოგიის დოქტორის აკადემიური ხარისხი,

წარჩინების დიპლომით. მე, მისთვის უცნობ გოგონას, დიდი ყურადღებით მომეკიდა და ყველაფერში მეხმარებოდა. ის გახლდათ უსაზღვროდ განათლებული, კეთილი, ძალიან მომთხოვნი და ძალზედ შეყვარებული საქართველოსა და ქართულ მინაზე. ყველაფერს აკეთებდა იმისთვის, რომ ქართული საქმე ეკეთებინა და მას ეს საუკეთესოდ გამოსდიოდა. ასე მგონია, ბატონი ტარიელი ყველაფერს სიყვარულითა და დიდი ენთუზიაზმით აკეთებდა; დაულალავად შრომობდა და ამით იყო ბედნიერი. მას სახის საოცარი გამომეტყველება ჰქონდა, როცა არ უნდა მისულიყავი მასთან კათედრაზე, ის სულ კარგ განწყობაზე იყო, ყოველთვის თბილად და გულიანად მიგიღებდა, თავისი თვალისმომჭრელი ღიმილით გაგაცილებდა და აუცილებლად სწორ და საჭირო რჩევას მოგცემდა.

ასევე, დიდი წვლილი მიუძღვის მას ჩემი სამენოვანი ლექსიკონის არსებობაში, რადგან სულ შთამაგონებდა, რაოდენ საჭირო საქმეს გავაკეთებდი ამით. მან უდიდესი პროფესიული გავლენა მოახდინა ჩემზე. გარდა იმისა, რომ საუკეთესო პროფესიონალი იყო, უაღრესად კარგი ადამიანი გახლდათ, რაც დიდი იშვიათობაა. ძალიან უყვარდა ახალგაზრდა, მოაზროვნე და ნიჭიერი ადამიანები; თუ ვინმეში ნიჭს აღმოაჩენდა, მისი უფროსი მეგობარი და გზამკვლევი ხდებოდა. ალბათ, უამრავ მსგავს და განსხვავებულ ისტორიას მოისმენთ სტუდენტებისგან მასზე, რადგან მისი მაღლი და ღვანლი დიდია.

ბატონი ტარიელის უდროო გარდაცვალება დიდი დანაკარგია, არამხოლოდ ახლობლებისთვის, არამედ ქართული ენათმეცნიერებისთვის, ჩვენთვის, მისი სტუდენტებისთვის და ზოგადად, მთელი საქართველოსთვის. მე მჯერა, რომ ის გარდაიცვალა და მარადისობად იქცა ისევე სამშობლოსთვის, და იქიდან უფრო მძლავრად იღვანებს მინიერი საქართველოსთვის.

ბატონი ტარიელ ფუტკარაძე!

ბრძენთა-მთავრისა მის სოლომონის მიერ თქმული: „შბაძევედ ჯინჭველსა, მედგარო, და იქმენ მუშაკ მსგავს მისა“. ვითარცა იგი მან თქსსა უდიდესსა მარცუალსა მას იფქლისასა შებმა-უყვის გულს-მოდგინედ, ვიდრემდის აღილის და წარილის საზრდელად თქსა. მეცა გულს-მოდგინე ვიქმენ უძლიერესსა ჩემსა აღებად“... სწორედ, რომ ამ სახარებისეულ შეგონებას ჰგავს ბატონ ტარიელთან მოღვაწეობა, გერქვას მისი სტუდენტი, დოქტორანტი, მეტად საძნელო და საპასუხისმგებლო, საშური საქმეა... მე წილად მხვდა ის ბედნიერება, რომ თამამად შემიძლია ვთქვა: ბატონმა ტარიელ ფუტკარაძემ მასწავლა, გამზარდა, დამაყენა გზაზე...

შეუფასებელია მისი მეგობრული, მამობრივი, მზრუნველი დამოკიდებულება თითოეული სტუდენტის მიმართ. ის ხან მკაცრი, ხან ძალიან მხიარული, ლექციებზე განსხვავებული სტილით გვამახსოვრებდა თავს. მახსოვს, როდესაც პრაქტიკულის დღე მოვიდოდა, სტუდენტები დერეფანში ვიხედებოდით ბატონი ტარიელი გამოჩნდებოდა, თუ ქალბატონი ეკა დადიანი. რატომღაც გვეშინოდა მისი, თავად კი ჩვენს შეშინებულ სახეებს ასე პასუხობდა: „მე თქვენი ჩაჭრა კი არ მინდა, არამედ მინდა იაზროვნოთ, ამიტომაც ვიჩხრიკები თქვენს ტვინში“. მაშინდელი ეს ფრაზა ახლა გავაანალიზე, როდესაც თავად ვცდილობ მისეული სტილით ვიმუშაო და მისგან ნასწავლი ჩემს სტუდენტებს გავუზიარო...

რთულია ბატონი ტარიელის მოღვაწეობის სათანადოდ შეფასება. მისი ამქვეყნიური ცხოვრება იფქლის მარცვალს ჰგავს, რომლისგან აღმოცენებული მადლი, უზარმაზარია, ვრცელია, როგორც თავთუხებიანი პურის ყანა. ნაყოფი კი უღვევი...

განუზომელია მისი ღვაწლი, როგორც მეცნიერის, ქართველოლოგის, ქვეყნის ისტორიის შესწავლისა თუ ეროვნული იდენტობისა და ეროვნული თვითშეგნების ამაღლების საქმეში. ბატონი ტარიელის შრომები, მონოგრაფიები, წერილები ფასდაუდებელი საუნჯეა ქართველთათვის.

ახლა კი ზეციერი საქართველოდან დაგვცქერის... ხარობს მისი

სული, რადგან მის მიერ დანატოვარი, მისი იდეებით ნასაზრდოები, მრავლად ვართ და არ ვაპირებთ გზიდან გადახვევას...

გმადლობთ, ბატონო ტარიელ!

გვეამაყებით, ბატონო ტარიელ!

გვიყვარხართ, მუდამ ჩვენთან იქნებით, ბატონო ტარიელ!

***

ქუთაისის აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი ჩემთვის ყოველთვის გამორჩეული იყო სხვა უმაღლეს სასწავლებელთა შორის იმიტომ, რომ ჩემი მშობლიური უნივერსიტეტი, რომელთანაც მრავალი მოგონება მაკავშირებს დანყებული 2002 წლიდან დღემდე. მოგონებები ბატონ ტარიელზეც სწორედ ამ უნივერსიტეტიდან იწყება, რადგან პირველად აქ შევხვდი ჩემს ძვირფას მასწავლებელს, ჯერ როგორც ლექტორს, შემდეგ კი როგორც სამაგისტრო ნაშრომის სამეცნიერო ხელმძღვანელს. მაშინ რას წარმოვიდგენდი, რომ რამდენიმე წლის მერე მისი თანამშრომელიც გავხდებოდი... თურმე წინ ბევრი სიახლე მელოდებოდა, რაც უშუალოდ ბატონი ტარიელის სახელთან იყო დაკავშირებული.

სტუდენტობის წლებიდან ერთ-ერთი გამორჩეული იყო მაგისტრატურაში სწავლის პერიოდი (2007-2008 წწ.). ეს წლები, მე და ჩემმა ჯგუფელებმა, ქუთაისის აკაკი წერეთლის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტთან არსებულ ქართველური დიალექტოლოგიის სამეცნიერო-კვლევით ინსტიტუტში გავატარეთ, რომლის დირექტორიც ბატონი ტარიელი იყო. ლექციები ძირითადად ამ ინსტიტუტში გვიტარებოდა და ყოველდღე დროის დიდ ნაწილს სწორედ აქ, ბატონი ტარიელის გარემოცვაში ვატარებდით. როგორც კი ინსტიტუტის კარს შეაღებდი, თითქოს სხვა სამყაროში ხვდებოდი, საოცარი ოჯახური გარემო იყო, გრძნობდი, რომ ძალაუნებურად რაღაც საერთოს ნაწილი ხდებოდი. ყველა ერთი იდეის ირგვლივ გაერთიანებულიყო, ყველას ერთი საზრუნავი გასჩენოდა – მრავალსაუკუნოვანი ქართული სალიტერატურო ენისა და მისი ქვესისტემების მოვლა-პატრონობა, რომელსაც მთელი თავისი სიცოცხლე მიუძღვნა ბატონმა ტარიელმა.

მაგისტრანტობის მერე იყო პაუზა, მოლოდინი... იმ რთულ პერიოდში, როდესაც უნდა მიმელო მნიშვნელოვანი გადაწყვეტილება და ამერჩია გზა, რომელსაც გავუყვებოდი – მჭირდებოდა რჩევა კომპეტენტური ადამიანებისაგან. ამ დროს, სრულიად მოულოდნელად, სოციალურ ქსელში, ჩემს ერთ-ერთ ფოტოზე მხვდება ბატონი ტარიელის მინაწერი: „სად ხარ? გამოჩნდი ჩვენ-

თან“ (ეს მინაწერი ახლაც არის ამ ფოტოზე). სწორედ ეს იყო ის ბიძგი, რაც მჭირდებოდა სწორი გადაწყვეტილების მისაღებად. უკვე ზუსტად ვიცოდი, რა გზით უნდა წავსულიყავი და გავყევი კიდევაც ამ სიტყვებს, რომლებმაც მომიყვანეს იქამდე, სადაც დღეს ვარ. და დაიწყო სრულიად ახალი ეტაპი ჩემს ცხოვრებაში.

2013 წელს გავხდი დოქტორანტი საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართულ უნივერსიტეტში ქართველური ენათმეცნიერების მიმართულებით, რომელსაც ხელმძღვანელობდა ბატონი ტარიელი. აქ სრულიად განსხვავებულ რეალობაში აღმოვჩნდი, მოვხვდი ისეთი პროფესორების გარემოცვაში, როგორებიც არიან: ბატონი თეიმურაზ გვანცელაძე, ქალბატონი მანანა ტაბიძე და სხვები. ამ ადამიანებთან ყოველდღიური ურთიერთობის საშუალება მომეცა, რაც უდიდესი ფუფუნება იყო. ჩემი საკვლევი თემაც მათთან შეთანხმებით შეირჩა და დამტკიცდა შემდეგი სახით: „ოდიშ-აფხაზეთის ონომასტიკა ისტორიული საეკლესიო საბუთების მიხედვით“, ხოლო სამეცნიერო ხელმძღვანელად დაინიშნა პროფესორი თეიმურაზ გვანცელაძე. დაიწყო ჩემი კვლევითი საქმიანობაც, რომელიც წარმატებით დასრულდა 2017 წელს.

2014 წელს ბატონმა ტარიელმა ქართველოლოგიის ცენტრში დამნიშნა ასოცირებული მკვლევრის თანამდებობაზე. მართალია, ეს ცენტრი ერთ პატარა ოთახშია განთავსებული 3-4 კაციანი შემადგენლობით, მაგრამ აქ უამრავი ქართული საქმე გაკეთებულა ბატონი ტარიელის ხელმძღვანელობით. ახალგაზრდებს მუდამ გვერდით გვიყენებდა, გვენდობოდა და ისე გვასწავლიდა საქმის კეთებას, რომ ერთ დროს, როდესაც თვითონ არ იქნებოდა – არ გაგვჭირვებოდა გაგრძელება. იტყოდა კიდეც: „ყოველთვის მე ხომ არ ვიქნები...“ ნეტავ, დიდხანს, ძალიან დიდხანს ყოფილიყავით...

გამორჩეული იყო ბატონი ტარიელი, როგორც ხელმძღვანელი. მასთან მუშაობა ცალკე სკოლაა, უდიდესი გამოცდილება, რომელიც მთელი ცხოვრების მანძილზე გამყვება და იქნება ჩემი გზამკვლევი ნებისმიერ სიტუაციაში. უდიდესი პასუხისმგებლობა იყო თანამშრომელი ასეთი დიდი მეცნიერისა. ყოველდღე ახალი გამოწვევების წინაშე ვდგებოდი, რომელიც აქამდე სრულიად უცხო იყო ჩემთვის, მაგრამ არცერთი წუთით არ შემშინებია, რადგან ბატონი ტარიელი მედგა გვერდით. ვგრძნობდი, რომ

ყოველდღიურად რაღაც იცვლებოდა ჩემში და ნელ-ნელა ვიზრდებოდი პროფესიული თვალსაზრისით.

გამორჩეული იყო ბატონი ტარიელი, როგორც ლექტორი. მისი ლექციები მუდამ განსხვავებული და საინტერესო იყო. მიუხედავად იმისა, რომ ის გახლდათ დიდი ადამიანი და დიდი მეცნიერი, ამავდროულად, ახასიათებდა უშუალობა და საოცარი უბრალოება, რაც მუღავნებოდა კიდეც სტუდენტებთან ურთიერთობაში. მახსოვს, როდესაც ჯერ კიდევ მისი სტუდენტი ვიყავი, მოგვმართავდა სიტყვებით: მეგობრებო, კოლეგებო – ეს ჩვენში აღფრთოვანებას და დიდ ნდობას იწვევდა, რაც გვიადვილებდა მასთან ურთიერთობას. ასეთი იყო ის წლების შემდეგაც. სწორედ ეს განაპირობებდა იმას, რომ ქართველოლოგიის ცენტრი მუდამ სავსე იყო მის ირგვლივ შემოკრებილი სტუდენტებით, რომლებიც სხვადასხვა საკითხებით მიმართავდნენ ხოლმე მას და ყოველთვის ბედნიერი სახეებით გადიოდნენ კაბინეტიდან, ვინაიდან არ არსებობდა პრობლემა, რომელსაც ვერ მოუგვარებდა სტუდენტებს ბატონი ტარიელი. ის ყველასთვის უდიდესი ძალა და იმედი იყო.

ბატონი ტარიელის დახასიათება ბევრი ნიშნით შეიძლება. ის გამოირჩეოდა: აკადემიურობით, პროფესინალიზმით, დიპლომატიით, შრომისმოყვარეობით, საოცარი ენერგიულობით, ორგანიზატორული ნიჭით, გუნდური მუშაობის უნარით და კიდეც მრავალი სხვა ნიშნით, რითაც ბევრისგან განსხვავდებოდა. და რაც ყველაზე მთავარია, ის იყო დიდი ქართველი! მან გამორჩეული ქართველობა იცოდა, ისეთი, როგორი ქართველობაც ბევრს შეშურდებოდა. ადამიანი, რომელიც მუდამ ქართული ენის სადარაჯოზე იდგა და ყველაფერს აკეთებდა მის დასაცავად. სწორედ ეს ძალა და ეს სიყვარული ამოძრავებდა, როდესაც ის მიდიოდა ისტორიული ბედუკუღმართობით სხვადასხვა ქვეყანაში მიმოზნეული და საკუთარ ფესვებს მოწყვეტილი ქართველების მოსაძებნად. ჩვენც არაერთხელ ვყოფილვართ მასთან ერთად ამ საოცარ ადგილებში. თითქოს დროში გვამოგზაურებდა. ბატონმა ტარიელმა გაგვიხსნა გზა და დაგვამეგობრა ჩვენს ძვირფას თურქეთელ და ფერეიდნელ ქართველებთან, გაგვაცნო მუჰაჯირი ქართველები. ისეთი სითბო და სიყვარული მიჰქონდა თითოეულთან – გულში გვიკრავდნენ და ჩვენთან განშორება უჭირდათ, ცრემლიანი თვალებით გვაცილებდნენ ხოლმე. ბატონმა ტარიელმა მოგვალოცინა

ჩვენი ისტორიული სინამდვილეები: ხანძთა, ოშკი, იშხანი, ხახული, ტბეთი, ბანა, დოლის ყანა... ის გვატარებდა არტანუჯის ციხეზე იმ საიდუმლო და რთული გზით, რომლითაც ჩვენი წინაპრები დადიოდნენ მტრებისგან მალულად. მის გვერდით ყოველი დღე გამორჩეული და სიახლეებით სავსე იყო.

ძალიან ადრე წავიდა ბატონი ტარიელი ამ ქვეყნიდან... ბევრი წამონყებული საქმე დარჩა დაუსრულებელი, ბევრი გეგმა – განუხორციელებელი... მაგრამ მან დატოვა ძალიან დიდი ძალა მისი აღზრდილების სახით. დატოვა მრავალი სამეცნიერო ნაშრომი, რაც გზის გაკვალვაში დაგვეხმარება ახალ თაობას და როგორც თვითონ იტყოდა: „სწორი ორიენტირებით“ გვატარებს.

2020 წლის 16 ნოემბერს მე და ბატონი ტარიელი ქართველოლოგიის ცენტრში შევხვდით ახალ გეგმაზე სამუშაოდ. მაშინ რას ვიფიქრებდი, რომ ეს შეხვედრა ბოლო იყო. 7 დეკემბერს, სატელეფონო საუბრის დროს, მითხრა, რომ კოვიდი ეწვია, მაგრამ მცირეოდენი მდელგვარებაც კი არ შეიმჩნეოდა მის ხმაში, პირიქით, იუმორში გაატარა ეს ყველაფერი და უმალ საქმეს მიუბრუნდა. იმ დღის მთავარი საზრუნავი იყო 300-კრედიტიანი პროგრამის დასრულება და გაგზავნა, რაც შევასრულეთ კიდეც. არცერთი წამით არ დამიშვია, რომ შეიძლებოდა ყველაფერი ცუდად წასულიყო... ამაზე ფიქრის საშუალებას არც თვითონ გვაძლევდა, რადგან კლინიკაში ყოფნის დროსაც არ ანებებდა თავს სამუშაოს. 15 დეკემბერს, როდესაც თითქმის ერთი კვირის შესული იყო კლინიკაში, ელექტრონულ მისამართზე გამომიგზავნა დოკუმენტი, რომელიც უკვე ბოლო აღმოჩნდა. მიუხედავად იმისა, რომ სასიკეთო არაფერი ისმოდა, ბოლო წამამდე მჯეროდა, რომ გამარჯვებული გამოვიდოდა, მაგრამ, სამწუხაროდ, დადგა 2 იანვარიც... და ამის მერე, თითქმის ერთი თვის მანძილზე, ინსტიტუტურად, დილაობით ვამონმებდი ფოსტას იმ მოლოდინით, რომ ბატონი ტარიელისგან გამოგზავნილი ახალი შეტყობინება დამხვდებოდა და ყოველ წუთს ველოდებოდი მის ზარს, მაგრამ ამაოდ...

მე წილად მხვდა – ვყოფილიყავი ტარიელ ფუტკარაძის სტუდენტი და უმცროსი კოლეგა! გმადლობთ, ბატონო ტარიელ ყველაფრისთვის!

მშვიდად განისვენეთ, ძვირფასო მასწავლებელო...

ჩვენი მასწავლებელი

ჩვენს მასწავლებელზე – პროფესორ ტარიელ ფუტყარაძეზე მოგონების დაწერა ძალიან ძნელია. ძნელია იმიტომ, რომ დაუჯერებელია მისი იმპევენად წასვლა – ის იყო კაცი, რომელსაც თავადაც ძალიან უყვარდა სიცოცხლე და ჩვენც გვასწავლიდა, როგორ უნდა გვეყვარებოდა: „პიროვნება რა ფასეულობებსაც დეკლარირებს (მაგ., უფალი, სამშობლო, დემოკრატია, განსხვავებული აზრის პატივისცემა, ღირსება, სიტყვის კაცობა, მეგობრისადმი ერთგულება...) და სხვას ასწავლის ამ ფასეულობებს, თავადაც ამავე ფასეულობებით ცხოვრობს“ – ასე აღწერდა იგი ღვთისწიერი ადამიანის თვისებებს და თვითონაც, როგორც წერდა, ისე ცხოვრობდა.

ტარიელ ფუტყარაძის სახელი პირველად გასული საუკუნის 90-იანი წლების შუახანებში გავიგონე. მაშინ უნივერსიტეტში ვსწავლობდი და ჩემმა ლექტორმა – პროფ. ნათელა ქუთელიამ ლექციაზე ჟურნალ „ქართველური მემკვიდრეობის“ ის ნომერი შემოიტანა, რომელშიც სტატია დაებეჭდა:

– ამ ჟურნალს ქუთაისში ერთი კარგი ბიჭი გამოსცემს, ჩემი ყოფილი სტუდენტი, – თქვა მაშინ მან, – ზუსტად ამ აუდიტორიაში ვუკითხავდი ლექციებს... მერე, უზენაეს საბჭოშიც ერთად ვიყავით. ახლა, როგორც გითხარით, ქუთაისშია და დიალექტოლოგიის ინსტიტუტს ხელმძღვანელობს!

ამის მერე, „ქართველური მემკვიდრეობის“ ყოველ ახალ ნომერს გამოსვლისთანავე ვეცნობოდი ხოლმე საჯარო ბიბლიოთეკაში, პერიოდიკის დარბაზში. იქიდან ნამოსული, ქალბატონ ნათელას შევეუვლიდი – ფალიაშვილისა და კეკელიძის ქუჩების კუთხეში – და ჟურნალში დაბეჭდილ სტატიათა თაობაზე ვმსჯელობდით. იმ დროს, საქართველოში სამეცნიერო გამოცემები ძალზე იშვიათად გამოდიოდა. ტარიელ ფუტყარაძის „ქართველური მემკვიდრეობა“ ჩემს ყურადღებას იმით იქცევდა, რომ მასში ქართული ენათმეცნიერების საკვანძო საკითხთა უმეტესობა ნათლად და გასაგებად, ერთი მხრივ – რეალური ფაქტებისა და ნამდვილი ისტორიის, ხოლო მეორე მხრივ – საერთაშორისო მეთოდოლოგიისა და ტერმინოლოგიის გათვალისწინებით იყო ახსნილი.

ცოტა მოგვიანებით, როცა უკვე მაგისტრატურას ვამთავრებდი, საპატრიარქოს რადიო „ივერიაში“ დავინყე მუშაობა. სწორედ იქ გავიცანი ბატონი ტარიელიც – ერთ დღეს, გადაცემა რომ უნდა მქონოდა, რედაქციაში კინალამ დავაგვიანე – იმ დროს მივედი, როდესაც საეთერო ოთახში შესვლამდე 5 წუთი რჩებოდა. თანამშრომლებმა მისაყვედურეს: სად ხარ აქამდე, აი, ბატონი ტარიელ ფუტყარაძე ეს-ესაა მორჩება და მერე შენ უნდა შეხვიდეო. მზად ვარ-მეთქი, იხტიბარი არ გავიტყხე და ამასობაში ბატონმა ტარიელმაც დაასრულა საუბარი. გამოვიდა თუ არა, გარეთ დავხვდი და გამოვეცნაურე: „ქართველური მემკვიდრეობაში“ თქვენი სტატიები მაქვს წაკითხული-მეთქი. ორი სიტყვით ისიც ვუთხარი, რომ მის თვალსაზრისს ვიზიარებდი. თვალეები გაუბრწყინდა და ღიმილით მიპასუხა: ძალიან სასიამოვნოა, მე კი თქვენი გადაცემა რამდენჯერმე მაქვს მოსმენილი და ახლაც მოგისმენთ, აქვე ვიქნებიო.

გადაცემა რომ დასრულდა და საეთეროდან გამოვედი, ბატონი ტარიელი იქვე დამხვდა, კალმითა და ფურცლით ხელში – ყველაფერი ჩაენერა, რაც საინტერესოდ მოსჩვენებოდა და საუბარიც დავინყეთ. ჩემს ყველა კითხვაზე ჰქონდა პასუხი და ისე ამომწურავად მსჯელობდა, რომ, ცოტა არ იყოს, გაოცებული დავრჩი. მერე ვახსენეთ თედო უთურგაიძე, ნათელა ქუთელია, რეზო შეროზია და სხვები. ისე გავერთეთ, რომ ვერც გავიგეთ, როგორ გავიდა დრო. მეორე დღეს, რედაქციაში მისულს, „ქართველური მემკვიდრეობის“ ახალი ნომერი დამხვდა – ტარიელ ფუტყარაძემ დაგიტოვათო.

მაღევე, ძალიან კარგი, მეგობრულ-კოლეგიალური ურთიერთობა ჩამოგვიყალიბდა. მე დიპლომატიისა და საერთაშორისო ურთიერთობის სპეციალობაზე ვსწავლობდი, თუმცა სულ მინდოდა ენათმეცნიერობა. როდესაც ბატონმა ტარიელმა ეს გაიგო, დაინტერესდა: თუ ეგრეა, ფილოლოგიურზე რატომ არ დარჩიო?

– ზოგიერთ საკითხში განსხვავებული შეხედულება მქონდა, – ვუთხარი პირდაპირ, – და ამიტომ, დიპლომატიისა და საერთაშორისო ურთიერთობის ისტორია ვამჯობინე!..

– შენ აუცილებლად უნდა გახდე ენათმეცნიერი!.. – მითხრა დარწმუნებით, როგორც სჩვეოდა, – ისტორიას შეეღიე: რაც საჭიროა, ის უკვე იცი და დაე, ახლა სხვებმა მიხედონ!..

სანამ პასუხს გავცემდი, მოსაფიქრებლად დრო ვთხოვე. გაიცინა და – კარგო. მერე იქვე მითხრა: ამ დღეებში ცნობილი ამერიკელი ქართველოლოგი მეყოლება სტუმრად, შენც მენვიე, ერთად გავესაუბროთო.

რა თქმა უნდა, სიხარულით დავეთანხმე და დანიშნულ დღეს, მასთან მივედი ოჯახში. მალევე, ამერიკელი ქართველოლოგიც შემოგვიერთდა. სუფრაზე, ტრადიციულ ქართულ სადღეგრძელოებს, მალევე, ენათმეცნიერული დისკუსია შეენაცვლა – ის მეცნიერი თურმე სვანურს სწავლობდა და რამდენჯერმე გვითხრა: ეს უმწერლობო ენა სვანების მემკვიდრეობაა და არ უნდა დაიკარგოსო.

– სვანური მხოლოდ სვანების კი არა, ყოველთა ქართველთა მემკვიდრეობაა! – ღიმილით უთხრა ბატონმა ტარიელმა, – სვანებმა დანარჩენ ქართულ ლოკალურ ჯგუფებთან ერთად შექმნეს და განავითარეს დედაენა – სამნიგნობრო ქართული. სვანური კილოები კი მათთვის მუდამ საშინაო მეტყველება იყო. განა შეიძლება, სვანები უმწერლობო ენაზე მეტყველ ცალკე ტომად ჩაითვალოს, როცა მათ აგერ, თხუთმეტსაუკუნოვანი დედაენა აქვთ და უნიკალური ქართული კულტურის პატრონები არიან? რასაკვირველია, სვანური კილოები უნდა გადარჩეს, მაგრამ ქართულ სამნიგნობრო ენას, რომელიც სვანებისვე დედაენაა და მათი შექმნილიცაა, არ უნდა დაუპირისპირდეს – სვანური კილოების ლექსიკა დღესაც ისევე, როგორც უნინ, საერთო სამნიგნობრო ქართულის გასამდიდრებლად უნდა გამოვიყენოთ!..

ამ დროს, მე გამახსენდა, რომ ის ენათმეცნიერი წარმოშობით ირლანდიელი იყო – იმ მემამოხეთა შთამომავალი, რომლებმაც 1916 წლის აღდგომის აჯანყების ჩახშობის შემდეგ, თავი ამერიკას შეაფარეს. ჰოდა, არც ვაციე, არც ვაცხელე და პირდაპირ ვკითხე:

– An bhfuil Gaeilge agat (იცით ირლანდიური)?..

– ჰააა?!.. ეგ რომელი მხარის სვანურია?? – მომიგო შემცბარმა (ქართული ბრწყინვალედ იცოდა), – ჯერ ლენტეხური, ლაშხური და ჩოლურული არ შემისწავლია...

როცა ვუთხარი, რომ ირლანდიურად მივმართავდი და იქვე, კვიმატურად მოცინარ ბატონ ტარიელსაც მოჰკრა თვალი, დაბნეულმა, ჯერ წარბი შეიკრა, მერე კი თავადაც მორცხვი ღიმილი მოერია:

– ჰო... ენათმეცნიერი ვარ, ამდენ ენაზე ვლაპარაკობ და ჩემი წინაპრების მემკვიდრეობას კი ვერ ვუპატრონე – ირლანდიური არ ვიცი... არადა, მახსოვს – ბებიაჩემი სულ ირლანდიურად გველაპარაკებოდა. ინგლისურიც იცოდა, თუმცა განგებ არ ლაპარაკობდა ამ ენაზე...

ბატონმა ტარიელმა, რომელიც სუფრას თამადაობდა, მაშინვე აიტაცა ეს და ყველამ, ვინც იქ ვიყავით, ერთხმად შევესვით სადღეგრძელო ირლანდიელი ქალბატონისა, რომელიც 1916 წელს, ქმრის მხარდამხარ, დუბლინის აღდგომის აჯანყებაში მონაწილეობდა. მერე, როდესაც აჯანყებაც ჩაახშეს, ქმარიც დაუხვრიტეს, თავადაც დევნა დაუწყეს, იძულებული გახდა, რომ შვილებთან ერთად, საერთოდ გასცლოდა ირლანდიას და სხვა მრავალ თანამემამულესთან ერთად, ამერიკისთვის შეეფარებინა თავი. ჩვენმა სტუმარმა, რომელმაც ქართული სუფრის ტრადიციებს კარგად იცნობდა, სამადლობელის თქმისას, ბატონ ტარიელს ასე მიმართა:

– ბატონო ტარიელ, თქვენ ახლა მე ძალიან დამაფიქრეთ: ჩემი წინაპრები ირლანდიის დამოუკიდებლობისთვის და უძველესი ირლანდიური ენის ასაღორძინებლად იბრძოდნენ, მე კი – მათმა შთამომავალმა, უცებ წყალში ჩაუწყარე მათ მთელი განუული შრომა!.. გეთანხმებით იმაში, რომ წინაპართა მემკვიდრეობას არ უნდა მოვწყდეთ!..

სუფრა (ანუ ბატონი ტარიელის უსაყვარლესი ტერმინი რომ გამოვიყენო – პურობა) ტრადიციულად, ლალად გაგრძელდა და დასრულდა. ის ენათმეცნიერი უზომოდ კმაყოფილი დარჩა ბატონი ტარიელის, მისი ოჯახის წევრების, მეგობრებისა და მოსწავლეების გაცნობით. ბოლოს, როცა მიდიოდა, მე და ბატონ ტარიელს გვითხრა:

– ამერიკაში რომ ჩავალ, იმ ტაძარში უნდა მივიდე, რომლის მრევლიც ბებიაჩემი იყო და სანთელი უნდა დავუწვოთ. გმადლობთ, რომ წინაპრები მომაგონეთ!..

ამ ამბიდან რამდენიმე წლის შემდეგ, როცა მე უკვე ბატონი ტარიელის დოქტორანტი ვიყავი, იმ ამერიკელ-ირლანდიელმა ენათმეცნიერმა ერთ-ერთ საერთაშორისო კონფერენციაში მიიღო მონაწილეობა. კონფერენციის მასალები ჩვენც გამოგვიგზავნა. მე უცებ შევნიშნე, რომ კრებულში მისი სახელი

ირლანდიური ორთოგრაფიის წესების დაცვით ეწერა და არა ინგლისურისა, როგორც უნინ. როდესაც ამის შესახებ ბატონ ტარიელს ვუთხარი, ჩაეცინა, შემომხედა და მითხრა:

– პიროვნების თვითაღქმა ანუ პასუხი კითხვაზე: ვინ ვარ მე? დამოკიდებულია საკუთარი შესაძლებლობებისა და წარსულის გაცნობიერებაზე, კერძოდ, იმ ინფორმაციის გააზრებაზე, რომელიც მას აქვს საკუთარი თავის, თავისი წინაპრების რწმენის, კულტურის, დედაენისა და სახელმწიფოს ისტორიის შესახებ!..

ნათელა მელიქიძე

***

„ქართველოლოგიის აქტუალურ პრობლემებს“ გვიკითხავდა სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო უნივერსიტეტში. ქართველოლოგიის დარგებზე, ქართველთა თვითსახელწოდებაზე, ჩვენს თავდაპირველ საცხოვრისზე, ქართველთა ეთნოგენეზისზე, საერთოქართველურ ენაზე, ქრისტიანობამდელ ქართულ კულტურაზე, ქართულ ხელნაწერებზე, ქართულ ანბანზე, ქართული მწერლობის ძირითად ტენდენციებზე, ქართველთა ეროვნულ ხასიათზე, ქართველური მემკვიდრეობის გადარჩენის გზებზე გვესაუბრებოდა...

ქართულით იყო მთელი მისი პიროვნება გაჯერებული: სულით, გულით, სიტყვით, საქმით!

ეს დაუფინყარი შაბათები – მსჯელობის, კამათის, აზრის გაცვლა-გამოცვლის დღესასწაულად იქცეოდა ხოლმე და ამ ყველაფერს ტარიელ ფუტკარაძის პროფესიონალიზმი, საქმის სიყვარული ერქვა სახელად.

ყოველთვის ღიმილით მოგვმართავდა. ღიმილი ამშვენებდა კათედრასთან, კონფერენციაზე, სუფრასთან, წიგნით ხელში, კალმით, ცარციტით, სასმისით...

ამ ღიმილის მიღმა დიდი სევდა და წუხილიც იკითხებოდა: ძნელბედობაგადავლილი დღეების, დასეტყვილი ქვეყნის, დაკარგული თანამებრძოლების...

2018 წლის შემოდგომაზე ჩვენს უნივერსიტეტში ქართველური ენათმეცნიერების მიმართულებით პირველი სადისერტაციო დაცვა შედგა და კოლეგიის თავმჯდომარეობა ბატონ ტარიელს სთხოვეს. მახსოვს, როგორ მიმართა კოლეგებს, მონვეულ სტუმრებს, სადისერტაციო საბჭოს წევრებს, მე – როგორც „დღის დედოფალს“, დარბაზს: ნებისმიერი დაცვა საზეიმო შეხვედრაა ჩვენი და მჯერა, ახლაც ღირსეული დაცვა იქნებაო... მიულოცა უნივერსიტეტს, ბატონ მერაბს, როგორც დისერტაციის ხელმძღვანელს და სამცხე-ჯავახეთის მოამაგე მკვლევარს. ემოციურად ისაუბრა ჩემს ბიოგრაფიაზე, დოქტორანტურაში სწავლების ეტაპზე და რაც ყველაზე მეტად დაგვამახსოვრდა – მიესალმა დისკუსიის ფორმატს, სწორედ ეს ქმნის აკადემიურ გარემოსო, არ არის აუცილებელი ყველა ერთნაირად ვფიქრობდეთ, ერთ ხმაში ვმღერო-

დეთო, მრავალმნიანი სიმღერის ხალხი ვართ და კარგია აზრთა სხვადასხვაობაო.

არ გამოუტოვებია არცერთი ონომასტიკური კონფერენცია, რომელიც სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ნიშაა და ყოველთვის აქტუალური თემებით მოუხაროდა ჩვენთან.

ყველგან ვგრძნობდით მის ყურადღებასა და სიტბოს: ლექციაზე, სამუშაო შეხვედრაზე, კონფერენციებზე.

ასეთი დარჩება ჩემს მეხსიერებაში: ბობოქარი, სიცოცხლით სავსე, მონესრიგებული, მზრუნველი და დაუზარელი.

გემშვიდობებით მთელი უნივერსიტეტის სახელით, დოქტორანტთა და მაგისტრანტთა სახელით, მესხი ხალხის სახელით, ბატონო ტარიელ.

თქვენს სულს ულხინოს ზეციურ საქართველოში!

თინათინ მილორავა

მე და ტარიელ ფუტკარაძე

სიტყვა არ მომეძებნება იმ სიამაყის გადმოსაცემად, რომელიც მაკავშირებს ბატონ ტარიელ ფუტკარაძესთან. სიტყვა არ არსებობს იმ ტკივილის აღსაწერად, რომელსაც ამ წლის ბედობის შემდეგ განვიცდი...

ბატონი ტარიელი 2007 წელს, პირველ კურსზე გავიცანი. პირველივე დღიდან მახსოვს მისი მზერა. ყოველდღე უფრო ძვირფასი ხდებოდა. მეორე კურსზე გვიკითხავდა დიალექტოლოგიას. ამ საგნის დასასრული ექსპედიცია იყო ტაო-კლარჯეთის მიწაზე...

მახსოვს, ზაფხულის ცხელი დღე, წინა საგამოცდო შეხვედრა გვექონდა. შეხვედრაზე, რა თქმა უნდა, საგამოცდო საკითხებს განვიხილავდით ქალბატონ ეკასთან ერთად. შემოვიდა აუდიტორიაში, მოგვიკითხა, დაგვამშვიდა და მისებური სტილით იკითხა: ვინ აპირებდა ექსპედიციაში წასვლას? მცირერიცხოვანი ჯგუფი ვიყავით, რამდენიმე ბავშვმა გამოთქვა წასვლის სურვილი და მზაობა. მე ხელი არ ამინევია. გაუკვირდა, აშკარად! იქვე დააზუსტა ჩემი არ წასვლის მიზეზი... მიზეზი – ფინანსური პრობლემა იყო. მკაცრად და კონკრეტულად მითხრა: – ეგ არაფერი, შენ მოდიხარ, მოემზადე... რატომღაც არ წავედი. სტუდენტმა ვიფიქრე, რომ... ან რა ვიფიქრე... ეს ფაქტი, რამდენჯერაც გამახსენდება, სულ ვნანობ, რომ ერთხელ არ დაფუჯერე...

ექსპედიცია წავიდა, მე არა! მაგრამ იქ ვიყავი ჩემი აზრებით, გონებით, ჩემთვის მძიმედ გაიარა იმ დღეებმა. ჩამოვიდნენ მეგობრები. იქ გატარებული ყველა დღის შესახებ მოვისმინე, ყველაფერი შევიგრძენი, შევისრუტე...

სექტემბრის ხალისიანმა დღემ ისევ შეგვკრიბა უნივერსიტეტის კედლებში. ყველას ერთი სული ჰქონდა, ენახა ექსპედიციის ხელმძღვანელი. მეგობრებს მეც ავედევნე, მეც მინდოდა ნახვა... მეგონა, რომ, არც კი ემახსოვრებოდა ის სიტყვები. გადაკოცნა ყველა ექსპედიციელი. მე არა! შემომხედა, ერთდროულად სიყვარულით და გაბრაზებით, მითხრა: შენზე გაბრაზებული ვარ, ჩემი სიტყვები არ გაითვალისწინე!

მას შემდეგ ორჯერ ვიყავი ექსპედიციაში, მაგრამ პირველად ხომ არ დაფუჯერე! ორივეს გვახსოვდა...

ყოველი მისი ნათქვამის შემდეგ ვიცოდი, რომ ყველაფერი ისე იქნებოდა, როგორც იტყოდა... ახლაც მჯეროდა, რომ მოიხდოდა ამ ვირუსს და კვლავ შემართებით გავაგრძელებდით გზას, რომელსაც მისი დოქტორანტობა ერქვა.

სტუნდენტობისას სულ მაინტერესებდა, რა ხდებოდა იმ დიდი შავი კარის შიგნით, რომელსაც დიალექტოლოგიის ინსტიტუტი ეწერა... დღეს იმ ქართველოლოგიის კვლევითი-ცენტრის თანამშრომელი ვარ და მაინტერესებს, როგორ ვართ მის გარეშე აქ?!

და საქართველოს რომ აუნყეს „გარდაიცვალაო“, მხოლოდ მაშინ დავრწმუნდი: „ვერ დაიჭირავს სიკვდილსა გზა ვინრო, ვერცა კლდოვანი... სჯობს სიცოცხლესა ნაზრახსა, სიკვდილი სახელოვანი!“

მიყვარხართ, ბატონო ტარიელ!
მენატრებით, ბატონო ტარიელ!

საიდ მულანნი

***

2007 წელს, დიასპორის დღეების ფარგლებში, დიასპორის წარმომადგენლები მიიწვიეს ცნობილი ქართველის აჰმად მელაშვილის სახელობის სკოლის გახსნაზე. ამ ცერემონიაზე რამდენიმე წუთით შევხვდი ერთ პიროვნებას.

ყველა ადამიანის ცხოვრებაში არის გადამწყვეტი მომენტები, რომლებიც განსაზღვრავს ადამიანის ბედს და ახალ სიცოცხლესა და აზრს ანიჭებს მის ცხოვრებას. ჩემს ცხოვრებაში ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი მოვლენა იყო ეს წამიერი შეხვედრა. შეხვედრა, რომელმაც შეცვალა ჩემი სამუშაო და საცხოვრებელი ადგილი, ჩემი სპეციალობა, რეპუტაცია და ცხოვრებისეული ხედვა. ეჭვი არ მეპარება, ეს იყო ღვთის ნება, რომ სამშობლოში ჩემი პირველი ვიზიტის დროს, რომელიც, რაღაც მიზეზების გამო სამ დღეზე მეტი არ გაგრძელებულა, ვხვდავდი ამ ბრძენ და პატრიოტ კაცს. რამდენიმე წუთით პირველი შეხვედრა, რამაც სიღრმისეულად და უზომოდ იმოქმედა ჩემს სულზე, გულზე და აზროვნებაზე.

ბატონი ტარილის პიროვნებამ, სიტყვებმა, იდეებმა და მტკიცე მხარდაჭერამ მალე დამარწმუნა, რომ გადმოვბარებულიყავი საქართველოში და დამედლია სირთულეები. დავტოვე ცხოვრება, ჩემი სამუშაო, სახლი ირანში და ცხოვრების ახალ და უცნობ სამყაროში გადავდგი ფეხი.

ამის შემდეგ ხშირი ურთიერთობა მექონდა ჩემს უძვირფასეს მოძღვართან. ბევრჯერ ერთად გავიარეთ ქუთაისი-თბილისის მარშრუტი; ბედნიერი ვიყავი იმით, რომ მასთან ერთად ვესწრებოდი უამრავ კონფერენციას, სხვადასხვა ცერემონიალს უნივერსიტეტებში და სხვადასხვა დროს სხვადასხვა დღესასწაულებს, დავდიოდი სამეცნიერო შეხვედრებსა და ექსკურსიებზე სტუდენტებთან ერთად.

ბატონი ტარიელისა და მისი მეგობრების, განსაკუთრებით კი ბატონ შალვა კირთაძის ხელშეწყობითა და დახმარებით, ქუთაისის უნივერსიტეტში ჩავაბარე მისაღები გამოცდები ქართული ენის სადოქტორო პროგრამაზე და სწავლა დავიწყე.

გარდა საგანმანათლებლო საკითხებში დახმარებისა, ბატონი

ტარიელი ძალიან დამეხმარა იმაში, რომ საქართველოში მატერიალურად გადარჩენა და გაძლება შეეძელი, მისი რეკომენდაციით სხვადასხვა ცენტრსა და უნივერსიტეტში ლექციების ჩატარება დავიწყე, რაც იმ დროისათვის ჩემთვის ძალზე მნიშვნელოვანი იყო.

გარდა იმისა, რაც მისგან ვისწავლე უნივერსიტეტში ლექციებზე, მოგზაურობის დროს უამრავ ლამაზ და საინტერესო ცხოვრებისეულ გაკვეთილსაც ვიღებდი მისგან.

ის საუკეთესო ორატორი იყო და სიამოვნებით ვუსმენდი მის საუბრებს. ბატონ ტარიელს განსაკუთრებული უნარ-ჩვევა ჰქონდა ხალხთან ურთიერთობაში და ამის გამო უამრავი მეგობარი ჰყავდა ყველგან, საზოგადოების ყველა ჯგუფში.

მე ვახლდი მას პირველი ვიზიტისას ირანსა და ფერეიდანში. კაცი, რომელიც პირველად ჩავიდა ირანში, იცნობდა ქართული ენისა და კულტურის თითქმის ყველა ქომაცსა და მოყვარულს, რომლებთანაც ურთიერთობდა, იფიქრებდით, წლების მეგობრობა აკავშირებდათ. იგივე ვნახე ტაო-კლარჯეთშიც.

მეორე მოგზაურობის დროს, რომელიც დაიგეგმა მისი იდეითა და ხელმძღვანელობით, აჭარის ტელევიზიასთან ერთად ირანში მცხოვრები ქართველების შესახებ დოკუმენტური ფილმის გადასაღებად, გადაღების ნებართვასთან დაკავშირებით პრობლემები წარმოიშვა და ყველა ვფიქრობდით, რომ შეუძლებელი იყო ამის გაგრძელება. ბატონი ტარიელი ესაუბრა კულტურის განყოფილების ხელმძღვანელს და იმდენად ლამაზად და ლოგიკურად ისაუბრა, რომ მან თავის თავზე აიღო პასუხისმგებლობა და გადაღების ნებართვა მოგვცა.

ბატონი ტარიელი ძალიან ენერგიული და დაუღალავი იყო. ალბათ იცით, რომ მას შეეძლო ლექციები დილით თბილისში ჩაეტარებინა, საღამოს კი ქუთაისში წასულიყო და კონფერენციისთვის ეხელმძღვანელა.

ირანში ყოფნის დროს მან მთხოვა, რომ მზის ამოსვლამდე ერთად ავსულიყავით ციხე მთაზე. მე დამეზარა და მეგობრებს ვთხოვე, რომ წასულიყვნენ. ისინი დილით ძალიან ადრე წავიდნენ და, როდესაც იგი დაბრუნდა, ძალიან გახარებული იყო ციხე მთის ნახვით, სადაც მოხდა ფერეიდნელი ქართველების ხოცვა-ჟლეტის ტრაგედია. მითხრა, ბიჭებმა თქვეს: გვეგონა, რომ შენ ქალაქში გაიზარდე და მთის მწვერვალზე ამოსვლას ვერ შეძლებდიო, მა-

გრამ პირიქით, ყველას გვაჯობე და ვერ გენეოდითო. შენც ასე ხომ არ ფიქრობდიო?

ბატონი ტარიელი ყოვლისმომცველი და სხვადასხვა უნარის მქონე ადამიანი იყო. მას ძალიან ლამაზი ხუმრობები ჰქონდა. მოგზაურობებისას მისი მანქანით დავდიოდით. მანქანას ყოველთვის მე ვმართავდი. ერთხელ ქუთაისში ქუჩაში მივდიოდით. უცებ თქვა: მოატრიალე მანქანა და უკან დაბრუნდი. მე ვუთხარი: რატომ? არასწორი გზით მივდივარ? მან თქვა: არა, მხოლოდ ერთი ორმო დარჩა, რომელშიც მანქანა არ ჩააგდე, ბარემ იქაც ჩააგდე, არ მოიწყინოსო. მე ვთქვი, როგორ გაიგეთ, თქვენ ხომ დაკავებული იყავით? მან მიპასუხა: მანქანის ნივილ-კივილმა მითხრაო.

მიუხედავად იმისა, რომ მე ძალიან ახლოს ვიყავი ბატონ ტარიელთან და გვქონდა ოჯახური ურთიერთობა, როდესაც საქმე ეხებოდა სწავლას და უნივერსიტეტს, ის ძალიან სერიოზული, მომთხოვნი და მკაცრი იყო და პატარა ბავშვების მსგავსად, მეშინოდა და ვცდილობდი ჩემით კმაყოფილი ყოფილიყო.

ერთი პერიოდი უნივერსიტეტს ცოტა ხნით ჩამოვშორდი და ბიზნესის კეთება დავიწყე. ერთ დღეს, ის მეუღლესთან ერთად ჩემს ახალ სახლში მოვიდა. ძალიან უხაროდა ეს ამბავი. მე ვუთხარი, რომ ახლა ორი სახლი მაქვს. მან კი მიპასუხა: ძალიან კარგია და სასიხარულო, მაგრამ სახელიც ასევე ძალიან მნიშვნელოვანია და სახლი სახელთან ერთად უფრო კარგია და, ახლა მიხედე შენს დისერტაციას.

ის ძალიან ერთგული და მეგობრული იყო. ძალიან უჭერდა მხარს მეგობარს. ერთხელ მან მითხრა: ვილაცები რომელიღაც უნივერსიტეტში მისულან და შენზე რაღაცები უთქვამთო. მე ვუთხარი: თქვენ რას ფიქრობთ? მან მიპასუხა: როგორც საკუთარ თავში ვარ დარწმუნებული, ისე მჯერა შენი; ამასთან, მან დასძინა: ვის გაუგონია მებრძოლი კაცი მტრის გარეშე? როგორც ჩვენ, ფერეიდნელები ვამბობთ, ეს სიტყვები ძალიან გულზე დამიჯდა(მესიამოვნა), სხვანაირად რომ ეთქვა, არ ვიცი, როგორ ვიგრძნობდი თავს.

ჩემთვის და ფერეიდნელი ქართველებისათვის ბატონი ტარიელი საქართველოს სიმბოლო იყო. მასში ვხედავდით ქართულ ენას, კულტურას, სამშობლოს სიყვარულს, დაუღალავ ბრძოლას ერის გაერთიანებისა და გაძლიერებისათვის, უანგარო სიკეთეს, ძმობა-

სა და ნამდვილ მეგობრობას. ის ჩვენთვის სიკეთის განსახიერება იყო. ის იყო დაუმრობელი სიყვარულის წყარო. მასში ვხედავდით საქართველოს წარსულსა და ნათელ მომავალს. მისი სიტყვისა და საქმის გვნამდა. ის უფლისგან იყო მოვლენილი, რათა ჩვენთვის ეუნყებინა, ვინ ვიყავით, ვინ ვართ და რა გვევალება ერისა და სამშობლოს წინაშე.

ის ჩვენთვის სულიერი მამა გახლდათ. მან შეაღწია და დაისა-დგურა ჩვენს გულებსა და სულებში. როგორც სიყვარული, ასევე ბატონი ტარიელიც მარადიულია. როგორც სამშობლო, ასევე ბატონი ტარიელიც მარადიულია.

დომიტრი ნადირაშვილი

***

„როგორა ხარ, ძამიკო“ – ტარიელის მომართვა ასეთი უშუალო და, თითქმის ყოველთვის საქმიანი იყო. ჩვეულებრივ, ენერგიული და ხალისიანი. მძაფრი დანაკლისის განცდა გაჩნდა ტარიელის ახლობელ ადამიანებთან, მისი უეცრად შეწყვეტილი სიცოცხლის გამო. ემოციურად მიჭირს ტარიელზე წერა და საუბარი, იმდენად უცნაურია მისი წარსულ დროში მოხსენიება. ვის და, ტარიელს უყვარდა სიცოცხლე და აქტიურად ხარჯავდა თავის ენერგიას პროფესიულ აქტივობებში, ურთიერთობაში, გასაჭირიც არ აკლდა და ლხინიც.

წერდა წიგნებს ფილოლოგიაში, ასწავლიდა და მოგზაურობდა სტუდენტებთან ერთად საქართველოში და მის ფარგლებს გარეთ, მთასა და ბარში. ამით კარგად ჩანდა ტარიელის პიროვნული ბუნება. ატარებდა კონფერენციებს პროფესიულსა და ეროვნულ აქტიუალურ თემებზე. მე პირადად ქართულ უნივერსიტეტში გავიცანი, ახლო მეგობრობა გვქონდა და პროფესიული ურთიერთობაც. როგორც ჩვენი უნივერსიტეტის რექტორს, სერგო ვარდოსანიძეს უყვარდა ხუმრობა: „ტარიელი დილით ქართულ უნივერსიტეტშია, შუადღეს გორის, საღამოს ქუთაისის და მოსაღამოებისას სამცხე-ჯავახეთისაშიო“. ტარიელს უყვარდა ენერგიული მოძრაობა-გადაადგილება. დიდ დროს გზაში ატარებდა. ამ გზას საქართველოს უნივერსიტეტებსა და მხარეებს გარდა, ფერეიდანშიც მიჰყავდა და ლაზისტანშიც. ამით ცხოვრობდა და გრძნობის შინაარსსა და ენერგიას ამის კეთება აძლევდა. ტარიელის ვნებას და სიყვარულს ბუნებაში ყოფნა წარმოადგენდა.

უყვარდა სტუდენტებთან ერთად საქართველოში, თუ ჩვენს სამხრეთ მეზობლებთან მოგზაურობა. ციცაბო კლდის ქიმზე, თუ ტაძრის გალავანზე ასული შიშის გარეშე გაჰყურებდა სივრცეს და სიამოვნებით იღიმოდა. ერთხელ ფოტოს გადაღებაც მთხოვა ალაზნის ველის ფონზე, მაღალი კოშკის ქონგურზე ასულმა. ასეც აღიბეჭდა ფოტოზე.

ტარიელისგან ჩემთვის გასაკვირი არ იყო, როცა მზიან ამინდში, აუდიტორიის ნაცვლად, სტუდენტებს ლექციას უნივერსიტე-

ტის ნათელ და მყუდრო ეზოში უტარებდა. ამის ამსახველი ფოტოც დარჩა, ჩვენი უნივერსიტეტის პროფესიონალი ფოტოგრაფის მიერ გადაღებული. სტუდენტებს უყვარდათ და აფასებდნენ.

ეპიზოდი მახსენდება ტარიელთან პროფესიული ურთიერთობის თვალსაზრისით. პრობლემამ „თავის ტკივილი“ გამიჩინა. ინგლისური არათარგმნადი ტერმინის გადმოქართულება მქონდა დღის წესრიგში. წიგნი უნდა გამომეცა და ეს ცნება იქ ქართულად უნდა მომეტანა. დრო გადიოდა და პრობლემა პრობლემად რჩებოდა, „თავის ტკივილი“ მატულობდა. ამ საკითხზე ინდივიდუალური საუბარი ფილოლოგებისა და ფსიქოლოგების ფართო წრესთან მქონდა. ტარიელთან ურთიერთობა ეფექტური და მაქსიმალურად პრობლემის მოგვარებაზე ორიენტირებული იყო. საკუთარ მიგნებებსა და პრიორიტეტებს ნათლად და უყოყმანოდ გამოთქვამდა. დროშიც გამოზომილად იქცეოდა. „ნავედი ახლა“ – მცირე პაუზაც საკმარისი იყო, რომ შემდეგ საქმეზე გადასულიყო. ძალიან დამეხმარა; ტერმინის ქართულად განსამარტი საუკეთესო ეკვივალენტი მაპოვნინა. ამ თემაზე რამდენჯერაც მომიჩინა საუბარი, ტარიელს, რამდენიმე ფილოლოგთან და ფსიქოლოგთან ერთად, აუცილებლად მაღლიერებით ვიხსენებ. ახლაც გულითადი მაღლიერების გრძნობა მაქვს მის მიმართ.

თამარ ნინიძე

მარადისოვის დასაწყისი

არასოდეს დამინერია, მხოლოდ წამიკითხავს მსგავსი ტექსტები – მოგონებები...

გარდასულ დღეთა მოგონება ადვილი ყოფილა, უდროოდ გარდაცვალებულ ადამიანზე წერა კი – ძნელი. ეს ის შემთხვევაა, როდესაც ემოცია ცრემლით საუბრობს და სიტყვების თქმა გიჭირს. ერთი რთული მისია გვაქვს ახალ თაობას: ჩვენს წინამორბედთა წასვლას უნდა მოვესწროთ. ბუნების კანონია, მაგრამ – რთული.

2006 წელი, აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ქართული ენისა და ლიტერატურის სპეციალობის პირველი კურსი – ფონეტიკის ლექტორი პროფესორი ტარიელ ფუტყარაძე, რომელიც არ თავსდება კლასიკური ლექტორის ჩარჩოში. ყოველი მისი ლექცია გამოწვევაა, სტიმულია, რომ ახლებურად იფიქრო, შენი აზრი გამოთქვა. ზოგჯერ პოზიციებიც გაცვალო – შენ ლექტორის როლი მოირგო, მან კი – სტუდენტის. პირველკურსელისთვის ბევრს ნიშნავს, როცა მის აზრს აფასებენ, მომავალ კოლეგად მიიჩნევენ...

2009 წლის აგვისტო – სამეცნიერო ექსპედიცია ტაო-კლარჯეთში. საოცნებო მხარე. ახდენილი ოცნება. „ჩემი საქართველო, ჩემი საქართველო... ასჯერ მაინც გავიმეორე გულში ეს სიტყვები... გზაში ბატონი ტარიელი გვაცნობს ადგილების, ხიდეზის სახელებს. – ეს თამარის ხიდია. ახლა შენს სამფლობელოში შევედივართ, ექსპედიციის პირველ დღეს და დოლისყანის მონახულებას შენ გიძღვნი... – მადლობის თქმას ძლივს ვახერხებ“ (ამონარიდი 2009 წლის ექსპედიციის ჩანაწერებიდან „იმერხევის დღიური“). არტანუჯზე ციცაბო ბილიკით ავედით. ვინ ადის იმ გზით? მხოლოდ უშიშარი წინამძღოლი, რომელსაც მიყვებით ჩვენ, გამოუცდელი სტუდენტები და არაფრის გვეშინია.

ექსპედიციაში ბატონი ტარიელი სხვაგვარად გავიცანით. მამობრივად მზრუნველობდა ყველას, მისთვის დამახასიათებელ იუმორს იშველიებდა, ოღონდ საქმე არასოდეს ავიწყდებოდა. საქმე იყო მისთვის მთავარი. ჰქონდა მიზანი, რომლის ირგვლივაც ტრიალებდა...

2011 წელი, ქართველური ენათმეცნიერების სპეციალობის მაგისტრატურის პირველი კურსი. ეს ის დროა, როცა უნივერსიტეტის მესამე კორპუსში გეგულება დიალექტოლოგიის ინსტიტუ-

ტი – ადგილი, სადაც სტუდენტებს შეუძლიათ ისარგებლონ საენათმეცნიერო ლიტერატურით, დასხდნენ და იკვლიონ მათთვის საინტერესო საკითხი... ბატონი ტარიელი მეგობრული, თუმცა, ამავდროულად, მკაცრი და მომთხოვნია, მის ლექციებზე ხშირია პოლემიკა, მსჯელობა... მას სურს, რომ სტუდენტი ლოგიკური მსჯელობის საფუძველზე თავად მივიდეს სწორ დასკვნამდე.

2014 წელი, დოქტორანტურა. რეფერატების მზადება ბატონი ტარიელის საგნებში. ის ბედნიერი იყო, როცა კარგად შესრულებულ დავალებას იღებდა. სურდა, რომ საგანში „ლინგვისტური კვლევა-ძიების თანამედროვე მეთოდები და ტექნოლოგიები“ სალექციო კურსი გაგვეკეთებინა. საქმე მომავლისთვის გადავდეთ...

ექვსი წლის შემდეგ, 2020 წელს, სადოქტორო დისერტაციის დაცვისთანავე, ბატონმა ტარიელმა ამ საგნის პრაქტიკული მეცადინეობები მომანდო და, პარალელურად, „რიდერზე“ მუშაობის დაწყება მთხოვა. მისი მიზანი იყო, საგანი ცალკე კურსად დარჩენილიყო სადოქტორო პროგრამაში ქართველური ენათმეცნიერების სპეციალობისათვის, მასალა ამ მიმართულებით არსებული კვლევების საფუძველზე ყოფილიყო აგებული (ქართული მაგალითებით გამდიდრებული), რათა მომავალ დოქტორანტებს გაადვილებოდათ საგნის საფუძვლიანი შესწავლა.

სემესტრის ნახევარი ერთად გავიარეთ და შუალედურ გამოცდამდე მივედით. ლექციებს, პანდემიასთან დაკავშირებული ცნობილი ვითარების გამო, ონლაინ, zoom-ის პლატფორმის საშუალებით ვატარებდით. ბატონი ტარიელი სულს უდგამდა ერთი შეხედვით მშრალ საკითხებს და საინტერესო მაგალითებით ამდიდრებდა თეორიულ მსჯელობას. ჩვენს საფოსტო მიმონერაში ჩანს სილაბუსის საკითხებზე მუშაობის პროცესი, რის შემდეგაც ვანვდიდით სტუდენტებს თეორიულ მასალას... ერთხელაც ბატონი ტარიელისაგან უჩვეულო პასუხი მივიღე, რომ საკითხის გადახედვა არ შეეძლო და ჩემი შეხედულებისამებრ უნდა გამეგრძელებინა დოქტორანტებთან მუშაობა. ეს იყო წამი, როდესაც შევშოთდი მისი ჯანმრთელობის მდგომარეობის გამო და თავი მარტო ვიგრძენი, თუმცა ვერასოდეს წარმოვიდგენდი, რომ, სამწუხაროდ, ეს მისი უკანასკნელი პასუხი იქნებოდა...

მერე იყო ელდა და გამოსხაურებები, რომლებიც არც კი მჯეროდა, რომ ბატონ ტარიელს შეეხებოდა. სიმაღლეების სიყვარულს აღნიშნავდნენ მასზე საუბრისას, რაც ფოტოებზეც ჩანდა:

„ღრუბლების ზევით ჩემი ცა მოსჩანს –
წამოდი, ერთად ვესტუმროთ ქიმებს“...
თუ შეიყვარე სიმაღლე, მორჩა,
მერე წამალი ვერ გიექიმებს!

თუ შეიყვარე სამშობლო გულით –
ტაძრების ლოდთა ბუბუნი, ფეთქვა,
სულში გაქვს სხივი გადამალული,
სამშობლოს ბედი გარგუნა ღმერთმა,

მაშინ იცოდე, რომ გქვია კაცი
და გული უნდა ყველას გაუყო,
წუთისოფელი სადამდეც გაცდის –
ქველი საქმე ჰქმნა, არა აუგი.

მაგრამ, ვაი, რა შორია ტაო,
აღბათ, რა მწარედ ქვითინებს დედა,
რა უყონ ახლა დარდის ამ ჭაობს
ტაოკლარჯელმა ძმებმა და დებმა!

ათასი სხივი აღწევს და ქრება
ათასი გული ტირის და ვერ ცვლის,
ხანდახან თურმე ამგვარად ხდება,
სიკვდილი ურცხვი კაი ყმას ერჩის!

ისევ იქ დგახარ, ღრუბლების თავზე
და ასცდი კიდევ სალი კლდის ქიმებს,
ბრძოლის ჟინით და სიცოცხლით სავსეს
ვერ დაგენამლენ, ვერ გიექიმეს... (14.01.2021).

მტკიცედ მწამდა, რომ მას ყოველგვარ განსაცდელთან გამკლავება შეეძლო! თურმე, დისერტაციის დაცვის დღე იყო უკანასკნელი, როცა მას პირისპირ ვხედავდი... ვერ ვიფიქრებდი, რომ 2021 წლის ბედობა დღეს ყველაფერი ასე დასრულდებოდა. თუმცა, არ დასრულებულა. დასასრულით ხომ ზოგჯერ უფრო დიდი რალაც იწყება! შეიძლება უბრალო მოკვდავთათვის გაუცნობიერებელი, მაგრამ უფრო დიდი და მარადიული...

ჩვენ ორი უნივერსიტეტი გვაკავშირებდა

ჩვენ ორი უნივერსიტეტი გვაკავშირებდა. თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტიდან, სტუდენტობიდან, მოვდიოდით, შემდეგ კი თითქმის სამი ათეული წელი ქუთაისში, აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტში, განვაგრძობდით პროფესიულ საქმიანობას და საერთო-საუნივერსიტეტო მიზანი და საზრუნავი გვაერთიანებდა. ეს დრო ძალიან ბევრი არ არის, თუმცა არც ისე ცოტაა. ეს იმას ნიშნავს, რომ **ტარიელ ფუტკარაძის** ცხოვრების დიდმა ნაწილმა ჩემს თვალწინ გაიარა და მოსაგონარიც ძალიან ბევრია, მაგრამ ახლა, როცა ის ჯერ კიდევ არ გადასულა მოგონებებში, როცა ჯერ კიდევ ვერ გაგვიაზრებია მისი ამქვეყნად არყოფნა, ძნელია მასზე წარსულში ლაპარაკი.

წარსული კი სტუდენტობის წლებიდან მოდის და დაკავშირებულია ჩემს ძვირფას თანაკურსელთან – ია ვაშაკიძესთან. მე და ია თსუ-ში, ფილოლოგიის ფაკულტეტზე, „ქართველური ენების“ ჯგუფში ვსწავლობდით. ტარიელი უფროსკურსელი იყო. ერთ ზაფხულს (მესამე კურსზე გადავდიოდით) ჩვენი ჯგუფი სვანური ენის ლექტორის პროფესორ ზურაბ ჭუმბურიძის ხელმძღვანელობით ექსპედიციაში ზემო სვანეთში უნდა გამგზავრებულიყო. შევიტყვეთ, რომ იმავდროულად უნივერსიტეტის სტუდენტთა ერთი ჯგუფი ტარიელ ფუტკარაძის ხელმძღვანელობით სამხრეთ საქართველოში, საფარაში, ისტორიულ ძეგლთა აღდგენით სამუშაოებზე მიდიოდა. ძალიან მინდოდა, იაც ჩვენთან ერთად წამოსულიყო სვანეთში, მაგრამ მან არჩევანი საფარაზე შეაჩერა და მალე, საფარიდან დაბრუნების შემდეგ, მისი რჩეული ტარიელი ჯერ კურსის სასიძოდ, შემდეგ კი სიძედ მოგვევლინა. მას შემდეგ ტარიელ ფუტკარაძე სულ ჩვენს კურსთან ერთად იყო ლექციებზეც, ექსკურსიებზეც... ჩვენთან ერთად ისმენდა თითქმის ორი წელი სალექციო კურსებს. როდისღა ასწრებდა საკუთარ კურსთან ლექციებზე დასწრებას, ვერც კი ვხვდებოდით.

ყოველთვის სიამოვნებით ვიგონებდით სტუდენტობის წლებს. ტარიელს ჯერ კიდევ მაშინ ჰქონდა გამოკვეთილი პიროვნული თვისებები. ჯერ კიდევ ჭაბუკი გამოირჩეოდა ინდივიდუალიზმით,

პრინციპულობითა და მიზანდასახულობით. მახსოვს, ახლადშეუღლებულები დროებით იას მშობლებთან ერთად ცხოვრობდნენ. ერთხანს მე და ია „ზოგად ენათმეცნიერებაში“ გამოცდისთვის ერთად ვმეცადინებოდით იას მშობლების სახლში. ტარიელისა და იას ოთახში კედელზე ფოტოები შევნიშნე. ტარიელმა სიხარულითა და სიამაყით ამიხსნა, რომ ფოტოებზე მისი ბაბუა და ბებია იყვნენ გამოსახული. მაშინ გაკვირვებისგან ხმა ვერ ამოვიღე, დავიბენი, მერე კი მთელი ცხოვრება მახსენდებოდა ეს და კიდევ უფრო კარგად ვხედავდი ტარიელის ხასიათს, განსაკუთრებულ პატივისცემას წინაპრებისადმი და ამით ხაზგასმას საკუთარი „მეობისადმი“, დამოუკიდებლობისადმი.

ამ ხასიათითა და პრინციპებით იყო ყველგან და ყველაფერში მუდამ. საკუთარ სიტყვას ამბობდა ნებისმიერ საკითხთან თუ პრობლემასთან დაკავშირებით, სამეცნიერო იქნებოდა ის თუ სხვა სახისა. გადიოდა დრო და ვხედავდი, როგორ იბრძოდა, შრომობდა, ქმნიდა, ცვლიდა, იღვწოდა, მწვერვალებისკენ ისწრაფვოდა...

ვერ ვიტყვი, რომ პოლიტიკაში მისი თანამებრძოლი ვიყავი (შორს ვარ პოლიტიკისგან), მაგრამ ერთად ვიყავით საერთო საქმეში, რაც ქართული ენის მსახურებას, მომავალ სპეციალისტთა თაობების აღზრდას ითვალისწინებდა; კოლეგებთან ერთად ვეჭიდებოდით სირთულეებს, ვქმნიდით სასწავლო კურსებს სწავლების სხვადასხვა საფეხურისთვის, ვუძღვებოდით სტუდენტთა სამეცნიერო საქმიანობას, ღონისძიებებს...

მახსენდება, ტარიელი ქუთაისში რომ ჩამოვიდა და რექტორმა ბატონმა მაგალი თოდუამ დიალექტოლოგიის სამეცნიერო-კვლევით ინსტიტუტს (შემდგომში „ქართველური დიალექტოლოგიის ინსტიტუტი“) ჩაუყენა სათავეში, პარალელურად ქართული ენის კათედრაზეც (შემდგომში ქართული ენის დეპარტამენტი, ამჟამად ქართული ენის მიმართულება), მუშაობდა, როგორც მოწვეული ლექტორი. ეს ის დრო იყო, როცა მაშინდელ პედაგოგიურ ინსტიტუტს უნივერსიტეტის სტატუსი მიენიჭა. საუნივერსიტეტო განათლება მნიშვნელოვან ცვლილებებს მოითხოვდა. ერთ დღეს ტარიელ ფუტკარაძემ კათედრის წევრებს გამოუცხადა, რომ აპირებდა ქართულ ენაში სპეცკურსის შემოღებას, რაშიც მე უნდა შევემეღებოდი. ეს არ იყო მისი შემთხვევითი არჩევანი: ჩვენ უნი-

ვერსიტეტები ვიყავით... შევუდექით ძალიან შრომატევად სა-
ქმეს, შევადგინეთ სამოცი საკითხი სახელმწიფო გამოცდისთვის.
ერთ დიდ სტუდენტურ ჯგუფს ტარიელი უძღვებოდა, მეორეს –
მე. სტუდენტებიც მთელი მონდომებით ამუშავებდნენ ქართული
ენის გრამატიკის თითოეული საკითხის შესახებ არსებულ სა-
მეცნიერო ლიტერატურას და ქმნიდნენ სხვადასხვა მეცნიერის
მოსაზრებებით დატვირთულ კონსპექტებს. ორმხრივმა შრომამ,
სამსაათიანმა დამატებითმა მეცადინეობებმა სასიხარულო შედეგი
გამოიღო: სახელმწიფო გამოცდაზე ტოლს არ უდებდნენ ჩვე-
ნი ჯგუფები ერთმანეთს. ამის შესახებ ხმამაღლა აღნიშნავდნენ
სახელმწიფო კომისიის თავმჯდომარე და სხვებიც.

2006 წლიდან ტარიელ ფუტკარაძე კონკურსის წესით არ-
ჩეულ იქნა ქართული ენის დეპარტამენტის პროფესორად. ის იყო
ქართველური ენათმეცნიერების სამაგისტრო და სადოქტორო
საგანმანათლებლო პროგრამების ავტორი და ხელმძღვანელი;
სხვადასხვა საფეხურზე უძღვებოდა სასწავლო კურსებს ფონე-
ტიკაში, მორფოლოგიაში, დიალექტოლოგიაში, ქართველოლო-
გიაში... მისი ხელმძღვანელობით აკაკი წერეთლის სახელმწიფო
უნივერსიტეტში არაერთმა დოქტორანტმა დაიცვა სადოქტორო
დისერტაცია. მათგან უმრავლესობა დღეს ჩვენი უნივერსიტეტის
პროფესორია და უძღვება სასწავლო პროცესს.

აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტში წარუშლელი
კვალი დატოვა პროფესორმა ტარიელ ფუტკარაძემ. ამას მოწმობს
ეს არასრული ჩამონათვალიც:

- ყოველწლიური საერთაშორისო სიმპოზიუმი „ქუთაისური
საუბრები“ (ქართველოლოგთა ლინგვისტურ-ეთნოლოგიურ-კულ-
ტუროლოგიური სამეცნიერო ფორუმი – 1994 წლიდან)
- სამეცნიერო ჟურნალი „ქართველური მემკვიდრეობა“
- „ქართველოლოგიის სამეცნიერო-კვლევითი ცენტრი“ (ყო-
ფილი დიალექტოლოგიის სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტი)
- სტუდენტთა დიალექტოლოგიური პრაქტიკა-ექსპედიციე-
ბი (1996 წლიდან) საქართველოს სხვადასხვა კუთხეში (აჭარა,
სამცხე-ჯავახეთი, სვანეთი, სამეგრელო, ხევსურეთი, ლეჩხუმი,
იმერეთი), აგრეთვე, ისტორიული საქართველოს ტერიტორიაზე,
კერძოდ, ტაო-კლარჯეთში (2006 წლიდან)

➤ ქართველური ენათმეცნიერების მიმართულების მაგის-
ტრანტა და დოქტორანტთა რესპუბლიკური სამეცნიერო კონ-
ფერენცია (2007 წლიდან)...

ეს ჩამონათვალი იმ მემკვიდრეობის ნაწილია, რომელიც დღე-
საც მოქმედია, დღესაც გრძელდება და გაგრძელდება მომავალ-
შიც... აქ წერტილს ვერ დავსვამ, რადგან მოსაგონარი ძალიან
ბევრია და ამ მოგონებებში, მის მიერ საფუძველჩაყრილ საქ-
მეებში, აღზრდილებში, თაობებში იცოცხლებს იმიერ სამყაროში
ნაადრევად გარდასული ტარიელ ფუტკარაძე!

ჩირუხის ნისლი

გამოსათხოვარს ვერ დავწერ, ვერც კალამს დავიმორჩილებ და არც სიტყვები ამომყვება ამ ათართული ტვინიდან. რალაც საშინელი ხილვა მგონია, უჟმური სიზმარი, ჩვენი ტკბილ-მწარე წუთისოფლის კალენდარი ხომ ამ სულის დამკანწრელი სიზმრებით არის აკინძული.

ვზივარ, ვანრიალე კალამს და ვცდილობ მეხსიერების მრუმე უფსკრულიდან ლანდების გამოხმობას. ჩვენი ცხოვრება სიზმარია, ჩვენ კი ამ სიზმრის პერსონაჟები, უსხეულო ლანდები ვართ, დროებით რო დავბორიალობთ დედამინაზე. მაშინაც მიჭირდა, ვფიქრობდი როგორ დავინყებდი და როგორ დავამთავრებდი საიუბილეო, მისალოც წერილს. არა, ჩვეულებრივი მილოცვა არ მინდოდა, ბანალური ტექსტების დაწერა რთული არ არის. „გამოჩენილი ქართველი ენათმეცნიერი ტარიელ ფუტყარაძე დაიბადა 1960 წელს...“, ასე დაწყება არ მინდოდა. არც ამ სახით დასრულება მინდოდა: „ვუსურვოთ სამოცი წლის ტარიელ ფუტყარაძეს ნაყოფიერი წლები“... და კიდევ მოჰყვებოდა ის სიტყვები, როგორც მთავრდება ხოლმე ჩვეულებრივი მისალოცი წერილები. ან სათაური ასეთი რო ჰქონოდა: „კვლავაც შემართებით!“, ან „წინ დიდი გზაა“. რალაც სხვანაირი მინდოდა, მაგრამ იმ სხვანაირ ტექსტს ვერ ვწერდი. კალამი გაშრა, ფურცელი გაბერნდა. რამდენჯერაც დავინყე, თავი ვერ მოვაბი. არადა, ახლოვდებოდა საიუბილეო თარიღი, ახლოვდებოდა მისი ცხრა მაისი. რომანში კი ამოიძერწა მისი სახება, ჩემს „გოდების კედელში“, ერის სულიერ მწყემსმთავარს ესაუბრება საქართველოს ტკივილებზე, ჩვენს გათითოკაცებულ ხალხზე, ჩვენს მავთულხლართებით გადალობილ ტერიტორიაზე, ჩვენს ნაბილწულ სულიერებაზე. იქაა ტარიელი დახატული. თან საქართველოს ყველა კუთხეში დაჰქრის იგი და გაპარტახებული მამულისთვის გულანთებულ ქართველებს აგროვებს. რომანში ამერიკელი ბასკიც მას გავაცანი. სწორედ ტარიელთან დატოვა გორკა ხაბიერ ელიზონდომ თავისი ტკივილით სავესე ჩანანერები საქარველოზე. ურეკში ვუთხარი ამის შესახებ. რომანში ასეთი ეპიზოდი მაქვს თქვენზე და სახელიც არ შეგიცვალეთ-მეთქი. ურეკი ჩემთვის შთაგონების წყაროდ ქცეუ-

ლიყო, იქ მენერებოდა, თუ მენერებოდა. ვითომ დასასვენებლად მივდიოდი, მაგრამ ჩემს გმირებს მაშინ მოუნდებოდათ დაბადება, მაშინ იწყებოდა მშობიარობის ტკივილებზე უარესი ტკივილები. ამას ცალკე დავწერ, სხვანაირად არ შემიძლია!

ერთი სული ჰქონდა როდის დასრულდებოდა ჩემი რომანი, ურეკში დაწყებული რომანი. სწორედ იქ გადავწყვიტე რაც ტკივილები დაგროვილიყო ბოლო წლებისა, ქალაღზე გადამეტანა. სხვანაირად ვერ გავძლებდი და ერთ დღესაც გულს გახეთქავდა ამდენი სევდა, ამდენი ვარამი.

რომანის მთავარ გმირს ბაქარს და რომანის ერთ-ერთ პერსონაჟს – ტარიელს ერთნაირი სიზმარი დავასიზმრე. ცხადში ხომ ერთნაირი ტკივილები ჰქონდათ და სიზმარიც ერთნაირი ესიზმრათ. როგორც მოეწონა ის წიგნი თავის ერთ-ერთ ვეებერთელა წერილში გადმოსცა შთაბეჭდილებები, სადაც ჩემ ცხოვრებისეულ ფილოსოფიასაც შეეხო და ენობრივ სამყაროსაც.

და მანამდე სად მიდიოდა ამ რომანის გარჩევა, უფრო სწორად ჩემი და ტარიელ ფუტყარაძის დიალოგი „გოდების კედელის“ ირგვლივ? არც მეტი, არც ნაკლები, სუპერმარკეტში. მეუღლესთან ერთად სურსათის დახლებს მივყვებოდი და ტელეფონი ანკრიალდა, ტარიელის ხმა გაისმა.

– როგორ ხარ, ლომო?

მისგან ნასწავლი სიტყვა მქონდა მზად, როგორც თავად მპასუხობდა ხოლმე.

– შესანიშნავად!

– გცალია?

– კი, რა თქმა უნდა, – ეს „რა თქმა უნდაც“ მისი იყო, მისი საუბრის განუყოფელი ნაწილი.

მოკლედ, დაიწყო თავისი შთაბეჭდილებების მოყოლა, დაიწყო და სუპერმარკეტში „ირჩეოდა“ ჩემი რომანი. ყოველგვარი შელამაზების გარეშე მიყვებოდა შთაბეჭდილებებს ურეკში, ტარიელის ჭერქვეშ დაწყებულ ნაწარმოებზე. ადამიანებზე უზომოდ შეყვარებულ კაცს, შეფასების თავის ფორმულა ჰქონდა, „სიღამ-პლემეპარული ვაშლის ფორმულა“, გვერდგამომპალი ვაშლი რო გადასაგდებად გენანება იმას ვგულისხმობ. ნაწილობრივ დაზიანებულ ვაშლს იმ ადამიანებს ადარებდა, შეცდომები რო ჰქონდათ დაშვებული, ბევრი ტკივილი რო მიეყენებინათ მისთვის.

„ბოლომდე თუ არ დალპა ვაშლი, არ უნდა გადააგდო. ადა-
მიანიც ასეა, შეცდომა უნდა აპატიო, მიტევება უნდა შეგეძლოს“.

– ბოლომდე თუ დალპა ვაშლი? – ერთხელ დავუსვი კითხვა
და პასუხიც მე გავეცი ჩემს კითხვას, – გაზაფხულზე მოვარდნილ
წყალს უნდა გაატანო-მეთქი.

გაცივინა იმ სიცილით, მხოლოდ ტარიელმა რო იცოდა. 60
წლის იუბილემდე თბილისის ერთ-ერთ რესტორანში წამიყვანა და
წინასწარ მაჩვენა ის დარბაზი, სადაც დაბადების დღის გადახ-
დას აპირებდა. ადგილიც კი მომიჩინა, საიდანაც სუფრისთვის
უნდა მეთამადა. დარჩა სუფრა გაუშლელი და სადღეგრძელო
დაულეველი. პანდემია დაიწყო, ის საშინელი პანდემია, რომელიც
მისთვის საბედისწერო აღმოჩნდა. ტარიელის იუბილეზე მხო-
ლოდ ვირტუალური კონფერენციებით შემოვიფარგლეთ. მისმა
სათაყვანებელმა წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის
ქართულმა უნივერსიტეტმა ჩაატარა ბატონ სერგო ვარდოსანიძის
ინიციატივით და ძალისხმევით ტარიელ ფუტკარაძის 60 წლის-
თავისადმი მიძღვნილი კონფერენცია, მერე გორის სახელმწიფო
უნივერსიტეტი შეუერთდა ტარიელის საიუბილეო ღონისძიებათა
ციკლს. ჩვენც ჩავატარეთ, მოვეფერეთ... პანდემიის დასრულე-
ბას ველოდებოდით, რომ ჩვეულ გარემოში აღგვენიშნა მისი 60
წლის იუბილე... და ვერ ვწერდი მისალოც ტექსტს, ვწვლობდი,
ვიტანჯებოდი, მაგრამ ვერ ვწერდი. არადა, მეგონა კალმის ერთი
მოსმით, ერთი ამოსუნთქვით მივულოცავდი და ჩემს მისალოც
სიტყვებს მივუძღვნიდი. თითქო ფრაზას ველოდებოდი, როგორც
უყვარს ხოლმე გამოთქმა სოსო ჭუმბურიძეს.

იმ დღეებში გავიგე, რომ მამაპაპისეული სახლი აღადგინა
საფუტკრეთში, მამისეულ კერას მიხედა, თავისი წინაპრების სუ-
ლები გააპატიოსნა და მათ ხსოვნას ახალი ძალმოსილება მისცა.
ვიფიქრე, ვიფიქრე და „სისხლის სათავე“ უნდა დამენერა, მაგრამ
ეს ჩვეულებრივი მილოცვის ტექსტი ვერ გამოვიდოდა. ტარიელის
ცხოვრება ისეთნაირად უნდა გარდამესახა, რომ მცირე მოცუ-
ლობის ტექსტში ყველაფერი ჩამეტი, რაც ადვილი არ არის...
და ეზმანა ტარიელ ფუტკარაძეს თავისი წინაპარი, რომელიც
მყაფარ ფერდობზე აუყვა საფუტკრეთში და თავისი ფუძე აჩვენა,
სისხლის სათავეზე მიანიშნა. იმ მხცოვანი კაცის სიტყვებით
საფუტკრეთიდან დაშვებული სისხლის დოლაბი ტარიელს უნდა

დაეტრიალებინა და სწორედ ეს ზმანება აუხდა, როცა სხეულის
თრთოლვით მიუჯდა მაგიდას დამოუკიდებლობის აქტზე ხელის
მოსაწერად. და პირველმა გემმაც დაიკვილა დამოუკიდებელი
საქართველოს ნავსადგურში – ბათუმის ნავსადგურში, რომელსაც
ისტორიული ქალაქის პირველი პრეფექტი თავის კაბინეტიდან
გადასცქეროდა. მერე დევნა იყო, კარდაკარ წონიალი, ოჯახის
გადარჩენაზე ფიქრი... ხუნტასთან შეკრულ „საზოგადო მოღვაწე-
თა“ მხრიდან ფურთხი და ჩაქოლვის მცდელობა. იმ „საზოგადო
მოღვაწეთაგან“, ზოგიერთი მთანმინდაზე რომ ააბრძანა ერმა.
და ესმა ჯიხათკარში გასროლილი ტყვიის ხმა საძინებელში ტა-
რიელ ფუტკარაძეს და ყვავების გუნდმა ჩამოაბნელა კორპუსი.
ბოლოს კი ქართული ანბანით, ქართული ასო-ნიშნებით აყვავე-
ბულ ხესთან მივიყვანე „სისხლის სათავეს“ მთავარი პერსონაჟი.
მას ჰქონდა მშობელი მიწის გაუნელებელი ტკივილები. სადაც კი
ფეხი დავადგი, საქართველოს რომელ კუთხეშიც ჩავედი, ყველ-
გან ის „დამხვდა“, პანკისის ხეობაში ხასო ხანგოშვილთან, თუ
ხევსურეთში – არმაზ ნიკლაურთან... ფერეიდანაც მან გამაცნო
საიდ მულიანის დახმარებით და თურქეთელ ქართველებთანაც
მან დამამეგობრა. ის ყველგან იყო, ყველგან ისმოდა მისი ხმა,
აუვალი გზებით ადიოდა ძველ ციხე-სიმაგრეებზე და ღრუბლებ-
თან მოსაუბრე ეფერებოდა საფიცარ სამშობლოს, რომელსაც
უყოყმანოდ შესწირა თავისი 60-წლიანი წუთისოფელი.

ურეკი ვახსენე... ახირება იყო თუ შთაგონების წყაროს აღ-
მოჩენა. სრულიად შემთხვევით მივადექი ოთხი ძმის აშენებულ
სახლს ზღვისპირეთში. იქ გავიცანი ოთხი დიდებული ვაჟკაცის
გამზრდელი და დიდი ოჯახის გამორჩეული დიასახლისი – ქალბა-
ტონი ნათელა ვაშაყმაძე. მაშინ არ ვიცოდი, რო ფუტკარაძეების
ურეკული ალაგი რაღაცნაირი ანდამატური ძალით მიმიზიდავდა
ყოველ ზაფხულს. იქ უნდა დაბადებულიყო ბევრი მოთხრობა, იქ
უნდა დაწერილიყო „თეთრი ქალაქი“, წმინდა მიწაზე ჩემი მოგ-
ზაურობის ამსახველი შთაბეჭდილებები, იქ უნდა დაწერილიყო
„ვერცხლის ყვავილები“, ფერეიდანული ნოველების ციკლი და,
რაც მთავარია, იქ უნდა გავცნობოდი ტარიელ ფუტკარაძის სამ-
ყაროს.

ზღვაური გველამუნებოდა დაისლამისას, მწვანე ჩქერლად
იღვრებოდა ეზოს პალმებში თავჩარგული ლამპიონის შუქი და

მესაუბრებოდა საქართველოს ბედსა და უბედობაზე ჩაფიქრებული ტარიელ ფუტკარაძე. საინფორმაციო ომში თვალზე რულ-მიუკარებელი იდგა და ხან ეროვნულ ცნობიერებაზე მოსიუხულ უცხოურ ორგანიზაციებს იგერიებდა, ხან კი ოცდამეერთე საუკუნის ყორღანაშვილებს – გრანტიყლაპია მეცნიერებს. ბანკომატიდან გამოღებული ტკიცინა ევროების, თუ დოლარების გამო თხასავით რო ჰყიდდნენ ენას, მამულსა და სარწმუნოებას. სულ არ აინტერესებდათ მეგრულს გამოაცხადებდნენ ცალკე ენად, თუ სვანურ ლექსიკონებს გამოსცემდნენ, ფულის სუნს გაებრუებინა მეგრანტიები.

წუხდა კი არა, გული გახეთქვას ჰქონდა ტარიელს, როგორც ქარსაცავი ჭადრების ზოლი სეტყვისას, ისე უხერგავდა გზას ქართველოლოგიური კონფერენციებითა, თუ სიმპოზიუმებით ანტიქართულ ისტერიას. ვერ იტანდნენ ტარიელს, ეჯავრებოდათ, ლანძღავდნენ. გრანტის სუნი და ტარიელის სიყვარული გვერდიგვერდ ვერ იხიერებდნენ. ათასპარტია გამონაცვალ „მოღვაწეებს“, ყველა დროსა და სივრცეში თბილად და რბილად მოკალათებულებს სძულდათ ტარიელი. ხშირად იმეორებდა შედარებას საუბრებში – „ლელვის ფოთოლი“ იმ „მოღვაწეთა“ შესამკობად – იმეორებდა, ვარლამ ერისთავის კვალში რო ჩამდგარიყვნენ, პირველი ეგზარქოსის კვალში.

ლელვის ფოთოლს კიდევ აქვს თავის ფუნქცია. აი, ლელვის ხმელ ფოთლად რო იქცევა კაცი, მაშინ არის საცოდაობა. გამხმარიყო ზოგიერთი ლელვის ფოთოლი, ტარიელის მიახლოვებაც კი ზარავდათ, რო მონაქროლ ქარს მოუსავლეთში არ წაელო ხმელი ლელვის ფოთოლი.

და დადგა ჩირუხის მთის დროც. გული უგებდა, თუ რა იყო, ღმერთო! ყველას გვანიშნებს რალაცით უფალი, ცუდსაც და კარგსაც გვანიშნებს. თითქო ჩქარობდა, თითქო გული კარნახობდა. მარიამობისთვის დასაწყისში რამდენჯერმე დამირეკა.

- წელს სად აპირებ დასვენებას?
- არ ვიცი, ჯერ არ მომიფიქრებია-მეთქი.
- ურეკში ჩამოდი, ერთად დავისვენოთ, – მთხოვა.

ვერ ისვენებდა, იტყოდი, რომ საშინელი გუმანი ტანჯავდა. თავის საიუბილეო წელთან დაკავშირებით საკუთარი სამეცნიერო ნაშრომების ბიბლიოგრაფიას აწესრიგებდა და გორის სახელ-

მნიფო უნივერსიტეტში გამოსულ იმ კრებულების ნუმერაცია გადაამონმა, სადაც მისი სამეცნიერო სტატიები იყო დაბეჭდილი. ვიდრე ჩირუხის მთაზე მიმავალ ოკრო-ბოკრო გზას დავადგებოდე, ერთ საოცარ ფაქტს გავიხსენებ: ტარიელს თურქეთის საისტორიო საზოგადოების წევრის, ქართველ მეცნიერთა დიდი მეგობრის, პროფესორ იბრაჰიმ თელი-ოღლუს პუბლიკაცია ენახა ინტერნეტ-სივრცეში. იბრაჰიმს საქართველოში თურქული მოსახლეობის შესახებ სტატია გამოექვეყნებინა, იგი სათანადო წყაროების არქონის გამო მიუთითებდა, რომ თითქოს თურქული მოდემის ხალხი ჩვენს მიწაზე ძველი დროიდან ცხოვრობდა. ასე გააღმასებული ტარიელი იშვიათად მახსოვს. დამირეკა და ლამის ტელეფონში გამოძვრა. ჯერ იმით დაინტერესდა მე და იბრაჰიმს რა კავშირი გვქონდა, ბოლოს მითხრა:

– ვიცი, რომ იბრაჰიმი გორის უნივერსიტეტში სამეცნიერო კონფერენციაზე ჩამოდის და თუ არის საშუალება, პლენარულ სესიაზე მოხსენებით გამოვალო.

ცხადია, დავთანხმდი, ორი მეცნიერის პაექრობა და გაუგებრობის კონფერენციაზე დასრულება ჯობდა, ვიდრე ინტერნეტ-სივრცეში იბრაჰიმ თელი-ოღლუს სტატიაზე დაყრდნობით ზოგიერთი არაკეთილისმოსურნე თურქი ისტორიკოსის მხრიდან არასწორი, უარგუმენტო მსჯელობა, საქართველოში თურქთა ძველი დროიდან მოსახლეობის შესახებ.

ტარიელ ფუტკარაძის მოხსენებას როინ ყავრელიშვილი თარგმნიდა. საბოლოოდ, იბრაჰიმმა ხელი ჩამოართვა ტარიელს და მეგობრულად უთხრა:

– ამ გაუგებრობას წერტილი დაესვა.

* * *

კოვიდი თითქო ჩამცხრალიყო. პირველმა ტალღამ გადაიარა, თითქო შიშიც ჩანელდა, იტყოდი, რო ცუდი სიზმარი ნახა ხალხმა და ეგ იყო და ეგ. განსხვავებული ბათუმი დაგვხვდა, უფრო სწორედ, ისეთი ბათუმი, როგორც არის სინამდვილეში. საზღვრები ჩაკეტილიყო, ტურისტები ველარ შემოდოდნენ და ბულვარზე მხოლოდ ქართული ლაპარაკი ისმოდა. საქართველოს რომელი კუთხიდან აღარ ჩამოსულიყო დამსვენებელი, იტყოდი, რო შარი ხეირად გვექცა. ზოგი ჭირი მარგებელიაო, ფასები დაწეულიყო და გაიაფებულ სასტუმროებს მიანყდა ჩვენი ხალხი, რომელსაც

ზღვაზე დასასვენებელი ფული „გაუჩინა“ პანდემიამ, თან მწყინდა, თან მიხაროდა.

ტარიელის უახლოესი მეგობრის – ზურაბ ებრაღიძის სასტუმროში დავბინავდით, რომელმაც ოჯახის წევრებივით მიგვილო. ორიოდ დღეში შუახვევში უნდა წავსულიყავი.

* * *

იტყოდი, რო შემოდგომა იყო, ღვინობისთვის ქირხლი ჰქონდა შუახვევის მთებს. მანქანაც ტარიელმა გამომიგზავნა, დათო ვაშაყმაძის „ჰამერიით“ მივუყვებოდით ნანვიმარ გზას ჩირუხის მთისკენ. სულ მაღლა ნისლში გახვეულიყო მემთეურთა ილაილები.

* * *

– ეს ადგილი მე აღმოვაჩინე. აქ ცხოვრობდა ერთი დაკუთმებული გოგო. მტრის შემოსევის დროს, დაახლოებით კილომეტრ-ნახევარი იფორთხა და იმ ადგილას მიაღწია, რომელზეც დღეს ჯვარი უნდა აღმართოთ.

– მერე? – შევხედე თვალბუჩქებში ტარიელს. მეგონა, რო მემთეურთა ქოხებზე დაფენილმა მარიამობისთვის ნისლმა მის მზერაში გადმოინაცვლა.

– მერე... – სიტყვა გაუნყდა, შუბლიდან წვიმის წვეთები გადაინმინდა, – გადმოცემით, კუტი გოგო კლდესთან მიხობდა და ისეთი ხმით დაიყვირა, რომ ადგილზევე გათავდა.

ვერ მივხვდი.

– მტრის შემოსევა ამ დაყვირებით ამცნო მეზობელ სოფელს, უნდოდა, რომ ხალხი გადაერჩინა, ამიტომ დაერქვა ამ ადგილს კუნტისჯვარი. სინამდვილეში ჰქვია კუტის ჯვარი. როგორც ჩანს, იმ გოგოს დაკუთმებული გოგოს საპატივსაცემოდ აქ ოდესღაც ან ჯვარი დადგეს, ან სალოცავი ნიში. მე ვიპოვე ის ადგილი და სწორედ იქ უნდა აღმართოთ ჯვარი. – თქვა და მარიამობისთვის ღურღულა მზემ გამოანათა ტარიელის თვალბუჩქებში.

უფრო მოუმატა წვიმამ. იქაური ბიჭები მოგროვილიყვნენ, ქუდზე კაცი გამოსულიყო. ტარიელმა ღვინო ჩამოასხა, დალოცვილი დღე ადღეგრძელა. ცას რამდენჯერმე ავხედე. შემომხედა და გაიღიმა.

– ცოტა ხანში გადაიღებს!

მეც გამეღიმა, გავიფიქრე – „რა იცის როდის გადაიღებს-მეთქი“.

– ჯვარს რო ამოაბრძანებენ, ნახავ თუ არ გადაიღებს!

„უცნაური კაცია ტარიელი, თავისებური კაცია ტარიელი“, – გულში გავიღიმე. გრძნეულივით მიხვდა.

– აი, ნახავ, თუ არ გადაიღებს!

მცირე ხანში სატვირთო მანქანის ხმა ამოიპარა აღმართზე და მერე მანქანის „ცხვირიც“ გამოჩნდა. ძარაზე უზარმაზარი ჯვარი იყო დაბრძანებული, ტარიელის შეკვეთით დამზადებული კუტის ჯვარი.

* * *

– ხომ გითხარი, – ჯერ მე შემომცინა, მერე ცას აჰხედა და თითქო თვალბუჩქით უთხრა სამადლობელი, – აბა, დავიძარით, მეგობრებო, ნავედით.

ტარიელს მივდევდი, ჩვენს უკან ის ბიჭები მოდიოდნენ, რომლებიც თხუთმეტ ადლიან ჯვარს მოაბრძანებდნენ. მარიამობისთვის წვიმებით დაცრემილ ტყეზე გადიოდა ბილიკი. ლიჭყი მინა იყო, ფეხი ცურავდა. გვერდით ხრამი გვიღრენდა. უზარმაზარ ფიჭვებს უცნაური სენი გასჩენოდათ და თეთრი ფოთლებით ეკიდათ ტოტებიდან ქალარა კულულებად დაშვებული „მოსართავები“. ხმებოდნენ ფიჭვები, ეს თეთრი სამკაულები მათთვის მოურჩენელ სატიკვრად ქცეულიყო.

„როგორი ლამაზი სიკვდილი სცოდნიათ ფიჭვებს-მეთქი“.

ნანვიმარი, უღრანი ტყე, თეთრად იყო გადაპენტილი, თეთრი სიკვდილი ცხოვრობდა ჩირუხის ტყეში. ნისლი დაბლა-დაბლა მოიწვედა, ცამ გადაიკარა, ტარიელი ბავშვივით მოხალისდა.

– ახლა ნახავთ, გადაინმინდება ნისლი და აქედან საოცარი ხედები გამოჩნდება. შუა ტყეში როლანდ კოპალიანი დაგვხვდა, ჩვენი ძმა და მეგობარი, ქუთაისის უნივერსიტეტის რექტორი. ტარიელს როლანდი და მისი მეგობარი წინასწარ გამოეგზავნა, შუახვევს ქუთაისელი სტუმრისთვის კოცონი აენტო. ჩირუხის ტყეში იგრძნობდი, როგორ ახლოა ზაფხულთან ზამთარი.

ტყეში მიმავალი ბილიკი ზოგან ხმელი, ნაქცეული ფიჭვებით ჩახერგილიყო. მეც და როლანდს გაგვიჭირდა წვიმით გასიპულ ფიჭვის მორებზე გავლა, ტარიელი კი ტარიელურად მიჰქროდა. თან მოგვხედავდა და ჩვენს ტანჯვაზე ეცინებოდა. გაკაფულ ალაგს მივადექით. იტყოდი, რო უნინ აქ სალოცავი იდგა. უცნაურად იდგა კლდის კვარცხლბეკი, ოდნავ იქით ნისლში ჩაძირული ხეობა მოჩან-

და, კიდევ იქით სოფელი, ის სოფელი, რომელსაც მტრის შემოსევის დროს მთელი ძალით გააჰყვირა ოდესღაც კუტმა გოგომ. ეს ადგილი ტარიელმა აღმოაჩინა. რამდენიმე საუკუნე ელოდა ნატაძრალი, თუ ჯაგებგადავლილი ნიში ტარიელ ფუტკარაძის მისვლას. ეს მხოლოდ მას უნდა გაეკეთებინა, კუტი გოგოს გარდაცვალების ალაგი მას უნდა ეპოვა და ჯვარიც მას უნდა აღემართა.

– მეგობრებო, აი, სწორედ ამ ადგილზე ამოვიდა ხოხვით ის გმირი გოგო, ვინც ამ ადგილზე განუტევა სული, – თვალეები უბრწყინავდა ტარიელს და ხან ვეება ჯვარს ასცქეროდა, ხან ნაავდრალ ცას, რომელსაც სულ აღარ ეტყობოდა ცრემლის კვალი, – დანერე ამაზე მოთხრობა, კუტ გოგოზე დანერე... დანერე? – თვალეებში მიყურებდა.

– დავნერ! – თავი დავუქნიე.

– რა დავარქვათ იმ გოგოს, ვისი სახელიც ისტორიამ ვერ შემოგვინახა.

მხრები ავიჩიჩე.

თითქო სახელიც წინასწარ შეერჩია.

– ნათელა დავარქვათ!

– დავარქვათ! – თავი დავუქნიე.

ჭიქები შეავსო.

– იმ კუტი გოგოს შესანდობარი იყოს, ნათელში იყოს ნათელას სული.

– აცხონოს უფალმა!

* * *

იაილებს დაბლა, მოტიტვლებულ ვაკეზე, ფიჭვნარის პირზე გაეშალათ სუფრა. ტარიელმა ითამადა.

გვერდიგვერდ ვისხედით მე და როლანდ კოპალიანი. სუფრა კი არა ქართული სულის ზეიმი იყო. ისე ვიყავით შეთანხმებულები, რო იმ ღამეს ტარიელის მიერ აღდგენილ მამაპაპისეულ სახლში, საფუტკრეთში უნდა დავრჩენილიყავით.

არ ვიცი, რა დამემართა, ცუდად ვიგრძენი თავი. დავემშვიდობე ტარიელს და ბათუმში ზურაბ ებრალიძის სასტუმროში დავბრუნდი. დღემდე არ გამნელებია სინანული, საფუტკრეთში უნდა გამეთენებინა ღამე და მეგრძნო ის სიხარული, რასაც თავის ფუძეზე ყოფნით, თავის ჭერქვეშ სუნთქვით განიცდიდა ჩემი ძვირფასი მეგობარი.

ორიოდე დღეში ჩამომაკითხა ბათუმში, თითქო უჩინარის ხელით გაეშალა სუფრა ზურაბ ებრალიძის სასტუმროს ვერანდაზე. ქალბატონი იაც გვერდს გვიმშვენებდა, ბატონი ტარიელის მეუღლე. ზღვა იყო წყნარი და ვნებაჩამცხრალი ტალღების სუნთქვა გველამუნებოდა ღია ცის ქვეშ, თითქო სულს გვიბერავდა თვლემამორეული წყალი. ეს იყო ჩვენი ბოლო შეხვედრა...

* * *

თითქო ერქარებოდა, თითქო წინასწარ გრძნობდა, რო ახლო იყო მისი გრძელ ქვეყანაში გადასვლის ჟამი. არ ვიცი... არ მინდა გარდაცვლილი ტარიელი ვნახო. მინდა ის ისეთი სახით ჩამრჩეს, როგორც იყო მინიერ ცხოვრებაში. საოცარია სიკვდილი, შეგაჯანჯღარებს და დაგანახებს თურმე როგორი მეგობარი გყავდა.

მე თუ მკითხავს კაცი, ეს ადამიანი მთანმინდას იმსახურებს და მისი ცხოვრება მაგალითად უნდა ჰქონდეს თითოეულ ქართველს. დიახ, არ ვაჭარბებ, მთანმინდას იმსახურებს და იმაზე არ უნდა ვმსჯელობდეთ მახათას პანთეონი ეკუთვნოდა თუ არა. სხვა რა გაგვირჩევია ერთმანეთისგან ქართველებს ხეირიანად.

ჩვენ გვერდით დადიოდა დიდი ქართველი კაცი, რომელსაც ტკივილის და ტანჯვის მეტი არაფერი უნახავს. მის ბოპოქარ ცხოვრებას გვირგვინად დაადგა ჩვენმა საზოგადოებამ ენით უთქმელი სიყვარული. ალალი იყოს შენზე, ჩემო ძმაო და მეგობარო ჩვენი ხალხის ცრემლი და მწუხარება. ის ცრემლიც, რომელითაც ეს სტრიქონები იწერება შენი დაკრძალვის წინაღამეს.

შენ ძალიან მალე ნახავ ღმერთს! ისე იცხოვრე, ცად ასვლის მერე, აუცილებლად ნახავ უფალს, ვისი კარნახითაც მოქმედებდი მინიერ ცხოვრებაში და ეგებ სიზმარში მაინც მომიყვე თქვენი შეხვედრის შესახებ.

ისიც მითხარი, როგორია ღმერთი, ვიცი, ის ნამდვილად დაგენახვება!

5 აპნისი, 2021 წელი
დიცი

ჩემი მოუსვენარი და დაუღებარი მეგობარი

ამ პატარა წერილის დაწერის მიზანი ტარიელ ფუტყარაძესთან დაკავშირებული რომელიმე ეპიზოდის გახსენება იყო. მისი ყოფილი სტუდენტების, მაგისტრანტებისა და დოქტორანტების, მოკლედ – ახალგაზრდა კოლეგების ჩანაფიქრი პროფესორ ტარიელ ფუტყარაძის ცხოვრებიდან იმ ისტორიების შეკრება და უკვდავყოფა გახლდათ, რომელთა მეშვეობითაც ამ გამორჩეული მეცნიერისა და პედაგოგის ყოველდღიურობა, ხასიათი და სულისკვეთება გაიხსნებოდა, რაც სამეცნიერო დამსახურებების მიღმა არსებულ არა ნაკლებ საინტერესო, ღვაწლითა და ამაგიტ სავსე ცხოვრებას წარმოაჩენს; მე არ ვიცი, როგორ სახეს მიიღებს საბოლოოდ ეს წიგნი-კრებული, მაგრამ ეჭვი არ მეპარება, რომ ტარიელის პირადი ცხოვრებაც ისევე ქვეყნისეულია, საზოგადოებრივია, როგორც მისი ნაღვანი მრავალდარგოვანი და მრავალფეროვანი სამეცნიერო სფეროებში.

ამთავითვე ვიტყვი, რომ, ჯერჯერობით ვერ შევძლებ მასზე წარსულში წერას და საუბარს, რადგან ჯერ ამ საკითხში ჩემთვის წარსული არ დამდგარა. ჯერ ძალიან ცოცხალია ჩემი მეგობრის სახე და ხმა, მისი წამოწყებული საქმეების ყოველდღიური მოქმედება, მასთან დაკავშირებულ ადამიანებთან მასზე და მის გამო საუბარი და საქმიანობა, მისი სატელეფონო ზარის მოლოდინი, და გაფიქრება, ტარიელს ვკითხავ, ტარიელს ეცოდინება... ალბათ, მერე, მომავალში თანდათან გამომივა ამ მოლოდინის მართვა და დამორჩილება. მაგრამ ჯერ ისეა, როგორც ვამბობ – ჩემი მოუსვენარი და დაუღებარი მეგობარი ჯერ სადღაც აქ, მიწიერ სამყოფელშიც მეგულება.

ჩვენ ხშირად გვისაუბრია ჩვენს მეგობრობაზე, რომელსაც „არამეგობრები“ სამეულად იხსენიებდნენ (ალბათ, კომუნისტური წარსულის ავი ასოციაციის გამოსახმობად), ჩვენ მხოლოდ ვიცინოდით ამ ფუჭ მცდელობაზე, რადგან ჯერ ერთი „სამს“ ქრისტიანულ სამყაროში საუკეთესო შინაარსი აქვს, მეორე – სამზე გაცილებით მეტნი ვიყავით, მესამეც, ის რომ ჩვენი ზრუნვის საგანი მშობლიური ენისა და ერის ერთიანობა და აღორძინება იყო, რაც არავის თვალში არასოდეს გაიგივებულა კომუნიზმთან.

ჩემთვის ტარიელი 30 წელზე მეტია, რაც ერთ-ერთი უახლოესი მეგობარია; და ეს მეგობრობა ჩვენი ოჯახების ყველა წევრის

მეგობრობასაც მოიცავს და ერთმანეთის გასაჭირისა და სიხარულის, სულიერი და ინტელექტუალური საფიქრალის გაზიარებასაც გულისხმობს; ვფიქრობ, რომ ჩვენი ურთიერთობა თითქმის ყოველთვის სცილდებოდა კერძო საზღვრებს და ყოველთვის საზოგადო, საქვეყნო, სასაქართველოო ფასეულობების მსახურებას უკავშირდებოდა. ჩვენი მეგობრობა 80-იანი წლების მიწურულიდან გამოიკვეთა; ამ დროს ისედაც საყოველთაოდ გადაფასდა მეგობრობის ის ადრინდელი გაგება, რომელიც მეგობრობაში ერთად დროის გატარებას, საყოფაცხოვრებო თემებზე საუბარსა და „ამალამ ვახშმად რა გვაქვს“ საკითხავის რიტორიკას დებდა. 80-იანი წლების ბოლოდან ჩემთვის მეგობარი ის იყო, ვისაც ჩემსავით ტკიოდა „ერის წყლული“ და მისი ტანჯვით გული ეწვოდა. ამუშავდა ბუნებრივი გადარჩევის პროცესი და ასე შევრჩით ერთმანეთს ჩვენი ოჯახებით თემურ გვანცელაძე, რეზო შეროზია, ტარიელ ფუტყარაძე და მე... შევრჩით ერთმანეთს, როგორც აღმოჩნდა, ბოლომდე.

გასახსენებელი იმდენად ბევრი მაქვს, რომ მიჭირს რომელიმე ერთის არჩევა. ამიტომ არა ეპიზოდზე, არამედ ტარიელის ერთ თვისებაზე შევჩერდები, ეს მისი განსაკუთრებული მიზანსწრაფულობაა. ცხადია, ბევრს ახასიათებს დასახული მიზნის მისაღწევად თავდაუზოგავი მოქმედება, მაგრამ მიზანი აქვთ ვინაო; ტარიელის მიზანი კი საქართველოსთვის სასიკეთო საქმეების კეთება იყო და ამ გზას ის გადიოდა სიმტკიცით, სიჯიუტით, კეთილსინდისიერებითა და ღირსებით. ვისაც მეტნაკლებად მაინც აქვს დამახსოვრებული ან გააზრებული, რა გადახდათ თავს საქართველოსა და მისი თავისუფლების ქომაგებს ე.წ. 90-იან წლებში, ესმის, რაოდენ ძნელი იყო კეთილსინდისიერებითა და ღირსებით საქვეყნო საქმის კეთება. მით უფრო საქართველოს რესპუბლიკის უზენაესი საბჭოს დეპუტატისთვის, რომელსაც სპეცსამსახურები, მოთარეშე მხედრიონელები და გალაღებული ბეზღებისმოყვარენი მოსვენებას არ აძლევდნენ. სწორედ ამ წლებში გამოსცემდა ტარიელი გაზეთებს „ქართული ენა“ და „ქუჯი“, ქუთაისის უნივერსიტეტში აარსებდა და ამუშავებდა „ქუთაისური საუბრების“ სამეცნიერო კონფერენციასა და მასალების კრებულს („ქართველური მემკვიდრეობა“), კონტაქტებს ამყარებდა ჩვენს თანამემამულეებთან ფერეიდანსა და ამჟამინდელი თურქეთის საქართველოსთან, ამ წლებში იბეჭდებოდა კანონიერი ხელისუფლების აღდგენის აუცილებლობაზე მეტყველი, საქართველოს მთლიან-

ნობისა და ქართველი ერის ეთნიკურ-ენობრივი ერთიანობის წინააღმდეგ წარმოებული პოლიტიკური დივერსიების მამხილებელი მისი სტატიები და ინტერვიუები, საქართველოს ეკლესიის იდეალებისა და ღირსების დაცვისაკენ მიმართული წერილები. წარმოიდგინეთ ნახევრადჩაბნელებული და დამშეული თბილისიდან ქუთაისისკენ როგორ გადიოდა კომფორტული ავტობუსები, რომლებსაც ჩვენი სამეცნიერო ელიტა მიჰყავდა ორ-სამდღიან სამეცნიერო კონფერენციებზე. ასეთი მგზავრები საქართველოს სხვა ქალაქებიდანაც მოისწრაფოდნენ სავარდო და სამაისო ქალაქისაკენ. ერთმანეთთან შეხვედრასა და ინტელექტუალურ მუშაობას დანატრებულ ამ საზოგადოებას მეფურად მასპინძლობდნენ ქუთაისელი კოლეგები (ენათმეცნიერების ინსტიტუტში ამ შეხვედრებს ხუმრობით „ტარიელის ჰუმანიტარულ აქციასაც“ ეძახდნენ). სწორედ ტარიელის დამსახურება იყო, რომ მისი ორგანიზატორული ნიჭისა და ადამიანური თვისებების გამო პოლიტიკური ოპონენტებიც მონაწილეობდნენ ამ საქმეში და კონფერენციის ფინანსურ მხარეს უზრუნველყოფდნენ. დიახ, ის თითქმის ყოველთვის ახერხებდა, რომ პოლიტიკურ მონიშნულმდეგეებშიც ეპოვნა წესიერი და პატრიოტი ადამიანები და საქვეყნო საქმეში ეთანამშრომლა მათთან.

მისთვის ასაკი „არ მუშაობდა“. შრომისთვის ის ახალგაზრდა იყო მუდამ, ხოლო აზროვნებისთვის ყოველთვის მომწინფებული ადამიანი გახლდათ. ამიტომაცაა, რომ მისი მეგობრების წრეში ნებისმიერი ასაკის ადამიანს ვხედავთ. მისთვის მზის გარშემო დედამინის ბრუნვის სხვაგვარი ციკლი მოქმედებდა, რადგან იმდენი საქმის მოსწრება, რამდენსაც თავად ეჭიდებოდა და წარმატებით ახორციელებდა კიდევ, ერთ ადამიანს არ შეეძლო, არ შეეძლო არც ორს, არც სამს და არც ათს. ამიტომაც ახლა, როდესაც მან მინიერი სამყოფელი დატოვა, შეიძლება ვთქვათ, რომ მისმა ცხოვრებამ რამდენიმე მოღვაწე ადამიანის ცხოვრება დაიტია.

ხშირად იმეორებდა მამის სიტყვებს, რომელიც დაახლოებით ასე ჟღერდა: რაც ვერ შევძელი, თქვენ გააკეთეთ. მე ხომ ასეთი წარსული და მამული ჩაგაბარეთ, სახელებიც ვეფხისტყაოსნის გმირებისა მოგეცით ძმებს (ავთანდილი, ფრიდონი და ტარიელი), ახლა თქვენ იცითო...

ჰოდა, იტარიელა კიდევც...

ნეტავ მეც შევძლო მისებრ პირნათელი შევხვდე მარადისობას.

მაია ქუქჩიშვილი

თქვენ ყველა ჩვენგანის ტკივილი ხართ

როგორ გაჩერდა თქვენი სიცოცხლითა და სიყვარულით სავსე გული?!

„სიცოცხლე უნდა ქარიშხალს ჰგავდეს, მეხის გავარდნას ჰგავდეს სიკვდილი“... დიახ, მეხის გავარდნა იყო თქვენი გარდაცვალების ამბავი. 30-წლიან ურთიერთობაში მუდამ ქარიშხალივით ბობოქარი მახსოვხართ.

მქონდა პატივი, ვყოფილიყავი თქვენი სტუდენტი, კოლეგა, მეგობარი. ყოველი თქვენი ჩამოსვლა სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო უნივერსიტეტში ზეიმი იყო, ცოდნის, მეგობრობის, სიყვარულის, ადამიანობის ზეიმი.

ყველგან იყავით – თბილისში, ქუთაისში, ახალციხეში, ბათუმში... ყველგან, სადაც ცოდნის კერა გეგულეობდათ და სჭირდებოდით. თქვენ ახერხებდით შემოგეკრიბათ პატივსაცემი ადამიანები. საოცარი დამოკიდებულება გქონდათ ყველას მიმართ. დიდთან დიდი იყავით, პატარასთან – პატარა.

უზომოდ მტკივა თქვენი გარდაცვალება. ცრემლები უნებლიეთ მოედინებოდა ღანჯზე. მჯეროდა, გადაიტანდით ამ განსაცდელსაც, თუმცა, ყოველდღე მეშინოდა გულის სიღრმეში, რადგან ეს საშიში და ვერაგი უხილავი მტერი გებრძოდათ.

დამრჩა ძალიან ბევრი ტკივილი მოგონება და კიდევ უფრო მეტი სათქმელი... როგორ გელოდით...

როგორ გაჩერდა თქვენი სიცოცხლითა და სიყვარულით სავსე გული, როგორ?!

ძალიან დამაკლდებით, როგორც ადამიანი... ვუსამძიმრებ ოჯახს, ახლობლებს, სრულიად საქართველოს.

საოცარი რამ მოხდა: რა სითბო და სიყვარულიც გაეცით, უკან დაგიბრუნდათ გარდაცვალების უამს. დიდი თუ პატარა გაერთიანდა ამ უდიდესი ტკივილის ირგვლივ. არ წყდება თქვენდამი პატივისცემისა და სიყვარულის გამოხატვა. ყველამ დაგიჩემეთ, მსოფლიოში გაფანტული ქართველებიც დაგტირდნენ, თქვენ ყველა ჩვენგანის ტკივილი ხართ!

თქვენს სახელს დავინყება არ უნერია. თქვენს დაწყებულ საქმეებს გავაგრძელებთ თქვენი ნამონაფარი, ნასტუდენტარი ადამიანები, კოლეგები.

სამუდამო სასუფეველი დაგიმკვიდროთ უფალმა. დაგტირით სამცხე-ჯავახეთი, თქვენი გამოზრდილი სტუდენტები, კოლეგები, მეგობრები.

რიტა წაქაძე

***

ასე არასოდეს გამჭირვებია წერა. განა იმიტომ, რომ სათქმელი არაფერი მაქვს, პირიქით...

ძალიან რთულია, წარსულში წერო ადამიანზე, რომელიც სიცოცხლითა და უშრეტი ენერგიით იყო სავსე.

ბატონი ტარიელ ფუტყარაძე ჯერ კიდევ გასული საუკუნის 90-იან წლებში გავიცანი, როცა ქუთაისმა დევნილობაში მყოფი შეიფარა. ჩემი მშობლიური ქალაქი დღემდე ამყობს ამ ფაქტით და სამართლიანადაც. მაგრამ დიდი მეგობრობა ჩვენს შორის 2008 წლიდან დაიწყო, როცა ბატონ მერაბ გვაზავასთან ერთად დავაფუძნეთ ქუთაისის ილია ჭავჭავაძის სახელობის საჯარო ბიბლიოთეკის საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია. იგი არასოდეს ყოფილა მხოლოდ დამფუძნებელი, მუდამ აქტიურად იყო ჩართული თითოეული კონფერენციისა და სამეცნიერო კრებულის მომზადებაში.

ყოველთვის მაოცებდა მისი ოპტიმიზმი, შემართება, შეუპოვრობა. ვერ ნახავდით მოდუნებულს და არც ჩვენ, მის ირგვლივ მყოფებს, გვაძლევდა ამოსუნთვის საშუალებას. სამშობლოს უსაზღვრო სიყვარულზე ხომ აღარაა საუბარი. მისთვის პატრიოტიზმი არასოდეს ყოფილა მხოლოდ ემოცია და გრძნობა, ეს იყო ყოველდღიური ქანცგამწყვეტი შრომა. სამშობლოს გამო შეეძლო გაეწირა ყველა და ყველაფერი. იბრძოდა ყველა მხარეს, ყველა მიმართულებით და ამ უამრავ ბრძოლას მხოლოდ ერთი მიზანი ჰქონდა – ერთიანი დამოუკიდებელი საქართველო.

უამრავთაგან ერთ ამბავს გავიხსენებ.

2007 წელს ქუთაისის საჯარო ბიბლიოთეკას სამეცნიერო ბიბლიოთეკის სტატუსი მიენიჭა. შევეცადეთ, ფუნქციურადაც გავემართლებინა სახელწოდება, რაზედაც ბატონ ტარიელს ვთხოვეთ რჩევა, როგორც მეცნიერსა და მეგობარს. მას ხომ ბევრი ფიქრი არასდროს სჭირდებოდა, მისი სხარტი გონება წამებში მოიაზრებდა საკეთებელს. იქვე გვიპასუხა: დავაფუძნოთ ქართველოლოგიური მიმართულების საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია. რალა თქმა უნდა, დაგვეხმარა, გაგვეძლიერებინა ბიბლიოთეკის სამეცნიერო ფუნქცია, მაგრამ მისთვის უპირველესი მაინც ეროვნული, ქართული მეცნიერების ხელშეწყობა-გან-

ვითარება და საქართველოს ერთიანობის იდეის ირგვლივ თანამოაზრეთა ერთიანი ველის შექმნა იყო.

დასაწყისი მარტივი ნამდვილად არ ყოფილა, რადგან ბიბლიოთეკას ასეთი მაღალი დონის კონფერენციის ჩატარების გამოცდილება არ გააჩნდა. მაგრამ ისევ ბატონი ტარიელის ძალისხმევით, საქართველოს საბიბლიოთეკო სფეროს წარმომადგენლებს შემოუერთდნენ ქართველი და უცხოელი ქართველოლოგები. კონფერენცია შედგა. უფრო მეტიც, ტრადიციად ჩამოყალიბდა და საქართველოს ერთიანობის ერთგვარ სიმბოლოდაც იქცა. მის საქმიანობაში ჩართული არიან ქართველოლოგიის სფეროში მომუშავე თურქეთისა და ირანის ეთნიკური ქართველები.

მაღე ახალი წინადადება შემოგვთავაზა: ქუთაისის საჯარო ბიბლიოთეკის საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია თემატური გახდა. მიზანი კვლავ საქართველოს ერთიანობის იდეა იყო, რადგან ბატონ ტარიელს მიაჩნდა, რომ მხოლოდ თითოეული კუთხის მახასიათებლების სიღრმისეული კვლევისა და ანალიზის შემთხვევაში წარმოჩნდება სრულად საქართველოს კუთხეების ისტორიული როლი ზოგადქართული სამნიგნობრო კულტურისა და სახელმწიფოს შექმნა-შენარჩუნებაში.

გამორჩეული სილალის, თავისუფლების, იუმორის წყალობით ყველგან ხალისი მიჰქონდა და შეეძლო, სულ მცირე ღონისძიებაც კი ზეიმად ექცია.

წავიდა...

წავიდა და სამყარომ ფერები დაკარგა, საქართველომ კი – დიდი მოჭირნახულე.

ლუიზა ხაჭაპურიძე

ქართველური დარღვის შემგროვებელი

ადამიანები ბედნიერლიმილიანები იხსენებენ შეგნებული ცხოვრების ულამაზეს წლებს, სტუდენტობას. ჩემი თაობისთვის კი იგი 90-იანი წლების საქართველოს ტყვეისფერი დღეების მოსაგონარია: დაკარგული აფხაზეთიდან ჩამოსული უამრავი ლტოლვილი; ომიდან ჩამოსვენებული ნაცნობ-ახლობლები; პურის რიგში ძლივს მოპოვებული და მხედრიონისაგან წართმეული პურები; ფეხით სიარული ჩაბნელებული ქალაქის ერთი უბნიდან მეორეში, სოფლებიდან ქალაქში და პირიქით; დარბეული მიტინგები, მიტინგები, მიტინგები...

დრო, როცა ყველაფერი უ-თი იწყებოდა და ცნობილი ქუთაისური იუმორიც რიონს მიჰყვებოდა.

ასეთ დროს სტუდენტებისთვის სწავლა იყო გადარჩენა, შვება, ძიება და იმედი...

მესამე კურსზე ყოფნისას გავიგეთ, რომ აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტში რექტორმა მაგალი თოდუამ თბილისიდან მოიწვია ენათმეცნიერი ტარიელ ფუტკარაძე. ქართული ენისა და ლიტერატურის მომავალმა სპეციალისტებმა გადავწყვიტეთ, მისი ლექციები მოგვესმინა. შევედით მოსასმენად და... 15-დან 10-მა სტუდენტმა სპეციალიზაციის კურსის გავლა მასთან მოვითხოვეთ.

ერთხელაც (მაშინ მე-4 კურსზე ვიყავი) უნივერსიტეტის ეზოში შევხვდი ბატონ ტარიელს. მითხრა, ჩემთან კაბინეტში ამოდი მეოთხე სართულზე (იქ დიალექტოლოგიის სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტი იყო განთავსებული მაშინ და მას შემდეგაც 2 წლის მანძილზე).

მასსოვს სადა, მზიანი ოთახი, სადაც ბატონი ტარიელის გარდა, 3 ადამიანი იყო – აქედან 2 ჩვენი ყოფილი კურსდამთავრებული. მითხრა: გაკვირდები და ვფიქრობ, შეძლებ ჩვენთან მუშაობას, ჯერჯერობით ლაბორანტად აგიყვან და განცხადება დანერგო. ეს ჩემთვის, ჯერ კიდევ სტუდენტისთვის, წარმოუდგენელი რამ იყო, მით უმეტეს იმ პერიოდში... ერთი სიტყვით, ჩემთვის ეს იყო მზე ღამეში და საერთოდ, ასე მემახსოვრება დიალექტოლოგიის ინსტიტუტი და მისი მესაქე ტარიელ ფუტკარაძე.

და დაიწყო...

თანამშრომლები ძირითადად ახალი კურსდამთავრებულები ვიყავით, ბატონი ტარიელის ორგანიზებით ტარდებოდა ტრენინგები. ვამუშავებდით დიალექტურ, ეთნოგრაფიულ, ფოლკლორულ ლიტერატურას, მეცნიერთა მიერ საველე ექსპედიციებზე გაკეთებულ ჩანაწერებს, დარგობრივ კითხვარებს, დავდიოდით ერთი სოფლიდან მეორეში, მეორედან – მესამეში და ა.შ. არაერთი დღე გავგიტარებია თბილისში საჯარო ბიბლიოთეკაში ჩვენთვის საჭირო თემატური კატალოგების¹ შესაქმნელად (როგორც ამ პერიოდში, ისე ჩვენ დისერტაციებზე მუშაობისას, გვმასპინძლობდა ბატონი ტარიელ ფუტყარაძის ოჯახი და მისი უკეთილშობილესი დიასახლისი ქალბატონი ია ვაშაკიძე. რომელიც გვაპურებდა, გვერდით გვედგა და საკუთარი თავდადებით გვაკვირვებდა)... ვმუშაობდით დიალექტოლოგიური, ეთნოგრაფიული და ფოლკლორული მასალის მოძიებისათვის საჭირო პროგრამა-ინსტრუქციაზე, პარალელურად ვინერდით ტექსტებს. მერე დავიწყეთ ჩვენი ბიბლიოთეკის გამდიდრება: წიგნები მოგვქონდა საკუთარი ოჯახებიდან, ვიძენდით ჩვენი მიზერული ხელფასით. პირველი და მეორე სიმპოზიუმის შემდეგ მეცნიერები შემოგვეშველნენ და თავიანთი ბიბლიოთეკებიდან წიგნები გვინილადეს (მადლიერებმა მათ ამ ღირსეულ შესტს სამადლობელი წერილიც მივუძღვევით გაზეთში). ტარიელ ფუტყარაძის ძალისხმევით საქალაქო ბიბლიოთეკებიდან ხელშეკრულების საფუძველზე გაცვლის პრინციპით შევიძინეთ ჩვენთვის მეტად ღირებული სამეცნიერო ლიტერატურა² ... ნელ-ნელა ძალებს იკრებდა და ძლიერდებოდა და ძლიერდებოდა ჩვენი საყვარელი ინსტიტუტი.

სწორედ ამ პერიოდში, შალვა კირთაძემ, მაშინ იგი ჩვენი თანამშრომელი იყო, „ვერ გაუძლო ჩვენს „საცოდაობას“, რადგან უშუქობის გამო მასალებს ვერ ვამუშავებდით, და ინსტიტუტში თავისი მეგობარი იმედა ლომიძე მოიყვანა. ამ ჭკვიანმა და კარგმა

1 უშუქობის გამო ბიბლიოთეკაში მიგვქონდა ფანარი და ნათურა, ეს უკანასკნელი სასწაულებრივად მოსული შუქის დროს გამოიყენებოდა.

2 აქვე მინდა, რამდენად უცნაურიც უნდა იყოს, მადლიერებით გავიხსენო ბატონი ტარიელის მანქანა (ახლა ალბათ ჯართის სასაფლაოზე განსვენებული), რომლითაც სხვადასხვა რეგიონიდან, რამდენჯერმე თბილისის საჯარო ბიბლიოთეკიდანაც ჩამოგვიტანია წიგნები და რომელიც „ჟამიანობის“ დროს დაგვდგომია გვერდით...

ბიჭმა ერთი დიიდი „აკუმულატორი“ შექმნა, რისი მეშვეობითაც ვუსმენდით კასეტიდან გადმოსანერ ტექსტებს. უშუქოდ დარჩენილი უნივერსიტეტი დენის წყაროს გამო ჩვენ შემოგვნატროდა.

ასე ვიზრდებოდით ნაბიჯ-ნაბიჯ... „გიჟებს მოვჭავადით მოყმენი მაშინ, სატროფოს საძებნად ველზე გაჭრილებს“, ალბათ, ამიტომაც გვეძახდნენ „შერეკილებს“. ჩვენ კი გვჯეროდა, რომ „გავფრინდებოდით“, გვჯეროდა იმიტომაც, რომ ვადექით აკაკის, ილიას, ექვთიმეს, უმიკაშვილის, კარბელაშვილების გზას. ამ გზაზე დადიოდნენ ახალგაზრდობაში ის ადამიანებიც, რომლებიც ახლა, ჩვენს გვერდით იდგნენ – ღრმადპატივცემული სამეცნიერო საზოგადოება და აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის მაშინდელი რექტორი ბატონი მაგალი თოდუა...

პირველი სიმპოზიუმი 1994 წელს გაიმართა, დღეს ადვილი სათქმელია, მაგრამ თუ გავაცნობიერებთ, რა მდგომარეობა იყო მაშინ საქართველოში, მივხვდებით, რამხელა ენთუზიაზმი უნდა გვექონოდა ყველას ერთად, ტარიელ ფუტყარაძემ შეძლო, თავისი სულის ცეცხლი სხვათა სულის პატრუქისთვის წაეკიდებინა და სწორედ, ამიტომაც იქცა მაშინ ქუთაისი და აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი სამეცნიერო-კვლევით და საერთაშორისო სიმპოზიუმების ცენტრად. ეს იყო იმდროინდელი ქუთაისის მზიანი ღამე.

ჩვენი სტუმრები იყვნენ ცნობილი ქართველი და უცხოელი ქართველოლოგები...

მინდა გავიხსენო პირველი სიმპოზიუმი – ახალბედები ვიყავით და ძალიან ვნერვიულობდით. მახსოვს, ბატონმა ჯონდო ბარდაველიძემ (უფალმა დაუმკვიდროს სასუფეველი) მითხრა: თქვენ დიდ მამულიშვილურ საქმეს აკეთებთ, უბრალოდ მოგვიყვით თქვენი საქმიანობის შესახებ... ტრიბუნაზე ასულს ქალბატონმა ირინე ასათიანმა გამიღიმა და წყნარად თავი დამიკრა გამხნეების ნიშნად, რამდენიმე წლის შემდეგ კი მან ჩემი დისერტაციის დაცვაზე „წმინდა გიორგის ხატი მაჩუქა და დამლოცა: „ფუტყრებო, ღირსი ხართ ყოველივე სიკეთის, წარმატებები დაგბედებოდეთ!“ მას მერე ამ ადამიანებს განსაკუთრებული სითბოთი ვიხსენებ – ასე გვედგნენ გვერდით მორალურად და ფიზიკურად.

კონფერენციები დამახასიათებელ რეჟიმში მუშაობდა, ზემოთ ვახსენე ქვეყნის იმდროინდელი მდგომარეობა, რის გამოც გა-

მორჩეული იმერული პურობა ვერ გვექონდა, ამიტომაც ბატონმა ალექსი ჭინჭარაულმა კაფიაც მოგვიძღვნა:

„ეს სამი დღეა, ტარიელს
კარცერში ვყავარ ჩასმული,
მთელ თორმეტ საათს ვმუშაობთ
კვერცხნაჭამი და ჩა-სმული“.

დიდი პატივისცემით მოვიგონებ სიმპოზიუმების ყველა მონაწილეს. მათთან ურთიერთობა ყველა ჩვენგანისათვის და, საერთოდ, მთელი უნივერსიტეტის სტუდენტებისათვის დიდი გაკვეთილები იყო.

სიმპოზიუმმა საფუძველი ჩაუყარა სამეცნიერო ჟურნალს „ქართველური მემკვიდრეობა“...

ტარიელ ფუტკარაძემ და მისმა ქართველური დიალექტოლოგიის სამეცნიერო-კვლევითმა ინსტიტუტმა (დღეს ქართველოლოგიის სამეცნიერო-კვლევითი ცენტრი) ბევრ სიკეთესთან ერთად ადამიანების სხვაგვარად დანახვის საშუალება მოგვცა და სიყვარული გვასწავლა... და ჩვენ ფეხდაფეხ, სოფელ-სოფელ ვაგროვებდით დარდს ქართველი ხალხისას, დარდს, ჩანწულს დიალექტურ, ეთნოგრაფიულ, ფოლკლორულ მასალებში, ხალხურ სიმღერებში...

მადლობა ქართველური დარდების შემგროვებელ მასწავლებლო – ბატონო ტარიელ!

ლევან ჯიქია

ის თითოეული სტუდენტის ცხოვრებით ცხოვრობდა

2016 წელს, რექტორის, პროფესორ სერგო ვარდოსანიძის გადაწყვეტილებით საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართულ უნივერსიტეტში ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა და სამართლის სკოლის დეკანის მოადგილის თანამდებობა დავიკავე. ახალი თანამდებობა, როგორც წესი, ახალ გამონვევებსა და დიდ პასუხისმგებლობას გულისხმობს. ასეთ დროს გვერდში დგომა განსაკუთრებით ფასეულია და დიდხანს გამახსოვრდება. ერთ-ერთი პირველი, ვინც მომილოცა და გვერდში დგომა აღმიტქვა, პროფესორი ტარიელ ფუტკარაძე გახლდათ. მანამდე ბატონ ტარიელთან ახლო ურთიერთობა არ მქონდა. ვიცნობდი, ვიცოდი, რომ ქართულ უნივერსიტეტში არჩეული პროფესორი იყო და ქართველოლოგიის სამეცნიერო ცენტრს ხელმძღვანელობდა. გაგონილი მქონდა, რომ წარსულში იყო საქართველოს უზენაესი საბჭოს დეპუტატი, ქალაქ ბათუმის პრეფექტი, ამის გამო დიდხანს იყო დევნილობაში. განსაკუთრებით მესიამოვნა ის ფაქტი, რომ ბატონი ტარიელი თავად მენჯია სამუშაო კაბინეტში და რამდენიმე საინტერესო რჩევაც მომცა. მალე, ჩვენი ურთიერთობა ინტენსიური და საქმიანი გახდა. განშირდა სატელეფონო ზარები, ღონისძიებების ერთობლივად დაგეგმვა და ა.შ. ფილოლოგიის მიმართულებით ყველაფერი რიგზე იყო. მას ფილოლოგიის მიმართულების სამივე საფეხურის სტუდენტებთან ახლო ურთიერთობა ჰქონდა. შეიძლება ითქვას, რომ ის თითოეული სტუდენტის ცხოვრებით ცხოვრობდა. ჩემთვის არაერთხელ უთქვამს სტუდენტების გასაჭირზე, მათ პრობლემაზე, გამოსავლის მისეულ ხედვაზე.

იმდენად ყოველდღიური და ახლო ურთიერთობა ჩამომიყალიბდა ბატონ ტარიელთან, რომ არაერთი საიდუმლო გაუნდვია მას ჩემთვის. ამას, ახლა უფრო ვაფასებ...

ბატონ ტარიელზე ბევრი მოსაგონარი დამიგროვდა, თუმცა მხოლოდ რამდენიმეს გავიხსენებ, რაც, ჩემი აზრით, სათანადოდ წარმოაჩენს ჩვენს ურთიერთობას. ერთხელ, კვირას, დილით ადრე გავიღვიძე, ტელეფონი ავიღე და ფეისბუქი დავათვალიერე. ბატონი ტარიელის ერთი ახალი პოსტი ვნახე, ნავიკითხე და მოვიწონე (ის ხშირად წერდა ფეისბუქში პოსტებს). ორ წამში ბატონმა ტარიელმა

დამირეკა, ვიცი არ გძინავს, შენი ლაიქი მომივიდაო. აზრი მკითხა ჩემ მიერ მოწონებულ პოსტზე, რომელიც საქართველოსთვის მეტად აქტუალურ და საჭირობო საკითხს ეხებოდა. ყოველთვის აინტერესებდა მისი პოზიციის კრიტიკულად განხილვა. ამჯერადაც ასე იყო. ვიმსჯელებთ, აზრები გავცვალეთ. მალევე დამემშვიდობა.

ქართულ უნივერსიტეტში ტრადიციად იქცა, უნივერსიტეტის დაფინანსებით, პირველკურსელების ნაყვანა ექსკურსიით საქართველოს სხვადასხვა კუთხეში. ცხადია, ბევრი, ჯერ კიდევ უცნობი სტუდენტის პატრონობა მსგავს ექსკურსიაზე, ადვილი არ არის. მახსოვს, 2019 წელს პირველკურსელები უნდა ნაგვეყვანა კახეთში. მარშრუტი ასეთი იყო: გურჯაანი-ნინანდალი-თელავი. ადმინისტრაციიდან ჩემ გარდა არავინ მოდიოდა, მარტოს, ცხადია, ძალიან გამიჭირდებოდა. დავურეკე ბატონ ტარიელს, ვიცოდი, რა საქმეც არ უნდა ჰქონოდა, უარს არ მეტყოდა. ჩემი იმედები გამართლდა – მიუხედავად იმისა, რომ ნინა დღეს გვიანობამდე უნდა ექეიფა, პირობა მომცა, რომ აუცილებლად წამოვიდოდა. მეორე დღეს შევიკრიბეთ სპორტის სასახლესთან და დავიძარით კახეთისკენ. კახეთის გზატკეცილზე დაგვხვდა ბატონი ტარიელი (ვარკეთილში ცხოვრობდა), პირობა, ცხადია, შეასრულა. ავტობუსში მისი ამოსვლა დაგვეტყო, გაგვამხიარულა. ერთად კარგი დრო გავატარეთ. მოვინახულეთ გურჯაანის ყველაწმინდა, ალექსანდრე ჭავჭავაძის სასახლე ნინანდალში, ერეკლე მეფის სასახლე თელავში. აქეთობისას, გზაზე გავჩერდით, მწვადები შევწვით და ვისადილეთ. ბატონმა ტარიელმა მითხრა, თამადა შენ უნდა იყო. მე ვიუარე, სადაც თქვენ ხართ ბატონო ტარიელ, იქ მე როგორ უნდა ვიყო თამადა-მეთქი. მე არცერთ სტუდენტს არ ვიცნობო (ფილოლოგებიდან მხოლოდ ერთი, თეა ვარდოსანიძე წამოვიდა). არ გაგიჭირდებათ გაცნობა-მეთქი. შევთანხმდით, ბატონმა ტარიელმა ითამადა. ყველა სტუდენტი უცებ გაიცნო, ყველასთან რალაც საერთო იპოვა, შესაბამისად, სტუდენტების ნაწილს ტელეფონით „ლაივი“ ჰქონდა ჩართული და მთელ საქართველოს ასმენინებდნენ ბატონი ტარიელის გულში ჩამწვდომ სადღეგრძელოებს. მახსოვს, რამდენიმე სტუდენტს ფილოლოგიის სპეციალობაზე გადასვლაც კი ურჩია. კმაყოფილები დაებრუნდით თბილისში.

დღესაც მაქვს მოლოდინი, რომ ბატონი ტარიელი დამირეკავს, რალაცაზე აზრს მკითხავს ან რჩევას მომცემს, პანდემიის დასრულების შემდეგ კი ერთად ნავიყვანთ სტუდენტებს ექსკურსიაზე...

სტუდენტები

***

ბატონ ტარიელ ფუტკარაძეს ჩვენი უნივერსიტეტის გახსნის დღიდან ვიცნობდი, თუმცა შორიდან. მისი პირადად გაცნობის პატივი დოქტორანტურაში სწავლის პერიოდს უკავშირდება, „ქართველოლოგიის შესავალს“ გვიკითხავდა. დღესაც თვალწინ მიდგას მისი პირველი ლექცია – საოცარი ენთუზიაზმი, მაღალი ერუდიცია, სამშობლოს გულანთებული სიყვარული... გულწრფელი, თბილი და კოლეგიალური ურთიერთობები ჰქონდა არა მარტო ჩვენთან, დოქტორანტებთან, არამედ ყველა სტუდენტთან. მისი შემართება, მხნეობა და ოპტიმიზმი საოცრად გადამდები იყო, მასთან ყოველი შეხვედრისას ახალს სწავლობდი, გამხნევებდა და საკუთარი ძალების რწმენას გმატებდა...

ბატონო ტარიელ, ძალიან მწყდება გული... თქვენ დააკლდით ყველას, თქვენს ოჯახს, ახლობლებს, სამეცნიერო და საუნივერსიტეტო საზოგადოებას და, მათ შორის – ჩვენც, თქვენს ყოფილ დოქტორანტებსა და მომავალ კოლეგებს.

ნათელი თქვენს ხსოვნას.

მოგონებები „ქვირვას მებოზარზე“

აუდიტორიაში ვსხედვართ მაგისტრანტები, არც მთლად გამოუცდელეები, მაგრამ რალაც გაურკვეველი ლელვა ახლდა მოლოდინს, ახალი ლექტორის გაცნობის მოლოდინს... შემოვიდა ჩვეული ღიმილით, ამაღლებული განწყობითა და საოცარი ენერგიით. მოგვესალმა, მოგვიკითხა და დაბრუნებულ კითხვაზე – „თქვენ როგორ ხართ, ბატონო ტარიელ?“ – ჩვეული შემართებით გვიპასუხა: „შესანიშნავად“ და ასე შესანიშნავადაც გაგრძელდა ჩვენი მეგობრობა.

დავმეგობრდით, დაიწყო ბედნიერი, საინტერესო, სიახლეებით დატვირთული დღეები. არ გვაძლევდა მონყენისა და მოდუნების საშუალებას. ყოველი ლექცია გაჟღენთილი იყო საქართველოს სიყვარულით, ერთგულებითა და შთაგონებით, როგორ უნდა გვეზრუნა ჩვენ, მომავალ თაობას სამშობლოზე. საოცარი უნარი ჰქონდა სიკეთის კეთებისა; მისი სიკეთე ისე აგანთებდა, მზად იყავი, საკუთარი სიცოცხლე დაუფიქრებლად გაგენირა სამშობლოსათვის.

ჩვენი მეგობრობა თანდათან უფრო გაღრმავდა, ჩემი საიმედო ადამიანი გახდა, ვურეკავდი, როცა შინაგანად აფორიაქებული ვიყავი, მაშინაც ვურეკავდი, თუ პირადი პრობლემა მქონდა. მასთან საუბრისას მეგონა, მისი ერთადერთი სადარდებელი და საფიქრალი მე ვიყავი, და ასე ეგონა ათასობით მის სტუდენტს. უღალატო მეგობრობა იცოდა. ერთხელ ვთხოვე, „ბატონო ტარიელ, თუ ნებას მომცემთ, ძვირფას მეგობარს დაგიძახებთ-მეთქი“, გაელიმა, ჩამეხუტა და მითხრა: „თამარ ქალო, ეს განსაკუთრებული სახელი იქნება ჩემთვისო“. ბედნიერი ვიყავი... პარასკევი დილა მაბედნიერებდა, ვიცოდი, კაბინეტის კარს შემომიღებდა და გაფანტავდა ყველა უიმედობას, მონყენილობას და ამავსებდა სიხარულით.

დამპირდა, აუცილებლად გესტუმრები ოჯახშიო. ეს დღეც დადგა. ერთ პარასკევს ჩვეული ხალისით შემოვიდა და მეუბნება: „თამარ ქალო, სტუმრებს თუ მიიღებ? საიდ მულიანთან ერთად გესტუმრებით“. ეს იყო ყველაზე ბედნიერი წუთები, ამავე დროს, ყველაზე საპასუხისმგებლო, მე ხომ გამორჩეული პიროვნებების მასპინძელი უნდა ვყოფილიყავი?! იმ ღამეს არ დამეძინა, ვლელა-

ვდი, როგორ ჩაივლიდა დღე. შემოდგომის მზიანი დილა გათენდა, ისეთი, თავისთავად რომ გიღვრის სულში სასიამოვნო განცდას. სტუმრები მოვიდნენ, ჩემი ძვირფასი მეგობარი და უძვირფასესი ფერეიდნელი ქართველი, ბატონი საიდ მულიანი ოჯახთან ერთად. ქართულ ტრადიციულ სუფრას სამშობლოს სიყვარულით გაჟღენთილი სადღეგრძელოები ამშვენებდა. ნამდვილი ზეიმი იყო, სიყვარულის, მეგობრობის ზეიმი. როგორი ბედნიერი ვიყავი მაშინ...

მეგონა, ეს უსასრულოდ გაგრძელდებოდა... მაგრამ, „კაცმა ცნობილმა უღალატობით, ერთხელ ყველანი დაგვალალატა“. ერთი დილა საქართველოში მის გარეშე გათენდა. დავიბენით, ჩვენ ხომ უკვდავი გვეგონა, განა შესაძლებელი იყო, ქვეყნად რამე მორეოდა მის გაუტეხელ შემართებას? მაგრამ წავიდა, ისე წავიდა, რომ მაინც ჩვენთან დარჩა სამუდამოდ.

ბატონი ტარიელი ის ღირსეული მამულიშვილი იყო, რომელიც ილიას დანაბარებს პირნათლად ასრულებდა, ჩვენი სარწმუნოების, მამულისა და ენის მცველი იყო. საქართველომ კვლავ დაკარგა ქართული ენისა და ქვეყნის მოამაგე დიდი პიროვნება. თუმცა, ჩვენ, მისი სტუდენტები, გავაგრძელებთ ბატონი ტარიელის დაწყებულ საქმეს იმ პატრიოტული სულისკვეთებით, რომელსაც მუდამ გვინერგავდა: „კიდევაც დაიზრდებიან ალგეთს ლეკვები მგლისანი“...

ლექცია 102-ე აუდიტორიაში

„11.00 – 11.50; 31 ოქტომბერი, 2013 წელი.

ლექცია გვაქვს 102-ე აუდიტორიაში.

ფანჯრები ისეთ პოლუსზეა, მზე ვერ უყურებს: გარეთ მზეა, მაგრამ კედლებს შიგნით ცივა; ზარი დაირეკა; სტუდენტები აყოვნებენ შემოსვლას, აუდიტორიისაკენ მიმავალს მხედავენ და ნელ-ნელა დგებიან ყვავილნარს შუა მდებარე სკამებიდან. აუდიტორიის კართან ველოდები, თან ცივად მომზირალი მერხები არ მომწონს...“ – ასე იწყებს ბატონი ტარიელი აღწერას იმ ერთ-ერთი ლექციისას, რომელიც სამუდამოდ დარჩება ჩვენს მახსოვრობაში. თუ სტუდენტები არ მიდიან აუდიტორიაში, მაშინ თავად აუდიტორია მოჰყავს ბატონ ტარიელს სტუდენტებთან. დიახ, ეს ის ლექტორი იყო, რომელსაც სტუდენტების მზერაში შეეძლო ამოეკითხა, მათ ინტერესებსა და სურვილებს აჰყოლოდა. ამიტომაც იყო ასეთი დასამახსოვრებელი ლექცია მზის გულზე, უნივერსიტეტის ეზოში – ყვავილნარში მოქცეულნი ვისხედით ასე მეგობრებით და მზიან აჭარაზე ვსაუბრობდით. ბატონი ტარიელი ჩვეული უშუალოებითა და სილალით გამოირჩეოდა, ყურადღებით ისმენდა ჩვენ მიერ გამოთქმულ ყველა მოსაზრებას და, რაც არ უნდა დამაჯერებლობას მოკლებული ყოფილიყო, სრული სერიოზულობით განიხილავდა. ხშირად მასთან სტუდენტებად ვერ ვგრძნობდით თავს, რადგან ის ყოველთვის მეგობარ-კოლეგებად აღგვიქვამდა. ასეთი იყო ლექცია უნივერსიტეტის ეზოში, მზის გულზე ან, უბრალოდ, ლექცია 102-ე აუდიტორიაში...

ბატონ ტარიელთან პირველივე კურსიდან გვექონდა ურთიერთობა, არამხოლოდ როგორც ლექტორთან, არამედ, როგორც უფროს მეგობართან. განსაკუთრებული დამოკიდებულებით იყო ჩვენს ჯგუფთან; არ ჰქონდა მნიშვნელობა, იმ დღეს მისი ლექცია გვექონდა თუ არა, ყველაზე ხშირად ჩვენი აუდიტორიის კარს მაინც ბატონი ტარიელი აღებდა ხოლმე, ჩვეული ოპტიმიზმითა და საუცხოო კომპლიმენტებით – ისეთი რამ უნდა ეთქვა, რაც აუცილებლად გაგვადიშებდა, პოზიტიურ განწყობას შეგვიქმნიდა, შემდეგ კი გზას აგრძელებდა... ლექციის დროსაც, უპირველესად, განწყობის შექმნას ცდილობდა, მისთვის მთავარი იყო სტუდენტი, თავისი ფიქრით, აღქმებითა და მოსაზრებებით. ერთი შეხედვით,

მონოტონური და სქემატური საგნები, განსაკუთრებულობას სწორედ მისი დამსახურებით იძენდა, არცერთი ლექცია არ ჰგავდა ერთმანეთს.

იმ ძალიან ძვირფასი ლექტორებიდან, რომლებთან ურთიერთობის ბედნიერებაც ქართულმა უნივერსიტეტმა მოგვცა, ბატონი ტარიელი ნამდვილად გამორჩეულია თავისი უშუალოებით, პროფესიონალიზმით, შინაგანი კულტურით, პრინციპულობითა და ქარიზმატულობით.

ერთ დღესაც, საოცრად განონასწორებულ, ინტელიგენტ, დარბაისელ ადამიანში სულ სხვა პიროვნება აღმოვაჩინეთ. ეს ძვირფასი აღმოჩენა კი უკავშირდება ექსპედიციას მზიან ხევსურეთში. ბატონი ტარიელი ფიქრობდა, რომ სამშობლოს სიყვარული და აღქმა სწორედ სამშობლოსთან ცოცხალი შეხებით, მისი გაცნობით, შეგრძნებით იწყებოდა, ამიტომაც გავეშურეთ ხევსურეთში ახალი აღმოჩენების გასაკეთებლად... ბევრი ძვირფასი მოგონება დაგვიგროვდა, ემოციები – ხევსურეთივით მძაფრად მისტიკური და მღელვარე. ახლა რომ ვფიქრობ, სიმბოლურად მეჩვენება ის გზაც, კორშიდან რომკამდე... ფეხით რომ ავიარეთ და ბატონი ტარიელის მხიარული შეძახილები რომ გასდევდა ფონად. თითქმის შეუსვენებლად აიარა ეს გზა და ჩვენ კი, ვინ იცის, რამდენჯერ შევისვენეთ. მიგვიძლოდა და მაგალითს გვაძლევდა, როგორი ნაბიჯებით უნდა იარო მიზნისკენ...

განსაკუთრებით ემოციური იყო სტუდენტობის ბოლო პერიოდი, დიპლომის დაცვის დღე... მახსოვს, თემის წარდგენის დროს როგორ დაიცვა ჩემი პასუხი, როგორ გამომექომაგა, მიუხედავად იმისა, რომ ის არ იყო ჩემი თემის ხელმძღვანელი. როდესაც დიპლომებიც დავიცავით, მის შემდეგაც გვერდიდან არ მოგვშორებია, ჩვენ გვერდით იყო გამოსამშვიდობებელ სალამოზეც და მერეც, ყველა რომ გაიფანტა... ჩვენთან ერთად დარჩა და ფოტოებს იღებდა უნივერსიტეტის ეზოში, რაც ნამდვილად იყო გულწრფელი სიყვარულის გამოვლინება, რაც არერთხელ დაგვიდასტურა.

და, ბოლოს... მადლობა, ბატონო ტარიელ, საინტერესო სტუდენტური წლებისა და სასიამოვნო, მზიანი, ფერადი მოგონებებისათვის...

მასწავლებელია ის, ვინც დაგაფიქრებს და ...

შენს ცნობიერებაში კვალს დატოვებს

სერია I

სავარაუდოდ 2010-სა და 2011 წელს შორის

ლექცია – სააზროვნო საუბარი I

რა არის ენა?

ბევრი ლოგიკური და ინტელექტუალური პასუხი მოისმინა...

ჩემი პასუხი: „ენა განვითარების საშუალებაა“.

მისი რეაქცია-პასუხი: ჰმმმ... საინტერესო პასუხია, მაგრამ დაკონკრეტება სჭირდება.

სერია II

ლექცია 1,2,3,4... – სააზროვნო შეხვედრა, გამოსვლა და შეფასება

(ახალციხის უნივერსიტეტი, სავარაუდოდ, 2010-სა და 2011 წელს შორის)

თემა: სულხან-საბა ორბელიანის ლექსიკოგრაფიული მოღვაწეობა.

პრეზენტაცია ახალციხის უნივერსიტეტში – სიტყვით გამოვდივარ ფართო აუდიტორიის წინაშე, არ ვიბნევი, საკმაოდ კარგად და დამაჯერებლად ვსაუბრობ, მე მიკვირს ჩემი თავის...

მისი შეფასება: კარგი იყო, ყოჩაღ!

სერია III

დაახ. 2013 და 2014 წელს შორის – საბაკალავრო ნაშრომის ხელმძღვანელისა და თემის შერჩევის ორომტრიალი – განწყობა: ალელვებულ-შეშფოთებულად.

ადგილი – წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართული უნივერსიტეტი, უფრო კონკრეტული ადგილი – ქართველოლოგიის ცენტრი – კიდევ უფრო კონკრეტული ადგილი – მისი სამუშაო მაგიდის მარცხენა კუთხეში მდგარ სკამზე ჩამომჯდარი.

– მინდა, თქვენ იყოთ ჩემი საბაკალავრო თემის ხელმძღვანელი.

– რატომ ამირჩიე?

– ... იმიტომ, რომ მეშინია.

– რატომ გეშინია?

– ...

– როგორი ვარ?

– არც კარგი და არც ცუდი.

– ეგ რას ნიშნავს? (ელიმება...)

– თ ა ვ ი ს ე ბ უ რ ი ხართ!

– ჰმმმმ... საინტერესო შეფასებაა, დამაფიქრე.

– ...

– შენი თემა მომეწონა, შენ დაწერე, თუ დაგეხმარნენ?

– მე დაწერე, არ დამხმარებიან!

– მართლა? ყოჩაღ! მჯერა შენი.

III სერიის ძველსერიიდან

საბაკალავრო თემის ერთად განხილვა

– ჰმმმ, ცოტა არ იყოს, ქუჩურ ენაზე გინერია, სამეცნიერო ხასიათის ნაშრომია, ეს სტილი არ ივარგებს.

– კარგი.

– ეს ძალიან კარგი ფრაზაა... ჰმმმ... მგონი ეს გოგონა აზროვნებს!

IV სერია

2016 წელი

ან უკვე ქართული (ქართველური არ მიყვარს) ენათმეცნიერების მაგისტრობის მსურველი

განწყობა: სულ ოდნავ ამბიციურად

– გონიერი გოგონა ხარ, მაგრამ ჯერ კიდევ ბევრი გაქვს სამუშაო. მეტი გამბედაობაა საჭირო!

– ...

– მინდა ზმნის მიმართულებით იმუშაო.

– მე არ მინდა!

შენიშვნა: „მელას თავის მახრჩობელა უყვარსო“.

V სერია

2018 წელი

საცაა და მაგისტრი ვიქნები, თანაც ქართული (არა ქართველური) ენათმეცნიერების, დაცვაღა დარჩა!

სამაგისტრო ნაშრომის სახელწოდება: „საზოგადოებრივი ზნეო-

ბის ცვლის ლინგვოკულტუროლოგიური სურათი ქართულში“

ხელმძღვანელი: პროფესორი მანანა ტაბიძე
რეცენზენტი: პროფესორი ტარიელ ფუტყარაძე

ამონარიდი რეცენზიიდან (2018 წლის საარქივო მასალა)

რეცენზია ბედუკაძის ნაშრომზე

ნაშრომი წარმოადგენს საინტერესო აკადემიურ გამოკვლევას; დასკვნები დამაჯერებელია და ეფუძნება სათანადო ლინგვისტური მასალის ლოგიკურ ანალიზს. დასკვნათაგან გამოვყოფ რამდენიმეს:

1. სიყვარული სათნოების უმაღლესი მწვერვალია, რომელიც ჩვენ მიერ გამოყოფილ ყველა ლექსიკურ-სემანტიკურ ბუდეში იგულისხმება;

2. ქართულ ენაში უარყოფითი ელფერის გამომხატველი სიტყვები უფრო მრავალფეროვანია და რაოდენობრივად უფრო მეტია... კვლევამ აჩვენა, რომ თანამედროვე ენას დაეტყო სულიერი ფასეულობების დევალვაცია; ლექსიკურად აისახა ადამიანის ქცევისა და მოტივაციის პრაგმატიზაცია და საზოგადოების წინაშე ზნეობრივი პასუხისმგებლობის განმსაზღვრელი შინაგანი იმპულსების საკანონმდებლო ნორმებით ჩანაცვლების ტენდენცია (გვ. 69)... „ცხოვრების სწრაფი ტემპის გამო, მეტად მრავალსახოვანი, მრავალფეროვანი და მრავალსაფეხუროვანი ლექსიკური ერთეულების გვერდით გაჩნდა უარყოფითი, ნეგატიური“ (გვ. 33). ავტორი სხვაგან წერს, რომ ნეგატიური უფრო და უფრო იზრდება... აქ კამათიც შესაძლებელია: ნეგატიური ადრეც და ადამიანთა ყველა საზოგადოებაშიც იყო, არის და იქნება; გავისხენოთ შექსპირის 66-ე სონეტი; აბელისა და კაენის დაპირისპირებიდან ეს თემა თვისობრივად არ შეცვლილა: სიკეთე და ბოროტება აბალანსებს ერთმანეთს; უბრალოდ, ადამიანს უფრო მკვეთრი რეაქცია აქვს უარყოფითზე და ეს ლექსიკაშიც აისახება.

3. „კარგი ყმის დახასიათებისას ადამიანი ზნესრულ პიროვნებად, არამინიერ არსებად წარმოგვიდგება, რომელიც ღვთიური ძალითა და მადლით არის განმსჭვალული... 21-ე საუკუნეში კარგი ტიპი მიწიერი, მატერიალური ღირსებებით უზრუნველყოფილი პიროვნებაა, რომელსაც არ აკლია თავდაჯერებულობა, უყვარს მაღალ საზოგადოებაში ტრიალი და ყურადღების ცენტრში ყო-

ფნა... კარგი ყრმა სხვაა და კარგი ტიპი სხვა“... საზოგადოების ნაწილში დღეს გამიჯნულია „კარგი ყმა“ და „კაი ტიპი“; ასე რომ, სოციალური ფენის ცნობიერებაზე დამოკიდებული ბევრი რამ გვაქვს რამდენიმე განსხვავებული მოსაზრება:

1. ნაშრომის ანოტაციასა და შესავალში („სიახლეებში“) სათანადოდ არ არის ასახული სამაგისტრო ნაშრომში მიღებული დასკვნები.

2. კარგი იქნებოდა, ავტორს ემსჯელა ნასესხები და საკუთრივ ქართული სიტყვების ცვლის დინამიკაზე; მაგ., რატომ დამკვიდრდა სიტყვა „ნამუსი“, როცა გვქონდა სიტყვები: „პატიოსანი“ და „სინდისი“.

3. ავტორი წერს, რომ „მოდღვარმა“ დაკარგა თავისი მნიშვნელობა და მასწავლებელი ჩაენაცვლა იმიტომ, რომ თანამედროვე ახალგაზრდებს არ მოსწონთ ჭკუის დარიგება... მე ასე არ ვფიქრობ: „მოდღვარი“ დარჩა „საეკლესიო ველში“, ხოლო მასწავლებელი – „საერო ველში“...

4. კარგი იქნებოდა, ავტორს გაერჩია სათნოების საფეხურების ქრისტიანული იერარქია და საკუთრივ ქართულ ენობრივ მსოფლხედვაში არსებული შედარებითი ხარისხის ფორმებით გა-
მოსატყუი იერარქია...

მთლიანობაში, ნაშრომი უდავოდ იმსახურებს მაღალ შეფასებას.
ტ. ფუტყარაძე /რეცენზენტის ხელმოწერა/

თარიღი 27.06.18

VI სერია

2021 წელი

P.S

- პროტესტს ვაცხადებ, თქვენო ღირსებავ!
- ახლა რაღას აპროტესტებ?
- თქვენს სიკვდილს, თქვენო ღირსებავ!

***

მე ძალიან კარგი ლექტორი მყავდა – პატივცემული ტარიელი. ის იყო შრომისმოყვარე, ერუდირებული, მეგობრული. მისი ლექციები იყო ყოველთვის საინტერესო, ცოდნაზე ორიენტირებული, სულსა და გულს დებდა თითოეულ ლექციისაში.

დრომ, რომელმაც სიცოცხლე წაართვა ბატონ ტარიელს, დაგვიტოვა ბევრი ტკბილი მოგონება, რომელიც არასდროს გაქრება. ბატონმა ტარიელმა ზუსტად იმ ცხოვრებით იცხოვრა, რომელ ცხოვრებაზეც დიდი ილია წერდა: „კაცს ორი სახელი უნდა ჰქონდეს, ერთი აქ დასარჩენი, მეორე – თან წასაყოლი“.

ტარიელ ფუტკარაძე მრავალი წელი ემსახურებოდა საქართველოს, ქართველ ერს, ახალგაზრდების სწავლა-განათლებას, ის ყოველთვის განუყოფელ ნაწილად დარჩება თავისი სტუდენტების სტუდენტური ცხოვრებისა.

***

პირველ რიგში, მინდა აღვნიშნო, რომ ძალიან მიჭირს ბატონ ტარიელზე წერა, არა იმიტომ, რომ მოსაგონარი არაფერი მაქვს, მხოლოდ იმიტომ, რომ ვერც კი წარმოვიდგენდი, გონებაში აზრადაც ვერ დავეშვებდი, რომ როდისმე ბატონ ტარიელზე წარსულში წერა მომიწევდა. მთელი ეს დროა ვფიქრობ, დავწერო რომელიმე ერთ კონკრეტულ მოგონებაზე, მაგრამ ვერ ავარჩიე, რადგან ჩემთვის ყველა ერთნაირად ძვირფასი და მნიშვნელოვანია. ეს ამბავი კი, ალბათ, ყველაზე ცუდი სიზმარია, რომლიდანაც გამოვლიძებას ვცდილობ და არ გამომდის. მოსაგონარი და სათქმელიც ძალიან ბევრი მაქვს, თუმცა სიტყვებს თავს ვერ ვუყერი, რადგან რთულია წერო ადამიანზე, რომელმაც სტუდენტობა მრავალფეროვანი გაგიხადა. უდიდესია მისი წვლილი იმაში, რომ ჩემი სტუდენტობის წლები დაუვინყარი მოგონებებით აღვსილიყო და მარადიულად დარჩენილიყო ჩემს მეხსიერებაში. ვსწავლობდით ლექციებზე და დავდიოდით მთელ საქართველოში, მისი საოცრად გადატვირთული გრაფიკის მიუხედავად. ალბათ, ყველაზე სწორია, დავინყო მადლობით, თითოეული მოგონებისთვის, თითოეული წუთისთვის, რადგან ყველა დამეთანხმება, რომ ბატონ ტარიელს შეეძლო ჩვეულებრივი დღე არაჩვეულებრივად ექცია და სამუდამოდ აღებეჭდა შენს გონებაში, თან ამას იმდენად უბრალოდ აკეთებდა, თითქოს ეს მისი ზებუნებრივი ნიჭი იყო, თითქოს შენთან იმ წამს, სწორედ ამ ერთფეროვანი წუთის შესაცვლელად გამოჩნდა, თავისი ენერგიითა და სიტბოთი.

ჩემთვის, როგორც ერთი ჩვეულებრივი სტუდენტისთვის, გაიღო ყველაზე მნიშვნელოვანი კარი – ბატონი ტარიელის კაბინეტის კარი – და მას შემდეგ არც დახურულა. შევდიოდი ყოველ წუთს, ყველაფრის სათქმელად და გასაზიარებლად, როგორი დაკავებულის არ უნდა ყოფილიყო, ყველა საქმეს გვერდით გადადებდა, გულისყურით მომისმენდა და საჭირო რჩევებით ამავსებდა. არაფერი შეედრებოდა იმ სიმშვიდის შეგრძნებას, რომლითაც მისი კაბინეტიდან გამოდიოდი, თითქოს პრობლემა იქვე გვარდებოდა, რადგან უკვე სწორი გზა იცოდი, მიმართულება გქონდა, რომელსაც გაჰყვებოდი და გამოსავლამდე მიხვიდოდი. ვფიქრობ, არსე-

ბობენ ადამიანები, ლექტორები, რომლებიც გაძლევენ ცოდნას კონკრეტულ საკითხთან დაკავშირებით და არსებობდა ბატონი ტარიელი, რომელიც გასწავლიდა ცხოვრებას, მთელი მისი არსით. მადლობა, რომ მასწავლეთ, როგორ დავიჯერო საკუთარი თავის, როგორ დავიჯერო საკუთარი მიზნების, მისწრაფებების, როგორ დავსვა კითხვები, თუნდაც პასუხი ისედაც ნათელი იყოს, როგორ წავიდე წინ და არ დავრჩე ერთ ადგილას, როგორ გავალო ყველა კარი იმის მიუხედავად, რომ არ ვიცი, რა მელოდება, იქ როგორ მყარად შევხვდე წინააღმდეგობას, რადგან ბრძოლის გარეშე არაფერი გამოდის და საბოლოოდ მიდიხარ იმ გამარჯვებამდე, რომელზედაც ასე ოცნებობდი. მადლობა, რომ სამშობლოსა და დედაენის სიყვარული პირველი გამოჩენისთანავე გაგვიღვივეთ, დაგვაფიქრეთ იმ საკითხებზე, რომელზედაც არც გვიფიქრია, ცდილობდით, ყოველთვის აჰყოლოდით სიახლეებს და ჩვენც ამას გვიჩვენებდით, რომ არ დაიკარგოს ის ფასეულობები, რაც გაგვაჩნია; ფიქრობდით მომავალ თაობებზე, რომ მათაც ჰქონოდათ საშუალება, რაც შეიძლება მეტი გაეგოთ, ესწავლათ. რა თქმა უნდა, მადლობა, რომ თითოეულ ჩვენგანში ხედავდით იმედს, ძალას, მომავალს ჩვენი ქვეყნისას. ახლაც, როცა ამას ვწერ, ჩემს წარმოსახვაში თქვენი ლიმილიანი სახე მიდგას და არ არსებობს ძალა, რომელიც ჩემ გულში და გონებაში ამ კადრს შეცვლის. ცალკეულ მოგონებებს ჩემთვის სათუთად შევინახავ, რადგან ვფიქრობ, ეს ყველაზე ძვირფასია, რაც დამრჩა. აქ კი, კიდევ ერთხელ გეტყვით მადლობას თქვენი არსებობისთვის ჩემს ცხოვრებაში, რომ დაიჯერეთ ერთი პატარა შეშინებული გოგოსი და თავი მალა აანევენეთ. მე არასოდეს გემშვიდობებით და მჯერა ჩვენი კვლავ შეხვედრის.

მაია გრიგალაშვილი

***

სტუდენტობის საუკეთესო მოგონებები მაკავშირებს ბატონ ტარიელ ფუტკარაძესთან... გუშინდელი დღესავით მახსოვს ის აუდიტორია, სადაც პირველად შემოვიდა ბატონი ტარიელი და წარუშლელი კვალი დატოვა ჩემზე – განსხვავებული, განსაკუთრებული ლექციური სტილით და მიდგომებით, მოსაზრებებით და ხედვით. აქედან დაიწყო საინტერესო მოგზაურობა ქართველურ ენათმეცნიერებაში. ყოველი ლექცია იყო დატვირთული დისკუსიით, აზრთა აქტიური გაცვლა-გამოცვლით, ზოგჯერ პოლემიკითაც.

ბატონი ტარიელი ყოველთვის ცდილობდა, რომ ნებისმიერი საკითხისთვის განსხვავებული მხრიდან შეგვეხედა, თუნდაც მისი ნათქვამი არ მიგველო ჭეშმარიტებად და ვყოფილიყავით კრიტიკულად მოაზროვნეები, ამის საუკეთესო მაგალითს თვითონ იძლეოდა. განსაკუთრებულად თბილად მახსენდება ტაო-კლარჯეთის დაუფინყარი ექსპედიცია. მიჭირს იქ განცდილი ემოციებისა და შთაბეჭდილებების თავმოყრა, იმდენად დიდი კვალი დაამჩნია ჩემს მეხსიერებას. ბატონი ტარიელი იყო ჩვენი წინამძღოლი, ლიდერი, ორგანიზატორი, გეზის მიმცემი, მოტივატორი. იგი უშრეტე ენერჯისა და ძალის პატრონი, თითქმის დაუღალავი და ყოველ საქმეში კეთილსინდისიერი პიროვნება იყო. იქ გავიცანი არა როგორც ჩვეულებრივი, კარგი ლექტორი, არამედ, როგორც ღირსეული, სამართლიანი, თანამგრძობი, გულისხმიერი პიროვნება. მიუხედავად ზოგიერთ საკითხში აზრთა სხვაობისა, ძალიან ვაფასებდი მის მეცნიერულ პოზიციებს, ამ პოზიციებისათვის ბრძოლას და თავდადებას. სამაგალითო ადამიანი იყო თავისი შრომისმოყვარეობითა და ბრძოლისუნარიანობით. ალბათ, ჩემსავით ვერავინ წარმოიდგენდა მის მარცხს ვირუსთან, თითქოს ეს რაღაც ბედის უსამართლობაა, უმწეობისა და უსუსურობის განცდა სიკვდილთან... მას ხომ ძალიან ბევრი გეგმა, მიზანი ჰქონდა, მას ბევრი რამის გაკეთება შეეძლო...

***

მოგონებები ბატონი ტარიელის შესახებ ჩემი სტუდენტობის პირველივე დღიდან იქმნებოდა... ძალიან მიჭირს რომელიმე კონკრეტულის გამოყოფა, ჩემთვის ეს ძალიან ძნელია, ვინაიდან ყველაფერი, რაც ბატონი ტარიელის სახელს უკავშირდება და ჩემს მეხსიერებაშია შემონახული, ძვირფასი და მნიშვნელოვანია, მაგრამ მათ შორის შემოიღია გამოვარჩიო მოგონება ხევსურეთის ექსპედიციაზე. ვფიქრობ, ადამიანი ბევრ სიტუაციაში უნდა გაიცნოს, რომ საბოლოოდ აღიქვას მისი პიროვნება. ბატონი ტარიელის ნახვამ უნივერსიტეტის კედლებს გარეთ და აუდიტორიებიდან შორს, მისი პიროვნება აბსოლუტურად სხვა კუთხით დამანახა. ის იმაზე მეტად მზრუნველი აღმოჩნდა, ვიდრე ჩვენ ყველას გვეგონა, იმაზე მეტად მხიარული და ენერგიული, ვიდრე წარმოგვედგინა, რაც იმაში გამოიხატებოდა, რომ ჩვენ აბუდელაურის ტბებზე ასულებს სუნთქვა აღარ შეგვეძლო დაღლილობისგან, ბატონი ტარიელი კი დაუღალავად, ყმანვილური ენერგიით დარბოდა ქიუხებში – არც დაღლა ეტყობოდა და არც ენერგიის ნაკლებობა. უამრავ ფოტოს გვიღებდა... ძალიან უყვარდა ცოცხალი კადრების მოგონებებად ქცევა.

როდესაც ბატონი ტარიელზე მეფიქრება, სულ ყურში ჩამესმის მისი სიტყვები, როგორ გვეძახდა „შვილო“-ს და გვეკითხებოდა, თუ რა ხდებოდა ჩვენს სამყაროში...

***

ჩემო საყვარელო მკითხველო, თუ არ გიყვარს ემოციური წერილების წაკითხვა, მაშინ ნულარ გააგრძელებ. ეს შენთვის დროის ფლანგვა იქნება, ბატონ ტარიელს კი ის არ ემეტებოდა ტყუილად დახარჯვისთვის.

ახლა შევუდგეთ ჩვენს მოკლე მოგონებას ამ ძვირფას ადამიანზე. ტარიელ ფუტკარაძე – ადამიანი საოცრება, რომელმაც არ იცის, დაღლა რა არის. ნეტავ, ასეთი ღიმილიანი, ენერგიული და ხალისიანი კაცი რამ გაათეთრა ნაადრევად?! ძლივს იქნება 50 წლის. რა დარდი აქვს?! ეს აზრი დამებადა მასთან პირველი შეხვედრისას. არასტანდარტული ლექციები, პირველი შეხედვით უცნაური სემინარები და აი, უკვე რამდენიმე კვირაში (ჩვენ ორ კვირაში ერთხელ ვხვდებოდით) ხვდები, რა არის თეთრი თმებისა და მოჭმუხნული შუბლის მიზეზი, რაც დროადადრო ჩნდებოდა მის სახეზე, როდესაც საუბრობდა საქართველოზე, ქართულ ენაზე, – მის წარსულსა თუ მომავალზე.

ალბათ, იკითხავთ, რაში გამოიხატებოდა არასტანდარტული ლექციები. პასუხი მარტივია: ის მარტო არ ლაპარაკობდა და არც ჩვენ ვისმენდით მეათე სიზმარში, არამედ პრობლემას დასვამდა და ერთობლივი ძალებით ვცდილობდით მის გადაჭრას. ხშირად ვკამათობდით სხვადასხვა საკითხზე, რაც ყველასთან არაა შესაძლებელი. იგი არასდროს მოგახვევდა თავს საკუთარ აზრს, თუმცა არგუმენტების დამაჯერებლობით ჩვენ თვითონ მივდიოდით სასურველ შედეგამდე. შემდეგ კითხვები, კითხვები, კითხვები, რომლებითაც მეცნიერების ზღვაში გვასეირნებდა, მერე დაგვეტოვებდა სადღაც და აბა, საკუთარი ძალებით უნდა გეცურავა და გამოსულიყავი, თუ არადა, არც დაგახრჩობდა, ისევ ცოტათი წაგეხმარებოდა და ზღვის სიღრმეში შეგახედებდა. და ეს ხდებოდა იმდენჯერ, სანამ ბოლომდე არ მიხვდებოდი, რას შეეჭიდე.

ბევრი რამაა გასახსენებელი, კონფერენციები, სხვადასხვა სახის ოფიციალური შეხვედრები. ის ყოველთვის მეგობრულად გვექცეოდა, რაც თავდაჯერებულობას გვმატებდა მე და ჩემს ამხანაგებს. ახლაც ვერ ვიჯერებ, იმ „ოფიციალურმა სტუმარმა“, რის შესახებაც ბატონმა ტარიელმა თავის ფეისბუქზე გააშუქა და დარწმუნებული ვიყავი, რომ ერთ კვირაში გაისტუმრებდა, ასე უღმობლად როგორ შეინირა მისი სიცოცხლე...

„შეუძლებელი არაფერია!“

უბრალოდ, არსებობს მარტივი და რთული საკითხები“

დღევანდელ რეალობაში თქვენზე წარსულში საუბარი, ალბათ, ყველას დიდ ტკივილს წარმოადგენს, ბატონო ტარიელ. თუმცა, თქვენ არასდროს დაგვეტოვებთ, ჩვენს გულებში ხართ და იქნებით მუდამ! არასდროს გჩვევიათ ვინმე უყურადღებოდ დატოვოთ და დახმარების ხელი არ გაუწოდოთ.

უამრავი ლამაზი დღე მაქვს თქვენთან ერთად გატარებული მას შემდეგ, რაც გაგიცანით. ჩემთვის ერთ-ერთ გამორჩეულ დღეს გავიხსენებ – 2019 წლის 28 სექტემბერს, როდესაც პირადად გაგიცანით. ეს იყო ექსკურსია კახეთში, რომელსაც სიამოვნებით დავთანხმდი, რადგან მინდოდა ახლოდან გამეცნო ჩემი თანაკურსელები და ლამაზი დღე გვეჩუქებინა ერთმანეთისთვის. მაგრამ მოხდა ისე, რომ ქართული ფილოლოგიის ფაკულტეტიდან მხოლოდ თქვენ და მე აღმოვჩნდით ამ ექსკურსიაზე. თანაც, სხვადასხვა ავტობუსში. ჩვენი მგზავრობის დროს, თბილისიდან კახეთამდე, მითხრეს, რომ ბატონი ტარიელი იმ ერთადერთ ფილოლოგ გოგოს ეძებდა. მეც, რა თქმა უნდა, დიდი სიხარულით და იმედებით გამოვეშურე თქვენკენ. იმედები ნამდვილად გამიმართლდა, იმ წუთიდან დღის ბოლომდე და მის შემდეგ – დღემდე, ერთი წამითაც არ მიშორებდით გვერდიდან. იმ დღეს, მე ვთვლიდი, რომ მამასთან ერთად ვიყავი ექსკურსიაზე მშვენიერი კახეთის დასათვალიერებლად, რადგან, როგორც თქვენ გჩვევიათ, ხელჩაკიდებული დამატარებდით მთელი დღე და მიყვებოდით, თუ როგორი სწორი გადაწყვეტილება მივიღე, რომ ავირჩიე წმიდა ანდირია პირველწოდებულის სახელობის ქართული უნივერსიტეტი.

დღეს განსაკუთრებით ვთვლი, რომ ეს ექსკურსია ნამდვილად დიდი საჩუქარი იყო ჩემთვის. იმ დღეს მითხარით: „ისე გავუმასპინძლდეთ ჩვენს მეგობრებს, როგორც ნამდვილ ფილოლოგებს შეეფერებათ“. შევეცდები, ყოველთვის ყველას ისე დავეხმარო და გავუმასპინძლდე, როგორც, თქვენი თქმით, „ნამდვილ ფილოლოგებს შეეფერებათ“. ამ დღის შემდეგ ვიცოდი, ჯერ თქვენს კართან უნდა გამევილო, მოგსალამებოდით, შემდეგ კი კიდევ ერთი

ახალი და საინტერესო დღე უნდა დამეწყოს. ერთხელ, ონლაინლექციაზე მხოლოდ იმის გამო დავაგვიანე, რომ რაღაც ტექნიკური ხარვეზი მქონდა. პირველ რიგში, ამ პრობლემის მოგვარებაში დამეხმარეთ და შემდეგ გავაგრძელებთ ლექციას.

თქვენზე იმდენი კარგი რამ იწერება, რომ მე რაღა უნდა ვთქვა ახალი?! ერთადერთი, შემიძლია ის ვთქვა, რომ თქვენზე ვერასდროს ვისაუბრებ წარსულში, რადგან თქვენს სიახლოვესა და გვერდში დგომას მეც ისევე ვგრძნობ, როგორც თქვენი ნებისმიერი სტუდენტი.

და, ბოლოს, როგორც თქვენ იტყვოდით, „შეუძლებელი არაფერია! უბრალოდ, არსებობს მარტივი და რთული საკითხები.“

***

არსებობენ ლექტორები, რომლებიც თავს გახვევენ თავიანთ აზრებს და გეუბნებიან, რომ ეს არის სწორი. და ცხოვრობდა და მოღვაწეობდა ბატონი ტარიელ ფუტყარაძე, რომელიც ყოველთვის, რა თემაც არ უნდა ყოფილიყო, ყოველთვის გვიხსნიდა სხვადასხვა მეცნიერის მოსაზრებას, ბოლოს აღნიშნავდა საკუთარ აზრს და გვეუბნებოდა, თქვენ განსაჯეთ, რომელი არის სწორი და რატომო..

არასდროს შევუბოჭივართ... მის ლექციაზე ყოველთვის იგრძნობოდა ის თავისუფლება, რომელიც სტუდენტს უნდა გააჩნდეს. პატარასთან პატარა იყო და დიდთან – დიდი... ასეთი ახალგაზრდა გულის პატრონს არსად შევხვედრივართ. მუდამ ახლს ეძიებდა; არასდროს ყოფნიდა ის, რაც იცოდა, სულ სიახლე! სიახლე და სიახლე! კვლევა! გარკვევა! ახლის დამატება! რალაცის შექმნა! გაჩერებულს ვერასდროს ნახავდით, მუდამ მოძრაობდა...

ფეხს ფეხზე გადაიდებდა და ლექციას ისე ნაგიკითხავდა, რომ დროის გასვლას ვერ ამჩნევდი. ყოველთვის იცოდა ჩაძიება, კითხვას თითოეულ სტუდენტს უსვამდა, ყველას პასუხს მოისმენდა და ბოლოს შეაჯამებდა და დაამატებდა თავის მოსაზრებას და... თითქოს, რაღაც ახალი იქმნებოდა..

ყოველთვის ვგრძნობდი თქვენს განსაკუთრებულ გვერდში დგომას. პირველივე კურსიდან შემექმნა პრობლემები და ვინ დამიდგებოდა გვერდში, თუ არა თქვენ?! რამდენს ვდავობდით, რამდენჯერ დავრჩენილვართ ორნი, გვიკამათია, მაგრამ, ბოლოს მამაშვილურად, ტკბილად და თბილად მთავრდებოდა ჩვენი საუბარი...

პირველივე კურსზე მომკიდეთ ხელი და წამყვანეთ ქუთაისში კონფერენციაზე. „ენას გაყევი, შენი საქმეაო“, სულ მეუბნებოდით... უნივერსიტეტი თქვენ გარეშე ვერ წარმოიმდგენია. და მიხარია, რომ მეოთხე კურსზე ვარ და ვამთავრებ... იმ კედლებში, იმ აუდიტორიებში ველარ ვისუნთქებ თავისუფლად, სადაც თქვენ არ იქნებით..

მადლობა ყველაფრისთვის. მადლობა გვერდში დგომისთვის! მადლობა იმ უმადლესი შეფასებებისთვის, რომლებსაც მიწერდით თქვენს საგნებში... მადლობა! მადლობა და მადლობა!

უფალს ებარებოდეთ...

მომონებაჰის თაიგული (ტარიელ ფუტყარაძეს)

„და გზა უვალი, შენგან თელილი,
მერანო ჩემო, მაინც დარჩება...“

(ნ. ბარათაშვილი)

„ოცნებაო ჩემო, ძველო,
ვართ ღამეთა მთვეელი,
კიდევ ბევრი სადღეგრძელო
დაგვრჩა დაუღეველი.“

(გალაკტიონი)

„ჩაგმა ბიჭვამა გაიმაჯჰვეს!“

ერთ მშვენიერ დღეს საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართული უნივერსიტეტის ბიჭვამა გადავწყვიტეთ, ერთ-ერთ მონასტერს დავხმარებოდით სამეურნეო საქმიანობაში. და, რალა თქმა უნდა, მაშინაც ჩვენ გვერდით იყო არავისზე ნაკლები ახალგაზრდა, ერთი მხარბუქიანი, ღამაზთვალეა, საკამოდ წარმოსადეგი და ენერგიებით აღსავსე „ლიმილის ბიჭი“ – ტარიელ ფუტყარაძე.

მზის პირველი სხივის ამოსვლისთანავე დავტოვეთ თბილისი.

ბატონი ტარიელის პროფესიული წარმატებები აღარავის გვაკვირვებდა, რადგან მიგვაჩვია. ...

თუმცა, მისმა ფიზიკური შრომისუნარიანობის სინატიფემ და მინასთან მუშაობის მძიმე ჯაფის გათვითცნობიერებულმა სიმსუბუქემ, გულწრფელად გამაკვირვა. ჩვენ წინ თვალუნვდენელი ველ-მინდვრებია გადაშლილი და უგრძესი ბილიკების ბოლოს, სადღაც ჰორიზონტზე, მკრთალად კიაფობს ის საოცნებო „რუბიკონი“, რომლის აღებასაც, ეს ხარავით ბიჭები, ამ დილით ვლამობდით. ერთ დროს ამაცებს, რომ „ჩვენ ისეთი მაგარი ბიჭები ვართ, კარტოფილს კი არა, ხეს ამოვიღებთ მიწიდან თავისი ფესვებიანად“, უცებ უიმედობის აუტანელი და ტანში გამცრელი განცდა მთლიანად გვიპყრობს. ჩვენი ამგვარი უცაბედი ნირის ნახდენა ტარიელის დაკვირვებულ თვალს არ გამოჰპარვია და მისთვის ჩვეული სტილით უხერხულობაც წამში გაფანტა; შემო-

დის ინიციატივით: „მოდით, ბიჭებო, ჯგუფებად გავნანილდეთ და ხაზებზე დავდგეთ. არჩევანში თავისუფლები ხართ. ვინც პირველი გავა ბოლოში, გამარჯვებაც მას დარჩესო!“ თურმე, რამხელა მოტივატორი ყოფილა დროულად შემოშველებული სიტყვა?! ხომ გაგიგიათ? – „ქურდს რა უნდა, და – ბნელი ღამეო“, და, ჩვენც, მეტი არაფერი გვჭირდებოდა მაშინ! მისი ინიციატივა ყველამ ერთხმად ავიტაცეთ და ჩემთვის, მას შემდეგ კიდევ კარგა ხანს, პასუხგაუცემელ კითხვად დარჩა, როგორ მოახერხა ასეთ მოკლე დროში ხალხის აყოლიება, და თან – უკლებლივ ყველასი, რასაც მხოლოდ ახლალა გავეცი პასუხი: „ის ხომ ტარიელ ფუტკარაძე იყო!“ თავის ჯგუფს თვითონვე აკომპლექტებდა. მან პირველად მე მიხმო. ... დაიწყო უთანასწორო ბრძოლა; აღარავინ ვიმჩნევდით დალლას, აღარც ოფლის მოდენას ვთაკილობდით, აღარც ჩვენს ზურგებს ვუფრთხილდებოდით და, ჭიანჭველების მსგავსად, ჩვენზე მძიმე ტომრებს კამაზის „კუზაოსაკენ“ ბეჯითად მივარბენინებდით. ერთი ხანობა ვიდექი, ვუყურებდი, ვუყურებდი და გარშემო რალაც უცნაურობას ვამჩნევდი, თუმცა ვერ ამომეხსნა. მერე გონება გამინათდა, და მივხვდი: ჩვენს შორის კორიფე მეცნიერი იდგა! ბატონი ტარიელი წიგნებთან ხომ მეცნიერი იყო და იყო, მაგრამ მიწასთანაც არანაკლები მეცნიერი გახლდათ!

და ამ ისტორიის როგორ დასასრულს ელით? ბუნებრივია, ყველას საკმაო მანძილით გადავასწარით და გამარჯვებაც ჩვენ დაგვრჩა. ჩვენს სიხარულს საზღვარი არ ჰქონდა... და მოულოდნელად გაშლილ სივრცეს ავსებს გახარებული კაცის უსათნოესი ხმა: „ჩემმა ბიჭებმა გაიმარჯვეს!“ მას არ უთქვამს, ჩვენ გავიმარჯვეთ, არც ის, მე გავიმარჯვე, რადგანაც მე გწინამძღვრობდითო; მან გასაგებად მიმართა ჩვენი დაჯაბნვის მსურველ მოწინააღმდეგეთ: „მათ გაიმარჯვეს!“ და, ამდენად, სანუკვარი გამარჯვება ჩვენ დაგვიტოვა. და მაშინლა მივხვდი, თუ როგორ ვუყვარდით ამ ერთ კაცს თავისი სტუდენტები და მოულოდნელი გაოცებისაგან სახტად დარჩენილს წამით კეთილი შურიც არსაიდან შემომეპარა, „ნეტავ, მეც ამხელა სიყვარულს ვიტევდე ჩემს პანია გულში-მე-თქი და მასავით ყველგან დავატარებდე!..“

ტარიელი ყველა საქმეში წარმატებას აღწევდა და თუ, ოდესმე, რომელიმე საქმეს ხელს მოჰკიდებდა, უმალ შურდულივით გაიჭრებოდა წინა ფლანგზე, ნიჭ-გონის სისხარტით წინა პოზი-

ციებს მოირგებდა და ელვისებურად თავბრუდამხვევი სისწრაფით „პირველობის სიხარულსაც“, თითქოს მობეზრებული, კვლავაც უღიმამოდ გაუსინჯავდა გემოს. კარგად მახსოვს: მას არასოდეს ულაპარაკია თავის გამარჯვებებზე, პირიქით, თავისივე „დაშვებული შეცდომების“ (მისივე აზრით) ანალიზის საფუძველზე საკუთარი თვალსაწიერობის პრიზმიდან ცხოვრებაში უხვად ნაგროვებ „ხელი-ხელ საგომანებელ“ ძვირფას გამოცდილებას გვიზიარებდა. და პირველობა როდია ცუდი? ბელადებად იბადებიან და, თუ, ბელადად ხარ დაბადებული, უნდა შეჰბედო კიდევ ბედისწერას „ბელადობა“, რადგან სულიერი საზრდოს მომლოდინე საზოგადოებას ბრძენი წინამძღვარი ესაჭიროება. და, ვინ იცოდა ეს ყველაზე კარგად, თუ არა ბატონმა ტარიელ ფუტკარაძემ? იგი ზვირთებადქცეულ გადარეულ ოკეანეში დასალუბად დაშთენილი გემის საოცარი და უშეცდომო კაპიტანი იყო!

და აქ იკითხავთ: კი მაგრამ, პრიზი? საკვირველიც ის არის სწორედ, რომ თავად ტარიელსაც კი არ უხსენებია „პრიზი“ შეჯიბრის დაწყებამდე და ასე უჯილდოდ დაგვრანაზმა საომრად ერთი ავტობუსი ნარჩევი ბიჭობა! აი, ვნერ ამ მოგონებას და თანდათან ვაცნობიერებ: ტარიელმა მაშინ კიდევ ერთი ლექცია ჩავგიტარა და საკუთარი მაგალითით გვასწავლა, რომ ჯანსაღ პაექრობაში არ არსებობს პრიზი, რადგან პრიზი თავად გამარჯვებაა! ფარული აზრი ამ დაუფინყარი და, მართლაც რომ საუცხოო გაკვეთილისა, მდგომარეობდა იმაში, რომ ჩვენი ცხოვრებაც, ერთგვარი, ჯანსაღი პაექრობაა, სადაც მართალი და პატიოსანი კაცისათვის გამარჯვების მოპოვება ძალზედ რთულ ამოცანას წარმოადგენს, თუმცა, არა შეუძლებელსა და მიუღწევადს!!! საღამოს კი, დამლელი სამუშაო დღის შემდეგ, მაგრადაც მოვილხინეთ!.. აუფ, როგორ შვენოდა სუფრა ბატონ ტარიელს, უკაცრავად, უფრო სწორად, როგორ ამშვენებდა სუფრას ბატონი ტარიელი, როგორ უხდებოდა კამკამა ღვინით პირთამდე გავსებულ-გალიცლიცებული თიხის სასმისები და მოკლე სიტყვაში ჩატეული დიდაზროვანი სადღეგრძელოები?! აფსუს, დიდი კაცი და დიდი მეგობარი დავკარგეთ...

არ შევმცდარვარ, რადგან ის, სიხარულისაგან ბავშვივით აღტიკინებული, კიდევ ბევრჯერ ჩასჩურჩულებს უფალს ყურში და ჩვენც გაგვაგონებს ზეციდან მამობრივი სიყვარულით გაჟღენთილ თავის მჭექარე და საოცარი ტემბრის მქონე ხმას:

„ჩემმა სტუდენტებმა გაიმარჯვეს!“

ჩვენ კი ლიმილნარევე სევედაში ჩაქსოვილ-ჩალბობილი მონატრების ცრემლი დაგვანხრობს: ნეტავ კვლავაც სამუშაო ტანსაცმელში გამონყობილს ეთქვა ეს სიტყვები:

„ჩემმა ბიჭებმა გაიმარჯვეს!“

და, მაინც, არ ნამიყვანა!

(ხუთ ნაწილად)

ჰამაკში

პროფესორი ტარიელ ფუტკარაძე ყოველ ზაფხულს, თავისი სტუდენტებისათვის, 10-დღიან სამეცნიერო-კულტურულ ექსპედიციას აწყობდა ტაო-კლარჯეთში.

– ბატონო ტარიელ, ტაო-კლარჯეთში ნამიყვანთ?

– შენზეა დამოკიდებული!

...

– ბატონო ტარიელ, ტაო-კლარჯეთში როდის ნამიყვანთ?

– როცა დაჭკვიანდები!

...

– ბატონო ტარიელ, ტაო-კლარჯეთში კიდეც არ ნამიყვანთ?

– ხომ გითხარი, გაბრიელ? – როცა დაჭკვიანდები!

...

ბატონო ტარიელ, ტაო-კლარჯეთში როდისმე ნამიყვანთ?

– (დაფიქრდა): ოოო, შენ იქიდან ნამოგიყვან, თუ გინდა!..

და აქედან მოყოლებული ყოველ ზაფხულს სევედისაგან ძალზედ დაღლილ მზერასთან ერთად, სახეზე რომ აღბეჭდვია დაუნდობელი ბედისაგან უხვად ნაწყალობევი ადამიანური ტკივილები, ყველაზე ძვირფასს – ჩემს სულსა და გულ-გონებას ვაყოლებდი ჩემთვის ვერმემდგარი სანუკვარი და საოცნებო ექსპედიციის საოცრად გახარებულ და უაღრესად ბედნიერ მონაწილეებს.

ერთ დღესაც, ჩვეულებისამებრ შევადე მისი კაბინეტის კარი და მეუბნება: გაბრიელ, ამ შაბათ-კვირას ათიოდე სტუდენტი მიმყავს მესხეთში, მინდა, რომ საველე მუშაობის პრინციპები შევასწავლო; შენც ნამოდი და დაგაკვირდები, ეგებ, ამ ზაფხულს,

კიდეც, ტაო-კლარჯეთში წაგიყვანო. მან შანსი მომცა...

და, იცით, რა მოხდა? იმას კი არ გვეკითხებოდა –

ყველანი ადგილზე ხართო?

ექსპედიციის დანარჩენ მონაწილეებს ეკითხებოდა ჩემზე:

– გაბრიელი აქ არის? ... გაბრიელ!

– „პასუხი არ არის“...

თავისუფალი დროც ბევრი გვექონდა. ბატონი ტარიელი გვეტყოდა: ნადით და გაისეირნეთ, მაგრამ ამა და ამ საათზე „მარშრუტკასთან“ შეგროვდითო. დაგვიანებას ვერავინ ვბედავდით, რადგან დაგვიანება ჭირის დღესავით ეჯავრებოდა, თუმცა მე მაინც ვაგვიანებდი, და, განა ძალით? უბრალოდ, ბუნებით ზანტი ვარ და რა ვქნა? ძალიან ვცდილობდი ყველაფერი დროულად მომესწრო და ადგილზე დათქმულ დროს გამოვცხადებულყავი; იმასაც კი ვფიქრობდი, ჩემი „სისხარტის“ წყალობით პირველი მივალ „მარშრუტკასთან“ და გავახარებ ბატონ ტარიელს-მეთქი, მაგრამ მისი ნანერვიულები და შეშინებული სახე ყველაფერს მეუბნებოდა... ისევ დამაგვიანდა...

ასე განმეორდა რამდენჯერმე...

ბოლოს ხელი ჩამჭიდა და მითხრა: შენი მარტო გაშვება არ შეიძლება, აწი სადაც მე წავალ, იქ წამოხვალ შენცო. ასე გავიცანი რამდენიმე მისი სახელოვანი მეგობარი. წესით იმ დროს მე ჩემს თანაკურსელებთან უნდა ვყოფილიყავი. ... ტარიელს ყველგან იცნობდნენ, როგორც საქართველოში, ასევე მის საზღვრებს გარეთაც. ყველასთან მეგობრობდა; იგი ისეთი ხასიათის კაცი გახლდათ, არ არსებობს ვინმესთან საერთო ენა არ გამოენახა. და მეტსაც გეტყვით, პიროვნულად თავისი იდეური მონინააღმდეგეებიც კი უყვარდა, თავის მტრად არავის მიიჩნევდა და შინაგანად ძალიან წუხდა ადამიანთა შორის ხელოვნურად გაჩენილ გაუთავებელ დისტანციას. იგი ყოველთვის გამოთქვამდა მზაობას შერიგებაზე, საბოდიშოდ რომც არ ჰქონოდა საქმე, მაინც ითხოვდა პატიებას – ეგებ მე გამომრჩა რამეო და თან ასეთი მაღალზნეობრივი საქციელით სხვასაც დააფიქრებდა თავის შეცდომაზე... და თქვენ იცით, რომ შერიგებაში ერთი მხარის გულწრფელი სურვილი არ კმარა და, სამწუხაროდ, ამ კეთილ ნამოწყებაში მარტო რჩებოდა ... მან ნამდვილად დიდი კაცის სახელი დატოვა ამქვეყნად!!!

და, აი, მასალის ჩანერის დროც დადგა. გავჩერდით ერთ

კობტა და ჰანია სოფელში. გაგვანანილა და საბოლოო რჩევები მოგვცა. შეგვპირდა, თბილისამდე საკმარისი მანძილია და ყველას ჩანანერს ნავიკითხავ „მარშრუტკაში“ და ვისი ნაწერიც ყველაზე მეტად მომეწონება, კარგ წიგნს ვაჩუქებო. ცხადია, ბატონი ტარიელი მე გამომყვა. ...მიუხედავად ყოველივესი, მას თემატურ თავისუფლებაში არ შევუზღუდივარ. მაგრამ რას იფიქრებდა? შევედით ერთ ეზოში, შემოგვეგებნენ ჩვენთვის უცნობი მასპინძლები; ჩვენ დამაჯერებლად წარვდექით მათ წინაშე და გასაგებად ავუხსენით იმ სოფელში ჩვენი ვიზიტის მიზანი. გაუხარდათ. ბატონი ტარიელი ეზოში დარჩა, მე სახლში შევედი და ერთ სასიამოვნო მოხუც კაცს გავესაუბრე. რომ გამოვედი, იგი უკვე მისთვის ჩვეული გზებითა და ენთუზიაზმით საუბრობდა ახალ გაცნობილ მეგობრებთან ერთად... შემდგომ გვერდით მდგომ სახლებზე მიმითითა და თვითონ ისევ იმ ეზოში მიცდიდა. იქ ერთი ჰამაკიც ეკიდა, თუმცა ამაზე ცოტა მერე.

დატვირთული ემოციებით გამოვემართეთ თბილისისაკენ. ვთხოვეთ (უფრო სწორად, თხოვეს, მე რას ვთხოვდი!) ხმამალა ნაეკითხა ნაწერები. ბევრიც ვიცინეთ, ბევრიც ახალი გავიგეთ. თურმე ჩაუწერიათ სიყვარულზე, მეგობრობაზე, ოჯახზე, იქაურ ტრადიციებზე, მე კი? რვეულის თავში საკმაოდ დიდი ასოებით მწერა ადრესატისათვის განკუთვნილი კითხვა, მაგრამ ამ კითხვას პასუხი არ მოსდევდა, რვეული ცარიელი იყო. ამის მიზეზს მაშინ მისვდებოდა, როცა გეტყვით, რაში მდგომარეობდა კითხვის შინაარსი. თქვენი აზრით, ასეთს რას ვეკითხებოდი მასპინძლებს, ყველა უპასუხოდ რომ მტოვებდა? ალბათ ვერ გამოიცნობთ და ამიტომ ახლავე გეტყვით:

„რა ჯიშის ყურძნები ხარობს ამ მხარეში, რაში წურავთ ღვინოს – ქვევრებში, მუხის კასრებსა თუ პლასტმასის ცისტერნებში, რაში ავარგებთ მიღებულ სითხეს და, საბოლოოდ, რამდენ გრადუსიან ღვინოს იღებთ?“ კითხვას კიდევ ერთ წინადადებას ვაყოლებდი: „მე კახელი კაცი გახლავართ და დარწმუნებული ვარ, რომ თქვენც არანაკლებ გემრიელი ღვინო გექნებათ.“ ამ უკანასკნელ ნათქვამზე კი ყველა უმალ ინთებოდა და ამაყად აცხადებდნენ ჩემ წინაშე: „აბა რა, რა თქმა უნდა! როგორ გეკადრებათ? ჩვენ? ჩვენ ხომ, მესხები, უგემრიელეს ღვინოს ვამზადებთ საქართველოში? შვილო, მესხური ღვინო საქვეყნოდ

განთქმულია, მაგრამ ამას ვერ გაიგებ, თუ თავად არ დააგემოვნებო. „ბატონ ტარიელს კი ამ დროს, ეჭვიც არ ეპარებოდა, რომ საქმის საკეთებლად გამიშვა და მზით განათებულ ეზოში დამშვიდებული ესაუბრებოდა საინტერესო ხალხს. და, განა, მე საქმეს არ ვაკეთებდი? – ღვინის სმაც ხომ საქმეა? – ეეე, აბა, ეგ არის საქმე, თუ არის!!! და ახლა, ალბათ, იმ სოფელში ჩემზე „ერთი ლოთი კაცის ლეგენდა“ დაიარება, ვინც თბილისიდან ამხელა მანძილი მხოლოდ იმიტომ გაიარა, რომ რაღაცის ჩანერის ფარული და ამოუხსნელი სურვილის მიზნით უცნობის ოჯახში შესულს მესხური ღვინით სავსე ერთი ჭიქა ქურდულად გამოეთხოვა და სიამოვნებისაგან თავბრუდახვეულს, ხელის კანკალით, ერთი მოყუდებით ძირისძირობამდე გამოეწრუპა ეს ღვთაებრივი სითხე.

სალამო ხანს კარგად ნაქეიფარი და გამობრუყული გამოცხადდი „მარშრუტკასთან“, თუმცა თავს საკმაოდ კარგად ვიჭერდი, არ მინდოდა, ვინმეს შეეტყო, და მით უფრო – ტარიელს. „მარშრუტკაში“ ასულმა გამოვაცხადე, რომ ამდენი სიარულისა და წერისაგან ძალიან დავიღალე და ვითხოვე, არავის შევეწუხებინე; ცხადია, ჩათვლემას ვაპირებდი, მაგრამ ვინ დაგაძინებდა? – „მარშრუტკაში“, როგორც ხდება ხოლმე, ერთი აურზაური და ყურების გამაწვრილებელი ხმაური ატყდა, თავზე დაიმხეს იქაურობა. ბატონმა ტარიელმა ჩემი რვეული ბოლოსთვის გადადო (რაღაცას უგრძნობდა გული!). რომ გადაშალა, ყველაფერს მიხვდა, გაელიმას!.. ამასობაში თბილისის „აბრაც“ გამოჩნდა.

თუმცა, ერთი ამბავი გამომრჩა. გახსოვთ? – ჰამაკი რომ ვახსენე და გითხარით, ქვემოთ მოგიყვებით მეთქი. ...

ჩემი დევისი შედეგად საკმარისზე მეტად დაქანცული იქვე გაბმულ ჰამაკში სულის მოსათქმელად ჩამოჯდა. შევხედე, თვლემდა. გველივით გავსრიალდი, ქურდულად მივეპარე და ჰამაკში გემრიელად მოკალათებული ფოტოზე ავსახე. ის ისაა, ნამეტნავად ნასიამოვნებს თავი ზევით უნდა ამენია, რომ ასეთი იშვიათი და ისტორიული კადრი დავაფიქსირე, უცბად ბატონი ტარიელის ხმა მაფხიზლებს: „გაბრიელ, ფოტოს დახედე!“ და, რას ვხედავ? თურმე, რომ მგონია გემრიელ ძილსაა მიცემული და ვერ მამჩნევს, ფოტოს გადაღებისას, ჩხაკუნის ხმა რომ ისმის, ჩემთვის ხელი აუწევია – „გაგიმარჯოს, გაბრიელ“-ო!

მან ჰამაკში ჩაჯდომამდე იცოდა უკვე, რომ მე მას ფოტოს გადავუღებდი.

და ახლა კი, უკვე მე ვეუბნები მას ყოველ დილით და ჩემი ცხოვრების ბოლო ნუთამდეც ვეტყვი აუცილებლად:

– გამარჯობა, ბატონო ტარიელ!!!...

ექსპერსიაზე

ერთხელ კიდევ უნივერსიტეტის მიერ ორგანიზებულ ექსპერსიაზე არხში ჩავვარდი და, რომ იტყვიან, კაი გვარიანად დავსველდი და ერთიანად ამოვიგანგლე. ამ სამარცხვინო მარცხმა გუნება საშინლად გამიფუჭა და საკმაოდაც გამანერვიულა. როგორც ყოველთვის, ბატონი ტარიელი უმალ ჩემთან გაჩნდა და მის ადგილას ყველა „უფროსულად გამკიცხავდა“, მან კი, გულში ჩამიკრა და დამამშვიდა: „არ ინერვიულო გაბრიელ, ეგ არაფერი, ნუ ჩამოგტირის ეგ სახე, არაფერი შეიმჩნის, თითქოს არაფერი მომხდარა, ლამაზი და წარმოსადეგი ბიჭი ხარ, გამაგრდი, ჯერ კიდევ ახალგაზრდა ხარ და ფეხი კიდევ ბევრჯერ დაგიცდება, შენ რომ იცოდე, მე რა ამბები მემართებოდა ჩემს ახალგაზრდობაში, ახლა გაიცინებდიო...“ მართლაც ვიციინეთ, შემდეგ თავისი ზედა გაიხადა, მომანოდა და მითხრა: „ჩაიცივი, შვილო, არ გაცივდე, სახიფათოაო“. თვითონ კი ერთი თხელი მაისურისა და „ჯინსის კურტკის“ ამარა დარჩა. მაშინ „ნორჩი“ გაზაფხული იდგა და საგრძნობლად გრილოდა. რა თქმა უნდა, სახლში დაბრუნებისთანავე სახელდახელოდ გავრეცხე ჩემი უძვირფასესი ლექტორის ეს ზედა „სვიტერი“, შემდეგ საგულდაგულოდ გავაუთოვე, ფრთხილად დავკეცე და ლამაზი პარკით მეორე დილას უნივერსიტეტის N. 110 – ე ქართველოლოგიის კაბინეტში დავუბრუნე. გამილიმა, მეც გავუღიმე...

მისი ჩემდამი ასეთი დამოკიდებულება არა-თუ ბევრს, არამედ ყველაფერს ნიშნავდა! ტარიელს შვილივით ფუყვარდი და განსაკუთრებით ზრუნავდა ჩემზე. ახლა კი, მინდა გითხრათ, ბატონო ტარიელ, რომ ძალიან მაკლიხართ, ძალიან მენატრებით და ძალიან მტკივა უთქვენობა, და თან, ისიც კი არ ვიცი, რა მოვუხერხო ჩემსა და თქვენს შორის გაჩენილ ამ აუტანელ და თვალთ უხილავ მანძილს?... გმადლობთ!!!...

უნივერსიტეტის გამოფენაზე

2015 წელს, როდესაც უკვე ბატონი ტარიელი „თავისი ხუთი თითვით მიცნობდა“, ჩვენი უნივერსიტეტის სახელით მივიღე მონაწილეობა საქართველოში არსებული უნივერსიტეტების გამოფენაზე „ექსპოჯორჯიაში“. მან მთხოვა: „აქ ძალიან ბევრი ხალხი იყრის თავს და რამე „შენებური სისულელე“ არ წამოგცდეს და არ გადარიო აქ შეკრებილი საზოგადოებო... ძალიან დაგვეხმარები, თუ უნივერსიტეტის „მოსიარულე რეკლამა“ იქნები (ქართული უნივერსიტეტის ლოგოიანი მაისური მეცვა); გარშემო იარე და თუ ვინმე დაინტერესდება ჩვენი უნივერსიტეტით, უბრალოდ ხელი გამოიშვირე ჩვენი ბანერისაკენ და ასე მიანიშნეო... ამას რომ მეუბნებოდა, „ულვაშებში ილიმოდა“. არც მას უთქვამს სერიოზულად და არც მე მიმიღია მისი ნათქვამი სერიოზულად. მაგრამ, რატომღაც, ძალიან მომინდა, რომ ძვირფასი ტარიელის თხოვნა შემესრულებინა და გაუხსნელი სკივრით დავმუხჯდი. ბევრს უკვირდა ჩემი ასეთი უცნაური საქციელი, მაგრამ, აბა, ჩემს ტარიელს პირობას როგორ დავურღვევდი? ... ჩვენ ხომ მამამშვილური ურთიერთობა გვქონდა!!!...

შეყვარება

ხომ იცით ახალგაზრდა კაცების სენი? – მარტივად უყვარდებათ, და თუ ბედმა არ გაუღიმათ, სხვას იყვარებენ და ასე, სულ შეყვარებულები არიან... არც მე აღმოვჩნდი გამონაკლისი და დამდაგველი სიყვარული მენვია. ვიცი, ბატონ ტარიელს ძალიან გაუხარებოდა ჩემი პროფესიული თუ პირადი წარმატებები. ახლა იმაზე მწყდება გული, რომ ჩემს ქორწინებაში ვერ დაგპატიყვებთ, ბატონო ტარიელ, მაპატიეთ... არ ვიცი, ჩემმა თვალებმა გამყიდეს, თუ ვინმემ გამცა, მაგრამ ფაქტია – ჩემი „სიყვარულის“ ამბავი ბატონი ტარიელის ყურამდეც მივიდა. თავის კაბინეტში დამიბარა. მახსოვს, სამუშაო მაგიდის ქვეშ, მარცხენა მხარეს, კონიაკს და ნუგბარეულობას ინახავდა. მომანოდა ქიქა კონიაკი, შოკოლადიანი ნამცხვარი და მითხრა: „ასე არ შეიძლება, გაბირე, ვინც კი გოგო დაინახე, ყველა შეგიყვარდა და ყველას ლამაზ-ლამაზი სიტყვები უთხარი; ამოირჩიე ის ერთი, ვისაც ამას ეტყვი, თორემ, ყველა თუ კომპლიმენტებით გაანებვირე, საბოლოოდ არავინ გამოგყვება ცოლადო. გაითვალისწინე და კარგად დაიმახსოვრე, ჩემო გაბრიელ, ამას მეგობრულად გეუბნებიო:

მხოლოდ მას დაახარჯე შენი ინტელექტუალური რესურსი, ვინც მართო სახელ-გვართ არ შეგიყვარებს და ვინც ანალოგიურადვე შეგიყვარდება შენო; არ არის სიყვარული ისეთი მარტივი, როგორადაც ახლა უყურებ; ასაკი და გამოცდილება რომ მოგემატება, ამას მერე მიხვდებიო...“ და ამ გულწრფელ სიტყვებში ცამდე მართალი იყო ჩემი ტარიელი! დღემდე უცოლო ვარ...

იცით რა მინდა გითხრათ? ტარიელ ფუტკარადის ყველა პროგნოზი მართლდებოდა, რადგან მისი თითოეული სიტყვა საკითხის სიღრმისეულ ცოდნას ეფუძნებოდა. იგი არ ლაპარაკობდა, თუკი არ იცოდა საკითხი; თუ ჰკითხავდით ისეთ რამეს, რაზეც ინფორმაცია არ ექნებოდა, გეტყობათ, რომ ამ დღეებში გაგიკვევთ და გაგაგებინებთო. იმავე დღესვე დაგირეკავდათ და გაგაოცებდათ, ამდენის გაგება როდის მოუსწრიაო?... სულ რომ არაფერი ეთქვა შენთვის, მაინც გასწავლიდა – გასწავლიდა თავისი საქმეებით! დიდი კაცი გახლდათ ტარიელი!

ამ ამბიდან რამდენიმე დღეა გასული და ერთ-ერთ ფოტოზე, რომელიც ჩემს ფეისბუქგვერდზე განვათავსე, მიკომენტარებს:

– „გაბრიელ, სულ პირდაღებული უნდა იყო? ვინ გამოგყვება ასეთ პირლიას ცოლად?“

მე ვუპასუხე:

– „თუ პირის დაკეტვა ცოლის მოყვანის წინაპირობა-გარანტია, მაშინ დღესვე ვდებ დუმილის ალთქმას“.

ეჰ, ვინ მოთვლის, რამდენჯერ დავარღვიე მას შემდეგ ყალბად მიცემული დუმილის ეს ალთქმა?!... ნეტავ, ფიზიკურად ცოცხალი ყოფილიყავით და ისევ მოგეცათ ჩემთვის სანუკვარი რჩევები. და, რომ იცოდეთ, ცხოვრებისეული დილემების წინაშე მდგარს, რამდენჯერ მინატრია ტარიელის თბილ-სათნო ხმის გაგონება, თქვენც ჩემთან ერთად ატირდებოდით ახლა...

შენი ჭკუით ?

ტარიელი საკმაოდ მომთხოვნი ლექტორი იყო, რაც მის სტუდენტთა თუ ნასტუდენტართა ცოდნის მაღალ ხარისხზეც ჰპოვებდა მკაფიო ასახვას. მახსოვს, ლექციებზე მოგვცემდა ხოლმე სააზროვნო დავალებას, ჩვენ კი რაღაც დროში მისგან მოცემული ეს ლინგვისტური რთული საკითხი ერთობლივი ძალებით უნდა გადაგვეჭრა; იწყებოდა ძალზედ აქტიური, საქმიანი და, ამავე დროს, სახალისო

განხილვა. ამასობაში ბატონი ტარიელი თავის საქმეებს მიუბრუნდებოდა და, მართლაც, საოცარი სანახავი იყო ის ჩაკირკიტება და ენთუზიაზმი, რომლითაც იგი თავის საყვარელ პროფესიას უდგებოდა. ბუნებრივია, მისი ასეთი სამაგალითო და განუმეორებელი ზესწრაფვითი და ამალღებული მონდომება ჩვენს აურაზეც დადებით როლს ასრულებდა... არ იფიქროთ, „სახალისო“ ზედმეტი იყო, მე ის მიზანმიმართულად ვთქვი! ცხადია, პროფესიონალის თვალთ, მსჯელობისას რამდენიმე „კუროიზულ“ შეცდომასაც ვუშვებდით და ეს ფრიად დამახასიათებელიც კია სამუშაო პროცესისათვის, რასაც მე „მეცნიერულ-ახალბედურ ნაბორძიკებას“ ვეძახი, თუმცა აშკარაა, რომ სჯობდა ეს შეცდომები ისევ ბატონი ტარიელის ლექციებზე დაგვეშვა, ჩვენს შინაურულ გარემოში, ვიდრე – გარეთ, სადაც კონკურენციის მაღალი დონე, „ათასი ბოროტი თვალი“ და „ორი ათასი ჩასაფრებული ყურია“! ... ამგვარი მეთოდით ბატონი ტარიელი პრაქტიკულ უნარ-ჩვევებსაც გვივითარებდა. გარკვეული ხნის შემდეგ გვკითხავდა: „აბა, დაასრულეთ, თუ ცოტა ხანი კიდევ გჭირდებათ?“ თუ ვეტყვოდით, „ჯერ ვერა, ბატონო ტარიელ“, დროს დაგვიმატებდა და თან გაიღიმებდა. ლექციების დასასრულს ჩვენი კვლევის შედეგებს ხმამაღლა განვიხილავდით; და როდესაც იგი მოგვასხენებდა მართებულ პასუხს წინამდებარე ენათმეცნიერულ ამოცანაზე, უხერხულობის ოდნავი განცდა გვიპყრობდა, წამით დრო ჩერდებოდა, ყველაფერი გვავიწყდებოდა და მონუსხულები ვუყურებდით ამ ლეგენდა კაცს, თან ისიც გვიხაროდა, ჩვენი ლექტორი და მამა-დამრიგებელი რომ ბრძანდებოდა!.. დაუფინყარი და საინტერესო ლექციების მომსწრენი გაგვხადა: ისეთ შთაბეჭდილებას გვიტოვებდა, თითქოს ჩვენგანაც ბევრს სწავლობდა და, ამავე დროს, მეცნიერების უმაღლეს მწვერვალებსაც სწვდებოდა. ის მაღლა იდგა, – ძალიან მაღლა და ამ მაღალ ადგილს „მეცნიერების მაღალი ტრიბუნა“ ჰქვია, რომელზე ასვლასაც მხოლოდ ღირსეულები ახერხებენ, რადგანაც იქამდე მიღწევა და, მეტიც, იქ მედგრად დგომა, უდაოდ გმირობის ტოლფასია!!! მაგრამ, მიუხედავად ამ ყოველივესი, რაც აქ შევნიშნეთ, ბატონი ტარიელი შესაშური თავმდაბლობით გამოირჩეოდა და გაგაკვირვებდა კიდევ კაცს – ამხელა დონის მეცნიერი ასე „ჩუმიად“ რატომააო, თუმცა, აქ საკითხავიც ისაა სწორედ, ვინ რას განჭვრეტს „სიჩუმე“-ში. იქნებ, სწორედ რუსთველის აფორიზმში – „ზოგჯერ თქმა სჯობს არათქმასა, ზოგჯერ თქმითაც დაშავების“-ო, გახლავთ დაუნჯებული იმ საი-

დუმლოს ფარული გასაღები, თუ როგორ ტოვებენ დიდი ადამიანები ქვეყანაზე უკვდავ სახელს?.. დიდ რევანს სირაძესაც დავესესხები: „დუმილი არაა სათქმელის უქონლობა, არამედ ეს არის დიდი სათქმელის ართქმა“. და ეს უკანასკნელი, წესით, არახალი ხილი უნდა იყოს; აკი, სოლომონ ბრძენმა სამარადეუამოდ გვისახსოვრა ანდერძის მაგვარი და უპირობოდ შესასრულებელი ის სიტყვები, რომლებიც X საუკუნეში გრიგოლ ხანძთელის ავტორმა – გიორგი მერჩულემაც შეგვახსენა? „ბრძნად მეტყველება ვერცხლი არს, ხოლო დუმილი ოქროდ არს რჩეული“, მაგრამ, რატომღაც, დღეს ძალიან გაუფერულებულა „დუმლისა“ და „ქადაგების“/„საუბრის“ უცილობლად საცოდნარი დეფინიციები!... და თუ ტარიელის თვალეზს კარგად დააკვირდებოდით, შეამჩნევდით, რომ მდუმარეც გესაუბრებოდათ!.. ახლა საკუთარ თავზე მეცინება, რომ მახსენდება, რამდენი სისულელე ვუთხარი ბატონ ტარიელ ფუტკარაძეს... ერთხელ გვკითხა, „სახლ – იდან“ ფორმაში „იდან“ ელემენტს რა გრამატიკულ ფუნქციას მიანიჭებდით? „რომ ვერაფერი მოვიფიქრე, ასე ვუპასუხე: „ბატონო ტარიელ, რა არის აქ საფიქრალი? იმ ფუნქციას მივანიჭებ, რასაც ჩემი თვალეზით ფორმის ზედაპირზევე ვხედავ – ორი ხმოვნის და ორი თანხმოვნის, აქ ჩვენ „გრამატიკული ნონასწორობის“ თეორიასთან გვაქვს საქმე – მეთქი!..“

მაგისტრატურაში სწავლა გვიან საღამოობით გვეწყებოდა. ლექციები ორ საათს მაინც გასტანდა ხოლმე. ღამე ტრანსპორტი ძალიან ცუდად მუშაობდა. ბატონი ტარიელი ყოველთვის გვთავაზობდა: „მანქანით ვარ, ვისაც გინდათ, წამომყევით, 3-4 კაცს ჩაგატევთ“. მის ადგილას ძალიან ბევრი ლექტორი ასე არ მოიქცეოდა და განვალებული და დაღლილი სტუდენტების მდგომარეობას „აინუნშიც არ ჩააგდებდა“, ჩვენი ტარიელი კი, სრული გულწრფელობით აკეთებდა ამას და, რაც მთავარია, დიდი სიხარულით დაგვიმგზავრებდა! ცხადია, გზაშიც საინტერესო საუბრები იშლებოდა. ასეთ დეტალებში ჩანს, არათუ დამოკიდებულება, არამედ – თვით ადამიანი! ლურჯი „მერსედესი“ ჰყავდა, სამარკო ნომრით (TP – 777 – TP), რომლის „უკანა სიდენიასაც“ გამუდმებით ამშვენებდა მეცნიერული გემოვნებით შერჩეული, საგულდაგულოდ დაუთოვებული და საკიდზე ფრთხილად დაკიდებული „კოსტიუმი“ და ყვითელი „სომბრერო“. სანამ უნივერსიტეტში შემოვიდოდი, პირველი ამ მანქანას ვხედავდი („ქართული უნივერსიტეტის“ თალის სიახლოვეს აჩერებდა) და გული უმაღ

სიხარულით მევსებოდა, ე.ი. იმ დღეს ტარიელ ფუტკარაძეს ვნახავდი! მანქანაც კი იმაზე მეტყველებდა, რომ ამ მანქანის პატრონს, მეცნიერებასთან ერთად, თავისი სამშობლოც უზომოდ უყვარდა და თავისუფალ დროს, როცა კი გამოუჩნდებოდა ის, სულ ბუნებისაკენ – ქართული ცის თალქვეშ და „ცვრიან ბალახზე“ მიუწევდა გული.

მახსოვს, ჩვენი ძვირფასი ტარიელი სამაგისტრო ნაშრომების დაცვის დღეს სიხარულისაგან მეცხრე ცას ეწვია; ახლაც თვალწინ მიდგას ბედნიერებისაგან განათებული მისი სახე, მისი მოციმციმე და „მოკაშკაშ-მოელვარე“ ცისფერ-ლურჯი თვალეზი... ბედნიერებას ჰგვრიდა საკუთარი თვალეზით იმის დანახვა, თუ როგორი შემდგარი მეცნიერებით ვაცნობდით ტრიბუნიდან სამეცნიერო კომისიასა და დამსწრე საზოგადოებას ჩვენ მიერ ჩატარებული ლინგვისტური კვლევის შედეგებს. სხდომის დასასრულს მოგვმართა: „დღევანდელი დღით უნდა იამაყოთ, ეს დღე ერთ-ერთი განსაკუთრებული დღე გახდება თქვენს ცხოვრებაში, რომელსაც წლების შემდეგ სიამაყით გადმოხედავთ და სიამოვნებით გაიხსენებთ. დიდი მომავალი გელოდებათ, თქვენი იმედი მაქვს და წარმატებებს გისურვებთ!..“

ჩვენო ძვირფასო და მარადსახსოვარო მასწავლებლო: გპირდებით, რომ იმედეგს აუცილებლად გაგიმართლებთ!!! ...

მშვიდად განისვენეთ, ჩვენი უფროსო მეგობარო!..

მე ტარიელ ფუტკარაძისაგან ისეთი და იმდენი რამ ვისწავლე, რასაც ახლა ენით ვერ გადმოვცემ, რადგან ყველა სიტყვა უძლურია ამ აზრის გადმოსაცემად, ეს უნდა შეიგრძნო, ამან სული უნდა განგინმინდოს, გული გაგიტოს და ცხოვრების ნათელი გზა გიჩვენოს!..

დღეს კი, ნაძალადეგ ღიმინთან ერთად გული საშინლად მწყდება, მწყდება, რადგან ეს ამბები მოულოდნელად ისტორიული წარსულის საკუთრებად გადაექცნენ, იმ წარსულისა, მუდამ თანსატარებელ უბის ნიგნაკს რომ ჰგავს, გულის ჯიბეში მტვრისაგან სახელდახელოდ განმენდილი რომ უნდა გეღოს!

ამ და კიდევ ბევრი უთქმელი ამბის შემდეგ, აბა, როგორ წამიყვანდა ტაო-კლარჯეთში? ან მე რატომ მიკვირდა, რომ არ მიყვავდი?..

ბატონი ტარიელი ყოველი ექპედიციის დასრულებისას, თავის

ფეისბუქგვერდზე სამხრეთ საქართველოში დაუვინყარი მოგზაურობის ამსახველ ძალზედ საინტერესო ფოტო-კოლაჟს აქვეყნებდა. როდესაც პირველად ვნახე „არტანუჯის“ ციხეზე ისტორიული გზის მეშვეობით ასვლის კადრები, შიშისაგან გულმა რეჩხი მიყო და იმავე წამს ჩემი „წყენა“ მაღლიერების გრძობამ ჩანაცვლა, რადგანაც, როგორც იქნა, ჩემივე დასმულ კითხვას მევე გავეცი პასუხი:

- და, მაინც, რატომ არ წამიყვანა?
- მან მე მოსალოდნელ ხიფათს გადამარჩინა!

დასასრულს, კიდევ ერთი ამბავი მინდა მოგიყვებო დაუვინყარი ბატონი ტარიელის შესახებ. სალექციო კურსით გათვალისწინებული ახალი მასალის ახსნის დროს იგი მთელს ჯგუფს ამგვარ კითხვას გვისვამდა:

„შენი ჭკუით“?

ყველას აზრს მოისმენდა, ბოლოს თვითონ გვეტყოდა. და, აქ, დანახებით მინდა აღვნიშნო, რომ მის ვერცერთ კითხვას სწორი პასუხი ვერ გავეცი... მისი საგამოცდო ბილეთები იმითაც იყო გამორჩეული, რომ იქ ბოლო (მესამე) საკითხად ყოველთვის შეხვდებოდათ ასეთ საკითხს – „სტუდენტის თვალსაზრისი (გაამყარეთ მოსაზრება თქვენეული არგუმენტებით)“. სულ გვიმეორებდა, რომ „არგუმენტაციის გარეშე წამოყენებულ ჰიპოთეზას მეცნიერული საფუძველი არ გააჩნდა“, ხოლო თავად გახლდათ ამ ჭეშმარიტი იდეის ჭეშმარიტად დამადასტურებელი ცოცხალი მაგალითი. ჩვენი ტარიელი ანალიტიკურ აზროვნებას გვასწავლიდა, გვზრდიდა მომავალ მეცნიერებად, რაც, ვფიქრობ, ლექტორის უპირველესი მოვალეობაა!

ტარიელ ფუტკარაძე არ ჰგავდა სხვა ლექტორებს!!!

ახლა კი, მე გკითხავ, შენ, ჩემო მკითხველო:

როგორი ადამიანია ტარიელ ფუტკარაძე, შენი ჭკუით?..

ტარიელ ფუტკარაძე ის გამორჩეული პიროვნება გახლდათ, ვინც დაუნდობელ სიკვდილს თვალეში ჩახედა და უშიშრად განუცხადა: წამიყვანე? და, მაინც, ვერ წამიყვანე!!!

თეა თათენაშვილი

***

პროფესორი ტარიელ ფუტკარაძე, უპირველესად, იყო ქართველი კაცის ეტალონი, იყო უაღრესად დიდი პატრიოტი, მებრძოლი სულის ადამიანი, ქართველოლოგიის დიდი გულშემატკივარი. ვერ წარმოვიდგენდი, რომ მას ვირუსი მოერეოდა. ძალიან მიჭირს მასზე მოგონებით საუბარი.

დოქტორანტურის პირველი კურსი... ყოველ შაბათს შემართებით მივრბოდი ბატონი ტარიელის ლექციებზე. მისგან ვგრძობდით დიდ სიყვარულს, მონიწებას. არ დამავინყდება ბოლო ლექცია, როდესაც დიდი სიყვარულით დავემშვიდობეთ. „რა ხდება აქ? არაფერი, აქ გულია და სიყვარული“. ჩემი ყველა თანაკურსელი მიხვდება და გაიხსენებს იმ დღეს და ბატონი ტარიელის ამ სიტყვებს. ამით არ დამთავრებულა ჩვენი ურთიერთობები. სადაც უნდა შევხვედროდით, განსაკუთრებული ყურადღებით გვათამამებდა. არ მეგონა, თუ ასე გამიჭირდებოდა დღეს ამ მოგონების დანერა. საოცარია, თავისი სტუდენტებისგან ამდენი ტკბილი მოგონება, სიყვარულით სავსე სიტყვები... მის ფეისბუქგვერდზე მაღლიერი სტუდენტების ცრემლიანი სტატუსები...

მადლობა, ბატონო ტარიელ, ამ ლამაზი მოგონებებისათვის. მეამაყება, რომ გიცნობდით, მეამაყება, რომ ვიყავი თქვენი სტუდენტი.

უკანასკნელი შეხვედრა

გვიანი შუადღე... სანგუ სტუდენტებისაგან თითქმის დაცლილი იყო, ირგვლივ მყუდროება სუფევდა, ქართველოლოგიის ცენტრში, როგორც ყოველთვის, ბატონი ტარიელი და სოფო დამხვდნენ, ბატონი ტარიელი – ჩვეული ენერგიითა და უკეთილშობილესი ღიმილით, დიდი ხანია არ მინახავს... იგი მეკითხება ჩემს სამომავლო გეგმებზე და, შიგადაშიგ, რჩევებსაც არ იზარებს. რას ვიფიქრებდი იმ დღეს, თუ ეს იქნებოდა ჩვენი უკანასკნელი შეხვედრა და საუბარი?! დღეს კი, როდესაც იმ დღეს ვიხსენებ, ჩემთვის იგი სიმბოლურ დატვირთვას იძენს. ეს ლიტონი სიტყვები არაა, სწორედ ამ შეხვედრამ განაპირობა ის, რომ კალამი ამელო და ამ მოგონების დაწერა „გამებედა“, ახლა, როდესაც ვწერ, სიუჟეტური თანმიმდევრობით თვალწინ მიდგება ის დღე, მისი სახე, მოძრაობა-გამომეტყველება...

ბატონი ტარიელი კომპიუტერთან მუშაობდა და პარალელურად მე მესაუბრებოდა, ბუნებრივია, მის მოპირდაპირედ მჯდომი ვერ ვხედავდი რას აკეთებდა. უეცრად თავისთან მიხმო, მონიტორს რომ შევხედე, ძველი ფოტოები დავინახე, რომელზეც ახალგაზრდა და თმახუჭუჭა ბატონი ტარიელი უმალ ამოვიცანი. სწორედ ეს ფოტოები გახდა საუბრის თემის შეცვლის მიზეზი. იგი საუბრობდა წარსულსა და თავის ახალგაზრდობაზე, იხსენებდა სტუდენტობის წლებს. საუბრის დროს ისეთი განცდა მეუფლებოდა, თითქოს იგი მთელი ამ პერიოდის განმავლობაში ფოტოებსა და ჩვენს მიღმა, იმ დროში იყო გადასული და, რაზეც საუბრობდა, ყველაფერს ხელახლა გრძნობდა და განიცდიდა. საუბარი წარსულზე, რომლის ინსპირაციაც ეს ფოტოები გამხდარიყვნენ, საკმაოდ დიდი ხანი გაგრძელდა. მან რამდენჯერმე სიამაყით გაიმეორა: „ასაკის მატება, გარემო და სხვა ფაქტორები, ხშირად, დიდ ზეგავლენას ახდენს ადამიანის ცხოვრების წესზე, ღირებულებებსა და მიზნებზე. მე კი რა პრინციპები და ღირებულებებიც მექონდა ახალგაზრდობაში, რა მიზნებსაც ვემსახურებოდი, დრომ და გარემომ ვერ შეცვალა. დღესაც ისევე ვფიქრობ – როგორც მაშინ, რისიც მჯეროდა და მწამდა – იგივე მწამს და მჯერა“. ამ სიტყვებს რომ ვისმენდი და ვუყურებდი მის გამომეტყველებას,

ვრწმუნდებოდი, რომ ნამდვილად გულწრფელად საუბრობდა. შინაგანად მართლაც იგივე ადამიანი იყო, რომელსაც რამდენიმე წუთის წინ ფოტოზე ვუყურებდით. დროს მხოლოდ ვიზუალურად შეეცვალა იგი: შავი და ხუჭუჭა თმის ნაცვლად ახლა თეთრი ჰქონდა თმა და იჯდა შუახნის კაცი – ამაყი თავისი გავლილი გზით, წინ კიდევ ახალი გეგმებითა და მიზნებით, მაგრამ...

მშვიდობით!

ჩვენო ბატონო ტარიელ, მშვიდობით!

როგორი ძნელია ამ სიტყვების თქმა, მაგრამ...

გამილია... გაჟულია...

საკუთარ თავზე თუ არ გამოგვიცდია, სხვისი მონაცოლით მაინც გვეცოდინება, როგორი შიშის განცდაა, შეხვიდე ზღვაში, როცა ცურვა არ იცი. ერთია შიში, რომელსაც განიცდი და მეორე ის დაბნეულობა, რასაც ეს შიში იწვევს. მეც ზუსტად ამ განცდებით შევალე პირველად უნივერსიტეტის კარი და პირველიც ის დავინახე. იმ წუთიდან მეზღვაური მაშველივით, მფარველ ანგელოზად მომევლინა (პარადოქსია, ვწერ და ამ წერაში მახსენდება, როგორ უყვარდა ზღვა. ჩემს თავს ვეკითხები: რატომ დავინწყე წერა ზღვაში შესული ადამიანის მაგალითით? ... პასუხი არ მაქვს.)

ამოუხსენლი ადამიანი იყო, საოცრებების ზღვას ქმნიდა. არასოდეს არავისთვის მითქვამს და ახლა ვიტყვი, რომ ეს ადამიანი იქცა თავის დროზე ჩემს ყველაზე დიდ მოტივაციად. საკონცერტო დარბაზში მჯდომი მაყურებელივით ვადევნებდი თვალს მის ცხოვრებას და ვერასოდეს ვპოულობდი პასუხს კითხვაზე: როდის ასწრებდა დასვენებას?! ან, თუ ისვენებდა საერთოდ?! საბოლოოდ ისეთ ალტაცებას იწვევდა ეს ყველაფერი ჩემში, რომ შაბლონად, მაგალითივით დავიდე მისი ცხოვრების სტილი წინ და მეც მთლიანად ამ სტილში დავგეგმე ჩემი ცხოვრება. პირველად მეგობარმა რომ მითხრა: გაცოცხლებდი ვარ, ამდენ რამეს ერთად როგორ ასწრებო? მაშინ ყველაზე ბედნიერი ადამიანი ვიყავი, მივხვდი, სწორ გზაზე ვიდექი ჩემი ჩანაფიქრის განსახორციელებლად.

გამოგიტყდებით და არავის მიმართ არ მქონია ისეთი რიდის განცდა, როგორც მასთან, თვალეხს ძლივს ვუსწორებდი ხოლმე, ისიც იმიტომ, რომ გარდა ლექტორისა, ძალიან კარგი მეგობარი იყო და თვითონ არ მოგცემდა უფლებას თავდახრილი მდგარიყავი მის წინ. მას შეეძლო ყველა ადამიანზე ახლოს მოსულიყო შენს სულთან, შენს პრობლემებთან, ბედნიერებასთან, განცდებთან, შემდეგ დაემშვიდებინე, იმედებით აევისე, მოტივაცია დაებრუნებინა, ან გაეძლიერებინა, რწმენა ჩაესახა შენთვის. ცრემლი მომდის და მეღიმება, როცა ამას ვწერ, მაგრამ მხოლოდ მას შეეძლო ისეთი რწმენით ავევისე, რომ შეუძლებელს შევჭიდებოდი და შემდეგში რეალობად მექცია ეს ყოველივე ჩემს ცხოვრებაში. ყველა შეხვედრისას, მისალმების შედეგ მთავარი და უცვლელი

კითხვა უნდა დაესვა, რომელიც მე ყველაზე მეტად მიყვარდა: „რა ხდება შენს სამყაროში?“

რამდენიმე მნიშვნელოვან წარმატებას მისი თანადგომით მივალწიე. მოსვენებას არ მოგცემდა, თუ გაიგებდა, რამე კონფერენცია იგეგმებოდა და შენ მონაწილეობას არ იღებდი. დაგიჯდებოდა და ცოტა ნაწყენი ტონით გამოგკითხავდა მიზეზებს, შემდეგ დაგინწყებდა ახსნას, რამდენად მნიშვნელოვანი იქნებოდა შენთვის ეს ყოველივე სამომავლოდ და ბოლოს მაინც დაგითანხმებდა მონაწილეობაზე. 3 წელი ისე გავიდა, რომ ყველაზე მეტად მისი იმედი მქონდა, ვიცოდი, ყველა პრობლემის მოგვარებაში დამეხმარებოდა. მეოთხე წელს, არ გაგიკვირდებათ და, მე ის ავირჩიე ჩემი საბაკალავრო ნაშრომის ხელმძღვანელად. ორივემ ბევრი ვიშრომეთ და წლის ბოლოს ისეთი შედეგი მივიღეთ, როგორც გვინდოდა. მაშინ ზუსტად ასე ვამბობდი ჩემზე და მასზე და ახლაც იგივეს გავიმეორებ: „მიხაროდა და უხაროდა“.

ის იყო ადამიანი, ვინც ცხოვრებაში ყველაზე მნიშვნელოვანის და დაუვიწყარის ნახვის შესაძლებლობა მომანიჭა. 2019 წელს მან დაგეგმა ექსპედიცია ტაო-კლარჯეთში, რომლის მთავარი ხელმძღვანელიც თვითონ იყო და მე მერგო პატივი ვყოფილიყავი ამ ექსპედიციის ერთ-ერთი წევრი. 3 წელი გავიდა მას შემდეგ და ახლაც არ შემიძლია გადმოვცე სიტყვებით ის დაუვიწყარი დღეები და შთაბეჭდილებები, რომელიც ამ ექსპედიციის და ჩემი ცხოვრების ათ საუკეთესო დღეს უკავშირდება. მან შეძლო და ისეთი თვალით დამანახა ყველაფერი, რომ სულ ვამბობ, მთელი ცხოვრების მანძილზე, ყოველწლიურადაც რომ შემძლებოდა ტაო-კლარჯეთის მონახულება ასეთი განცდებით, ასეთი ფიქრებით, ვერასოდეს ვერ ვნახავდი, როგორც მაშინ – იმ 10 დღის მანძილზე შევძელი.

ბევრი მოგონება დამიგროვდა ბატონ ტარიელთან ურთიერთობის მანძილზე, ყველა მეძვირფასება და ისე მესაკუთრება, რომ თავს ვერ ვაძლევ უფლებას, საჯაროდ მოგყვე ყველაფერი. სჯობს, ისევ სკივრში შევინახო, რომელშიც ერთად ვაგროვებდით ამ მოგონებებს.

2020 წელი, დეკემბერი.

სასაცილოდ არ მყოფნის მისი ცუდად ყოფნა. მეც მჯერა და ყველას ვეუბნები, რომ ტარიელი, რომელსაც მე ვიცნობ, აუცილებლად გამოჯანმრთელდება. მისი დამმარცხებელი არაფერი

არსებობს. გონებაში ვაწყობ გეგმებს, საავადმყოფოდან რომ გამონერენ, როგორი დახვედრა მოვუწყვით.

2021 წელი, იანვარი.

ველარ გამილიმებს... ვერც ჩემს გალიმებას დაინახავს...

ჩემო ძვირფასო მასწავლებლო, მეგობარო, თქვენი საქმის უბადლო მცოდნე, ჩვენი ქვეყნის უდიდესო პატრიოტო და გულ-შემატკივარო, უდიდესი მადლობა, რომ არსებობდით ჩემს ცხოვრებაში. პირობას გაძლევთ, არ გადავუხვევ იმ გზას, რომელზეც ერთად მოვდიოდით ამ დრომდე.

დუდი კვალაშვილი

***

ბატონი ტარიელი უნივერსიტეტში სწავლის დროს გავიცანი და იგი ჩემს უფროს მეგობრად იქცა. ტარიელისთვის ამოსავალი იყო სტუდენტებთან ჯანსაღი და გულწრფელი ურთიერთობები, რაც არაჩვეულებრივად გამოსდიოდა. ბავშვებთან მეგობრობისას მისთვის არასდროს ყოფილა საზომი უფროს-უმცროსობა, ის ჩვენი ტოლ-სწორი იყო და ამიტომაც შეგვაყვარა ასე გამორჩეულად თავი. „ჩემი შვილების ველში ხართ“-ო, გვეტყოდა. აი, ამ პასუხისმგებლობითა და დამოკიდებულებით გვიდგებოდა.

თანამედროვე პროფესორ-მასწავლებელთა რიგებში, ვისთანაც კი მისწავლია, ტარიელი ის იშვიათი გამონაკლისია, რომელსაც სტუდენტების საწინააღმდეგო შეხედულებები, არათუ უხერხულობას უქმნიდა ან აღიზიანებდა, პირიქით – გულწრფელ სიხარულს ჰგვრდა. ლექციებზე მსჯელობისას მუდმივად გვაქეზებდა, კარგად დაფიქრებულყოფით, სანამ რაიმე საკითხთან დაკავშირებით მის დასაბუთებულ და ფაქტებით გამყარებულ მეცნიერულ დასკვნას უპირობოდ გავიზიარებდით და მოუთმენლად ელოდა ჩვენს კონტრარგუმენტებს. ყველანაირ პირობას გვიქმნიდა საიმისოდ, რომ ამ მიმართულებით თამამები და თავისუფლები ვყოფილიყავით.

სტუდენტების იდეებისთვის მხრის აბმას ტარიელს ვერავინ ასწრებდა. დანყებული უნივერსიტეტის გიტარის კლუბიდან, კინო-კლუბით დასრულებული და კიდევ ვინ მოთვლის, რამდენი შემოქმედებითი ღონისძიება დაგვიგეგმავს ბავშვებს – ტარიელი მუდამ მამასავით გვმფარველობდა და თავს გვევლებოდა. სწორედ ტარიელი იყო სულის ჩამდგმელი ჩვენი საოცარი ექსკურსიებისა და ექსპედიციებისა, დღემდე განსაკუთრებული სიყვარულითა და შთაბეჭდილებებით რომ ვისხენებთ.

ტარიელის პიროვნება ჩემთვის მუდამ დარჩება საზომად იმისა, თუ როგორია იყო საუკეთესო მეუღლე, სანიმუშო მამა, ულატო მეგობარი, საკუთარ საქმეზე უკიდევანოდ შეყვარებული, ჭეშმარიტი პროფესიონალი და, რაც მთავარია – ნამდვილი მამულიშვილი.

***

ბატონო ტარიელ, მიხარია, რომ გიცნობდით, მეტიც, ჩემი (ჩვენი) მასწავლებელი იყავით და პროფესიის საინტერესო და ახალგაზრდობის მეგობრული კარი თქვენთან ერთად შევადეთ. თქვენი საგულისხმო დაკვირვებები ქართულ ენაზე ჩვენც გვა-თამამებდა და ენის ორგანიზმის სიცოცხლისუნარიანობაზე, მის მარადიულ და ცვალებად ფენომენზე გვაფიქრებდა. ენა აღარ წარმოადგენდა ჩვენთვის მხოლოდ გრამატიკას, თავისი წესებითა და ჩარჩოებით, არა, ეს უკვე ენის ერთ მხარეს ექცეოდა, მეორე კი, ალბათ უფრო არსებით და არადვილად მისაწვდომად გვევლი-ნებოდა – თავისუფალი ენა – უამრავი საკუთრივარქაული, თუ დიალექტური ვარიანტობრივი შენაკადით. და თქვენ გიყვარდათ ეს ენა, სამშობლო და გიყვარდით ჩვენ, თქვენი სტუდენტები – ახალი ქართველობა, რომელსაც თქვენი გზა უნდა გაეგრძელებინა...

დაუვიწყარია ჩვენი ექსპედიციები, სადაც თქვენი თაოსნობითა და თქვენთან ერთად მოვიარეთ ჩვენი ქვეყნის კუთხე-კუნჭულები, ვიმუშავეთ ველზე და სიყვარულით ვაკვირდებოდით ადგილობრივ მეტყველებასა თუ ადამიანებს, რომელთაც, თავის მხრივ, სიტბო-თი და გულისხმიერად მიგვიღეს. ასე გინდოდათ ჩვენი გაზრდა, ერთმანეთთან და სამშობლოსთან შეზრდა.

ყოველთვის მემახსოვრება ენერგიით სავსე თქვენი პიროვნება ჩვენი უნივერსიტეტის ნათელ დერეფანში სწრაფი ნაბიჯით, საქ-მიანად მოსიარულე, ხანაც გულითადად მობაასე. დაგვაკლდებით. თუმცა, იმედი მაქვს, თქვენი სული ახლა განისვენებს დამამწვრა-ლი აქაური ყოველდღიური ბრძოლით.

გმადლობთ, ბატონო ტარიელ!

ქძენება ბატონი ტარიელის უკვდავ სულს...

***

ახლა ჩირუხში უხვი ნისლია,
აღარ ნავარდობს ქარი ჩვეული,
დაძრწის სიცოცხლეს დახარბებული,
უკვდავი სული – გამორჩეული.

ჩირუხში ახლა საქართველოა,
ყველა ერთისთვის მუშტად ქცეული,
როგორც სამშობლოს სადარაჯოზე,
ერთი ყველასთვის იყო სხეული...

***

ადამიანი რომ გარდაიცვლება, ალბათ, პირველ რიგში, გვახსენდება მისი გაცნობის დღე. კარგად მახსოვს ეს დღე. აუდიტორიაში შემოვიდა „ზედმეტად ცოცხალი“ ადამიანი, რომელსაც ვიცოდი, ვერ დავემალებოდი. პირველივე ლექციაზე მივხვდი, რომ საქმე გვექონდა ენერგიულ, თავისი პროფესიის, საქმის მოყვარულ ადამიანთან. ბატონ ტარიელს უყვარდა საუბარი, სხვადასხვა საკითხზე ყველას აზრის გაგება, შეჯამება და, თითქოს, ამით რაღაც ახალს ქმნიდა კიდეც. განსაკუთრებით მომწონდა, ზმნებს რომ ვარჩევდით სერიებისა და მნკრივების მიხედვით და ვხედავდი, რომ მართლაც სიამოვნებდა მას ეს პროცესი. არასოდეს მიგრძენია მისგან დაზარება, უყურადღებობა. არაერთხელ უთქვამს ჩვენთვის: „თქვენ ხართ ჩემი შვილები“. თავიდან ეს უბრალოდ თბილ სიტყვებად მივიღე, თუმცა შემდეგ დავრწმუნდი მისი ნათქვამის გულწრფელობაში. როცა ჩავაბარე უნივერსიტეტში, ერთი დიდი პრობლემა მქონდა და ამის შესახებ მანაც იცოდა. თვეები იყო გასული და ერთხელ ლექციაზე შესვლამდე დამინახა დერეფანში, მოვიდა ჩემთან, მკითხა როგორ ვიყავი, პრობლემაზე შემეკითხა. გამიკვირდა, ამდენი საქმის და სტუდენტების გადამკიდეს რომ ახსოვდა რიგითი სტუდენტის დარდი. მაშინ გავიფიქრე, რომ მისი სიტყვები უბრალოდ სიტყვები არ იყო.

მასზე ცოცხალი სხივი არ მეგულებოდა უნივერსიტეტში... სულ გვეხმარებოდა სტუდენტებს და ჩვენს მხარეს იჭერდა, ამიტომ ყოველთვის დიდი იმედი იყო ჩვენთვის. მისი დახმარებით ვიყავი პირველად ექსკურსიაზე და ხევსურეთში გატარებულმა დღეებმა კარგად დამანახეს მისი ენერგიულობა. მახსოვს, აბუდელაურის ტბასთან ქანცგანყვეტილები მივედით, მაგრამ ბატონ ტარიელს დაღლა საერთოდ არ ეტყობოდა. ვერ ვიჯერებდი, თმაში ჭალარაშერეული, შუახნის კაცი, ახალგაზრდებზე ბევრად ენერგიული რომ იყო. მას უყვარდა თავისი სამშობლო და ეს სიყვარული, ერთგულება საკუთარი საქმით, პროფესიით გამოხატა. მან უამრავ სტუდენტს უჩვენა გზა.

მასწავლებლები ჩვენს ცხოვრებაში დიდ როლს ასრულებენ და მათი დაფასება აუცილებელიც კია. მე არ ვიცი, რას მივალწევ

ცხოვრებაში, შეიძლება ვერც ვერაფერს მივალწიო, რადგან, გარდა პრობლემებისა, ათასი ინტერესია. თუმცა, მცირედ დაფასებას, ალბათ, იმით გამოვხატავ, რომ ვეცდები იმაზე კარგი გავხდე, ვიდრე ამ წამს ვარ. მე ვამაყობ იმით, რომ მისი სტუდენტი მქვია. და, რაც არ უნდა ბანალურად ყლერდეს, მჯერა, რომ ოდესმე ისევე შევხვდები ჩემს ლექტორს და ისევე ჩამიტარებს ლექციას.

***

მოგეხსენებათ, როგორ გარემოშიც მოგვინია სწავლის დაწყება. თავიდან მეც და ჩემი ჯგუფელებიც ცოტა შეშფოთებულნი, აღელვებულნი და გაურკვეველობაში ვიყავით, მაგრამ პირველივე ლექციიდან ეს დიდი შფოთვა და ღელვა მოგვეხსნა თითოეულ ჩვენგანს.

ბატონი ტარიელი ისე შეგვხვდა ყველას, გეგონებოდათ, წლების ურთიერთობა გვექონდა ერთმანეთთან. პირველივე დღიდან მესმოდა ფრაზა: „თუ რამე დაგჭირდეთ, დამირეკეთ, მომწერეთ, მე თქვენს გვერდით ვარ“. სულ გვიმეორებდა, რომ თბილისში ჩავიდოდით თუ არა, წაგვიყვანდა ექსკურსიაზე, ჩავატარებდით ლექციას გარეთ, საინტერესო გარემოში. ყოველთვის ცდილობდა ჩვენს გახალისებას, სტიმულს გვაძლევდა. ონლაინსწავლას ხალისს და აზრს მატებდა. ძალიან ცოტა დრო გვექონდა, სამწუხაროდ, რომ უკეთ გაგვეცნო ერთმანეთი, მაგრამ სიამოვნებით ვიხსენებ იმ ყოველივე წამს, რაც ერთად გავატარეთ.

ძალიან მენატრებით, ბატონო ტარიელ! მენატრება თქვენი საინტერესო ლექციები!

* * *

რთულ სიტუაციაში მოგვინია სწავლის დაწყება და ძალიან დაბნეულები, შეშინებულები და აღელვებულებიც ვიყავით. არ ვიცოდით, რა როგორ იქნებოდა, ვინ გაგვარკვევდა იმ ყოველივეში, რაც უნდა გაგვეკეთებინა, რა როგორ მოხდებოდა და ა.შ. თუმცა, იმ დღიდან, როდესაც ბატონი ტარიელის ლექციაზე შევედით, გავიცანით და გაგვესაუბრა, შიშის გრძობა გაქრა, რადგან თბილად და მეგობრულად გვესაუბრებოდა. თავი ისე ვიგრძენით, თითქოს მთელი ცხოვრება ვიცნობდით. ყოველთვის გვეუბნებოდა, რომ რაშიც არ უნდა დაგჭირდეთ დახმარება, მომმართეთ, მე დამირეკეთ. უდიდეს სტიმულს გვაძლევდა სწავლისას. ბევრ საინტერესო ექსკურსიას გვპირდებოდა; გვეუბნებოდა, რომ, როდესაც ეს ეპიდემიოლოგიური სიტუაცია მონესრიგდება და ჩვეულ ცხოვრებას დავუბრუნდებით, უამრავ საინტერესო ადგილს მოვინახულებთო. თუმცა...

ბატონი ტარიელი განსაკუთრებული და ყველასგან განსხვავებული ადამიანი იყო. ყოველთვის ვიამაყებ იმით, რომ მე მისი სტუდენტი მერქვა. ძალიან დიდი ადგილი დაიკავა მან ჩვენს გულეში და ასე იქნება მუდამ!

ძალიან გვიყვარხართ და მოგვენატრებით, ჩვენო უფროსო მეგობარო.

***

ძალიან მძიმე და წარმოუდგენელია ჩემთვის ამ ტექსტზე მუშაობა. დიდი ხანი ვცდილობდი დავმჯდარიყავი, დამეწყო, მაგრამ რაღაც ძალა მაბრკოლებდა, ხელს მიშლიდა. ალბათ, არ მინდა რეალობას შევეგეუო, ალბათ, არ მინდა ყველაფერს თავისი სახელი დავარქვა.

ის ძალა და ენერგია, რაც ბატონ ტარიელთან ურთიერთობამ გვისახსოვრა, არ დაკარგულა, კვლავ დიდხანს გაყვება თითოეული ჩვენგანის ცხოვრებას ლაიტმოტივად. ის იყო ადამიანი, რომელსაც ძალიან უყვარდა თავისი საქმე, სამშობლო და ვუყვარდით ჩვენ – სტუდენტები; ამას მუდმივად ვგრძნობდით საქმიდან, სიტყვიდან გამომდინარე; იყო ყოველთვის ჩვენთან და ჩვენი აზრის სადარაჯოზე. მსგავსი დამოკიდებულება ძალიან იშვიათი და, ამავდროულად, მნიშვნელოვანია ადამიანის განვითარებისთვის, პიროვნებად ჩამოყალიბებისთვის. ის გვარწმუნებდა, რომ ვიყავით საუკეთესოები, რომ სწორედ ჩვენ შევცვლიდით ბევრ რამეს უკეთესობისკენ.

სულ გვეუბნებოდა, რომ ყოველ წელს უფრო და უფრო კარგ თაობასთან ჰქონდა შეხება. ლექტორის ასეთი დამოკიდებულება ძალიან ბევრს ნიშნავს 20, 21 წლის ახალგაზრდისთვის.

ცალკე გასახსენებელია ჩვენი ექსპედიციები. თავდაუზოგავად იბრძოდა, რომ მაქსიმალური მიგველო საუნივერსიტეტო სივრცეში; მიგველო ის მთავარი, რაც სიცოცხლის ბოლომდე საგზლად გაგვყვებოდა. ასეც მოხდა. წლები გავიდა, ზოგმა პროფესია შევიცვალეთ, ზოგმაც სამშობლო დროებით დავტოვეთ, მაგრამ მის მიერ ნაჩუქარი და დანახული ჩვენი წილი საქართველო ყველას გულით დავგაქვს. ეს ფასდაუდებელი და ძვირფასი განძია, რისი კეთებაც ათასიდან ერთ მასწავლებელს თუ შეუძლია. სწორედ ასეთი იყო ჩვენი ბატონი ტარიელი, მას შეეძლო განსაკუთრებული როლი ეთამაშა ახალგაზრდების ცხოვრებაში, მას შეეძლო და შეეძლო კიდევ ჩვენი სტუდენტური წლების გაფერადება.

მადლობა, არაჩვეულებრივი ოთხი წლისთვის, ბატონო ტარიელ, მადლობა, რომ გვექონდა თქვენთან ურთიერთობის ბედნიერება, მადლობა ჩემი წილი საქართველოსთვის, რომელიც თქვენი დამსახურებით სულ სხვანაირად აღმოვაჩინე და დავინახე, მარადიული იყოს ხსენება თქვენი, გვიყვარხართ!

მოტივაციის უპრატი წყარო

2016 წელი, ქართული უნივერსიტეტი, პირველი კურსი: ბევრი, ძალიან ბევრი და შემოდგომასავით ნაირფერი ემოციის განცდა სექტემბრის თვეში დაიწყო... ის დღეც დადგა, როდესაც ერთ-ერთი საგნის ლექცია უნდა წაეკითხა ბატონ ტარიელ ფუტკარაძეს. ყველა გაჩუმებული ისმენდა ფონეტიკის ლექციას, პირადად მე ვაკვირდებოდი თითოეულ ბგერას, ბგერის წარმოქმნის ადგილს... მაშინ ბატონმა ტარიელმა აშკარად შეამჩნია, რომ თვალს არ ვაშორებდი და დიდი დაკვირვებით ვუსმენდი, მერე მოტრიალდა და იკითხა: ენათმეცნიერების მიმართულებით სწავლის გაგრძელებას ვინ აპირებსო?! მე, ენათმეცნიერებაზე შეყვარებულმა სტუდენტმა, მაშინვე აღვნიშნე, რომ მინდოდა ამ მიმართულებით სწავლის გაგრძელება; შემდეგ დამიბარა ქართველოლოგიის ცენტრში, სადაც ვისაუბრეთ ენათმეცნიერებაზე და, ზოგადად, ჩემს არჩევანზე ... (მაშინ გავიცანი, როგორც ლექტორი, რომელსაც ძალიან უყვარდა თავისი მშობლიური ენა). შემდეგ იყო მორფოლოგიის (ზმნა) ლექციები, რომელმაც უდიდესი ინტერესი გამოიწვია, ისე საინტერესოდ ხსნიდა თითოეულ ლექციას, იმდენ მაგალითს მოიყვანდა და ისეთ ანალიზს გააკეთებდა, ფაქტობრივად, უკვე ნასწავლიც გქონდა სამომავლო სემინარისთვის. ბატონი ტარიელი ყოველ ლექციაზე ამომწურავად ითხოვდა პასუხს თავისივე დასმულ შეკითხვაზე. ის ყოველთვის ამბობდა: „გაეცანით სხვადასხვა მეცნიერის აზრს, გაიაზრეთ, დაფიქრდით და შემდეგ თქვენი აზრი გამოთქვით, რატომ ფიქრობთ ასე?!“ ყოველთვის ცდილობდა, მაქსიმალურად გადმოეცა ცოდნა, სტუდენტებს მეტი გაეგოთ კონკრეტულ საკითხზე და ბუნდოვანი არ ყოფილიყო...

ბატონი ტარიელი უდიდესი ენერგიის მქონე პიროვნება გახლდათ. მახსოვს, ხევსურეთში, ექსკურსიაზე სტუდენტები სიარულისგან უკვე დაღლილები მივუყვებოდით გზას, ბატონი ტარიელი კი ძალიან სწრაფად და დაუღალავად გადადიოდა სხვადასხვა ამალეებულ ადგილზე, ზოგჯერ გორაზეც და ჩამოგვძახოდა – „არ დაიშალოთ, დროულად, ფეხს აუჩქარეთო“... იმ მზიან დღეს მივდიოდით გზაზე, რომელსაც აბუდელაურის ფერად ტბებამდე მიყვავდით, გზაში ბევრი ფოტოც გადავიღეთ და როცა უკვე

ავედით ტბებთან – თვალისმომჭრელ თეთრ, მკაცრ და დახვეწილ ბუნებაში, შევისვენეთ და იქ მისვლა, ბუნებრივია, აღვნიშნეთ...

მთელი ჩემი სტუდენტობის მანძილზე ბატონი ტარიელისგან დიდ მოტივაციას ვიღებდი, ამასთან, საქმის სიყვარულს, ერთგულებასა და თავდაუზოგავ შრომას ვსწავლობდი. მან ძალიან დიდი გავლენა მოახდინა ჩემზე, როგორც თავისი საქმის პროფესიონალმა (და არამარტო), ფაქტობრივად, ჩემს გულში ის ნაპერწკალი გააღვივა, რომელიც ენათმეცნიერების სიყვარულს სჭირდება. ასეა, იგი იყო უდიდესი მოტივატორი, ხშირად მეტყოდა კონკრეტულ საკითხზე ისეთ სიტყვებს, წინადადებებს, რომელთა მოსმენის შემდეგ დაბრკოლება, ან დაღლა თუ არსებობდა – მავინწყებოდა ... ასე მოხდა მაშინაც – 2018 წლის აპრილში, როდესაც ქუთაისში, აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტში გაიმართა სტუდენტთა საუნივერსიტეტაშორისო კონფერენცია ქართულ ენაში. ქუთაისში წასვლამდე გადმომცა დასამუშავებელი თემა, მირჩია წიგნები და მეც დიდი სიამოვნებით დავიწყე წერა... სანამ, დილის 10 საათზე (თუ სწორად მახსოვს), დაიწყებოდა კონფერენცია, საკონფერენციო დარბაზთან მიმაცილა, დამარიგა და შესვლამდე მითხრა – „ჩემი დასწრება აქ არ შეიძლება, სხვაგან ვარ შემფასებელი, აბა, შენ იცი, წარმატებები!“ და, მეც, ძალიან მშვიდად შევალე დარბაზის კარი... გამოსულს მითხრა: გავიგე კარგად წარგიდგენია თემა და ამის მოსმენას ისედაც ვაპირებდი მათგანო. ბუნებრივია, ძალიან გამახარა მისმა სიტყვებმა და მადლობაც გადავუხადე.

ყოველთვის გვერდით რომ ედგა თავის სტუდენტებსა თუ დოქტორანტებს, ეს უჩემოდაც გეცოდინებათ, ძალიან ყურადღებრიანი იყო სტუდენტების მიმართ. ასე იყო ნამდვილად!.. როდესაც ხედავდა მონდომებულ სტუდენტს, ხელს მაგრად ჩასჭიდებდა და გზას უკვალავდა თავისი სწორი დარიგებებით. ბატონი ტარიელი რომ მოტივაციის უშრეტი წყარო იყო, მის თითოეულ ლექციასზე და, ზოგადად, საუბრებში შევამჩნიე... ეს კიდევ მეტად ვირწმუნე საპატრიარქოს ქართულ უნივერსიტეტში 2019 წლის 14 აპრილს, როდესაც გაიმართა დისკუსია თემაზე: „საქართველოს სახელმწიფო ენა: თანამედროვეობა და გამოწვევები“.

ზოგადად, ძალიან მიჭირს მასზე საუბარი – არსებულ რეალობას თვალს ვერ ვუსწორებ(!), რადგან არ მინდა იმის დაჯერება,

რაც მოხდა... მისი სახით მისმა ოჯახმა, თითოეულმა კოლეგამ, მეგობარმა, სტუდენტმა და, რა თქმა უნდა, საქართველომ დაკარგა მზრუნველი ადამიანი, რომელიც პიროვნულ ღირებულებებს უდიდეს მნიშვნელობას ანიჭებდა...

მასზე ბევრის წერა შემიძლია, მაგრამ აქ ძირითად სათქმელს გადმოვიტან. მინდა აღვნიშნო, თუ როგორი იუმორის გრძნობა ჰქონდა. ერთი შეხედვით მკაცრი ჩანდა, მაგრამ როცა დავუახლოვდი, სულ სხვა კუთხით დავინახე. მახსოვს, ერთხელ ხუმრობით მითხრა: „ენათმეცნიერებას მარტო იმიტომ უნდა გაყვე, რომ ენათმეცნიერები დიდი ხანი ცოცხლობენ, აბა, გაიხსენე არნოლდ ჩიქობავას ან აკაკი შანიძის ასაკი?!“ უყვარდა იუმორის გრძნობის მქონე ადამიანები, კარგადაც ესმოდა მათი. ყოველთვის, როცა მისი ეს სიტყვები მახსენდება, ჟრუანტელი მივლის. რას წარმოვიდგენდი ენათმეცნიერების ისტორიაში ერთ-ერთი გამორჩეული მეცნიერის სიცოცხლე მხოლოდ 60 წლით რომ შემოიფარგლებოდა და მეტი – არა?! ძნელი და დაუჯერებელია, მწარე და რეალური...

ნამდვილად მქონდა ბედნიერება იმისა, რომ იგი ყოფილიყო ჩემი ლექტორი, შემდეგ – სადიპლომო ნაშრომის ხელმძღვანელი!

ბატონი ტარიელი – ადამიანი, რომელიც ყოველთვის მემახსოვრება და, რომელსაც არასოდეს დავივიწყებ(!), იყო საქართველოსა და ქართული ენის ერთგული, ერუდირებული პიროვნება, ნამდვილად დიდი ნიჭის პატრონი, უდიდესი ენერჯის მქონე, დიდი ენათმეცნიერი(!), რომლის შემოქმედება უმნიშვნელოვანეს ადგილს იკავებს ენათმეცნიერებაში; მისი შემოქმედება დაყრდნობილია მკაცრად გააანალიზებული მასალის საფუძველზე, რომელიც გაჯერებულია რეალური ფაქტებითა და ლოგიკური მოსაზრებებით.

ბატონი ტარიელ ფუტკარაძე მოტივაციის უშრეტი წყაროა, რომლის დინებაც, ვფიქრობ, არ შეწყდება...

მომონებაჲი ტარიელ ფუტკარაძეა

ტარიელ ფუტკარაძე და ისტორია... როგორ იგიველება ეს სიტყვები ერთმანეთთან. მან ხომ თავისი ეპოქალური ისტორია შექმნა, სადაც მთავარი გმირი თავად იყო. მე მაინც მგონია, რომ მას ყველაზე მეტად სამშობლო უყვარდა. მისი მზე წვავდა. საქართველოს კუთხეებში გაბნეულ მზის სხივებს კონებად აგროვებდა და მიღებულ სითბოსა და ენერგიას უშურველად აფრქვევდა... ასე იყო ტაო-კლარჯეთშიც, სადაც სტუდენტური ექსპედიციის მონაწილე მეც ვიყავი. განსაკუთრებულად მაშინ ვიგრძენი მისი დამოკიდებულება ქვეყნის ჩაკირული წარსული დიდებისა და მოქართულე ქართველების მიმართ. აქ გაგონილი „რაჯაი ხარ?“, „რა იჯები?“ მისთვის „ბევრი“ იყო. იმდენად ბევრი, რომ ამ ბევრის მონაწილე შენც უნდა ყოფილიყავი, შენც უნდა გეგრძნო და განგეცადა. საპირისპირო – „ცოტა“ მისთვის არ არსებობდა. ანდა, ცოტას როგორ დაიტევდა?!

ტარიელ ფუტკარაძე იმითაც იყო გამორჩეული ადამიანი, რომ ადამიანებთან ადამიანური ურთიერთობა შეეძლო. ერთდროულად იყო: ლმობიერი მამა და მკაცრი ხელმძღვანელი; მომთხოვნი მასწავლებელი და დიდი მეგობარი; დამრიგებელი და გზის გამკვალავი. სტუდენტებთან ურთიერთობის თავისი ხელწერა ჰქონდა. რა თქმა უნდა, მისეული...

პირველად მაშინ გავიცანი, როდესაც აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტში სამაგისტრო პროგრამაზე ჩავაბარე. ლექციაზე ჩვეული ქარიზმით შემოვიდა. სალექციო კურსის ჩატარების მანერით ცოტა დავიბენი... მისი საყვარელი ტაქტი იყო – კითხვების დასმით მიეყვანე ლოგიკურ პასუხამდე. თან, პასუხი – „არ ვიცი“ არ არსებობდა! ჰოდა, როგორ გინდოდა ბატონი ტარიელის კითხვებისათვის გაგეძლო?! თანდათან მივეჩვიე და გავითავისე ასეთი სტილი.

სამაგიეროდ, ვერაფრით გადავეჩვიე მის ხორციელად არარსებობას ამქვეყნად. ანდა, როგორ გადაეჩვიე კაცი?! როცა წარუშლელი კვალი დატოვა პიროვნული და პროფესიული ცხოვრებით... და მე, როგორც ერთ-ერთი ნამონაფარი, მის მიერ დატოვებულ ნაკვალევს მივუყვები და მჯერა, ეს გზა ჭეშმარიტებამდე აუცილებლად მიმიყვანს.

ჩემი ტარიელ ფუტკარაძე...

„ბატონო ტარიელ, წარმატებას თუ მივალწიე, თქვენი დამსახურება იქნება“. ეს ფრაზა რამდენიმე წლის წინ ვუთხარი ჩემი ცხოვრების მთავარ მასწავლებელს. მაშინ მან ასე მიპასუხა: „თუ“ ამოიღე, წარმატებას აუცილებლად უნდა მიალწიო“. საოცარი მოტივაციის მიცემა იცოდა თითოეული სტუდენტისთვის და მე ბედნიერი ვარ და ვმადლობ უფალს, რომ მისი მონაფე ვიყავი. მასთან გატარებული თითოეული წუთი ძალიან ძვირფასი და მნიშვნელოვანი იყო. „სხვანაირი“ ენერგია გემართავდა ყველას, ასე გვეგონა „მთებს გადავდგამდით“, არაფრის არ გვეშინოდა, რადგან ის იყო ჩვენი გზის მაჩვენებელი, მანათობელი ლამპარი და იმედის სხივი. ზოგჯერ ვფიქრობ, რომ არ ყოფილიყო ბატონი ტარიელი ჩემს ცხოვრებაში, როგორი ვიქნებოდი? ვეძებ პასუხს და ვერაფრით წარმოვიდგინე მის გარეშე ჩემი ცხოვრების არსებობა...

ბატონი ტარიელი ჩემი სამაგისტრო თემის ხელმძღვანელი იყო და ამ პერიოდში ხშირად ვეუბნებოდი, რომ არ ვარ მზად დავიცვა თემა, რომ ბევრი რამე არ ვიცი... გამამხნეველები პასუხი კი არასოდეს არ აყოვნებდა და უმალვე ისე შემოგიძახებდა, რომ შეუძლებელსაც კი შესაძლებლად დაგასახინებდა. მაშინ კი ასეთი რამ მითხრა: „ბევრი რამე მაშინ გეცოდინება, როცა ჩემი ასაკის იქნები“. ისეთი ფსიქოლოგიური და ადამიანური ტაქტით მოგვიდგებოდა ხოლმე, რომ დანებებაზე ვერც ვფიქრებდით მისი სტუდენტები! მას, სწორედაც რომ, ღვთაებრივი ძალა მართავდა, სხვა შემთხვევაში ვერ ავხსნი იმას, თუ როგორ შეეძლო ერთ პიროვნებას ამდენი რამ მოესწრო, ასე ჰყვარებოდათ ადამიანებს და წარუშლელი კვალი დაეტყო ყველაფრისათვის, სადაც კი მივიდოდა. მისი ერთი ნახვაც კი საკმარისი იყო, რომ არასოდეს დაგვიწყებოდა და გულში დაგრჩენოდა სამუდამოდ.

მასთან გატარებული წუთების მერე, სხვების მსგავსად, ჩემი ცხოვრებაც შეიცვალა ბევრი მიმართულებით. მისი დამსახურებით, ტაო-კლარჯეთისა და ფერეიდნელი ქართველების სიყვარული უფრო გამძლიერდა და შევისისხლხორცე. ვისწავლე, რომ ყველაზე ბედნიერი მაშინ არის ადამიანი, როცა ეროვნულ

საქმეს აკეთებს და ცხოვრების მთავარი არსი და დანიშნულება პატიოსნება და სხვისთვის განვდილი ხელი უნდა იყოს.

ახლა კი, არ ვიცი, რა უნდა ვთქვა! დავობლდი, მარტო დავრჩი, ის სიცარიელე, რომელსაც მისი ფიზიკური არყოფნა ჰქვია, ვერაფრით შევივსე, მე ჩემი ტარიელ ფუტკარაძე მყავდა, რომლის გარდაცვალებით ჩემში რაღაც ეტაპი დასრულდა. სულში კი ქაოსი და მოუშუშებელი ტკივილი დამრჩა.

შეხვედრამდე!

ნინო მჟავანაძე

***

ეს როდი იყო ჩვეულებრივი ლექცია, ეს იყო დღე-სასწაული. ასე გვიფერადებდა ყოველდღიურობას, მისი დაუშრეტელი ენერჯითა და ზღვა იდეებით, რომელსაც ყოველთვის ასხამდა ფრთებს. ეს ლექციაც მისი სურვილით აუდიტორიის ნაცვლად უნივერსიტეტის ეზოში, ბუნების ხმების ფონზე წარიმართა. თითქოს სხვა სამყაროში გადავინაცვლეთ და ისე, როგორც არასდროს საოცარ სილალესა და თავისუფლებას ვგრძნობდით. თავისი პროფესიონალიზმითა და დაულალავი ენერჯით ყველაზე კარგად შეეძლო ადამიანებისთვის ამ გრძნობების მინიჭება.

ხშირად ჩამესმის თუ როგორ გვიმეორებდა, რომ საგანი „ქართველოლოგია“ – ენათმეცნიერებაცაა, ისტორიაც და ქართული აზროვნების ისტორიაც. ესაა ქართველთა ენობრივ-ეთნიკური და კულტურული ისტორიაო. ასეც იყო სინამდვილეში. ხშირად აღნიშნავდა, რომ ქართველობის გააზრება მრავალნახანაგონად უნდა მოხდეს, რომ ეს იყო მისი მიზანი ამ საგნის სწავლებისას. მთელი მისი ცხოვრებაც სწორედ ამ მიზანს ემსახურებოდა.

ერთხელ პირად საუბარში დასძინა, დარწმუნებული ვარ, ვინც ამ კურსს კარგად გაივლის, თავისი ქართველობის სამუდამო საზრდო დაუშრეტლად ექნებაო. მართლაც, დაუშრეტლად დაგვიტოვა ეს საზრდო თითოეულ ჩვენგანს და მასთან ერთად დაუფიქრარი მოგონებებიც უხვად გვისახსოვრა. მისი თითოეული ლექცია სტუდენტებისთვის, მართლაც, ფასდაუდებელი საჩუქარი იყო.

გვაბედნიერებდა მასთან ურთიერთობა, მისი ლექციებისა თუ საუბრების მოსმენა, მისი ხელმძღვანელობით განხორციელებულ ექსპედიციებში მონაწილეობა. საოცარი მაგალითი იყო ქართული ენისა და კულტურის დაცვაში, დაულალავად შრომობდა ჩვენი ერის ერთიანობისთვის. ასევე დაულალავად გვასწავლიდა თავისუფლებას, სამშობლოს, ენისა და თავისუფლების სიყვარულს, თავად სიცოცხლის სიყვარულს გვინერგავდა. ასეთივე იყო მისი ლექციებიც. სიტყვები ვერ გადმოსცემს მის ღვანლს, აუნონავია ის სიკეთე, რისი გაკეთებაც მოასწრო, თითქოს ჩქარობდა, რომ ბევრი მოესწრო...

ყველა სიტყვა უძლურია მისი ნამუშავევის სათანადოდ გადმოსაცემად და შესამკობად. როგორც პროფესორი რევაზ სირაძე იტყობდა: „დუმილი არ არის სათქმელის უქონლობა, ესაა დიდი სათქმელის არ თქმა“. მართლაც დიდია სათქმელი, მაგრამ ყველაზე უკეთ მასზე, ალბათ, მისი დატოვებული საქმეები ილაღადებენ, საქმეები, რომელიც მწამს, რომ საუკუნოდ გაგრძელდება და არასდროს მიეცემა დავინწყებას.

ბატონო ტარიელ, ჩვენ მხოლოდ ფიზიკურად გემშვიდობებით. „სიკვდილი არა არის რა“, თქვენ ხომ მხოლოდ გაღმა მხარეს გახვედით. მშვიდად განისვენეთ, იქ, სადაც მართალნი განისვენებენ...

ვენერა ნებიერიძე

***

ამბობენ, როდესაც ადამიანები ამ ქვეყნიდან მიდიან, ტოვებენ უდიდეს კვალს ჩვენს ცხოვრებაშიო. სწორედ ასეთი კვალი დატოვა ბატონმა ტარიელმა ჩვენში. მიუხედავად იმისა, რომ სულ რაღაც ოთხი თვე მოგვინია ჩვენს ჯგუფს მასთან ურთიერთობა, ეს თვეები ყოველთვის მოგონებებითა და მხიარულებით იყო სავსე. ლექციაზე მას აღვიქვამდით, როგორც უფროს მეგობარსა და ოჯახის წევრს თავისი საუბრის მანერიდან გამომდინარე... სულ გვეუბნებოდა: „როცა დაგჭირდეთ, შვილო, დამირეკეთ და რითიც შევძლებ დაგეხმარებით“. განსაკუთრებულად მახსოვს მისი სიტყვები, როდესაც გვეუბნებოდა: „ერთ-ერთი საუკეთესო კურსი ხართ, ვისაც ვასწავლი, თქვენ კარგი ენათმეცნიერები დადგებითო“. პირველკურსელისათვის, მოგეხსენებათ, რთულია პირველი დღე, ყველა ვლელავდით, რადგანაც გვინვევდა სკოლისგან განსხვავებულ გარემოში გადასვლა, მაგრამ, როდესაც ბატონი ტარიელი დავინახეთ და დაგველაპარაკა, ეს მღელვარება გაქრა. ჩემთვის ცხოვრებისეულ ფრაზად იქცა მისი სიტყვები: „ყველა შეცდომა იმსახურებს შეფასებას, რადგანაც შემდგომ ეს შეცდომა გამოსწორდეს; ყველა აზრი დასაფასებელია, რადგანაც ყველა აზრი ღირსია დაფასებისა; შეცდომიდან ყოველთვის მივალწევთ ჭეშმარიტ სიმართლეს“. რა დროც არ უნდა გავიდეს, ჩემი ცხოვრების უდიდესი მონაპოვარი და მაგალითია ბატონი ტარიელი! ადამიანი, რომელმაც შემაყვარა ქართული ფილოლოგია და დამიბრუნა დაკარგული მოტივაცია!

***

ძალიან რთულია ბატონ ტარიელზე წარსულში საუბარი. ჩემთვის ტარიელ ფუტკარაძე ტაო-კლარჯეთთან ასოცირდება, რადგან სწორედ ტაოში, დიალექტოლოგიურ ექსპედიციაში გავატარე ყველაზე მეტი დრო მეგობრებთან და ჩვენს ძვირფას ლექტორთან ერთად. იშვიათი ადამიანი იყო და მიკვირდა, ყველა რომ იცნობდა ტაოში და ყველასთან მეგობრობდა. დიდი პატივისცემით ეპყრობოდნენ ბატონ ტარიელს და, მათ შორის, ჩვენც, როცა იგებდნენ, რომ მისი სტუდენტები ვიყავით. მასთან ერთად ყოველ დღეს თავგადასავალი ახლდა. ბევრი კურიოზი შეგვემთხვა და მინდა ერთი გავიხსენო.

ექსპედიციის ერთ დღეს გადაწყვიტა, რომ შუა აგვისტოში გურჯი გოლის ტბაზე თოვლში უნდა გვესრიალა. არ გვჯეროდა ეს ამბავი, თუმცა მალევე დავრწმუნდით, რომ არ ხუმრობდა. ზღვის დონიდან 3200 მეტრზე ასულებმა დავინახეთ, რომ ტბის ფერდობი თოვლს დაეფარა და ჩვენს გაოცებას საზღვარი არ ჰქონდა მაშინ. ჩვენც, მეტი რა გვინდოდა, სიხარულით ვეშვებოდით ფერდობიდან და ტბის ნაპირზე დაყრილ ლოდებს არ ვერიდებოდით. ჩემი ორი მეგობარი წონას არ უჩიოდა, ხელი ჩაკიდეს ერთმანეთს და ფერდობიდან დასრიალდნენ. ბატონი ტარიელი მიხვდა, რომ ლოდებს შეეჯახებოდნენ. შუა ფერდობზე დახვდა მათ, დაიჭირა, გააჩერა, თუმცა თავად თავი ველარ შეიმაგრა და ლოდებში გადავარდა, შუბლი დაარტყა და თვალი ჩაულურჯდა. ძალიან განვიცადეთ ეს ამბავი, რადგან სალამოს ქორწილში ვიყავით დაპატიჟებული და მოგვინია „მაკიაჟი“ გაგვეკეთებინა და სილურჯეები დაგვეფარა. ძალიან შევწუხდით, თუმცა აქეთ გვამშვიდებდა, რომ არაფერი დაემართებოდა. ეს ამბავი აქ არ დამთავრებულა. როდესაც შინ ვბრუნდებოდით, თვალი ისევ დალურჯებული ჰქონდა. ცოტა ხანი სარფში უნდა გავჩერებულიყავით, სანაპიროზე დრო გაგვეტარებინა და ზღვაში გვეცურავა. ასეც მოვიქცით. მალევე ბატონმა ტარიელმა აღმოაჩინა, რომ თავისი ჩანთა თან არ ჰქონდა, ვინაიდან საბაჟოდან არ გადმოუტანია. მნიშვნელოვანი საბუთები და ნივთები ეწყო ჩანთაში, ამიტომ გადაწყვიტა, უკან გადასულიყო თურქეთის სა-

ბაჟოზე და რადგანაც თურქულად კარგად ვსაუბრობდი, მთხოვა გავყოლოდი და ჩანთა მოგვეძებნა. გადავედით უკან, თურქეთის საბაჟოზე; დავინყეთ ჩანთის ძებნა, ვეკითხებოდი დაცვის წევრებს ჩანთის შესახებ, თუმცა არავინ არაფერს გვეუბნებოდა და არ გვიჩენდნენ. ბატონი ტარიელი მეუბნება, უთხარი ამათ, ეს კაცი ჩვენი ქვეყნის პროფესორია და თუ ჩანთა დაიკარგება, თქვენი სირცხვილი იქნებაო. ვუყურებ ბატონ ტარიელს, აცვია შორტი, შლოპანცები, ახურავს კეპი, თვალი აქვს ჩალურჯებული და ვეუბნები: კი ვეტყვი, მაგრამ არამგონია დამიჯერონ, რომ პროფესორი ხართ-მეთქი. ორივეს ძალიან გაგვეცინა. საბედნიეროდ, ჩანთა ვიპოვეთ და კმაყოფილები დავბრუნდით უკან.

არასოდეს დამავინწყდება ბატონი ტარიელი და მისი მეგობრული დამოკიდებულება ჩვენ მიმართ. ძალიან მენატრება და ხშირად მესიზმრება.

ჩირუხ ჩამოსულა ჭირისუფლად

ჩირუხ ჩამოსულა ჭირისუფლად,
ქარაფს გადმოდექო, აჭარელო,
ნისლი მოგიტანე მესაფლავედ,
ჭიუხბინდიანით ვატარეო!..

ბიჭო, საფუტკრეთში გკითხულობენ,
შენი ფილტვებივით დასკდა ნაკვირტალი,
ისევ თითო ჭიქა ასნიეს და
შენთვის შემოსძახეს რამდიდარი...

მკერდზე დაიტყე სამშობლო და
დედას იფიცებდი შუახევში,
ტაო დაგინვინეს სასთუმალთან,
ფიქრად ჩაგატანეს აფხაზეთი.

სქელი ნისლი იწვა იმ დღეს მახათაზე,
ხეებს შეჭირხლული კაბის შეფერება
ისე მოხდომოდათ,
როგორც საპატარძლოს,
დედა თვალეებითა უხმოდ გეფერება.

ახლა ყველა მზერა კედელს ეხეთქება,
თითქოს წარმავალი ფთილა ღრუბელია,
როგორ შეიძლება შენ იქ მიდიოდე,
უკან
საიდანაც აღარ ბრუნდებიან.

შენ ის ბიჭი ხარ, თვალეებში რომ გედგა აპრილი,
და მაგ საფეთქლებს თოვლისფერი ედო ღიმილად,
ერთი იცოდე, ისევ გიცდით შემოდგომამდე,
გაზაფხულიდან ნაზამთრალზე,
დაღლილ გულიდან

გადაიხვეტე
ეგ ჭალარა ფიფქის ნაფლეთი,
და კვლავ გიამბობთ წარსულიდან ზღაპარ-იგავეებს,
შენ კი არ მოკვდი, ლექსად ითქვი,
ფერი იცვალე,
თითქოს აქა ხარ და კიდევაც გარდაიცვალე...

ჩირუხ ჩამოსულა ჭირისუფლად,
ქარაფ ბანი მისცა დიდოუ ნანა,
ეს რა საფიცარი ბიჭი იყავ,
ეს რა „აჭარელი იყავ განა“...

ჩირუხ ჩამოსულა ნისლიანი...

***

ბატონი ტარიელი... სახელი, რომლის გახსენებისას ურთიერთ-საინააღმდეგო გრძობები ენაცვლებიან ერთმანეთს. მძიმე და მტკივნეულია მისი აღარყოფნის გააზრება და მასზე წარსულ დროში საუბარი. თუმცა, ახლობელი ადამიანის გახსენებით სულ სხვა ელფერს იძენს წარსული, სხვაგვარად გამინაარსდება, სხვაგვარი სევდა ახლავს თან.

წლების მანძილზე ბევრი მოგონება დამიგროვდა. ასეთ დროს, ალბათ, ყველაზე ძნელია რომელიმე კონკრეტულ ამბავზე საუბარი. თუმცა, განსაკუთრებულად თბილად მახსენდება სტუდენტობის პირველ დღეს მასთან შეხვედრა. ამ შეხვედრამ თითოეული ჩვენგანი მაშინვე მიახვედრა, რომ უნივერსიტეტი ჩვენი ოჯახი იქნებოდა, ოჯახი, რომელშიც მზრუნველობითა და სიყვარულით სავსე ატმოსფეროა გამეფებული. მისთვის ჩვეული სისხარტით გვესაუბრა სასწავლო პროგრამის შესახებ. რა თქმა უნდა, ერთი ახსნა საკმარისი არ იყო... შეხვედრის დასრულებისას კიდევ ერთხელ შემოავლო თვალი აუდიტორიას, გაგვიცინა და დაგვიპირდა, რომ ყოველთვის ჩვენ გვერდით იქნებოდა, ყოველთვის გაიზიარებდა ჩვენს გასაჭირს თუ სანუხარს. ეს მრავალგზის დაგვიდასტურა კიდევ საქმით. იმ პირველი დღის შემდეგ არ მახსოვს ლექცია, რომელიც არ დაწყებულიყო კითხვით – რაიმე პრობლემა ან გაურკვეველი საკითხი ხომ არ გვქონდა?! მათი არსებობის შემთხვევაში კი ყველას თამამად და ღიად შეგვეძლო საუბარი და დარწმუნებულები ვიყავით, რომ ბატონი ტარიელის თანადგომით ყველა გაუგებრობა გაირკვეოდა, ყველა პრობლემა გადაიჭრებოდა, ყველა საკითხი ადეკვატურად მოგვარდებოდა.

ბატონ ტარიელს ყველა სტუდენტთან განსაკუთრებული, მეგობრული, მამაშვილური ურთიერთობა ჰქონდა. მის გულწრფელ დამოკიდებულებას სტუდენტებიც შესაბამისად ვპასუხობდით. ამიტომ მისმა ასეთმა უდროოდ წასვლამ თითოეული ჩვენგანის გულში ამოუვსები სიცარიელე დატოვა. მისი სახით დავკარგეთ მასწავლებელი და, ამავე დროს, საიმედო მეგობარი, რომელიც მუდამ მზად იყო დასახმარებლად. ბატონი ტარიელი ხშირად საუბრობდა ნამდვილი მეგობრობის დიდ მნიშვნელობაზე, როგორც

თითოეული ადამიანისათვის, ისე მთელი საზოგადოებისათვის, ქვეყნისათვის. მას დიდ სიხარულს ჰგვრიდა, როდესაც უცნობ ადამიანებს ერთმანეთს აცნობდა, აახლოვებდა და ამით მათ სამომავლო დამეგობრებას საფუძველს უყრიდა. ჩვენ, მისი სტუდენტები, არაერთხელ გავმხდარვართ მისი ამ კეთილშობილური საქმიანობის მონაწილე. თავის სტუდენტებს შორის მეგობრული ურთიერთობა განსხვავებულად ახარებდა და ამას ხშირად აღნიშნავდა პირად საუბრებში.

ბოლო პერიოდში განსაკუთრებით დიდ დროს ვატარებდით ქართველოლოგიის ცენტრში, სადაც ბატონი ტარიელი ახალი იდეებს გვიზიარებდა, ჩვენს შეხედულებებს ისმენდა, მსჯელობდა ჩვენთან ერთად... ხანგრძლივი საუბრების შემდეგ კი ამ იდეების განხორციელების პროცესი იწყებოდა.

მისი აღარ ყოფნით ყველაფერი ნამიერად შეიცვალა, სტუდენტებს შორის ურთიერთობამაც სხვაგვარი სითბო და სევდა შეიძინა. ერთ დროს თუ ბატონ ტარიელთან ერთად გატარებული დღეების მოგონება სიხარულითა და იმედით გვაკვებდა, ახლა სევდითა და ტკივილით გვახსენდება მისი ყოველი სიტყვა და კიდევ უფრო მტკივნეულად ყალიბდება გულსა და გონებაში აზრი, რომ დავკარგეთ ახლობელი ადამიანი, რომელმაც ნათელი კვალი დატოვა თითოეული ჩვენგანის ცხოვრებაში.

სალომე სანიკიძე

***

ბატონო ტარიელ, შემიძლია თქვენზე დაუსრულებლად ვწერო. იმდენად თბილი და მოსიყვარულე ადამიანი იყავით, რომ ყველას თავი შეაყვარეთ თქვენი კეთილშობილებით.

მართალია, მე ახლოს არ გიცნობდით, მაგრამ მქონდა თქვენთან ვირტუალური ურთიერთობა და ეს ოთხი თვე ჩემთვის საუკეთესო იყო. თქვენთან გატარებული ყოველი წუთი ტკბილ მოგონებად დამრჩა.

მახსოვს, როგორ მეშინოდა უნივერსიტეტის პირველ დღეს, სანამ ლექცია დაიწყებოდა და თქვენ გაგიცნობდით. მაგრამ, როდესაც თქვენი თბილი ხმა გავიგე, თქვენი ნათქვამი „შვილო“, ყველაფერი დამავიწყდა. ნერვიულობა გაქრა. როდესაც პრობლემა მქონდა, თქვენთან გამოვიქეცი, როგორც შვილი მამასთან, თქვენ ხომ ჩემთვის მამასავით ძვირფასი გახდით ამ მცირე დროში. პრობლემა მომიგვარეთ და დამირეკეთ, რომ მშვიდად ვყოფილიყავი და თუ კიდევ რამე დამჭირდებოდა, ისევ მომემართა თქვენთვის.

ყველა ლექცია საინტერესო და მხიარული იყო. მიხაროდა იმ დღის გათენება, როდესაც თქვენ უნდა შეგხვედროდით. თქვენ, ჩვენი არამარტო ლექტორი, არამედ საუკეთესო უფროსი მეგობარი იყავით.

ზოგჯერ რომ დაფიქრდებოდი, მიკვირდა, როგორ შეუძლია ამხელა სიყვარულის გაცემა ბატონ ტარიელს-მეთქი, მაგრამ თქვენ ეს შეძელით, ყველას გულში სიყვარული დათესეთ, თან ისეთი სიყვარული, რომელიც არასოდეს განელდება.

ერთხელ მითხარით: „არასოდეს შეხვიდე ადამიანთან კონფლიქტში, მაგრამ ყოველთვის დაიცავი შენი სიმართლე“. ეს სიტყვები ჩემი ცხოვრების დევიზი გახდა და ყოველთვის ასე იქნება.

უსაშველოდ მიყვარხართ და მენატრებით. შეიძლება არა-რეალურია, მაგრამ დღესაც არ მჯერა, რომ გარდაიცვალეთ. ხან მგონია, როცა პრობლემა მექნება, ისევ თქვენთან გამოვიქეცი და თქვენც მომიხმენთ და მომიგვარებთ, მაგრამ, სამწუხაროდ, ილუზიაა... სიმართლე ისაა, რომ ჩემში სამუდამოდ იცოცხლებთ. იცოცხლებთ მანამ, სანამ მკერდში გული მიცემს.

მითხარით, გამბედავი ხარო. იცოდეთ, რომ ძალიან უყვარ-

ხართ თქვენს გამბედავ გოგოს.

მახსოვს, ერთხელ აღნიშნეთ, რომ განსხვავებული ხედვა მქონდა და პირველივე ლექციაზე მკითხეთ:

– „შვილო, პოეტი ხომ არ ხარ?“

– გიპასუხეთ, არა, ბატონო ტარიელ-მეთქი.

– „ვიცი, რომ ერთ დღეს ლექსს დანერ“.

ეს იყო ჩვენი ერთ-ერთი მცირე დიალოგი.

იცი, საერთოდ არ მიფიქრია ლექსის დანერაზე 2021 წლის 2 იანვრამდე. ეს ის თარიღია, როდესაც თქვენ ამ სამყაროდან მარადიულ სამყოფელში დაიდეთ ბინა. თქვენი გარდაცვალების დღეს უეცრად პატარა ლექსი დამენერა...

თქვენ დამიტოვეთ გულში იარა და ჩემმა ცრემლმა დაიწყო დენა. მემახსოვრებით უკუნისამდე, არ გინერიათ თქვენ დავიწყება!

თქვენ მიგტიროდათ მთელი ქვეყანა, დიდს თუ პატარას ცრემლი სდიოდა. თქვენ მიგტიროდათ მთელი ქვეყანა, ფერეიდანაც თქვენ მიგტიროდათ.

იყავით მუდამ მართალი გულის და ჭეშმარიტი სულის პატრონი. ჩვენ დაგვრჩა მხოლოდ ფოტოები და მისგან შეკრული დიდი ალბომი...

მიყვარხართ, ბატონო ტარიელ!

* * *

ძალიან რთულია მასზე წარსულ დროში საუბარი და კიდევ უფრო რთულია იმის გააზრება, რომ ცოცხალი აღარ არის... სიცოცხლე საოცრად უყვარდა, ვისაც ერთხელ მაინც უნახავს მისი გულიანი და ბავშვური ღიმილი, ამაში აუცილებლად დამე-თანხმება... პირველივე კურსიდან მასწავლიდა და ყოველთვის გაოცებული ვიყავი მისი ენერჯითა და დაუღლელობით; არ მახსოვს, როდისმე ლექცია გაეცდინა ან რამე დაპირება არ შეესრულებინა. პირველად სწორედ მის ლექციაზე ვიგრძენი, რომ მნიშვნელოვანი ვიყავი, როგორც სტუდენტი, როგორც მისი კოლეგა, რადგან ყოველთვის აინტერესებდა და ითვალისწინებდა ჩვენს მოსაზრებებს; საოცარი მოტივატორი იყო, ისე გვექცეოდა, როგორც სრულფასოვან კოლეგებს და ყოველთვის ცდილობდა, რაღაც ახალი კონცეფცია მოგვეფიქრებინა, ჩვენს ფანტაზიებს არასდროს ზღუდავდა, პირიქით, ახალისებდა, ახლებურად გვაჩვენებდა საკითხებს და ჩვენც, რა თქმა უნდა, დიდი შემართებით ვცდილობდით მასთან ერთად გვემსჯელა. თამამად გამოვთქვამდით აზრებსაც, ხშირად სულელურსაც, ის კი ამ დროს, ჩვეული იუმორით გვეხუმრებოდა და გვეტყოდა: „ლამაზი გოგო ხარ, ან-გელოზო“. ზოგადად, შეეძლო საოცარი კომპლიმენტების თქმა, თითქოს ინდივიდუალურად შენთვის მოეფიქრებინა.

ექსკურსიებზეც ხშირად დავდიოდით საყვარელ ლექტორებთან ერთად. მახსოვს, ბატონი ტარიელი პირველად რომ გადახტა ერთი კლდიდან მეორეზე – შემეშინდა, რამე არ დამართნოდა, თუმცა მალევე მივხვდი, რომ „ფრენა შეეძლო“ და თან უნდოდა, რომ ჩვენც „გვეფრინა“ მასთან ერთად; ვინც თამამი იყო, მათ ეხმარებოდა კლდეებზე და მაღალ გალავნებზე ასვლაში, თან ტკბილად ეტყოდა: „ფრთხილად შვილო“; დიახ, ასე გვეძახდა ხოლმე, მართლაც მამასავით გვედგა მხარში... თავისი დაუმრეტელი ენერჯის წყალობით მუდამ დაუღლელად მიგვიძლოდა წინ; მთებზე, კლდეებზე ჩვენზე დიდი ხნით ადრე კი არ ადიოდა, არბოდა, შემდეგ ჩამორბოდა, გვამხნელებდა, გვეხმარებოდა... ჩვენ მას „ჭალარა ბიჭი“ შევარქვით და მართლაც ასეთი იყო, ბავშვური ენერჯითა და ენთუზიაზმით სავსე, არასოდეს გვეუბნებოდა

უარს გართობაზე, არ წუხდებოდა ჩვენი ცეკვითა და სიმღერით, პირიქით, ცდილობდა აგვეყოლოდა და ხშირად თავად გვეყოლებოდა ხოლმე. მიუხედავად იმისა, რომ აშკარა ლიდერული თვისებები ჰქონდა, ცდილობდა, რომ პატარ-პატარა პასუხისმგებლობები ჩვენთვის გადმოენანილებინა და მაქსიმალურად ყველა თანაბრად ჩავერთეთ ნებისმიერ აქტივობასა თუ საქმეში.

მუდამ მოხიბლული ვიყავი მისი ქარიზმით, ენერჯითა და სიყვარულით თავისი საქმის მიმართ, სულსა და გულს, მთელ ენერჯიას დებდა საყვარელ და, მართლაც, შრომატევად საქმეში, იხარჯებოდა ბოლომდე და, რაც მთავარია, სანაცვლოდ არაფერს ელოდა. ძალიან მიკვირდა, საიდან ჰქონდა ამხელა ენერჯია, შეეძლო ჩვენთვის ჩაეტარებინა ლექცია, შემდეგ წასულიყო, მაგალითად, ქუთაისში და იქ კონფერენციისათვის ეხელმძღვანელა, შემდეგ დაბრუნებულიყო ისევ თბილისში და გაეგრძელებინა რაიმე წიგნზე მუშაობა და თან, რაც მთავარია, ყველაფერში მთელი არსებით იყო ჩართული, თითოეული დეტალი იცოდა. ასევე მაკვირვებდა მისი ზოგადი ინფორმირებულობა; მაგალითად, იგებდა და გვიზიარებდა ნებისმიერ ტექნოლოგიურსა თუ კულტურულ სიახლეს, თუკი რამ საინტერესო ხდებოდა მსოფლიოს ნებისმიერ წერტილში, აზროვნებდა ყოველთვის გლობალურად და თავის სტუდენტებსაც გვაჩვენებდა საკითხების ასე გააზრებას.

თითქოს სენტიმენტალური არ იყო, თუმცა ერთ-ერთი ექსკურსიის დროს, კახეთში, კავკასიონის ქედს გახედა, დიდი ილიას სიტყვები წარმოთქვა: „და თეთრი ზოლი შორი მთებისა, ლაჟვარდ სივრცეში დაინთქმებოდა“ – თვალეები ცრემლით აევსო, „ამ ხედს გასცქეროდა ისიც, ახლა ჩვენ რომ ვუყურებთ“. რაღაც საოცარი ნიჭი ჰქონდა, რომლის წყალობითაც გულის იმ წერტილში გწვდებოდა, სადაც შენი ქვეყნის სიყვარულია. ალბათ, ვინც მისი სტუდენტი ცოტა ხნით მაინც ყოფილა, ყველას ხორცის აწვამდე სტკენია აფხაზეთი; ამ მხარეზე, ფერეიდანზე, ინგუშეთზე, ზოგადად, ხელოვნურად შექმილ საზღვრებს გარეთ მცხოვრებ ქართველებზე საუბრისას საოცრად მგრძნობიარე, გულჩვილი და, ამავე დროს, პრინციპული იყო, გვაცნობდა და გვაყვარებდა მათ, ვმართავდით კონფერენციებს, ცდილობდა აღედგინა ხიდი ჩვენ შორის, ჩვენი საერთო ენისა და ისტორიის დახმარებით და

გავეერთიანებინეთ; ნაწილობრივ მოახერხა კიდეც და მეტი დრო რომ ჰქონოდა, დარწმუნებული ვარ, მეტსაც გააკეთებდა.

დამეხმარა იმის გააზრებაში და გასისხლხორცებაში, თუ რამხელა მნიშვნელობა აქვს ენას ერის იდენტობის შენარჩუნებისთვისა და, ზოგადად, გამთლიანებისთვის. „გიჟდებოდა“ ჩვენს კულტურაზე, დამწერლობაზე, ენაზე, ისტორიაზე და ჩვენზე, სტუდენტებზე, როგორც მომავალ თაობაზე. ხშირად გვესაუბრებოდა ღირსებასა და სწორი ღირებულებებით ცხოვრებაზე, გვამზადებდა ცხოვრებისეული სირთულეებისათვის და გვაფრთხილებდა, რომ ბევრ უზნეო ადამიანს შეიძლება გადავეყაროთ ამქვეყნად, თუმცა ჩვენ ყოველთვის ის მართალი გზა უნდა გავაგრძელოთ, რასაც ავირჩევთ.

მისგან არასდროს – სხვებისგან უფრო გვსმენია, რა გადაიტანა ბატონმა ტარიელმა საიმისოდ, რომ დღეს დამოუკიდებელ საქართველოში გვეცხოვრა, ის ხომ დამოუკიდებლობის აქტზე ხელმომწერი დეპუტატი იყო და ეს ძალიან მეამაყებოდა, ვინაიდან მქონდა მასთან ურთიერთობის პატივი.

ვფიქრობ, ჩემი ჯგუფი ძალიან განებივრებული იყო ლექტორებთან მეგობრობით, ყოველთვის განსაკუთრებულ სიყვარულსა და პატირობას ვგრძნობდით ბატონი ტარიელისგან; ვიცოდით, რომ მისთვის ძვირფასები ვიყავით და შეგვეძლო მუდამ მისი მხარდაჭერის იმედი გვექონოდა. მისი ოთახის კარი მუდამ ღია იყო, ნებისმიერ დროს, ნებისმიერი თხოვნით შეგვეძლო მასთან მისვლა და დარწმუნებულები ვიყავით, რომ ბატონი ტარიელი თავისი შესაძლებლობების მაქსიმუმს გააკეთებდა დასახმარებლად. ხშირად დამიგემოვნებია მის კაბინეტში ფინჯანი ჩაიცა და უგემრიელესი ტკბილეულიც, გვისაუბრია ბევრ საინტერესო თემაზე, გვიმსჯელია, მოუცია რჩევა...

სჯეროდა, რომ ადამიანზე იყო დამოკიდებული, აბელის გზას აირჩევდა თუ კაენის გზით ივლიდა; ხშირად იმეორებდა, რომ ფურცელს ყოველთვის ორი მხარე აქვს, ისევე, როგორც მედალიონს და ყველა ამბავში შეუძლია ადამიანს კარგისა და ცუდის დანახვა, მაგრამ ამ შემთხვევაში დადებითს ვერ ვხედავ... წარმოუდგენელი და სამწუხარო რეალობაა! გააზრებისთვის ჯერ მზად არ ვარ, დიდი ხანი ვფიქრობდი, რა დამეწერა, ძალიან რთულია ისაუბრო ადამიანზე წარსულში, როცა დამშვიდობებაც ვერ

მოასწარი; ის, ალბათ, ყველაზე სიცოცხლით სავსე იყო, ვისაც ვიცნობდი, უშრეტი ენერჯითა და მუხტით. მგონია, რომ არსადაც არ წასულა, როცა მის საფლავეზე მივედი, შინაგანად ვფიქრობდი, მაშინ მაინც გავიაზრებდი, რომ ეს ადამიანი გარდაიცვალა, გარდაიქმნა, თუმცა – არა! ალბათ ყოველთვის ის განცდა მექნება, რომ კვლავ დამხვდება თავის კაბინეტში საქმიანი და მომლიმარი. ახლა რომ რამის თქმა შემეძლოს, მაღლობას ვეცყოდი ყველა იმ სიკეთისა და მოგონებისთვის, რაც ჩემს გულსა და გონებაში მისი წყალობით სამუდამოდ აღიბეჭდა.

მზე თითქოს ჩვეულებრივად ანათებდა და ათბობდა, მაგრამ ეს სითბო და სინათლე არაჩვეულებრივი იყო, რადგან მზე ახლა საქართველოს ისტორიულ მხარეს, ტაო-კლარჯეთს, ანათებდა და ათბობდა...

ცხელი აგვისტოს იმ დღეს მივხვდი, რომ მეც საქართველოს ისტორიის ნაწილაკი ვიყავი, რომელ ისტორიასაც უხილავად მაზიარა სკოლის მასწავლებელმა, ხოლო ხილულად – პროფესორმა ტარიელ ფუტყარაძემ.

ბატონ ტარიელს ჰქონდა არაამქვეყნიური მადლი და სწორედ ეს მადლი გახლდათ მიზეზი იმისა, რომ ჩემმა მშობლებმა დაუფიქრებლად გამაგზავნეს ტაო-კლარჯეთში „ახალგაზრდა ელჩად“, რომ ჩემი სამშობლოს სიყვარული უფრო მეტად მეგრძნო, უფრო მეტად დამეფასებინა ჩემი ქვეყნის ისტორია და შემეცნო ჩემი სახელმწიფო ენის სიძლიერე, სიდიადე, სილალე და სიმდიდრე.

ბატონი ტარიელი ჩვენს მფარველად და მცველად იქცა 10 დღის განმავლობაში, მაგრამ მას შემდეგ არ განელებულა ეს მფარველობა, სიყვარული, მეგობრობა და არც არასდროს განელდება. მერე რა, რომ ზოგი ფერს ვიცვლით, მთავარი სულიერი კავშირია, რასაც ვერანაირი დრო და გარემოება ვერ წყვეტს...

ხანძთაზე ავედით... გაოცებული თვალებით შევცქეროდით გრიგოლ ხანძთელის ხელით აშენებულ არაამქვეყნიურ სიმდიდრეს, ახლა უკვე მოუვლელს, ჩამონგრეულს და გაქრობის გზაზე მდგარს. თითქოს მანაც იგივე ისტორია გაიარა, რაც ქართველმა ერმა და ის საქართველოს გარეთ, ქართველი ერი კი საქართველოში ცდილობს, მუხლი გაიმაგროს...

სასტუმროში მისულები ისევ ხანძთის ემოციებზე ვსაუბრობდით, თან ჩვენს ნივთებს ვაგროვებდით და აი, აღმოჩნდა, რომ ჩემი საბარგო ჩანთა დაკარგულია...

თვალწინ ჩამიარა ყველა ოცნებამ. ვიფიქრე, სამშობლოში ველარ დავბრუნდებოდი, რადგან პასპორტიც კი აღარ მქონდა. ამ დროს მესმის ბატონი ტარიელის დამამშვიდებელი და დამაიმედებელი ხმა, რომ სანამ ჩემს ნივთებს არ მოძებნიან, არ დატოვებს თურქეთს... ეს ხმა გამშორდა თუ არა, გამკაცრდა, გასაღდა...

ბატონმა ტარიელმა მთელი ართვინი ფეხზე დააყენა, თავის ყველა ნაცნობს დაურეკა. გურჯის ჩანთა დაიკარგაო – ეს სიტყვები ფეხდაფეხ მისდევდა ერთმანეთს...

3 საათში ბატონი ტარიელი დაბრუნდა და მითხრა, რომ ჩვენ ყველა ერთად, ხვალ საქართველოში წავიდოდით, ჩემმა ნივთებმა გამასწრეს და საზღვარზე მელოდებოდნენ...

ეს დღე იყო, როდესაც ბატონმა ტარიელმა ყველაზე მეტი, მზრუნველობა მასწავლა... ამ დღის შემდეგ მეც ისევე ვზრუნავ ჩემს მოსწავლეებზე, როგორც ბატონი ტარიელი ზრუნავდა ჩვენზე.

ტარიელ ფუტყარაძის ხსოვნას

ჩემთვის ტარიელ ფუტყარაძის სახელი უკავშირდება „მოდრაობას“, სამშობლოს სიყვარულს, გამბედაობას, ბრძოლას, ღირსებას... ის მუდამ ცდილობდა სტუდენტებისა და მის გარშემო მყოფი ადამიანების „გამოფიზილებას“, გვასწავლიდა არა მარტო ფონეტიკას, დიალექტოლოგიასა თუ მორფოლოგიას, არამედ ბრძოლას: რა არის კარგი და რა ცუდი, როგორ უნდა ვყოფილიყავით ჩვენი თავებისთვის, ოჯახებისთვის, სამშობლოსთვის, სამყაროსთვის სასარგებლო.

გვინერგავდა სამშობლოს სიყვარულს... მისი დიალექტოლოგიური ექსპედიციები ტაო-კლარჯეთში უმნიშვნელოვანესი მოვლენაა საქართველოს უახლესი ისტორიისათვის, რადგან ის აძლიერებდა იმ ძაფებს, რომლებიც საქართველოსა და „სხვა“ საქართველოს აკავშირებდა ერთმანეთთან. მახსოვს, 2018 წლის ექსპედიციის შემდეგ ბატონ ტარიელს დავუწერე სამადლობელი წერილი, რომელშიც მადლობას ვუხდით, რადგან – „იმ სამყაროს პანანინა ნაწილი გამხადა, სადაც სიმართლე და ქვეყნის სიყვარული ყოველთვის იმარჯვებს!..“ – დღესაც ასე ვფიქრობ, მიხარია, რომ მისი სულგრძელობის, კეთილშობილების, ბრძოლისუნარიანობის თანაზიარი ვიყავი.

ძნელია ისაუბრო მის პიროვნებაზე, თითქოს ყველა გრძნობა იკარგება სიტყვებში, რადგან არცერთ ფრაზას არ შეუძლია მისი იდენტობისა და ღვანლის აღწერა...

მისი ყოველი სიტყვა, რჩევა, დარიგება დღესაც მიღვივებს საკუთარი თავის რწმენას, ძალასა და გამბედაობას; მაძლიერებს, თითქოს არ დაუტოვებია ამქვეყნიური სამყოფელი და არ გადასულა კოსმიურ სამყაროში, თითქოს ისევ მეტყვის, რომ შემოძლია შევქმნა დიდებული მომავალი, გაეხდე კარგი ენათმეცნიერი, ვიყო სასარგებლო, წარმატებული, არ დამავინყდეს, რომ ეს ყველაფერი შრომისა და განათლების მიღების ფასად შემოძლია აღვასრულო.

ბატონო ტარიელ, ნადრევად ნახვედით, უამრავი საქმის გაკეთება შეგეძლოთ, თითქოს ობლად დაგვტოვეთ, მაგრამ იცოდეთ, თქვენ მიერ გაღებული ენერგია, „კოსმიური ძალები“ დარჩა ამ სამყაროში, ჩვენს პატარა საქართველოში, ამიტომ თქვენი ხსოვნა, სახელი, მარადიულია, მუდამ გვემახსოვრებით, მუდამ შევეცდებით სწორი გზით სვლას თქვენს საიმედოდა და საამაყოლ!..

***

ერთხელ სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის მაგისტრანტებს ბატონი ტარიელის ლექცია გვექონდა. ჯერ ვალოდინეთ, დაგვაგვიანდა. გველოდა; არ გაგვიბრაზდა. სამნი ვიყავით. მახსოვს, საინტერესო და მრავლისმომცემი ლექცია ჩაგვიტარა. გვესაუბრა, დაგვარიგა და ბოლოს გვითხრა: დღეს მონასტერში მეუღლესთან და შვილებთან ერთად დაპატიჟებული ვარ მეუფე ანანიასთან, ჩემს ოჯახთან ერთად მინდა თქვენც წაგიყვანოთო. რა თქმა უნდა, ჩვენც მაშინვე დავთანხმდით. წაგიყვანა სახლში. გაგვაცნო მეუღლე, ქალბატონი ია და ყველა ერთად წავედით მონასტერში. მართლაც, როგორც შვილები, ისე წარგვადგინა. თავს გვევლებოდა. ბოლოს, ასეთივე გულისხმიერებით ჩამოგვარიგა სახლებში. ბატონი ტარიელი ჩვენთვის ერთ-ერთი შეუცვლელი და განუმეორებელი ადამიანი იყო.

***

ტარიელ ფუტკარაძე – ამ სახელმა ბევრი შემძინა და დარწმუნებული ვარ, მომავალშიც ბევრს მიწინამძღვრებს! დღეს ერთ ისტორიას გავიხსენებ, რომელიც ჩემთვის ყველაზე ძვირფასი და სევდიანია. 2017 წელს ჩავაბარე წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართულ უნივერსიტეტში, ქართული ფილოლოგიის ფაკულტეტზე. 17 სექტემბერს შევაბიჯე სანგუს ეზოში და ველოდი, თუ როდის დაიწყებოდა ოფიციალური სასწავლო წელი. უნივერსიტეტის მეორე კორპუსის ეზოში ბევრი პირველკურსელი იყო შეკრებილი, მე ჯერ ჩემს კურსზე არავის ვიცნობდი და განმარტოებით ვიდექი სხვა სტუდენტებთან ერთად. პირველკურსელებს, ახალწვეულებს პირველად უნივერსიტეტის რექტორმა, პროფესორმა სერგო ვარდოსანიძემ მიმართა, შემდეგ დეკანმა ლევან ჯიქიამ და, ბოლოს, ჩემთვის უცნობმა ადამიანმა... შემდგომში გავიგე, რომ ეს კაცი, თურმე, ჩემი მიმართულების ხელმძღვანელი, ტარიელ ფუტკარაძე ყოფილა. ბატონმა ტარიელმა თავისი პირველი გამოსვლიდანვე დამამახსოვრა თავი, როგორც ძალიან ემოციურმა და ენერგიულმა ადამიანმა. როგორც იქნა, მისასალმებელი სიტყვის შემდეგ გავიგე, სად იკრიბებოდა ჩემი კურსი და მიმართულების ხელმძღვანელი, მოუთმენლად ველოდი და გულწრფელად მსურდა, როგორმე გამეგო უფრო მეტი ჩვენი პროგრამის შესახებ.

ვიპოვე მესამე სართულზე აუდიტორია, სადაც დამხვდა ის კაცი, რომელიც ტრიბუნიდან ასე ენერგიულად, ემოციურად მოგვესალმა და თავი დამამახსოვრა. აუდიტორიაში თავის ჩვეულ ფორმაში იჯდა ტარიელ ფუტკარაძე. არ შემიძლია, ამ ფორმაზე არ ვთქვა. ზოგადად, არ მიყვარს ადამიანზე დაკვირვება – რა აცვია, რა მანერები აქვს და სხვა, თუმცა, ამ კონკრეტულ შემთხვევაში მისი ჩაცმულობა, ე.წ. „დრესკოდი“, მისივე „ფარულ“ ხასიათს გაუსვამს ხაზს და ძალიან ბევრს გვეტყვის მის, უდავოდ, ყველასაგან გამორჩეულ, პიროვნებაზე. აუდიტორიაში შესვლამდე ბოლომდე დარწმუნებული ვიყავი, რომ აქ „კოსტუმში“ საგანგებოდ გამოწყობილი, მკაცრი მზერის მქონე საკმაოდ ცივი და დისტანციური ლექტორი დამხვდებოდა, რის გამოც თავიდანვე შიშმა

შემიპყრო და ათასმა ეჭვმაც ამიტანა. ამგვარად, შეშინებულმა და დაბნეულმა შევალე აუდიტორიის კარი და ის ერთი წამი, სანამ ჩემს ახალ ლექტორს პირველად შევაველებდი ზედმეტად დაკვირვებულ თვალს, ერთ საათად მომეჩვენა. ბატონ ტარიელს კი დავაკვირდი, ჯინსის შარვალი და ბოტასები ეცვა, ფეხი ფეხზე ჰქონდა გადადებული და ჩემს კურსელებს ნელ-ნელა ეცნობოდა. ფორმა, რომელშიც დამამახსოვრდა ბატონი ტარიელი, ვფიქრობ, მისთვის ყველაზე კომფორტული იყო, ფეხი-ფეხზე გადადებით ჯდომა, ასევე მისთვის დამახასიათებელი მანერა გახლდათ. ახლა ვხვდები, რომ მან მაშინ მოსალოდნელი შიში და უხერხულობა გაფანტა და გაგვეცნო არა როგორც ჩვენზე ბევრად მეტი, უკვე უამრავი მიღწევის მქონე დამსახურებული პიროვნება, არამედ – როგორც ჩვენიანი, ჩვენი მომავალი მეგობარი, თანატოლი და ტოლწნორი. იგი, მართლაც, ჩვენი ცხოვრების ერთგულ და ძვირფას მეგობრად იქცა, რაც მისი ამქვეყნიდან განსვლის შემდეგაც ისევე გრძელდება, რადგანაც ჭეშმარიტ მეგობრობას დასასრული არ აქვს. მისი თითქოს ეს უჩვეულო ფორმა (ჩვენ ხომ დამკვიდრებული კლიშეების სამყაროში ვცხოვრობთ!) კიდევ ერთ მნიშვნელოვან დეტალს ააშკარავებდა: იგი თავს მუდამ ახალგაზრდულად გრძნობდა და ცდილობდა კიდევ ახალგაზრდულადვე ჩაეცვა! და ბატონი ტარიელი ხომ ყოველთვის გვაოცებდა იმ უსაზღვრო ძალებითა და დაუშრეტელი ენერგიით, რასაც იგი თავის გარშემო აფრქვევდა?! ერთი კვირა გავიდა და ამ ადამიანისგან იმდენ ყურადღებას ვგრძნობდით, რასაც მხოლოდ მამობრივი მზრუნველობა შეიძლება ვუწოდოთ, ან პედაგოგიური ხასიათი, რომელიც ასე უხვად დაამადლა უფალმა ბატონ ტარიელს. აღმაფრთოვანებდა მისი საოცარი ენერგიულობა და ვინ მოთვლის, რამდენჯერ მისი მაგალითით მიძლევია ჩემი სიზარმაცის სენისათვის. ჩემს თავს ვეუბნებოდი: შოთა, შენ 18 წლისაც არ ხარ ჯერ, ის კი 56 წლის კაცია და შენზე 10-ჯერ მეტს აკეთებს – ასე ვამხნევებდი ხოლმე საკუთარ თავს. მინდა ბევრი დავწერო ჩვენს პირად საუბრებზე, მაგრამ მომიტევეთ, ეს საუბრები ვთვლი, რომ მხოლოდ ჩემი და მისი საკუთრებაა და, თქვენი ნებართვით, ჩემთან დავიტოვებ. იმედია, არ ჩამეთვლება ამპარტავნებად, რომ ვთქვა – პირველივე კურსიდან მის განსაკუთრებულ მფარველობას ვგრძნობდი, ძალიან სურდა ენათმეცნიერების მიმართულეა ამერჩია. სულ

მეუბნებოდა: „ბიჭო, შოთა, წამოდი აქეთ, რა გინდა მაგ ლიტერატურაში, ისედაც ყველა იქ არის – შეგეჭვამეს ქალებმა ენაში“. მართალია, ამას ხუმრობით ამბობდა; თავად ლიტერატურის დიდი მოყვარული იყო და ენისა და ლიტერატურის ურთიერთგამიჯვნას უგუნურებად თვლიდა. მეც მესამე კურსამდე ასე ვორჭოფობდი, ენა თუ ლიტერატურა? – მაინც ლიტერატურისკენ გამიწია გულმა, მაგრამ დღემდე ვაცნობიერებ, რომ ლიტერატურა ენის გარეშე ვერ იარსებებს და ენის სისპეტაკის დაცვა ჩვენი მოვალეობაა!

მახსოვს, როგორი გულანთებით გვიკითხავდა ლექციას, რომ 14 აპრილს ჩვენ უნდა ვიზეიმოთ არა დედაენის დღე, არამედ საქართველოს სახელმწიფო ენის დღე! აქვე გავიხსენებ, საოცარი უნარი ჰქონდა, ყველას აზრი მოესმინა და ბოლოს თავისი გაეზიარებინა სხვებისთვის, ხოლო უკანასკნელი არასდროს ელეოდა და მუდამ ახალი იდეებისკენ ისწრაფვოდა. ლექციაზე სტუდენტის მიერ წარმოთქმული კონკრეტული ფრაზისგან მეორე ლექციაზე დიდ დებულებას აყალიბებდა და ყველას აცნობდა. ბოლოს ჩემთვის ყველაზე ტკბილი ისტორია მინდა გავიხსენო.

ისევე მესამე სართულზე, პირველი ლექცია გვიტარდებოდა ფონეტიკაში. აუდიტორიაში იმყოფებოდა უკეთილშობილესი ქალბატონი სოფო და ველოდით მის მოსვლას. პირველი ლექციისას ვისაუბრეთ ენის რაობის შესახებ, ისევე გავოცდი ამ კაცის ასეთი ენერგიულობით. უცებ მეძახის: „წინ გამოდი!“ (უკანა მერხზე ვზივარ, რადგან ძლიერ მორიდებული ვიყავი), იღებს ორ კალამს და აძრობს თავსახურებს. მე დაბნეული შევყურებ, ნეტავ, რას შვრება, ალბათ, ჩემი გრმატიკული ცოდნა უნდა შეამომნოს – მეთქი. მანვდის ორივე კალამს და მეუბნება: ხელში გიჭირავს მეგრული და ქართული, ესენი კი (თავსახურები) ენა და დიალექტია. რომელს რომელში მოათავსებდი? მე დავიბენი, მაგრამ ინსტიქტურად ქართულს ენის „სტატუსი“ მივანიჭე, ხოლო მეგრულს – დიალექტის. ამკარად გაუხარდა ბატონ ტარიელს ჩემი ეს გადაწყვეტილება. ერთი ჩვეულება ჰქონდა მას – თავის აზრს არასდროს გახვევდა თავზე.

ყველასათვის ცნობილია, რომ ის მეგრულ-ლაზურსა და სვანურს (ზანურ-ჭანური) დიალექტებად მიიჩნევდა, ხოლო მე მომცა იმდენი თავისუფლება, რომ ეს ჩემით გადამენწყვიტა. მე, ჯერ კიდევ ვერ გადავწყვიტე, მაგრამ ოდესმე ჩემს პოზიციას ჩამოვა-

ყალიბებ და არასდროს მას სხვას არ მოვახვევ თავზე, როგორც მან მასწავლა! ძველ ქართულ ენაში ლექტორს, მასწავლებელს მოძღვარი ეწოდებოდა. ვფიქრობ, ტარიელ ფუტყარაძე იმსახურებს ამ სახელს, რომ ეწოდოს მოძღვარი. მშვიდად განისვენე, მოძღვარო, მსუბუქი იყოს შენთვის ქართული მიწა, რომელიც მართალ გულზე განევს – „ხელი მწერლისა მიწასა შინა ლპების, ხოლო ნაწერნი მისნი ჰგიეს უკუნისამდე!“

მარიამ შალამბერიძე

***

რამდენი რამის თქმა მიწადა, მაგრამ ბევრს ვერაფერს ვიტყვი, რადგან რთულია ბატონ ტარიელზე წარსულ დროში საუბარი. ტარიელ ფუტყარაძე იყო ადამიანი, რომელსაც თავისი სამშობლო არაამქვეყნიურად უყვარდა და მუდამ გული შესტკიოდა მასზე. ამაყობდა თავისი სტუდენტებით; მათი ნიჭიერებით, შრომითა და განათლებით. იგი ყოველთვის მომღიმარი სახით შემოდიოდა აუდიტორიაში და თბილად გვესალმებოდა. მისი „საფირმო“ კითხვა იყო: „რა ხდება თქვენს სამყაროში?!“ სწორედ ამ კითხვით იწყებოდა ყველა ლექცია. ყოველთვის ცდილობდა ყველაფერში დახმარებოდა თავის სტუდენტებს. სტუდენტობის პერიოდში ყველა იმ დაბრკოლებისა და პრობლემის გადასაჭრელად, რომელსაც უნივერსიტეტში ყოფნისას გადავანწყდებოდით, მუდამ ბატონი ტარიელის კარს მივაშურებდით, რადგან ვიცოდით, რომ ყოველთვის მზად იყო დახმარების ხელი გამოეწოდებინა ჩვენთვის. მახსოვს, მისი საგნის გამოცდა მქონდა. გამოცდებს დიდი პასუხისმგებლობით ვეკიდებოდი და განსაკუთრებულად ვმეცადინებოდი მის საგანს. დავალეხა დავწერე. რამდენიმე დღის შემდეგ ბატონი ტარიელი გვეძახის. მის კაბინეტში შესვლისთანავე ჩვენი ნიშნები გამოგვიცხადა. ერთი ქულა მაკლდა უმაღლეს შეფასებამდე. ძალიან გამიხარდა. თუმცა, მან გაკვირვებულმა შემომხედა და მკითხა, რაში დაგაკელი ის ერთი ქულაო. გადავიკითხავ ნაშრომს და ვნახავ ახლავეო. გულმოდგინედ წაიკითხა ყველაფერი და თქვა: მარიამ, თავსართების და ბოლოსართების გამოყოფა დაგვიწყებია, სხვა ყველაფერი კი ძალიან კარგად დაგინერია. ამ შეცდომის გამო ქულას არ დაგაკლებო და უმაღლესი შეფასება დამინერა. წარმოგიდგენიათ, ეს რამხელა სიხარული იყო ჩემთვის?! ქულა ისე არ გამიხარდა, როგორც ასეთი შეფასება საუკეთესო ლექტორისგან.

ყოველთვის დარჩება ჩემსა და ჩემი ჯგუფელების მეხსიერებაში მისი ჩვენდამი ნათქვამი ეს თბილი სიტყვები: „თქვენ, ყველა ერთად, ჩემთვის ხართ დაწმენდილი ბედნიერების მდინარეების შემქმნელი ანკარა ნაკადულები“.

და ბოლოს, ბატონო ტარიელ, სულ ჩვენთან, ჩვენს გულებში იქნებით და ყოველთვის ამაყად მოვიგონებთ თქვენს უკვდავ სულს.

მოგონებები ბატონ ტარიელზე

ბატონი ტარიელი, ადამიანი, რომელიც, ვფიქრობ, ყველა თავისი სტუდენტისთვის ერთნაირად ყურადღებიანი, მზრუნველი, მეგობრული და ერთგული გულშემატკივარი იყო. ჯერ კიდევ ბაკალავრიატის მეორე კურსის სტუდენტი ვიყავი, როცა გავიცანი. მას ჩვენთან, სამცხეში, ჩამოყვანილი ჰყავდა საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართული უნივერსიტეტის სტუდენტები. ჩვენ კი, სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ფილოლოგიური ფაკულტეტის სტუდენტებმა, განთქმული მესხური სიღინჯითა და სტუმართმოყვარეობით ვუმასპინძლეთ და მათთან ერთად, ორი დღის განმავლობაში, მოვინახულეთ ჩვენი კუთხის ღირსშესანიშნავი ადგილები.

მასხოვს, პირველივე დღიდან საოცარი სითბო და ყურადღება გამოიჩინა ჩვენ მიმართ, თავისი უშუალოდ და მეგობრული დამოკიდებულებით ყველას კარგად დაგვამახსოვრა თავი. გამომშვიდობებისას, გამომესაუბრა და თავისი ნომერი მომცა, თან მითხრა, თუ რამე დახმარება დამჭირდებოდა, არ მომრიდებოდა და აუცილებლად დამერეკა მისთვის.

წლების შემდეგ, როდესაც მაგისტრატურაში ჩავაბარე, აღმოჩნდა, რომ ბატონ ტარიელს, რომელმაც წლების წინ მისთვის სრულიად უცხო სტუდენტს მომცა ნომერი და დახმარებასაც დამპირდა, ჩემთვის უნდა ესწავლებინა. არ დაგიმაღავთ და, მართლა ძალიან გამიხარდა, რადგან გამიმართლა და მისი სტუდენტი უნდა ვყოფილიყავი; ვიცოდი, როგორი მეგობრული და მამაშვილური დამოკიდებულება ჰქონდა თავის სტუდენტებთან. მიმაჩნია, ასეთი ურთიერთობა ლექტორთან ნებისმიერი სტუდენტისთვის ფუფუნება იქნებოდა.

ლექციები ყოველთვის საინტერესოდ და სახალისოდ მიმდინარეობდა, ხშირად ვკამათობდით რაღაც საკითხებზე, არ ვიცი, როგორ ახერხებდა, მაგრამ ყოველთვის იმ დასკვნამდე მივდიოდით, რომ ბატონი ტარიელის მოსაზრება ჭეშმარიტი იყო, თან ისე ახერხებდა ამ ყველაფერს, რომ ჩვენვე გამოგვეჩინა თავდაპირველი მოსაზრების საწინააღმდეგო დასკვნა. თუმცა, იყო ერთი

შემთხვევა, როდესაც ბოლომდე ჩემს მოსაზრებაზე დავრჩი და ვერაფრით მათქმევინა საწინააღმდეგო. ამ ამბავს ხშირად ვიხსენებ და ყოველთვის მეღიშება. ერთ-ერთ ლექციაზე დაგვისვა კითხვა: რამდენი ბრუნვაა ქართულში? მე უცებ ვუპასუხე, შვიდი მეთქი!

– მაგას საიდან ამტკიცებ? – მკითხა ღიმილით.

– მე არსაიდან, აკაკი შანიძემ დაამტკიცა და მე, უბრალოდ, ვისწავლე, თან ვეთანხმები-მეთქი.

– არ არის შვიდი ბრუნვა, ექვსია და წოდებითი არ არის ბრუნვა, უბრალოდ მიმართვის ფორმაა – მითხრა მან.

მე ჩემს ნათქვამს არაფრით არ გადაუფხვიე, რის შემდეგაც მითხრა: „თუ დამიმტკიცებ, რომ წოდებითი ბრუნვაა, ძეგლს დაგიდგამ ხაშურში“.

გამიკვირდა – ხაშურში რატომ, ბატონო ტარიელ-მეთქი?!

– ხშირად მიწევს ხან თბილისში, ხან ქუთაისში და ხანაც ახალციხეში სიარული და ხაშურის გავლა ყოველთვის მიხდება, ყველა გავლა-გამოვლაზე რომ დავინახო შენი ძეგლი, მაგიტომო.

საოცარი ადამიანი იყო, ძალიან თბილი, მზრუნველი, ყურადღებიანი, მხიარული და ხალისიანი. სამშობლოზე უზომოდ შეყვარებული და როდესაც საქართველოზე იწყებდა საუბარს, მისი თვალეუბნები სხვანაირად ანათებდა, ხმაც ეცვლებოდა რაღაცნაირად, მის ხმასაც და თვალეუბნაც აშკარა დიდი სიყვარული ემჩნეოდა, ვფიქრობ, უზომოდ უყვარდა საქართველო და ტკიოდა მისი ტკივილი. დღეს კი... დღეს თავად იქცა საქართველოს ტკივილად. ვწუხვარ და მეც ძალიან მტკივა, როგორც რიგით ქართველს და როგორც ერთ-ერთ მის სტუდენტს...

ნინი ჩეკურიშვილი

***

მე ვიცნობდი ბატონ ტარიელ ფუტყარაძეს. მახსოვს მისი პიროვნება, რომელიც ურთიერთობისას ყოველთვის დადებით ემოციებს იწვევდა. როდესაც უნივერსიტეტის დერეფანში შემხვდებოდა, გაიღიმებდა, მომესალმებოდა, მეც, რა თქმა უნდა, მივესალმებოდი, შემდეგ მკითხავდა: „როგორ ხარ?“ და ასე, მოკითხვა – მოკითხვით მივუყვებოდი დერეფანს. უნდა აღვნიშნო, რომ ზედმეტ სახელსაც მეძახდა – „ფერადი გოგო“, მე ამაზე, ბუნებრივია, არ ვბრაზდებოდი ან რა იყო გასაბრაზებელი?! ვგრძნობდი მისგან ჩემდამი კეთილგანწყობას. ხშირად ასეც მოუმართავს – „შვილო“ და ეს კიდევ უფრო გვიიოლებდა ურთიერთობას და გვაახლოებდა. მას თავის სტუდენტებთან ყოველთვის მამამვილური დამოკიდებულება ჰქონდა...

უნდა გავიხსენო ერთი ექსკურსია. ივნისის დასაწყისში ხევსურეთში მეორე კურსის ფილოლოგების ჯგუფი მიყავდა, (რამდენიმე ფილოლოგთან ბევრი სახალისო მოგონება მაკავშირებს, ბევრი გვიცინია, ზოგჯერ ბატონ ტარიელთან ერთადაც გვიხუმრია... მათთან დღესაც კარგი უთიერთობა მაქვს, რომელიც, ვფიქრობ, წლები გაგრძელდება...). ჩემს მეგობრებთან ერთად ხევსურეთში მინდოდა წასვლა, მაშინ ვფიქრობდი, ბატონი ტარიელი დამრთავდა თუ არა ნებას, რომ წავსულიყავი მათთან ერთად; და ბევრი ფიქრის შემდეგ ქართველოლოგიის ცენტრში შევედი მე და ანა მამუკაშვილი, რომელიც ბავშვების სიას წერდა და კონკრეტულ საკითხებზე სასაუბროდ აპირებდა შესვლას... კაბინეტში შევედი, სადაც ბატონ ტარიელთან ერთად სოფო კეკუაძე დაგვხვდა, რომელიც ერთ-ერთი საუკეთესო ლექტორი და მეგობარია; ბატონ ტარიელს ექსკურსიის საკითხების გარკვევის შემდეგ ჩემი სურვილიც ვუთხარით, მან კი ღიმილით გვითხრა: – „რა პრობლემაა, შვილო, აბა, შენ გარეშე როგორ წავალთ?“ ამის შემდეგ ცოტა ვიცინეთ... მისმა ასეთმა დამოკიდებულებამ ძალიან გამახარა და მადლობა გადავუხადე. იგი ბუნებით დიდსულოვანი ადამიანი იყო, თითქმის ყველასთან კეთილგანწყობილი.

ბატონი ტარიელი ხევსურეთში დიდ მზრუნველობასა და ყურადღებას იჩენდა ბავშვების უსაფრთხოებისთვის. იქ მოვინახუ-

ლეთ რომკა, აბუდელაურის ფერადი ტბები და სალამოს დაბრუნებულებმა აღვნიშეთ ჩვენი შეხვედრა, ძალიან კარგი სალამო იყო – ბევრი საინტერესო თემა და სახალისო ამბავი მოვისმინე. იქ უფრო ახლოდან გავიცანი ბატონი ტარიელი, რომელიც პიროვნულ ღირებულებებს სცემდა პატივს, უყვარდა ნამდვილი ადამიანები და ურთიერთობდა მათთან...

ძალიან დამწყდა გული დიდი ენათმეცნიერის, პატრიოტისა და ერთ-ერთი საუკეთესო ლექტორის, ბატონი ტარიელ ფუტყარაძის უდროოდ გარდაცვალების გამო.

***

მისი სახელი პირველად მაშინ გავიგე, როდესაც პირველი კურსის პირველივე ლექციის შემდეგ აღფრთოვანებას ვუზიარებდი ჩემზე ერთი კურსით წინ მყოფ, ასევე ფილოლოგიის მიმართულების სტუდენტ გოგონას, იმის შესახებ თუ როგორ მომეწონა პირველი ლექცია, მან კი მიპასუხა: „შენ ფუტკარაძე უნდა ნახო“.

ეს სიტყვები ჩემდა უნებურად ჩამებეჭდა გონებაში და რამდენიმე დღე ველოდი, როდის შევხვდებოდი „ფუტკარაძეს“. მისი ლექცია „ფონეტიკის შესავალი“ ხუთშაბათობით გვექონდა. პირველივე ლექცია აქტიური, კითხვა-პასუხის რეჟიმით გახალისებული და დასამახსოვრებელი იყო. პირველივე ლექციაზე ვიკამათეთ... და ასევე პირველივე შეხვედრაზე მივხვდით, რომ ეს ის ადამიანი იყო, ვისი იმედიც შეგვეძლო გვექონდა. მისი კაბინეტი სხვადასხვა საკითხით განაწყენებული სტუდენტების თავშესაფრად გადაქცეულიყო, ყველას ეიმედებოდა, რომ მისი დახმარებით იპოვიდა სამართალს, რადგან ყოველთვის ახალგაზრდების დიდი გულშემატკივარი და მეგობარი გახლდათ.

რთულია ბატონ ტარიელზე რაიმე ერთი კონკრეტული გაიხსენო, რადგან მასთან ყოველი შეხვედრა განსაკუთრებული იყო. გასწავლიდა, გამხნეებდა და გავსებდა მოტივაციით, რომ გამხდარიყავი უკეთესი. მისგან არამხოლოდ პროფესიულ, არამედ ცხოვრებისეულ რჩევებსაც ვიღებდით. სწორედ მისგან მოვისმინე ჩემი ცხოვრების საუკეთესო რჩევა: „ადამიანებს ისე უნდა მოექცე, როგორც შენ გეკადრება და არა ისე, როგორც ისინი იმსახურებენ“. მას შემდეგ, მუდმივად ვცდილობ, სწორედ ასე წარვმართო ჩემი ცხოვრება და იმისათვის, რომ ეს ადამიანი მახსოვდეს, მანამ, სანამ ცოცხალი ვარ, მხოლოდ ეს ერთი რჩევაც საკმარისია.

მისი წასვლით ყველას თავისი წილი ტარიელ ფუტკარაძე დააკლდა, რადგან ყველას მიმართ განსაკუთრებული დამოკიდებულება ჰქონდა. სტუდენტებსაც ყოველთვის ესაუბრებოდა არა ისე, როგორც აუდიტორიის წევრს, არამედ, როგორც პიროვნებას, ადამიანს კი ყველაზე მეტად ასეთი პირადი საუბრები ამახსოვრდება. სწორედ ამიტომ აქვს მასზე ყველას ამდენი მოგონება,

რომელთაგანაც ყველაფერს ფურცელზე ვერ გაიტან, არამედ ამ მოგონებებით შეკავშირებული ადამიანების წრეში მოიგონებ ღიმილით და ყოველ ამ ღიმილშიც გაცოცხლდება ჩვენი მასწავლებელი, რომელიც, გარდა პროფესიისა, ცხოვრებასაც გვასწავლიდა.

ბოლოს სამაგისტრო გამოცდაზე ვნახე, აუდიტორია სხვადასხვა უნივერსიტეტის სტუდენტებით იყო სავსე; ჩემი დანახვისას მათ უთხრა, რომ მე მის ხელში გაზრდილი სტუდენტი ვიყავი... განსაკუთრებული სიამაყე ვიგრძენი მაშინ; და ვამაყობ დღესაც იმით, რომ ბატონი ტარიელი ჩემი მასწავლებელი იყო.

მასსოვს ხევსურეთში ექსკურსიაზე ყოფნისას ჩვენი გაოცება მისი ენერგიით, იგი ყველა იქ მყოფ პირველკურსელ სტუდენტზე უფრო ახალგაზრდა და ენერგიული იყო, ჩვენ დაღლილობისაგან ძლივს ვაგრძელებდით გზას, მას კი დაღლილობა ოდნავაც არ ემჩნეოდა, ისე ლაშქრავდა რომკის მთებს და დანარჩენებს ეხმარებოდა. ალბათ, სწორედ ამიტომ წავიდა უდროოდ, რომ ასეთი მხნე და ენერგიული დარჩენილიყო ჩვენს მასსოვრობაში, ალბათ, არ უნდა გვენახა წლებით დაუძლურებული ტარიელ ფუტკარაძე.

***

მაშინ, როცა მობილობით ჩემს ამჟამინდელ უნივერსიტეტში გადმოვედი სასწავლებლად, ტარიელ ფუტკარაძის სახელი და გვარი გაგებულნი მქონდა და მის ნაშრომებსაც კარგად ვიცნობდი. თუმცა არ ვიცნობდი ყველაზე მთავარს – მის პიროვნებას.

სამწუხაროდ, პირველ სემესტრში მისი გაცნობა ვერ მოვახერხე, მეორე სემესტრიდან კი აქტიურად დავინწყე ლექცია-სემინარებზე დასწრება დისტანციურად (კორონა ვირუსის ფონზე).

მახსოვს, პირველივე ჩართვაზე (პირველი შევედი ლექციაზე), მკითხა, ვინ არის ეს თვალგაბრიალა გოგო, ჩემი ბიჭის არ იყო, შენც რა ლამაზი თვალები გქონიაო. მალევე გავშინაურდი, უცებ მეგონა, რომ ეს სწორედ ისეთი ადამიანი და ლექტორი იყო, როგორსაც მე ვეძებდი გზის გამკვლევადა და ისეთი, ვის გამოც შევიცვალე უნივერსიტეტი. მაქებდა, ყოველთვის ცდილობდა აემალლებინა ჩემი თვითშეფასება და გამეკეთებინა შესაძლებლობების მაქსიმუმი. პირველ ლექციაზე კი თავი იმით დამამახსოვრა, რომ თავის ფეისბუქგვერდზე დაწერა სტატუსი, სადაც მიმართავდა მობილურ ოპერატორებს, გაეიაფებინათ ინტერნეტ ტარიფები სტუდენტებისთვის, რათა ჩვენთვის უფრო მეტად ხელსაყრელი ყოფილიყო აღნიშნული პაკეტები. ამის შემდეგ კი აგრძელებდა ჩემს განცვიფრებას ყოველ ლექციასა თუ სემინარზე. ვინ იფიქრებს მთაში ინტერნეტის გარეშე დარჩენილ სტუდენტზე და ვინ ჩაიბარებს ფინალურ გამოცდას ტელეფონით?! ის ფიქრობდა!

ზაფხულში, აგვისტოს ბოლოს, მაშინ, როცა რამდენიმე დღეში უკვე უნდა წამოვსულიყავით თბილისში, უცებ, სრულიად მოულოდნელად, გამახსენდა ტარიელ ფუტკარაძე და ისე მოხდა, რომ საღამოს, პარკთან მარტო მოსიარულე დავინახე. წითელი შორტი და თეთრი მაისური ეცვა, ან პირიქით და ძალიან გარუჯული იყო. ეს პირველი შემთხვევა იყო, როცა არა „ონლაინ“, არამედ პირადად შევხვდი. მივედი... იმ წამსვე მიცნო და მომიკითხა. ბატონო ტარიელ, როგორ ახალგაზრდულად გამოიყურებით-მეთქი, მან კი მიპასუხა: „ხო, ოცდახუთი წლის ვხდები ახლა“... ბევრი ვიცინეთ და რადგან მეჩქარებოდა, სწრაფად წამოვედი.

სულ ვიხსენებ იმ დღეს, როგორ გაგვიხარდა ერთმანეთის ნახვა, კიდევ რამდენჯერ შეიძლებოდა გამხარებოდა... ძალიან მტკივა გული, რომ ვერ მოვაგროვე იმდენი მოგონება, რამდენიც – სხვებმა. თეთრი შურით მშურს იმ სტუდენტების, რომლებმაც მის ხელში დაამთავრეს უნივერსიტეტი და მასთან ერთად უამრავი რამ გაიარეს... ცრემლები თავისით მდის, როგორც კი მახსენდება, რომ ბატონი ტარიელის ლექცია აღარ ჩატარდება და აღარ შემეძლება მისი სიტყვების, დარიგებების, რჩევების მიღება, მისი საუბრის მოსმენა, პოლემიკა ან თუნდაც, უბრალო საუბრები სამშობლოზე, რომელიც ასე უყვარდა და, რომელზეც სიცოცხლის ბოლომდე ფიქრობდა...

მენატრებით!

ჩემი ძვირფასი მასწავლებელი და მეგობარი

2014 წლის 15 სექტემბერი, პირველი დღე უნივერსიტეტში... ამ დღეს პირველკურსელთათვის მისალმების ცერემონიალი იმართებოდა... პროფესორ-მასწავლებლები კიბეზე დგანან, მე კი ეზოს ერთ კუნჭულში, ინტერესით შევყურებ მათ და ვცდილობ პირველი შთაბეჭდილება შევიქმნა. უცებ ჩემი მზერა ხვდება ტარიელ ფუტყარაძეს (მაშინ არც სახელი ვიცოდი და არც გვარი), გულში გავიფიქრე: ნეტავ მასწავლოს-მეთქი... აგხდეს ყველაფერი კარგო, რომ იტყვიან, ზუსტად ისე მოხდა. სწავლის დაწყების მეორე დღეა; შემოიხედა აუდიტორიაში: „მაშ, ესენი არიან პირველკურსელი ფილოლოგები? ძალიან კარგი, ხვალ გავიცნობ ლექციაზე (ჩვეული ღიმილი სახეზე)!“ გულწრფელად გამიხარდა. მაშინ არ ვიცოდი, რა იყო მიზეზი ამ კეთილგანწყობისა მის მიმართ...

პირველი ლექციიდანვე რატომღაც ყოველთვის განსაკუთრებული გულმოდგინებით ვსწავლობდი მის საგნებს; მოუთმენლად ველოდი ხოლმე ოთხშაბათ დღეს (ახლაც მახსოვს, ოთხშაბათს გვექონდა ფონეტიკის ლექცია). ამასობაში კი დღითი-დღე იზრდებოდა ჩემი პატივისცემა და სიყვარული მის მიმართ. მიუხედავად იმისა, რომ ყოველთვის მზად ვიყავი სემინარებისთვის, აქტიურობით არ გამოვიჩნეოდი. ვინც ბატონ ტარიელს იცნობს, ალბათ, ეცოდინება მისი, როგორც ფსიქოლოგის შესაძლებლობები. მას შეეძლო თვალელებში ამოეკითხა ვის უჭირდა, ვის რა ინტერესი ჰქონდა... შემდეგ, ისე დაგინწყებდა საუბარს და შენც ისე გადაუშლიდი გულს, ვერც კი ხვდებოდი. ჰოდა, ერთ დღესაც თავისთვის, წყნარად, კედელთან მჯდომ ერთ-ერთ სტუდენტს, მომიახლოვდა და სრულიად მოულოდნელად მეუბნება: „საგამოცდო საკითხების შედგენაში შენ დამეხმარებო“. ეს იყო პირველი დავალება, რომელიც სასემინარო მასალის მომზადებას არ ეხებოდა. თუმცა, მერე მიხვდი, რომ ეს ერთგვარი „ხრიკი“ აღმოჩნდა ჩემთან დაახლოებისა. ამის შემდეგ ნელ-ნელა გადმომიშალა ჩემი ფსიქოლოგიური პორტრეტი წინ და დაიწყო იმ ყველაფრის მონესრიგება, რაც მანუხებდა. პირველი წელი ისე ჩავამთავრე, არც კი მიფიქრია მაგისტრატურაში სწავლის გაგრძელება, მაგრამ მან შეძლო და მომცა მოტივაცია, რწმენა და თავდაჯერებულობა.

ბატონ ტარიელს შეეძლო ნაპერწკლის ანთება ადამიანის გულსა და გონებაში და მერე თვითონვე გეხმარებოდა მის გაღვივებაში; ჩემ შემთხვევაში ასე იყო. ყოველთვის მომიწოდებდა, რომ უფრო მეტად გამბედავი, აქტიური ვყოფილიყავი; მოდუნების საშუალებას არ მაძლევდა.

ლექციებს თითქმის არ ვაცდენდი, მით უმეტეს, უმიზეზოდ. თუ მომიწევდა გაცდენა, აუცილებლად მკითხავდა, რატომ არ ვიყავი მის ლექციაზე, რამე ხომ არ მიჭირდა (პირველად გამიკვირდა და თან გამიხარდა კიდეც, ამდენ სტუდენტს ხვდება და ჩემი არყოფნა როგორ შეამჩნია-მეთქი). მისი ლექციები მხოლოდ კონკრეტული საგნის სწავლებას არასოდეს მოიცავდა, ძალიან ბევრ რამეს გვასწავლიდა ცხოვრებისეულს.

ბატონი ტარიელის ურთიერთობა და დამოკიდებულება სტუდენტებისადმი, მისი სწავლების მეთოდების „ვრცელი პალიტრა“ (როგორც თვითონ მითხრა ერთხელ), ვფიქრობ, ერთგვარი სახელმძღვანელო უნდა იყოს მომავალი მასწავლებლების/ლექტორებისათვის. მას ჰქონდა თავისი თეორიები და შეხედულებები ამა თუ იმ საკითხზე, მაგრამ თავს არასოდეს გვახვევდა მას. გაგვაცნობდა სხვა მეცნიერთა თვალსაზრისებს და დასკვნის გაკეთებას ჩვენ მოგვანდობდა, ოღონდ მყარი არგუმენტებით განმტკიცებულს. ლექციაზე ყველას სათითაოდ გვეკითხავდა აზრს კონკრეტულ საკითხზე და ამით „გვაიძულებდა“ გვეაზროვნა.

როგორ უნდა გიყვარდეს სამშობლო და მუდამ იბრძოდე მისი ერთიანობისა და კეთილდღეობისთვის, ამის ეტალონია (დღევანდელ რეალობაში) ჩემთვის ტარიელ ფუტყარაძე! მისი უმთავრესი მიზანი იყო სწორი ორიენტირებით (ხშირად იყენებდა ამ სიტყვას) აღეზარდა მომავალი თაობა, რომელზეც ამყარებდა თავის იმედებს და რომელთა ხელშიც უნდა დაეტოვებინა თავისი საფიცარი სამშობლო!

მასთან ყოველი შეხვედრისა და საუბრის შემდეგ რაღაც აუცილებლად მემატებოდა, ვიზრდებოდი. უფრო მეტად დაკვირვებული და ყურადღებიანი ვხდებოდი.

აუცილებლად უნდა გავიხსენო პირველი ექსკურსია (რამდენჯერმე ვიყავით ექსკურსიასა და ექსპედიციაში მასთან ერთად)... ზოგადად, ამ დროს უფრო კარგად იცნობენ ადამიანები ერთმანეთს. ანანურში მივედი, წვიმდა, თუმცა უამინდობამ მაინც

ვერ შეგვიშალა ხელი. ყველასათვის ცნობილია, რომ ყოველთვის სიმალღეების დასაპყრობად მიიწვედა ბატონი ტარიელი; არც ანანურის კომპი ყოფილა გამონაკლისი. წამებში აძვრა კომპის წვერზე და იქიდან გვესალმებოდა; სტუდენტებმაც მოვინდომეთ ასვლა; ზოგმა ფარხმალი დაყარა; მე მაინც მივიწვედი ზევით, მაგრამ სანამ დახმარების ხელი არ გამომიწოდა, ვერ ავედი (ცხოვრებაში ასეა, ხშირ შემთხვევაში აუცილებელია წინსვლისათვის ვინმემ ბიძგი მოგცეს). სამახსოვრო ფოტოც მაქვს: „გამარჯვების სიხარული“ (ამ წამს მომაფიქრდა სათაური).

რა თქმა უნდა, ჩამოსვლაშიც თვითონ დაგვეხმარა. წვიმა თანდათან ძლიერდებოდა, მიკროავტობუსი კი ცოტა მოშორებით იყო. ტაძრის ეზოდან გამოსვლისას გაიხადა თავისი ქურთუკი და მეც შემეფარა მის ქვეშ (პ.ს. ჩემი საწვიმარი სხვებმა გაიყოლეს). გზას ნაკლებად ვხედავდი, ქურთუკი მიშლიდა ხელს და ვუთხარი კიდეც. ნუ გეშინია, მენდე, არსად გადაიჩეხებო. ცხადია, ვენდობოდი, მანამდეც ხომ საკმაოდ მაღალ კომპზე ავყევი და იმის მერეც, არაერთხელ მიმინდვია საკუთარი სიცოცხლე!

ექსკურსიამ ძალიან დაგვაახლოვა სტუდენტები და ლექტორები. ამასთანავე, უნდა აღვნიშნო ისიც, რომ საღამოს ირანში მიფრინავდა, მაგრამ ჩვენი თხოვნით მაინც წამოვიდა; არც მაშინ გვანწყენინა სტუდენტებს.

ეგოისტურად აქ მხოლოდ საკუთარ თავზე ვსაუბრობ. არა და, ის მუდამ თავისი სტუდენტების გვერდით იდგა. „თუ რამე დაგჭირდეთ, პრობლემა გქონდეთ, მითხარით აუცილებლად!“ სულ ამას გვიმეორებდა და ეს სიტყვები ფუჭი არასოდეს ყოფილა! ჩვენც, სულ მისი სახელი გვეკერა პირზე: „მას ვუთხრათ, ის დაგვეხმარება“ და ა.შ.

ჩემი სტუდენტობის მოგონებები, ალბათ 95%, მასთან ასოცირდება; ყველა დეტალი ძვირფასი და მნიშვნელოვანია ჩემთვის, მაგრამ აქ მცირედით შემოვიფარგლები და ბევრს ჩემთვის შევინახავ.

2017 წელია. ერთ-ერთი საუბრისას ვთქვი, რომ მეც მინდა ტაო-კლარჯეთის ექსპედიციაში მონაწილეობის მიღება (ამ ექსპედიციების ღირებულება და მნიშვნელობა კიდეც ცალკე თემაა). მითხრა, აუცილებლად წაგიყვანო. 2017, 2018, ორივე წელს გამონახა ჩემი ადგილი, შემომთავაზა წასვლა, მაგრამ ვერა და ვერ

წავედი ფინანსური პრობლემის გამო. 2018-ში მეუბნება, ნაწილს მე დაგიფინანსებ და წამოდიო (ეს არასოდეს დამავიწყდება), მაგრამ უარი ვუთხარი; შეიძლება ენყინა კიდეც, რადგან ზუსტად ვიცი, მთელი გულით შემომთავაზა. 2019 წელია და დადგა ნანატრი ივლისის თვე – მე მივდივარ ექსპედიციაში (მახსოვს, როგორ გაუხარდა, როცა გაიგო). ეს 10 დღე დაუფინყარი იქნება ჩემ ცხოვრებაში. დეტალურად აღარ მოვყვები იქ გატარებულ დღეებზე; ემოციებით დატვირთული ჩამოვედი იქიდან. გაოცებული ვიყავი და სიამაყით ვივსებოდი, როცა ვხედავდი, როგორი პატივისცემითა და სიყვარულით ხვდებოდნენ იქაური ქართველები ბატონ ტარიელს და ცხადია, ჩვენც! არტანუჯის ციხეზეც თავისი აღმოჩენილი გზით ამიყვანა და გამატარა წინაპართა ნაკვალევზე! ბედის ირონიაა, არა?! ეს იყო ბოლო ექსპედიცია მისი ხელმძღვანელობით ჩატარებული; პირობა შეასრულა, მაინც წამიყვანა!

ასევე, აუცილებლად უნდა ვთქვა მასზე, როგორც ხელმძღვანელზე! ორჯერ გამინია ხელმძღვანელობა: ჯერ საბაკალავრო, შემდეგ კი სამაგისტრო ნაშრომზე; მესამედაც აუცილებლად მას ავირჩევდი, მაგრამ... სრული თავისუფლება გექონდა კვლევასა და დასკვნების გამოტანაში, არასოდეს გვზღუდავდა; მაგრამ, ამასთანავე, საოცრად მომთხოვნი იყო, ყოველთვის მოითხოვდა არგუმენტებზე დამყარებულ მსჯელობას. გვეხმარებოდა ყველა საჭირო საკითხში... შეუდარებელი ხართ, ჩემო ძვირფასო ხელმძღვანელო და მეამაყებით!

2020 წელია. ონლაინწავლების პერიოდი. შემოდგომაზე დამირეკა, მომიკითხა, რა ხდება ახალი შენს ცხოვრებაშიო. მერე მითხრა, როცა დრო გექნება ლექციებზე დამესწარი, დამეხმარე, ასისტენტობა გამინიეო (თან ხუმრობდა ხოლმე, დოქტორანტურაში როცა ჩააბარებ, კრედიტები ჩათვლილი გექნებაო). ჩემთვის, რა თქმა უნდა, დიდი პატივი იყო ეს შემომთავაზება, მაგრამ გული მწყდებოდა, ყველა ლექციაზე შესვლას და მის მოსმენას რომ ვერ ვახერხებდი. მიუხედავად იმისა, რომ გავლილი მქონდა თავის დროზე ესა თუ ის საგანი, მაინც ყოველ ჯერზე რაღაც ახალს ვიგებდი, რადგან მისი ლექციები არასოდეს ყოფილა ერთფეროვანი. ზოგჯერ, როდესაც სალექციო პროცესში მეც ჩავერთვებოდი და მის მიერ გამოყენებულ რაიმე მეთოდს მივმართავდი (რომელიც თავისთავად ამეთვისებინა), გაუხარდებოდა, გაილიმებდა და ამ-

ბობდა: ბავშვი იყო, რომ მოვიდა ჩემთან, ჩემი გაზრდილიაო (ზუსტად არ მახსოვს ბაკალავრიატის რომელ კურსზე ვსწავლობდი, მაშინ მითხრა, უნდა გაგზარდოო და შეასრულა კიდევ პირობა; უამრავი რამ ვისწავლე მისგან, მასთან ურთიერთობისას). ყოველთვის გვერდით ედგა ახალგაზრდებს, ასწავლიდა და გზამკვლევი იყო მათი. თამამად შემიძლია ამის თქმა საკუთარი მაგალითით. როგორ მინდოდა დიდხანს ყოფილიყავით ამ სამყაროში, ძალიან გვჭირდებოდა ჩვენ და ჩვენს ქვეყანას!

ჩემდა უნებურად ვაკვირდებოდი ხოლმე მის პიროვნებას და ვხვდებოდი, ის შინაგანად/ზუნებრივად იყო ასეთი; კეთილი, უშუალო, მეგობრული ურთიერთობებსა თუ დამოკიდებულებებში. მის არცერთ მოქმედებას არ დაჰკრავდა ხელოვნურობის ელფერი... ალბათ, სწორედ ამიტომ დაიმსახურა ასეთი სიყვარული და დაიმკვიდრა სამუდამო ადგილი ხალხის გულსა და გონებაში.

პანდემიის პერიოდში, იძულებით ყველა ერთმანეთს დავშორდით... დროთა განმავლობაში კი ისევ ვხვდებოდი მონატრებულ ხალხს... თუმცა, ვერა და ვერ შევხვდი ბატონ ტარიელს, არა და როგორ მენატრებოდა... ხშირად ვფიქრობდი, რა მოხდება ქუჩაში მაინც შევხვდე შემთხვევით-მეთქი, თუმცა არ ამისრულდა ეს სურვილი და ისე წავიდა, ერთხელაც ვეღარ ვნახე ბოლო პერიოდში. დღემდე ვაცეცებ ქუჩაში თვალებს და ისევ ვეძებ, ამაოდ!

იცით, ბატონო ტარიელ, იმ მოგონებებით სავსე სკივრს, რომელიც დამიტოვეთ, გულმოდგინედ ვინახავ, რათა მომავალში წიგნებთან ერთად ჩემი თვალის დანახული თქვენი პიროვნებაც აუცილებლად გავაცნო მომავალ თაობას!

სიცოცხლის ბოლომდე მაღლიერი ვიქნები უფლის, რომ გამაცნო თქვენი თავი; მაღლიერი ვიქნები თქვენი, ყველაფრისთვის, რჩევა-დარიგებისთვის, იმ სიკეთისა და სიყვარულისთვის, რაც ჩემთვის გაიღეთ. სიტყვებით ვერ გამოვთქვამ, როგორ მენატრებით და მაკლიხართ!

მომავალ შეხვედრამდე, ჩემო საამაყო მეგობარო, მასწავლებლო და უბრალოდ, დიდებულო ადამიანო!

უ

ფიქრია ჭანტურია

„ერთი ყველასთვის და ყველა ერთისთვის“

...წვიმდა!

მშვენიერი საღამო იყო (როგორი ბანალური ვარ!..). გარეთ ფრინველების ჩურჩული ისმოდა. ბუნება დასაძინებლად ემზადებოდა. ცაზე ღრუბლის ნაფლეთები დაცურავდნენ, ღრუბლები გაცივდნენ და წვიმის წვეთებად იქცნენ. წვეთები გამრავლდნენ: ათობით, ასობით, ათიათასობით... ბოლოს, კოკისპირული წვიმა დაუშვა. ისე, სასტუმრო „მასისის“ მარცხენა მხარეს ხასხასა მწვანე ფერის ქოროხი გადის, რომელიც დიდი ხმაურით მიედინება და შეიძლება, ის ხმაური ამერია წვიმის ხმაში (როგორც იქ ყოფნისას ყოველ ღამე), არ ვიცი, იმ საღამოს გარეთ საერთოდ არ გავსულვარ.

* * *

„ადმიანის ხასიათს ყველაზე უკეთ ამჟღავნებს მისი მოქმედება გადამწყვეტ (მომენტში) წუთებში“.

შტეფან ცვაიგი

ართვინი

იუსუფელი

სასტუმრო „მასისი“

I სართული – სამზარეულოდან გოგონების მხიარული ხმები და შემწვარი ქათმის მადის აღმძვრელი სურნელი გამოდის.

II სართული – სიჩუმე...

III სართული – დერეფანში მიმოხეული ყრუ ბგერები...

გვიან საღამოს სამზარეულოში რამდენიმე გოგო დავრჩით, რათა მომდევნო დღისთვის საგზალი მოგვემზადებინა. მოსამზადებელ კერძებს შორის საპატიო ადგილი ეკავა ქათმის ხორცს, საპატიო ადგილის ნოდება თვით ტარიელ ფუტკარაძემ მიანიჭა (ირიბად). ეს პასუხისმგებლობა საკუთარ თავზე, უკვე მეორედ, მე ავიღე, მაგრამ, რა თქმა უნდა, ყველა ერთმანეთს ვეხმარებით. და ახლა, მრავალგზის დაფლეთილი ქათამი ელექტრო ტაფაზე (არ მეგონა, მიკროტალღური ღუმელის გამოგონების შემდეგ ცხოვრებაში რამე გამიკვირდებოდა) წითლად შიშხინებდა.

სამზარეულოს აღწერა:

სამზარეულოს კედლები ლურჯ ფერებში გადაუნყვეტია ბატონ მევლედს (სასტუმროს დირექტორი, უფროსი-მენეჯერი, პიარ-მენეჯერი, ელექტრო-ინჟინერი, ვოკალისტი, ქალბატონ ნურსელის მეუღლე, კარგი ადამიანი...). ყველა სახის (თითქმის) და ყველა ზომის ჭურჭელი ხილულ ადგილას დევს ან ჩამოკიდებულია; ადვილად მიაგნებ სასურველ ჭურჭელს, თუკი იცი, სადაცაა... მთავარი და დიდი ადგილი (ძალიან დიდი) გაზქურას უკავია, რომელსაც მარჯვენა მხრიდან გაზის 2-3 დიდი ბალონი ამშვენებს. გაზქურის მარჯვენა და მარცხენა მხარეს დიდი მაგიდებია. მარცხენა მაგიდა ჩვენ გვაქვს დაკავებული, უშუალოდ გაზქურის მარცხენა კედელთან დევს ელექტრო ტაფა, ტაფაზე – ქათამი, ტაფასთან – მე (გაგიკვირდებათ და, მე ვდგავარ (შენ დგახარ, ის დგას!)).

რამდენიმე წუთის შემდეგ:

ხასიათი – არეული.

ემოცია – შიში, ყვირილი, სასონარკვეთა.

სამზარეულოში მყოფ გოგონათა რაოდენობა – არ შეცვლილა.

ქათამი – ისევ ტაფაზეა და ისევ შიშინებს, ამასთანავე, მკვდარიცაა.

ტაფა – ტაფა დენზეა შეერთებული, შესაერთებელი გამლღვარი და მის თავზე ცეცხლი ამაყად გადმოგვეყურებს (ისე აფრიანებს კაბას, გეგონება, ბოშურ ცეკვას ცეკვავს).

გაზქურა – ცეცხლთან. გაზის გიგანტური ბალონები გაზქურასთან.

ცეცხლიდან გაზქურამდე და გაზქურიდან ცეცხლამდე არც თუ ისე შოორია (ლიღინით).

მოსალოდნელი საფრთხეები: გაზი აფეთქდება და სასტუმრო ჰაერში აინევა.

იბედი:

ტარიელ ფუტკარაძე! ტარიელ ფუტკარაძე! ტარიელ ფუტკარაძე! ვინაიდან და რადგანაც ჯერ მეორე სართულია და მერე მე-სამე, და, ვინაიდან და რადგანაც, მეორე სართულზე ბატონი მევლედია და მესამეზეა ბატონი ტარიელი... – მეორე სართულის დერეფანი ისე გავიარე, იატაკზე ფეხი არ დამიდგამს. მივადექი ბატონი მევლედის კარს, ვაბრახუნე და ვაბრახუნე მუშტები, მაგრამ, შენც არ მომიკვდე! პასუხი არავინ გამცა. საქმე ისაა, რომ

იმ ოთახში საერთოდ არავინ ცხოვრობდა და სულ ტყუილად დამინითლდა ხელები. მეგობრებო, დამიჯერეთ, ღია კარის მტვრევა ჯობია იმ ოთახის კარზე ბრახუნს, სადაც კაციშვილის ჭაჭანება არაა. შენ ხარ ჩემი ბატონი, გავალვიძეთ ბატონი მევლედი, ყოველშემთხვევაში, ასე გვეგონა...

გვანცა და მე მესამე სართულზე მივრბივართ:

გვანცა: – ავთანდილთან, ჩქარა!

მე: – ჰო, ჰო!

მე: – მოიცა, ვინ ავთანდილთან?

გვანცა: – ავთანდილთან, ავთოსთან...

ექსპედიციის წევრთაგან ავთანდილი არავის ჰქვია.

მივადექით ტარიელის კარს (გემოვნების საკითხია – ვილაცას, „ვეფხისტყაოსნიდან“ ავთანდილი უფრო მამაცად ჩარჩა გონებაში, ვილაცას – ტარიელი).

გვანცამ ჩვენი ექსპედიციის ხელმძღვანელის ოთახის კარი კაკუნით კინალამ კი არ ჩამოიღო, – ჩამოიღო! (ამ დროისთვის ყველას ეძინა; ჯერ ერთი, ძალიან გვიანი იყო და, ამასთანავე, ყველა ძალიან დაღლილი გახლდათ) ბატონ ტარიელს დავუტოვეთ „ჩამოღებული“ კარი და სამი სიტყვა: „ჩქარა, ქვემოთ ხანძარია!“

ბატონი ტარიელი წამოგვეწია და გაგვასწრო კიდევაც. მორბოდა, მაგრამ სირბილსაც გააჩნია და სირბილსაც... ცეცხლი დაინახა თუ არა, ერთხელ ესე თქვა: „ვა მეო“, სხვად არას მოუბარია“, უცებ მკლავნი გაიმამაცურნა და ფიცხლად მიეჭრა ცეცხლს, რომელიც ბოშა ქალიდან ცხრათავიან დევედ ქცეულიყო და ყელში ჩააფრინდა.

ნერიმანი, თინათინი, გვანცა, ნათია, მარიამი, მე: „ბატონო ტარიელ, არ გინდაააააათ, გამოდიიიით!“

გულის სიღრმეში ყველას გვინდოდა, რომ ცეცხლი ვინმეს ჩაექრო და რეალური, დიდი საფრთხე თავიდან მოეშორებინა. ამ უიმედობის უდაბნოში ოაზისი უვეფხისტყაოსნო ტარიელი იყო (რომლის სიმარდის და გამბედაობის ჩვენთვის კარგად ნაცნობ უცხო მოყმესაც კი შემურდებოდა), მაგრამ სწორედ ეს გვკბენდა გულზე გველივით, რომ დასალუპად უშვებდით მას...

დიპლომატიური მანერებითა და მიმართვით, ოთახში მყოფი ყველა გოგო (-1) (დანარჩენებს ჯერ კიდევ ეძინათ, კაცებსაც) კარში გაისტუმრა. მაგრამ მე ხომ ვიყავი იქ და ხომ ვხედავდი,

რომ ეს არ იყო დიდ პრობლემაზე გამკლავების ტარიელისებური მყისიერი ქმედება, ეს იყო წმინდა წყლის თავგანწირვა: ადამიანი იდგა და შიშველი ხელებით ებრძოდა სტიქიას, ჩვენს გადასარჩენად (ადამიანი, რომლის სხეულშიც მრავალგზის გაივლის დენი და ამის შემდეგ, უფრო გაბობოქრებულ ცეცხლთან ჭიდილს გააგრძელებს, იმის თქმა, რომ საკუთარ თავზეც ფიქრობდა ალბათო, მტკნარი სიცრუეა და სიმართლესთან არავითარი კავშირი არ აქვს).

დრო ერთ ადგილას გაიყინა.

ბატონი ტარიელი კვლავ გამშაგებით იბრძოდა.

(„დამავიწყდეს, რაცა დღენი მხიარულსა წამეარნეს“).

გული მიკვდებოდა, რომ ვერაფერს ვშველოდი. ჩემი მასთან ახლოს მისვლა ხელს შეუშლიდა, თანაც, არც ძალა მქონდა სიტუაციის შესაბამისი და არც გამბედაობა.

ბატონი ტარიელის სახეზე სიმტკიცე ერთი წამითაც არ გამქრალა – იყო უდრეკი და ჯიუტად მებრძოლი.

გაზის სამი ბალონი, როგორც პაემანზე მომლოდინე ვაჟი სატრფოს, უცდიდა, როდის მოვიდოდა ახლოს მყოფი ხანძარი მასთან. იოტისოდენა სისუსტე, შეცდომა და სასტუმრო ხალხიანად ისე გადაიქცეოდა ნაცარტუტად, რომ გამოსვლას ვერავინ მოასწრებდა.

მან ეს მოახერხა! რამდენიმე წუთში დიდი პრობლემა აღმოფხვრა, გადაგვარჩინა და თვითონაც გადარჩა (აქ უკვე ბედისწერის ხელი ერია).

ცეცხლი ჩააქრო ბატონმა ტარიელმა და „მისმან შუქმან განანათლა სამყარო და ხმელთა კიდე“.

ართვინი

იუსუფელი

„მასისი“

III სართული – სიჩუმე და უდრტვინველი ძილი.

II სართული – კიბეებზე ვილაც ხმაურით ჩამორბის (ბატონ მევლუდს გაელვია).

I სართული – ბატონი მევლუდი ჩამოვიდა და ცეცხლის ბოლო ნაპერწკალს სული შეუბერა.

ვხალისობთ, ვხუმრობთ, ვიცინით და ტელეფონის წინა კამერით სურათებს ვიღებთ.

III სართული – ისევ სიჩუმე და უდრტვინველი ძილი.

„ყოლა ლხინთა ვერ იამებს კაცი ჭირთა გარდუხდელი“.

ვილაცისთვის მოვალეობის გრძნობა პატარა შენაკადია, ბატონი ტარიელისათვის კი ის მდინარე, რომელსაც ყველა შენაკადი უერთდება – ეს სასხვათაშორისოდ.

მოვალეობა სხვაა, გააკეთო ის, რაც შენს ძალებს აღემატება (თუმც, რომელიმე ინდივიდის ძალებზე სრულ ინფორმაციას საეჭვოა, ვინმე ფლობდეს), – თავი გადადო, საკუთარი თავი სხვებს შესწირო (მაშინ, როცა ვიცით, რომ ადამიანს ყველაზე მეტად საკუთარი თავი უყვარს) – სხვა, – ეს ადამიანობის მაღალი ხარისხია.

***

ხანძრიდან რამდენიმე დღის შემდეგ:

მე: – ბატონო ტარიელ, რისი გეშინიათ? რამის გეშინიათ საერთოდ?

ტარიელი: – ყველაფრის!

მორალი: სადაც ბატონი ტარიელია, ნურაფრის შეგეშინდებათ! დიალექტოლოგიური ექსპედიცია ტაო-კლარჯეთში 2016.

Tariel Putkaradze

1. მძიმე წუთებიც კი იუმორით შეგიზავებია?! ყოჩაღ!
2. ქათამი ისედაც მკვდარი არ იყო შეწვამდე?
3. ასე იცის მარხვაში ქათმის დელიკატესობამ 😊
4. კიდევ კარგი იქ არ იყო ჯ ;)))
5. ვისაც არაფრის ეშინია, გულუბრყვილო ბავშვია, გიჟია ან სულელი; ვისაც ეშინია, მაგრამ მაინც უშიშრად მიდის წინ, საქმე გამოუვა 😊
ისე, მაშინ მთელი ჩემი ცხოვრება და, ასევე, გაზის ბალონების აფეთქების შემდეგ რა მითქმა-მოთქმა წავიდოდა, ყველაფერი თვალწინ ცხადლივ დამიდგა

***

ჩემთვის ძალიან მტკივნეულია ბატონ ტარიელზე ვისაუბრო წარსულში... ბატონი ტარიელი, საოცარი პიროვნება იყო, არის და იქნება სამუდამოდ... 4 წლის წინ, როცა პირველად შევედი აუდიტორიაში, პირველი, ვინც გაგვეცნო, ბატონი ტარიელი იყო, მომლიმარი სახით, მხიარულად, სითბოთი და სიყვარულით გვიმზერდა, გულში ჩაგვიკრა და განსაკუთრებულ სტუდენტებად წარმოგვადგენინა ჩვენი თავი. მისთვის არ არსებობდა კარგი და ცუდი სტუდენტი, სწორედ ამიტომ ვცდილობდი ყოველთვის მისი დარიგებისთვის განსხვავებულად მესმინა. სამწუხაროდ, ახლა ამის ბედნიერება აღარ მაქვს და დამრჩა მხოლოდ მოგონებები, რომლებიც წარუშლელია ჩემს ცხოვრებაში.

ძალიან ბევრი მინდა ვისაუბრო თითოეულ დღეზე, როცა მასთან შეხება მქონდა, მის რჩევებზე, მამაშვილურ მოკითხვასა და დარიგებაზე, ვერ მოვთვლი, რამდენჯერ დამდგომია გვერდით და დამხმარებია, მისი ამაგი ჩემზე ძალიან დიდია, ამიტომ არასდროს დამავინწყდება მასთან გატარებული დღეები. მაშინაც კი, როცა ჯერ კიდევ მისთვის არ ვიყავი კარგად ნაცნობი სტუდენტი, დაუფიქრებლად ამომიდგა მხარში და სწორედ მაშინ მივხვდი, რომ ბატონი ტარიელის მსგავსი ადამიანები იშვიათია. ადამიანი, რომელიც უანგაროდ ეხმარებოდა სტუდენტებს და გვანვდიდა ცოდნას დაუღალავად, სწორედ ასეთი იყო ბატონი ტარიელი. ბედნიერი ვარ, რომ მომიწია მასთან ერთად ხევსურეთის ექსპედიციაში მონაწილეობა, წარმოუდგენლად დიდი გამოცდილება მივიღე სამი დღის განმავლობაში. ყოველთვის ბედნიერად გამახსენდება იქ გატარებული წუთები. სამწუხაროა, რომ აღარ განმეორდება...

დაუსრულებლად მინდა ვისაუბრო ბატონ ტარიელზე, უდიდესი დანაკლისია სტუდენტებისთვისა და ჩვენი ქვეყნისთვის მისი წასვლა ამ ქვეყნიდან, მისი სიცოცხლის ყოველი დღე იყო ფიქრი იმაზე, თუ როგორ გაემთლიანებინა და გაემყარებინა სიყვარული და ერთობა ადამიანებს შორის. ვფიქრობ, გრძნობს ჩვენს სიყვარულს და მინდა უდიდესი მადლობა გადავუხადო ყოველი დღისთვის, მენატრება და სული მტკივა. მე ვამაყოფ, რომ პროფესორ ტარიელ ფუტკარაძის სტუდენტი ვიყავი.

***

უნივერსიტეტის პირველი დღე, რომელიც ყველაზე ამაღლებელია თითოეული სტუდენტისთვის, ჩემთვის ღრმა ემოციებით იყო განმსჭვალული. მახსოვს ლექტორი, რომელმაც პირველივე დღეს დამამახსოვრა თავი. არაერთი ლექტორი მიესალმა სტუდენტებს, მაგრამ ეს პიროვნება ნამდვილად გამორჩეული იყო. შეუძლებელია ვინმეს გამორჩენოდა მისი თბილი, კეთილი თვალები, მეგობრული მზერა, რომელიც თითოეულ ჩვენგანში იმედსა და ნდობას აღვივებდა.

ფილოლოგია, როგორც სპეციალობა, ამარჩევინა ლიტერატურისადმი განსაკუთრებულმა დამოკიდებულებამ. ენათმეცნიერება? არ მიყვარდა, რადგან მირთულდებოდა მისი შესწავლა, მაგრამ გვეყავდა ტარიელ ფუტკარაძე, რომელიც ამსხვრევდა სტერეოტიპებს; ის, ჩვენ, სტუდენტებს გვაჩვენებდა, რომ ენა არ არის მხოლოდ გრამატიკა, ეს არის ფართო და მასშტაბური არეალის მქონე მეცნიერება, რომელსაც ჩვენს მეობამდე და იდენტობამდე მივყავართ. მისი საყვარელი სიტყვა იყო „მეობა“ და მე სულ ვცდილობ ეს სიტყვა გამოვიყენო; მიყვარს, რადგან მის თავს მახსენებს. სტუდენტი უყვარდა, როგორც ადამიანი. მისთვის ყველა თანასწორი ვიყავით, გვიღებდა, როგორც საკუთარ შვილებს. ის იყო მეგობარი, მამა, თანატოლი, თანასწორი, ვერ ვგრძნობდით, რომ ის ჩვენზე რამით წინ იყო.

არასოდეს დამავინწყდება მისი პირველი ლექცია, ტვინში ღრმად არის ჩაბეჭდილი მისი თითოეული სიტყვა. ის რჩევები, დარიგებები თან დამსდევს და არასდროს მტოვებს მარტო. ეს არ იყო უბრალო ლექციები, ეს იყო შემეცნება, საკუთარი თავის პოვნა. გვაყვარებდა სამშობლოს, მის თითოეულ კუთხე-კუნჭულს, გვაცნობდა ყველა კუთხის ხალხს თავისი წეს-ჩვეულებებით, ჩაცმულობით, ცხოვრების სტილით.

ყოველთვის გვერდით მედგა, როცა მჭირდებოდა. ის იყო ჩემი დიდი იმედი, როგორც კი პრობლემას წავანყებოდი, ვრეკავდი: „ბატონო ტარიელ, გვიშველეთ-მეთქი“. ისიც ღიმილიანი ხმით მეტყოდა, ყველა პრობლემის მოგვარება შეიძლებაო, დიახ ასეთი იყო ბატონი ტარიელი, აგვარებდა ყველა პრობლემას, რაც კი

შეეძლო. ზოგისთვის შეიძლება უცხო იყოს ის, რომ ლექტორი სტუდენტს სწავლის საფასურის დაფარვაში დაეხმაროს, მაგრამ ჩემთვის ეს სავსებით ჩვეულებრივი ამბავია, მე ვიცნობდი ასეთ კაცს, ის ბატონი ტარიელი გახლდათ, არაერთ სტუდენტს დახმარებია. ოღონდ გესწავლა, ყველაფერში გვერდით დადგომა იცოდა, თან გადაგყვებოდა სრულიად უანგაროდ, მთელი გულით.

თითოეულ სტუდენტს აყვარებდა საგნებს, რომელთაც მათ ასწავლიდა. სათითაოდ გვაძიებინებდა, სიცილ-კისკისში გვისხნიდა თემებს, გვაყვარებდა, გვათავისებინებდა, გვანალიზებინებდა, ეს არ იყო უბრალო დაზეპირება, ეს იყო გააზრება იმ ყველაფრისა, რაც სურდა ჩვენამდე მოეტანა, ის არ იყო უბრალო ადამიანი, ის იყო მასწავლებლად დაბადებული, რომელიც ჩვენგან მხოლოდ ხორციელად წავიდა, სულიერად მუდამ ჩვენს გვერდით იქნება; მის სტუდენტებს გვემახსოვრება, როგორც ყველაზე სანდო, მეგობრული, საოცრად თბილი. ჩვენი ყველა შეხვედრა იწყებოდა გულთბილი მოკითხვით, ყოველთვის იცოდა კითხვა, რამე ხომ არ მჭირდებოდა, გვქონდა თუ არა რამე პრობლემა. არ არსებობდა გულისტკივილი, რომელიც მას არ ესმოდა. ის იყო ჩემი „მაშველი“, რომელიც ნებისმიერ რთულ სიტუაციაში ჩემთან გაჩნდებოდა, რამდენი რთული მომენტი მქონია უნივერსიტეტში წლების განმავლობაში და ყოველთვის მფარველი ანგელოზივით გამოჩნდებოდა ხოლმე; რომ მეგონა მორჩა, არაფერი გამოვა, ყველაფერი ბრუნდებოდა სასიკეთოდ.

წელს ვამთავრებ უნივერსიტეტს და მთელი ცხოვრება ვიქნები მისი მადლიერი, როგორც ადამიანისა და ლექტორის. მე ჩემი წილი ტარიელ ფუტკარაძე დავკარგე; დარწმუნებული ვარ, ის რომ ცოცხალი იყოს, ბევრი რამ იქნებოდა უკეთესი და მშვენიერი. ბედნიერი ვარ, მე მას ვიცნობდი, მერქვა მისი სტუდენტი; მე ხომ „ტარიელის გოგო“ შემარქვეს, რადგან ყველამ იცოდა ჩემი განსაკუთრებული დამოკიდებულება მისადმი. მე მჯერა, რომ მისი იდეები ჩვენში, მის სტუდენტებში, ცოცხლობს, იკვირდება და ერთ დღესაც გაიშლება და ფრთებს გამოიბამს. მე ვამაყობ, რომ მისი სტუდენტი მქვია!

თეონა ჯალალონია

***

ძალიან რთულია ისაუბრო ბატონ ტარიელზე წარსულ დროში... აზრების შეჯერება, ჩამოყალიბება, მეტად უჩვეულოა, ვიდრე ოდესმე. ვნერ, ვფიქრობ, ვიხსენებ... ვცდილობ მოუწყარო ქაოტურად არეულ აზრებს თავი, რადგან მიწვევს მოგონებების ერთ ფურცელზე გადმოტანა, თუმცა სრულყოფილად მაინც არ გამომდის, ძნელია ერთბაშად იმ ძვირფასი წუთების აღწერა/განთავსება, რასაც ვიღებდით თითოეული ადამიანი... იყავით მეგზური, რომელიც გზას კელაპტრით გვინათებდით, ასეთად დარჩით სამუდამოდ, თუმცა ახლა მხოლოდ ერთი განსხვავებით, ზეციური საქართველოდან გვიცქერით და მანდედან გვადევნებთ თვალს... ვასრულებ თქვენს ბოლო სურვილსაც, რომელსაც ვერც კი ვიფიქრებდი თუ ბოლო იქნებოდა; თქვენი წასვლით ძალიან დიდი სიცარიელე და გაუგებრობა დამიტოვებ, რომლის გაანალიზებაც დღემდე რთულია; თქვენ მასწავლეთ ცხოვრებასთან მედგრად დგომა... მოგონებები ძალიან ბევრი და განსაკუთრებულია, ხშირად ვფიქრობ ხოლმე, რომ არა თქვენ, რა იქნებოდა?! ვიქნებოდი ისეთი, როგორიც დღეს ვარ?! ვიგრძნობდი იმ დიდ სიყვარულს ტაო-კლარჯეთში მცხოვრები ქართველების მიმართ?! პასუხი კითხვაზე ძალიან მარტივია, რა თქმა უნდა, არა! კითხვებიც ძალიან ბევრია, თუმცა პასუხი იგივეა...

მინდა გავიხსენო ერთი ფრაგმენტი, სადაც კარგად ჩანს ბატონი ტარიელის მზრუნველობითი ხასიათი, რომელსაც ასე უშურველად ანაწილებდა ყველას მიმართ: 2015 წლის ტაო-კლარჯეთის ექსპედიცია, ერთ-ერთი გამორჩეული ეტაპია ჩემთვის და ექსპედიციაში მონაწილე თითოეული ადამიანისთვის. აგვისტოს თვეში თოვლის ნახვით აღფრთოვანებულნი – მე და ჩემი მეგობარი – გავთამამდით და ხელჩაჭიდებულნი დავეშვივით თოვლიანი ფერდობიდან, რომლის სიმაღლე ზღვის დონიდან დაახლოებით 2900 მეტრია; ვერ შევიმაგრეთ თოვლში თავი, მოგეხსენებათ, როგორი რთულია, თან რომელი გამოცდილი მოციგურავეები ჩვენ ვიყავით. ქვევით კი წვეტიანი ქვები და ლოდები გვიცდიდნენ, თუმცა, ბატონი ტარიელი, რისი ბატონი ტარიელია, დაგვიჭირა (როგორ, რანაირად, დღემდე ვერ ვხსნი) ორივე ერთად ისე, რომ ერთი

ნუთითაც არ დაფიქრებულა საკუთარ სიცოცხლეზე, (ეს, ალბათ, ნიჭია, რომელიც მხოლოდ ერთეულებს უბოძა უფალმა). ყოველგვარი დაზიანების გარეშე გადაგვარჩინა, თვითონ კი ერთი თვე ჩაშავებული ჰქონდა თვალი... (ახლა ადვილია ამის თქმა, მაგრამ რა განვიცადე, ახლაც მახსოვს). კიდევ აქეთ გვამხნევებდა... აქ, მგონი მეტის თქმას აზრი არ აქვს, ისედაც ყველაფერი ნათელია. ბოლოს ჩემი მეგობრის სიტყვებს მოვიშველიებ: „მორალი: იქ, სადაც ბატონი ტარიელია, ნურაფრის გეშინიათ“.

ყველა ადამიანი ძლიერია, თუმცა, ბატონ ტარიელს ამ სიძლიერის სხვაზე გადაცემის უანგარო ნიჭი ჰქონდა, ყველას უანგაროდ გვაშველებდა ხელს და ეს ფაქტი ერთ-ერთი მომენტია მოცემული 2015 წლის ექსპედიციიდან, რომელიც ახლა ორმაგად ძვირფასი და დასამახსოვრებელია...

მადლობა ყველაფრისთვის: მასწავლებლობისთვის, მეგობრობისთვის, მამობისთვის, სიყვარულისთვის, გამხნეებისთვის...

ფოტოსურათები

თეიმურაზ გვანცელაძე, ამირან არაბული, ტარიელ ფუტყარაძე

ტარიელ ფუტყარაძე, თამარ გელიტაშვილი

მიხეილ ლაბაძე, კესო გეჯუა, ტარიელ ფუტყარაძე, სოფიო კეკუა

სერგო ვარდოსანიძე, ტარიელ ფუტყარაძე

ნერიმან ალბაირაქი, ტარიელ ფუტყარაძე, ეკა დადიანი
(სიმბოლური ფოტო: იმ ეტაპზე ბოლო და პირველ დოქტორანტს შორის)

ნინო ზაალიშვილი, ტარიელ ფუტყარაძე

ტარიელ ფუტყარაძე, თინათინ მილორავა

დემირტი ნადირაშვილი, ტარიელ ფუტყარაძე

საიდ მულიანი, ტარიელ ფუტყარაძე

ტარიელ ფუტყარაძე, თამარ ნინიძე

რუსუდან სალინაძე, ტარიელ ფუტყარაძე

ტარიელ ფუტყარაძე, მანანა ტაბიძე, თეიმურაზ გვანცელაძე

გიორგი სოსიაშვილი, ტარიელ ფუტყარაძე

ტარიელ ფუტყარაძე, რიტა წაქაძე

ეკა დადიანი, ლუიზა ხაჭაპურიძე, ტარიელ ფუტყარაძე, მათა მიქაუტაძე

ტარიელ ფუტყარაძე, თამარ ახალკაცი

სერგო ვარდოსანიძე, ტარიელ ფუტყარაძე, ლევან ჯიქია

ტარიელ ფუტყარაძე, დუდი კვალიაშვილი

ტარიელ ფუტკარაძე, თეა ვარდოსანიძე

ტარიელ ფუტკარაძე, მარიამ იაკობაშვილი

გაბრიელ თავგური, ტარიელ ფუტკარაძე

სალომე მათიაშვილი, ტარიელ ფუტკარაძე

ანა მამუკაშვილი, სერგო ვარდოსანიძე, ტარიელ ფუტყარაძე

ტარიელ ფუტყარაძე, თამარ მილორაგა

ტარიელ ფუტყარაძე, თეონა მაჭავარიანი

ლევცია მზის გულზე

ხატია ნოზაძე, ტარიელ ფუტკარაძე

ანა პაპუნაშვილი, ტარიელ ფუტკარაძე

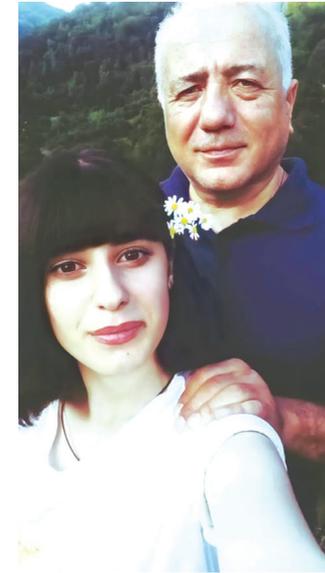
ტარიელ ფუტკარაძე, მარიამ შაპაშვილი

ტარიელ ფუტკარაძე, მაკა სირაძე

მანია ქავთარაძე, ტარიელ ფუტკარაძე

მარიამ შალამბერიძე, ტარიელ ფუტკარაძე

*****

*****

ტარიელ ფუტკარაძე, ანი ცუხიშვილი

ნაზი ხუციშვილი, ტარიელ ფუტკარაძე

ფიქრია ჭანტურია, ტარიელ ფუტკარაძე

ტარიელ ფუტკარაძე, თეონა ჯალალონია

სანამ ჩიკუსი დაინისლება

რედაქტორები: გაბრიელ თაგაური

ანა მამუკაშვილი

ანი ცუხიშვილი

გარეკანის დიზაინი: მანანა ყიფშიძე

გამომცემლობა „საარი“

ჩემთვის მთავარია შეცნობიერული სიმაართლე და არა კონინენტურა! სავაჟო სავაცნობრო თვალსაზრისი არასოდეს გამონადგება ერსა და ძვეზანას.

დედაენა პიროვნების სახეა; ხალხი ძმის ენას და ენა ძმის ერს; სახელმწიფო ენა ძვეზნის ღირსების საზომია.

მარცხი სუსტს ანადგურებს, ჭლიერი სულისას კი ახალ მოტივაციას აძლავს უფრო დიდი გამარჯვებისთვის.

უფლის რწმენა ენერგიის მომცამი იბეღია, უიხადობა კი ჭაობია; ანუ პენიშიზი - მოკლე გზა სიკვდილისკენ

/და არა გარდაცვალებისკენ/.

გამოუვალნი სიტუაციია არსებობს მხოლოდ იმისათვის, ვინც გამოსავალს ვერ ხედავს.

ტარიელ ფუტყარაძე

ISBN 978-9941-493-12-6

9 789941 493126